

ISSN 1987-5789
ESSN 2587- 5426

ეკონომიკა და ბიზნესი
ECONOMICS AND BUSINESS

3

ტომი XI VOLUME

2019

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი
საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

Refereed and Reviewed International Scientific and Analytical Journal of the Faculty of
Economics and Business
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

გამოდის 2008 წლის იანვრიდან ორ თვეში ერთხელ,
2015 წლიდან – კვარტალურად
Publish since January 2008 once in two months,
since 2015 – Quarterly

რედაქციის მისამართი: თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. N2
თსუ-ის მალღივი კორპუსი, III სართული, 316-317
მთ. რედაქტორი – ტელ: 599794949, მოადგილე – ტელ: 599103816,
პ/მდ. – ტელ: 599218384, მთ. სპეც. – ტელ: 577970280

Address: Tbilisi, University str. N2.
Chief Editor – Tel: 599794949, Deputy Chief Editor – Tel: 599103816,
Responsible Secretary – Tel: 599218384, Chief Specialist – Tel: 577970280
Tel: +995 322250484 – in.n. 9781, 9763, 9724
e-mail: ebf.journal@tsu.ge
www.eb.tsu.ge

სარედაქციო კოლეგია

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები: რამაზ აბესაძე, იური ანანიაშვილი, თეიმურაზ ბერიძე, სიმონ გელაშვილი, რევაზ გველესიანი, რევაზ გოგოხია (რედაქტორის მოადგილე), თამაზ ზუბიაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი), ნუგზარ თოდუა, ირაკლი კოვზანაძე, ირაკლი მანაგაძე, ქეთევან მარშავა, მურთაზ მაღრაძე, ელგუჯა მექვაბიშვილი (მთავარი რედაქტორი), დავით ნარმანია, ნუგზარ პაიჭაძე, ვლადიმერ პაპავა (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი), ლევან საბაური, ავთანდილ სილაგაძე (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი), დემურ სიჭინავა, მირიან ტუხაშვილი, გიორგი ლაღანიძე, თეიმურაზ შენგელია, ეთერ ხარაიშვილი, იოსებ ხელაშვილი.

EDITORIAL BOARD

Doctors of Economic Sciences, Professors: **Ramaz Abesadze, Iuri Ananiashvili, Teimuraz Beridze, George Ghaghanidze, Simon Gelashvili, Revaz Gvelesiani, Revaz Gogokhia** (*Deputy Redactor*), **Tamaz Zubiashvili** (*Executive Secretary*), **Nugzar Todua, Irakli Kovzanadze, Irakli Managadze, Ketevan Marshava, Murtaz Maghradze, Elguja Mekvabishvili** (*Redactor*), **Davit Narmania, Nugzar Paichadze, Vladimir Papava** (*Academician of Georgia National Academy of Sciences*), **Levan Sabauri, Avtandil Silagadze** (*Academician of Georgia National Academy of Sciences*), **Demur Sichinava, Mirian Tukhashvili, Temur Shengelia, Eter Kharashvili, Ioseb Khelashvili.**

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები

ვოლფგანგ ვენგი – ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი; **დმიტრო ლუკიანენკო** – კიევის ვადიმ ჰეტმანის სახელობის ნაციონალური ეკონომიკური უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი; **იან მიხალეკი** – ვარშავის უნივერსიტეტის ეკონომიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი, ეკ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი; **დმიტრი სოროკინი** – რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი; **როსვიტა მ. კინგი** – ოსტფოლდის უნივერსიტეტის კოლეჯის ეკონომიკისა და სოციალური მეცნიერებების გამოყენებითი ეკონომიკის კვლევითი ჯგუფის ხელმძღვანელი (ნორვეგია); **ამეზიან ფერგუინი** – გრენობლის ალპების უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის პროფესორი (საფრანგეთი); **ტომას ჰალდმა** – ტარტუს უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი (ესტონეთი);

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

Wolfgang Weng – Berlin University, Professor; **Dmytro Lukianenko** – Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Rector, Professor; **Jan Mikhalek** – University of Warsaw, Dean of the Faculty of Economic sciences, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Dmitry Sorokin** – Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Doctor of Economic Sciences, Professor; Roswitha **M. King** – Leader of Research Group ‘Applied Economics,’ Faculty of Economics and Social Sciences, Ostfold University College (Norway); **Ameziane Ferguène** – Professor of Economics at Grenoble Alps University (France); **Toomas Haldma** – Tartu University, Dean of the Faculty of Economics and Business Administration, Professor.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ეკონომიკური თეორია ♦ ეკონომიკური პოლიტიკა

პოლ კრუგმანი - სახელმწიფო არ არის კომპანია	9
ვლადიმერ პაპავა - რატომ არ იმართება სახელმწიფო ისე, როგორც კომპანია? (ზოგიერთი მოსაზრება პოლ კრუგმანის სტატიაზე „სახელმწიფო არ არის კომპანია“)	24
რევაზ გველესიანი - ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის ჩარჩოპირობების ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობებთან შესაბამისობის პრობლემა.....	27
ინგა ბალარჯიშვილი - „პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ შეუსრულებლობის შესახებ	40
ინეზა გავნიძე - მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუცია - უმაღლესი განათლების უმნიშვნელოვანესი გამოწვევა საქართველოში	58
ელენე ფიცხელაური - მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების მიმართ აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის საზოგადოების დამოკიდებულების ტენდენციები	79

მიკროეკონომიკა ♦ მაკროეკონომიკა ♦ ეკონომიკური

იზა ბუკია - სამეწარმეო საქმიანობის შემაფერხებელი ბარიერების დაძლევისათვის საქართველოში	93
ზუმრედ ნაჯაფოვა - აზერბაიჯანის ეკონომიკის ძირითადი სტრუქტურა და მისი დივერსიფიკაციის მიმართულებები	101
რამაზ ფუტყარაძე - ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნები და საქართველოს ევროპული ინტეგრაციის პერსპექტივები.....	108

ფინანსები და საბანკო საქმე ♦ აღრიცხვა, აუდიტი

ნატო კაკაშვილი - სადაზღვევო კომპანიების გადაზღვევის ფორმების სრულყოფისათვის.....	126
გიუნტერ შოფბაიერი - ბლოკჩეინების პროგრამების გამოყენება ბიზნესპროცესებში, მაგალითი შესყიდვებისთვის	134
ნათია ტეტუნაშვილი, ბიძინა ჯავშანაშვილი - მნიშვნელოვანი ცვლილება ეროვნულ კანონმდებლობაში - ახალი საბაჟო კოდექსი	148

ბიზნესი ♦ მენეჯმენტი ♦ მარკეტინგი ♦ ტურიზმი

მირონ ტულუში - ადამიანური რესურსების მართვის ზოგიერთი საკითხი საქართველოს საჯარო სამსახურში	153
--	-----

ამირან ბერძენიშვილი, ნინო დურგლიშვილი, ილონა გოგია - ქართველი სტუდენტების ციფრული კომპეტენცია	173
მარიამ მექვაბიშვილი - გლობალიზაცია და სოციალური მედია	186
ლელა ჯამაგიძე - ინსტიტუტების იმპორტი საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების სფეროში	199

ხსოვნა ნათელი

პროფესორი ნოდარ ხადური	217
-------------------------------------	-----

CONTENTS

ECONOMIC THEORY ♦ ECONOMIC POLICY

<i>Paul Krugman</i> - “A Country Is Not a Company” (in Georgian).....	9
<i>Vladimer Papava</i> - Why is the State not Run Like a Company? (Some Thoughts on Paul Krugman’s Article “The State is Not a Company”)	24
<i>Revaz Gvelesiani</i> - The Problem of Compliance of the Framework Conditions of the Policy of Economic Order with the Basic Social Values.....	27
<i>Inga Balarjishvili</i> - About the Failure of Political Coase Theorem.....	40
<i>Ineza Gagnidze</i> - The Fourth Industrial Revolution - The Most Important Challenge of Higher Education in Georgia	58
<i>Elene Pitkhelauri</i> - The Tendency of Public Attitudes towards Science and Technology in Eastern and Central European Countries.....	79

MICROECONOMICS ♦ MACROECONOMICS ♦ ECONOMETRICS

<i>Iza Bukia</i> - How to Overcome the Barriers for Enterpreneural Activity in Georgia.....	93
<i>Zumrud Nadjafova</i> - The Main Structure and Directions of Diversification of the Economy of Azerbaijan.....	101
<i>Ramaz Putkaradze</i> - The EU Candidate Countries and Georgia’s Prospects for European Integration	108

FINANCE AND BANKING ♦ ACCAUNTING, AUDITING

<i>Nato Kakashvili</i> - Improving the Reinsurance Forms of Insurance Companies	126
<i>Günter Hofbauer</i> - Blockchain Applications in Business Processes Exemplified for Procurement.....	134
<i>Natia Tetunashvili, Bidzina Javshanashvili</i> - Important Change in National Legislation New Customs Code.....	148

BUSINESS ²MANAGEMENT ♦ MARKETING ♦ TOURISM

<i>Miron Tugushi</i> - Some Issues of Human Resource Management in Public Service of Georgia.....	153
<i>Amiran Berdzenishvili, Nino Durglishvili, Ilona Gogia</i> - Georgian Students Digital Competences	173
<i>Mariam Mekvabishvili</i> - Globalization and Social Media.....	186
<i>Lela Jamagidze</i> - Institution Importation in Georgia-EU Trade Relations	199

THE BRIGHT MEMORY

Professor <i>Nodar Khaduri</i>	217
--------------------------------------	-----

ეკონომიკური თეორია ✦ ეკონომიკური პოლიტიკა
ECONOMIC THEORY ✦ ECONOMIC POLICY

სახელმწიფო არ არის კომპანია¹

პოლ კრუგმანი

პროფესორი, ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომიკაში

კოლეჯის სტუდენტები, რომლებიც ბიზნესში გეგმავენ ჩართვას, ხშირად სპეციალიზდებიან ეკონომიკაში, მაგრამ მათგან მხოლოდ რამდენიმე სვდება ერთ ფუნდამენტურ ქეშმარიტებას: ეკონომიკის საგნებში მიღებული ცოდნა ნაკლებად დაეხმარება მათ ბიზნესის გაძლოლაში.

ქეშმარიტებაა ისიც, რომ ბიზნესის გაძლოლისას შექმნილი გამოცდილება ადამიანებს ნაკლებად გამოადგება ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმულირებაში. სახელმწიფო არ არის დიდი კორპორაცია. გამოცდილება და უნარ-ჩვევები, რომელიც განსაზღვრავს ბიზნესმენის წარმატებას თუ წარუმატებლობას, როგორც წესი, არ შეესაბამება იმ უნარ-ჩვევებს, რაც სჭირდება ეკონომიკის ანალიტიკოსს; ბიზნესმენი, რომელმაც 1 მლრდ დოლარი გამოიმუშავა, ნაკლებად სანდოა 6 ტრლნ დოლარიანი ეკონომიკის მართვის შესახებ რჩევის საკითხავად.

რატომაა ეს მსჯელობა ასეთი მნიშვნელოვანი? ბოლოს და ბოლოს, არც ბიზნესმენები და არც ეკონომისტები, როგორც წესი, არ არიან კარგი პოეტები, მაგრამ მერე რა? მიუხედავად ამისა, ბევრს (არამხოლოდ თავად წარმატებულ ბიზნესმენებს) სწამს, რომ ადამიანს, რომელმაც პირად წარმატებას მიაღწია, ეცოდინება, თუ როგორ უნდა გახადოს მთელი ერი უფრო მდიდარი. სინამდვილეში კი, მისი რჩევა ხშირად ძალზე უარყოფითი შედეგების მომტანია.

არ ვამტკიცებ, რომ ბიზნესმენები სულელები არიან და ეკონომისტები განსაკუთრებით ჭკვიანები. პირიქით, თუ აშშ-ს 100 საუკეთესო ბიზნეს-მენეჯერი „შეერკინება“ 100 ლიდერ ეკონომისტს, მენეჯერების ასეული ამ „დუელში“ გამარჯვებული აღმოჩნდება. მე იმას ვგულისხმობ, რომ ეკონომიკური ანალიზისთვის საჭირო აზროვნება ძალიან განსხვავდება იმისგან, რაც საჭიროა ბიზ-

¹ ნობელიანტი ეკონომისტის **პოლ კრუგმანის** სტატია, რომელიც პირველად გამოქვეყნდა 1996 წელს, თარგმნა თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ეკონომიკის მიმართულების დოქტორანტმა **სალომე კობახიძემ**. (Krugman, Paul - “A Country Is Not a Company.” *Harvard Business Review*, January–February, <https://hbr.org/1996/01/a-country-is-not-a-company>).

ნესში წარმატების მისაღწევად. ამ განსხვავების გაცნობიერების შემდეგ შეგვიძლია დავინყოთ იმის გააზრება, რას ნიშნავს ჩაატარო კარგი ეკონომიკური ანალიზი და შეიძლება დავეხმაროთ კიდევ ზოგიერთ ბიზნესმენს, რომ გახდეს კარგი ეკონომისტი, რისი უნარიც მას დიდი ალბათობით გააჩნია.

მოდით, დავინყებთ ორი მაგალითით, ვიმსჯელებთ იმ ეკონომიკურ პრობლემებზე, რომლებიც აღმოვაჩინეთ, რომ ბიზნესმენისთვის სრულიად გაუგებარია: პირველი, დამოკიდებულება ექსპორტსა და სამუშაო ადგილების შექმნას შორის და, მეორე, დამოკიდებულება უცხოურ ინვესტიციებსა და სავაჭრო ბალანსს შორის. ორივე საკითხი ეხება საერთაშორისო ვაჭრობას, ნაწილობრივ იმიტომ, რომ ეს სფერო მე ყველაზე უკეთ ვიცი და ასევე იმიტომ, რომ ამ სფეროში ბიზნესმენები ჩვეულებრივ მიდრეკილნი არიან სახელმწიფოსა და კორპორაციების არასწორი შედარებისკენ.

ექსპორტი და სამუშაო ადგილები

ბიზნესმენებს საერთაშორისო ვაჭრობასა და სამამულო სამუშაო ადგილების შექმნას შორის არსებული დამოკიდებულების შესახებ მცდარი წარმოდგენა აქვთ ორ სიტუაციაში. პირველი, ვინაიდან აშშ-ის ბიზნესმენთა უმეტესობა მხარს უჭერს თავისუფალ ვაჭრობას, ისინი ძირითადად თანხმდებიან, რომ გაფართოებული მსოფლიო ვაჭრობა კარგია დასაქმებისთვის მსოფლიო მასშტაბით. უფრო ზუსტად კი, მათ სჯერათ, რომ შეთანხმებები თავისუფალ ვაჭრობაზე, როგორცაა, მაგალითად, გენერალური შეთანხმება ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ, კარგია უმეტესად იმიტომ, რომ ის გულისხმობს მეტი სამუშაო ადგილის შექმნას მსოფლიოში. მეორე, ბიზნესმენებს სწამთ, რომ ქვეყნები კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს ამ სამუშაო ადგილებისთვის. რაც მეტი ექსპორტი ექნება აშშ-ს, მათი აზრით, მეტი ადამიანი დასაქმდება და რაც მეტი იმპორტი გვექნება, ნაკლები სამუშაო ადგილი იქნება ქვეყანაში. თუ ამ ხედვას დავეყრდნობით, აშშ-ს მხოლოდ თავისუფალი ვაჭრობა კი არ უნდა ჰქონდეს, არამედ საკმარისი კონკურენტუნარიანობაც უნდა გააჩნდეს, რათა იმ სამუშაო ადგილების უმეტესობა მოიპოვოს, რასაც თავისუფალი ვაჭრობა ქმნის.

ჟღერს თუ არა ეს მოსაზრებები ლოგიკურად? რა თქმა უნდა, კი. ასეთი მჭერმეტყველური აზრი დომინირებდა აშშ-ის წინა საპრეზიდენტო კამპანიაზე და ალბათ, გაჟღერდება მომავალი არჩევნების წინაც. თუმცა ეკონომისტებს, როგორც წესი, არ სჯერათ, რომ თავისუფალი ვაჭრობა მეტ სამუშაო ადგილს ქმნის მსოფლიოში (ან ის, რომ მისი დადებითი მხარე ზოგადად სამუშაო ადგილების შექმნაში გამოიხატება), ან ამ ქვეყნებს, რომლებსაც მაღალი ექსპორტი აქვთ, ექნებათ დაბალი უმუშევრობის დონე მათთან შედარებით, ვისაც სავაჭრო დეფიციტი გააჩნია.

რატომ არ იზიარებენ ეკონომისტები იმ აზრს, რომელიც ლოგიკურად ჟღერს ბიზნესმენებისთვის? ის იდეა, რომ თავისუფალი ვაჭრობა მეტ სამუშაო ადგილს ქმნის მსოფლიო მასშტაბით, ნათელია: მეტი ვაჭრობა ნიშნავს მეტ

ექსპორტს და მეტ ექსპორტთან დაკავშირებულ სამუშაო ადგილებს. მაგრამ ამ არგუმენტში რალაც პრობლემაა. რადგან ერთი ქვეყნის ექსპორტი მეორის იმპორტია. ყოველი ექსპორტიდან მიღებული დოლარი, როგორც აშკარა მათემატიკური აუცილებლობა, ემთხვევა დოლარს, რომელიც რომელიმე ქვეყნის მიერ იხარჯება იმპორტული საქონლის შესაძენად. თუ არ არსებობს რაიმე მიზეზი იმისა, რომ თავისუფალი ვაჭრობა მსოფლიოს მთლიან დანახარჯებს გაზრდის – რაც დიდი ალბათობით არც მოხდება – ერთობლივი მსოფლიო მოთხოვნა არ შეიცვლება.

უფრო მეტიც, ამ არითმეტიკული ჭეშმარიტების მიღმა ჩნდება კითხვა – თუ რა ზღუდავს სამუშაო ადგილების საერთო რაოდენობას. იქნებ ეს უბრალოდ საქონელზე არასაკმარისი მოთხოვნის ბრალია? რა თქმა უნდა, არა, თუ არ გავითვალისწინებთ ძალზე მოკლევადიან პერიოდს. ბოლოს და ბოლოს, მოთხოვნის გაზრდა საკმაოდ მარტივია. ფედერალურ სარეზერვო სისტემას შეუძლია დაბეჭდოს იმდენი ფული, რამდენიც გაუხარდება. მან არაერთხელ გვიჩვენა, რომ სურვილის შემთხვევაში ეკონომიკური ბუმის გამონვევის უნარი ჰქონდა. მაშინ რატომ არ იწვევს ფედი ეკონომიკურ ბუმს მუდმივად? იმის გამო, რომ მას საკმაოდ დასაბუთებულად სწამს, რომ თუ ამას გააკეთებს, თუ ის მეტისმეტად ბევრ სამუშაო ადგილს შექმნის, შედეგი არასახარბიელო იქნება და ინფლაცია დაჩქარდება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აშშ-ში შეზღუდული სამუშაო ადგილების რაოდენობა არ არის დამოკიდებული აშშ-ის ექსპორტზე, იგი დამოკიდებულია უმუშევრობის დონეზე, რომელსაც ფედერალური სარეზერვო სისტემა ეკონომიკისთვის საჭიროდ მიიჩნევს, რათა ინფლაციის კონტროლი შეეძლოს.

ეს არ არის მხოლოდ თეორიული მოსაზრება. 1994 წელს ფედერალურმა სარეზერვო სისტემამ შვიდჯერ გაზარდა საპროცენტო განაკვეთები და არც დაუმალია, რომ ეს გააკეთა ეკონომიკური ბუმის შესაჩერებლად. იგი შიშობდა, რომ შეიქმნებოდა მეტისმეტად ბევრი სამუშაო ადგილი, რაც ეკონომიკის გაუარესებას და ინფლაციის ზრდას გამოიწვევდა. განვიხილოთ რას გულისხმობს ვაჭრობის გავლენა დასაქმებაზე. დავუშვათ, რომ აშშ-ის ეკონომიკა ექსპორტის მატებას ელოდებოდა. რას მოიმოქმედებდა ფედერალური სარეზერვო სისტემა? ის ექსპორტის ექსპანსიურ ეფექტს საპროცენტო განაკვეთების გაზრდით დაარეგულირებდა. ამრიგად, ექსპორტთან დაკავშირებული აქტიურობის ნებისმიერი ზრდა მეტ-ნაკლებად შეესაბამება სამუშაო ადგილების დაკარგვას საპროცენტო განაკვეთების მიმართ ეკონომიკის ისეთ მგრძობიარე სექტორში, როგორიცაა მშენებლობა. პირიქით, ფედერალური სარეზერვო სისტემა აუცილებლად უპასუხებდა იმპორტის ტალღას საპროცენტო განაკვეთების შემცირებით იმდენად, რომ იმპორტის მატებით გამონვეული სამუშაო ადგილების დაკარგა დაკომპენსირდებოდა სხვა ქვეყნებში სამუშაო ადგილების ზრდით.

ის ფაქტი, რომ თავისუფალი ვაჭრობა ყოველთვის ზუსტად იმდენად ზრდის მსოფლიო იმპორტს, რამდენადაც მსოფლიო ექსპორტს, მაინც არანაი-

რი აზრი არ ექნება იმის მოლოდინს, რომ თავისუფალი ვაჭრობა აშშ-ის დასაქმებას გაზრდის. არც რაიმე სხვა სავაჭრო პოლიტიკის შემთხვევაში, როგორცაა, მაგალითად, ექსპორტის წახალისება, არ უნდა ველოდოთ ეკონომიკაში არსებული სამუშაო ადგილების მთლიანი რაოდენობის გაზრდას. როდესაც ამერიკის სავაჭრო მდივანი საზღვარგარეთ მოგზაურობიდან ბრუნდება, აშშ-ის კომპანიებისთვის მილიარდობით დოლარის ახალი მოთხოვნების მისაცემად, მან შეიძლება გამოიწვიოს ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა საქსპორტო დარგში და თუ იგი ამას შეძლებს, სამუშაო ადგილების რაოდენობა სხვა დარგებში შემცირდება. აშშ-ის ექსპორტის გაზრდის ან იმპორტის დამუხრუჭების უნარს არანაირი საერთო არ აქვს სამუშაო ადგილების შექმნასთან.

იმაზე მსჯელობაც ზედმეტია, რომ ეს არგუმენტი მიუღებელი იქნება ბიზნეს-აუდიტორიისთვის (როდესაც ერთ-ერთ ბიზნეს-შეხვედრაზე დავასაბუთე, რომ ჩრდილო ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებას ზეგავლენა არ ექნებოდა-არც პოზიტიური და არც ნეგატიური აშშ-ის სამუშაო ადგილების მთლიან რაოდენობაზე, ერთმა დისკუსიის მონაწილემ, NAFTA-ს მხარდამჭერმა აგრესიულად წამოიძახა: „ზუსტად ასეთი კომენტარებით აიხსნება, რატომ სძულს ხალხს ეკონომისტები!“). სამუშაო ადგილი, რომელსაც გაზრდილი ექსპორტი ქმნის, ან იმპორტთან კონკურენცია ანადგურებს, რეალურია: თქვენ შეგიძლიათ რეალურად დაინახოთ ის ადამიანები, რომლებიც იმ საქონელს ქმნიან, რასაც უცხოელები ყიდულობენ; ასევე ის მომუშავეები, ვისი ქარხნებიც დახურულია იმპორტით გაზრდილი კონკურენციის გამო. სხვა ეფექტები, რომლებზეც ეკონომისტები მსჯელობენ, აბსტრაქტული ჩანს. და მაინც, თუ თქვენ დაუშვებთ იდეას, რომ ფედერალურ სარეზერვო სისტემას გააჩნია როგორც სამუშაო ადგილების მიზნობრივი რაოდენობა, ასევე ამ მიზნის მისაღწევი საშუალებებიც, დაასკვნით, რომ ექსპორტისა და იმპორტის ცვლილებები მცირე გავლენას ახდენს საერთო დასაქმებაზე.

ინვესტიციები და სავაჭრო ბალანსი

ჩვენი მეორე მაგალითი – დამოკიდებულება ინვესტიციებსა და სავაჭრო ბალანსს შორის, ასევე რთულად გასაგებია ბიზნესმენებისთვის. დავუშვათ, ასობით ტრანსნაციონალურმა კომპანიამ გადაწყვიტა, რომ ქვეყანა იდეალური ადგილია წარმოებისთვის და დაიწყო წელიწადში მილიარდობით დოლარის დახარჯვა ამ ქვეყანაში საწარმოების ასაშენებლად. რა დამართება ქვეყნის სავაჭრო ბალანსს? თითქმის ყველა ბიზნესმენს სჯერა, რომ ქვეყანაში სავაჭრო პროფიციტი დაიწყება. რა თქმა უნდა, მათთვის დაუჯერებელი იქნება ეკონომისტების პასუხი, რომ ასეთ ქვეყანაში აუცილებლად ექნება ადგილი სავაჭრო დეფიციტს.

ადვილია იმის გაგება, რა ინვესტიციების ასეთ პასუხებს. ისინი ფიქრობენ საკუთარ ფირმებსა და იმაზე, რა მოხდება, თუ მათი წარმოების შესაძ-

ლებლობები მოულოდნელად გაიზრდება. ბუნებრივია, მათი ფორმები მოახდენენ საქონლის ნაკლებ იმპორტს და მეტ ექსპორტს. თუ იგივე ეფექტი ეკონომიკის მრავალი დარგისთვის შენარჩუნდება, რა თქმა უნდა, ეს მთელი ეკონომიკის სავაჭრო პროფიციტის ზრდის მანიშნებელი იქნება.

ეკონომისტებმა იციან, რომ სიმართლე აღნიშნულის საპირისპიროა. რატომ? იმის გამო, რომ სავაჭრო ბალანსი საგადასახდელო ბალანსის მხოლოდ ნაწილია და ნებისმიერი ქვეყნის საგადასახდელო ბალანსი – განსხვავება ქვეყნის პროდუქციის უცხოელებზე მთლიან გაყიდვასა და უცხოელების მიერ ქვეყნის პროდუქციის მთლიან შეძენას შორის – ყოველთვის ნულოვანი უნდა იყოს¹. რა თქმა უნდა, ქვეყანას შეუძლია სავაჭრო დეფიციტი ან პროფიციტი ჰქონდეს. სხვა სიტყვებით, მას შეუძლია შეიძინოს მეტი საქონელი უცხოელებისგან, ვიდრე ყიდის, ან პირიქით. მაგრამ ეს დისბალანსი ყოველთვის უნდა ემთხვეოდეს შესაბამის დისბალანსს კაპიტალის ანგარიშში. ქვეყანამ, რომელსაც აქვს სავაჭრო დეფიციტი, უცხოელებს მეტი აქტივები უნდა მიჰყიდოს, ვიდრე თავად ყიდულობს; ქვეყანა, რომელსაც სავაჭრო პროფიციტი აქვს, ინვესტირებას უნდა ახორციელებდეს უცხოეთში. როდესაც აშშ ყიდულობს იაპონურ ავტომობილებს, ის რალაცას უნდა ყიდდეს სანაცვლოდ; ეს შეიძლება იყოს Boeing-ის თვითმფრინავები, მაგრამ ასევე შეიძლება იყოს Rockefeller-ის ცენტრი, ან სახაზინო ვალდებულებები. ეს არ არის მხოლოდ მოსაზრება, რომელსაც ეკონომისტები იზიარებენ, ეს ბულალტრული ჭეშმარიტებაა.

რა ხდება, როცა ქვეყანა იზიდავს ბევრ უცხოურ ინვესტიციას? კაპიტალის შემოდინებით უცხოელები ამ ქვეყანაში უფრო მეტ აქტივებს ყიდულობენ, ვიდრე ქვეყნის მოქალაქეები საზღვარგარეთ. ეს იმას ნიშნავს, რომ წმინდა ბულალტრული თვალსაზრისით ქვეყნის იმპორტი, ამავე დროს, უნდა აღემატებოდეს ექსპორტს. ქვეყანას, რომელსაც კაპიტალის დიდი შემოდინება აქვს, აუცილებლად ექნება სავაჭრო დეფიციტი.

მაგრამ ეს მხოლოდ ბულალტერიაა. რა ხდება რეალობაში? როცა ფორმები აშენებენ ქარხნებს, ისინი ყიდულობენ იმპორტულ აღჭურვილობას. ინვესტიციების შემოდინებამ შეიძლება გამოიწვიოს შიგა ბუმი, რაც ინვესს იმპორტზე მოთხოვნის ზრდას. თუ ქვეყანას აქვს მცურავი გაცვლითი კურსი, ინვესტიციების ნაკადმა შესაძლოა გამოიწვიოს ადგილობრივი ვალუტის გამყარება; თუ ქვეყანას ფიქსირებული გაცვლითი კურსი აქვს, შედეგი შეიძლება იყოს ინფლაცია. ნებისმიერი სცენარის შემთხვევაში საექსპორტო ბაზრებზე ქვეყნის პროდუქციის ფასი და იმპორტი გაიზრდება. როგორც არ უნდა შევხედოთ სავაჭრო ბალანსზე მოქმედების შედეგებს, ეჭვგარეშეა, რომ კაპიტალის შემოდინება გამოიწვევს სავაჭრო დეფიციტს.

¹ ამ მტკიცებას ორი ტექნიკური კვალიფიკაცია აქვს. ერთი მოიცავს „ტრანსფერულ გადასახადებს“: საჩუქრებს, უცხოურ დახმარებას და ა.შ. მეორე კი მოიცავს შემოსავლებს და საპროცენტო გადასახადებს წინა ინვესტიციებიდან. ეს კვალიფიკაციები მთავარ აზრს არ ცვლის.

განვიხილოთ, მაგალითად, მექსიკის უახლესი ისტორია. 1980-იან წლებში მექსიკაში არავინ ახორციელებდა ინვესტიციებს და ქვეყანას დადებითი სავაჭრო ბალანსი ჰქონდა. 1989 წლის შემდეგ მოხდა უცხოური ინვესტიციების შემოდინება ქვეყანაში მექსიკის პერსპექტივების ზრდასთან დაკავშირებული ოპტიმიზმის გამო. ფულის ნაწილი დაიხარჯა მექსიკაში ახალი ქარხნებისათვის საჭირო იმპორტული აღჭურვილობის შეძენაზე. დანარჩენმა გაამწვავა შიგა ბუმი, რომელმაც ჩაითრია იმპორტი და პესოს დაჩქარებული გამყარება გამოიწვია. ამან, თავის მხრივ, შეამცირა ექსპორტი და მექსიკის მოქალაქეებს იმპორტული საქონლის შეძენისკენ უბიძგა. შედეგი ის იყო, რომ უზარმაზარი კაპიტალის შემოდინება ზუსტად დაემთხვა ასევე მკვეთრ სავაჭრო დეფიციტს.

ამას მოჰყვა 1994 წლის დეკემბრის პესოს კრიზისი. ამჯერად ინვესტორები მექსიკიდან თავის დაღწევას ცდილობდნენ და სცენარი საპირისპიროდ განვითარდა. დასუსტებულ ეკონომიკაში შემცირდა მოთხოვნა იმპორტზე, ვინაიდან პესო გაუფასურდა. იმავდროულად მოხდა მექსიკის ექსპორტის ზრდა, რაც გამოიწვია ვალუტის გაუფასურებამ. როგორც ნებისმიერი ეკონომისტი იწინასწარმეტყველებდა, მექსიკაში უცხოური ინვესტიციების შემცირება მექსიკის სავაჭრო პროფიციტით დაბალანსდა.

თუმცა, როგორც ექსპორტის ზრდა არ ნიშნავს უფრო მეტ დასაქმებას, დასკვნა, რომ უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა ქვეყნებში, როგორც წესი, სავაჭრო დეფიციტის გაზრდას იწვევს, ნაკლებად მისაღებია ბიზნეს-აუდიტორიისათვის. კონკრეტული სიტუაციები, როდესაც უცხოურმა ინვესტიციებმა შეიძლება სავაჭრო ბალანსის გაუარესება გამოიწვიოს, მათში კითხვებს ბადებს. მართლაც, ამდენს დახარჯავენ კი ინვესტორები იმპორტულ აღჭურვილობაში? საიდან უნდა ვიცოდეთ, რომ თუ ვალუტის ღირებულება შემცირდება, ექსპორტი შემცირდება და იმპორტი გაიზრდება? ბიზნესმენების სკეპტიციზმის მიზეზია ბუღალტრული სიდიდეების არსში მათი გაურკვეველობა. კერძოდ, იმის არცოდნა, რომ კაპიტალის შემოდინება აუცილებლად უნდა ხდებოდეს სავაჭრო დეფიციტის თანხლებით.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ნათლად ჩანს, რომ ეკონომისტები მართლები არიან და ბიზნესმენები ცდებიან. მაშინ რატომ ჟღერს ეკონომისტების მიერ დამაჯერებლად მიჩნეული არგუმენტები ასე საეჭვოდ და ალოგიკურად ბიზნესმენებისთვის?

ამ კითხვაზე ორი პასუხი არსებობს. მარტივი პასუხია, რომ ბიზნესის სფეროში მიღებული ყოველდღიური გამოცდილება არ ასწავლის ამ „პრაქტიკოსებს“ იმ პრინციპებს, რაც გაამყარებდა ეკონომისტების არგუმენტებს. უფრო ღრმა პასუხი კი ასეთია: უკუკავშირის სახეობები, რომლებიც ჩვეულებრივ წარმოიქმნება ცალკეულ ბიზნესში, სუსტია და განსხვავებულია უკუკავშირის იმ სახეობებისგან, რომლებიც ჩვეულებრივ ყალიბდება მთლიანად ეკონომიკაში. ქვემოთ თითოეული ამ პასუხის ანალიზს შემოგთავაზებთ.

იგავი პარალიზებულ მრავალფეხაზე

ძალიან ხშირად რომელიმე უაღრესად წარმატებული ბიზნესმენი წერს წიგნს საკუთარ გამოცდილებაზე. ამ წიგნების ნაწილი მემუარებია, სხვები ამ პიროვნების წარმატების გამნაპირობებელი პრინციპების დემონსტრირების ამბიციურ მიზანს ემსახურება.

თითქმის გამონაკლისის გარეშე პირველი კატეგორიის წიგნები გაცილებით უფრო წარმატებულია, ვიდრე მეორე არამხოლოდ გაყიდვებით, არამედ სერიოზული მოაზროვნეების შეფასებებითაც. რატომ? იმის გამო, რომ კორპორაციის ლიდერი წარმატებას აღწევს არა კორპორაციის თეორიის განვითარებით, არამედ კონკრეტული პროდუქტის სტრატეგიების შედეგით, ან ორგანიზაციული ინოვაციების მოძიებით, რაც გაამართლებს. არსებობენ ბიზნეს-ლიდერები, რომლებიც ცდილობდნენ გაეზიარებინათ საკუთარი ცოდნა, მაგრამ ასეთი მცდელობა თითქმის ყოველთვის წარუმატებლად მთავრდებოდა. ჯორჯ სოროსის წიგნი ძალიან ცოტას თუ ასწავლის მკითხველებს იმის შესახებ, თუ როგორ გახდნენ „მეორე ჯორჯ სოროსი“. ბევრმა ადამიანმა აღნიშნა, რომ პრაქტიკაში უორენ ბაფეტი ყოველთვის როდი ახორციელებდა ინვესტიციებს „უორენბაფეტისეულად“. ბოლოს და ბოლოს, „ფინანსური ჯადოქარი“ წარმატებას აღწევს არა ფინანსური ბაზრების საერთო პრინციპების ფორმულირებით, არამედ კონკრეტული, ძალიან სპეციფიკური შესაძლებლობების სხვებზე გაცილებით უფრო სწრაფად აღმოჩენით.

მართლაც, წარმატებული ბიზნესმენები ხშირად ზიანს აყენებენ საკუთარ თავს, როდესაც ცდილობენ საკუთარი საქმიანობის ფორმულირებას და პრინციპების სახით სახელმძღვანელოში წარმოდგენას. ისინი თავიანთი წარმატების ფაქტორად მიიჩნევენ კარგ ინტუიციას და ინოვაციებისკენ სწრაფვას. ამ საკითხზე ერთი ძველი ხუმრობა მახსენდება. ერთხელ მრავალფეხას ჰკითხეს, თუ როგორ ახერხებდა საკუთარი 100 ფეხის კორდინირებულად მართვას. მრავალფეხამ დაიწყო ამაზე ფიქრი და მას შემდეგ სწორად აღარასოდეს გაუვლია.

იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ბიზნეს-ლიდერმა შეიძლება კარგად ვერ შეძლოს ზოგადი თეორიების ჩამოყალიბება, ან საკუთარი საქმიანობის ახსნა, მაინც არსებობენ ადამიანები, რომლებსაც სჯერათ, რომ ბიზნესმენის უნარი აღმოაჩინოს შესაძლებლობები და გადაჭრას საკუთარ ბიზნესთან დაკავშირებული პრობლემები, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ეროვნულ ეკონომიკაში. ბოლოს და ბოლოს რა სჭირდება აშშ-ის პრეზიდენტს მისი ეკონომიკური მრჩეველების გან? – არა ტრაქტატების ცოდნა, არამედ სათანადო რჩევები იმის შესახებ, თუ რა მოიმოქმედოს. რატომ არ შეიძლება, რომ, მან, ვინც გამოავლინა ბიზნესის მართვის შესანიშნავი უნარი, მისცეს პრეზიდენტს რჩევა, თუ როგორ მართოს ქვეყანა? მოკლედ რომ ვთქვათ, იმიტომ, რომ **ქვეყანა არ არის დიდი კომპანია**.

ბევრ ადამიანს უჭირს იპოვოს განსხვავება, თუნდაც ყველაზე დიდ ბიზნესსა და ეროვნულ ეკონომიკას შორის. აშშ-ის ეკონომიკა ასაქმებს 120 მლნ

ადამიანს, დაახლოებით 200-ჯერ მეტს, ვიდრე ჯენერალ მოტორსი – ამერიკის უდიდესი დამსაქმებელი ფირმა. ეს 200:1 პროპორცია საკმარისია იმ კომპლექსურობაში არსებული სხვაობის დასანახად, რომელიც არსებობს ამერიკის ყველაზე დიდ ფირმასა და ეროვნულ ეკონომიკას შორის. მათემატიკოსები გვარწმუნებენ, რომ ადამიანების დიდი ჯგუფის ურთიერთკავშირების მაჩვენებელი პროპორციულია ამ ადამიანების რაოდენობის კვადრატისა. გადაჭარბებაში არ ჩამეთვლება თუ გეტყვით, რომ სავარაუდოდ აშშ-ის ეკონომიკა ასჯერ კი არა, ათი ათასჯერ უფრო კომპლექსურია, ვიდრე უდიდესი კორპორაცია.

უფრო მეტიც, არსებობს აზრი, რომლის მიხედვითაც ძალიან დიდი კორპორაციებიც კი არ არიან მრავალფეროვანი. კორპორაციების უმეტესობა საქმიანობს ძირითადი კომპეტენციის ირგვლივ, კონკრეტული ტექნოლოგიით, ან მიდგომით კონკრეტული ტიპის ბაზარზე. შედეგად უზარმაზარი კორპორაციაც კი, რომელიც ჩართულია საქმიანობის ძალიან ბევრ განსხვავებულ სფეროში, ცდილობს საქმიანობა განახორციელოს ერთი კონკრეტული სექტორის სფეროში.

ამის საპირისპიროდ, აშშ-ის ეკონომიკა მოუწესრიგებელი კონგლომერატია, რომელსაც ბიზნესის ათობით ათასი სრულიად განსხვავებული სახეობა აქვს, მათ ყველას აერთიანებს ერთი გარემოება – ისინი თავმოყრილია ერთი სახელმწიფოს საზღვრებში. წარმატებული ხორბლის ფერმერის გამოცდილება ნაკლებად ეფექტიანი იქნება კომპიუტერულ ინდუსტრიაში, რაც თავის მხრივ, ნაკლებად მისაღები იქნება სარესტორნე ქსელში წარმატების მისაღწევად.

როგორ უნდა ვმართოთ ასეთი რთული სისტემა? ეროვნული ეკონომიკა ზოგად პრინციპებს უნდა ეყრდნობოდეს და არა კონკრეტულ სტრატეგიებს. განვიხილოთ, მაგალითად, საგადასახადო პოლიტიკის საკითხი. მთავრობა არ აწესებს გადასახადებს კონკრეტული ინდივიდებისთვის, ან კორპორაციებისთვის და არ სთავაზობს მათ სპეციალურ საგადასახადო შეღავათებს. მთავრობისთვის ისეთი საგადასახადო პოლიტიკის ფორმულირება, რომელიც წახალისებს, ან ხელს შეუშლის ეკონომიკის რომელიმე დარგის საქმიანობას, არც თუ ისე კარგი აზრია. ამის ნაცვლად, კარგი საგადასახადო სისტემა ემორჩილება წლების განმავლობაში ფისკალური ექსპერტების მიერ შემუშავებულ პრინციპებს, როგორცაა – ნეიტრალიტეტი ალტერნატიულ ინვესტიციებს შორის, დაბალი ზღვრული განაკვეთები და მინიმალური განსხვავება მიმდინარე და სამომავლო მოხმარებას შორის.

რატომ არის ეს პრობლემა ბიზნესმენებისთვის? ბოლოს და ბოლოს, არსებობს მრავალი ზოგადი პრინციპი, რაც საფუძვლად უდევს კორპორაციის მართვას: თანმიმდევრული აღრიცხვა, პასუხისმგებლობის მკაფიო ხაზები და ა.შ. მაგრამ, ბევრი ბიზნესმენი ვერ ეგუება იმას, რომ ეკონომიკური პოლიტიკის ფქვიანი გამტარებელი ზოგჯერ ეკონომიკაში ჩაურევლობას ირჩევს. ბიზნესმენები, როგორც ჩანს, ზედმეტი აქტიურობის მომხრენი არიან. იმისთვის, ვისაც მსგავსი როლი აქვს მორგებული, რთულია გაიაზროს, თუ რამდენად ზედმე-

ტი სირთულის მომტანი და ნაკლებად საჭიროა აღნიშნული მიდგომა ეროვნულ ეკონომიკურ პოლიტიკაში.

განვიხილოთ, მაგალთად, ბიზნესის წამყვანი სფეროების ხელშეწყობის საკითხი. მხოლოდ უპასუხისმგებლო აღმასრულებელი დირექტორი არ შეეცდება განსაზღვროს, თუ რომელი ახალი სფეროა კომპანიის მომავლისთვის აუცილებელი; აღმასრულებელი დირექტორი, რომელიც საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღებას მთლიანად ცალკეული მენეჯერების გუნდს ანდობს, რომლებიც უძღვებიან დამოუკიდებელ ცენტრებს და ორიენტირებული არიან მოგების მიღებაზე, არც თუ ისე წარმატებულად ასრულებენ დაკისრებულ მოვალეობას. უნდა შეადგინოს კი მთავრობამ წამყვანი ინდუსტრიების სია და შემდეგ აქტიურად შეუწყოს ხელი მათ განვითარებას? ინდუსტრიის თარგეთირების საწინააღმდეგოდ მიმართული ეკონომისტების თეორიული არგუმენტების საპირისპიროდ, ქვეყნების მთავრობებს იმის განსჯის სუსტი უნარი შესწევთ, თუ ეკონომიკის რომელი დარგების განვითარებაა პრიორიტეტული ქვეყნისთვის. სხვადასხვა დროს, მთავრობების წარმომადგენლები დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ მომავლის ინდუსტრიის სფეროებს შეადგენდა ფოლადის, ბირთვული ძალის, სინთეტიკური საწვავის, კომპიუტერული ჩიპების და მეხუთე თაობის კომპიუტერების წარმოება. რა თქმა უნდა, ბიზნესის სფეროშიც უშვებენ შეცდომებს, მაგრამ ბიზნესის წარმატებულ ლიდერებს გააჩნიათ საკუთარი ბიზნესის და წარმოების სფეროს შესახებ ისეთი დეტალური ცოდნა, რაც ყველაზე ჭკვიან მთავრობის წარმომადგენელსაც კი ვერ ექნება ისეთ კომპლექსურ სისტემაზე მუშაობისას, როგორც ეროვნული ეკონომიკაა.

მიუხედავად ამისა, იდეა, რომ საუკეთესო ეკონომიკური მენეჯმენტი თითქმის ყოველთვის მოიცავს კარგი ჩარჩოპირობების ჩამოყალიბებას და შემდეგ ბიზნესის თავის ნებაზე მიშვებას, კვლავ გაუგებრად რჩება ბიზნესმენებისთვის, ვინაიდან მათ ინსტინქტის დონეზე აქვთ გამჯდარი როს პეროტის სიტყვები: „აწიე კაპოტი და აამუშავე მანქანა“.

სკოლაში დაბრუნება

სამეცნიერო სამყაროში სინდრომი სახელწოდებით – „დიდი ადამიანის დაავადება“, გვხვდება მაშინ, როდესაც ცნობილი მკვლევარი არის ერთი სფეროს სპეციალისტი და აყალიბებს მყარ მოსაზრებებს სხვა სფეროსთან დაკავშირებით, რომელიც მას საერთოდ არ ესმის. მაგალითად, ქიმიკოსი, რომელიც ფიქრობს, რომ ის არის მედიცინის ექსპერტი, ან ფიზიკოსი, რომელიც გადაწყვეტს, რომ ის არის ექსპერტი კოგნიტიურ მეცნიერებებში. იგივე სინდრომი გამოუვლინდა ზოგიერთ ბიზნეს-ლიდერს, რომლებიც ეკონომიკურ მრჩეველებად იქნენ დაწინაურებული: მათ უჭირთ იმ ფაქტის აღიარება, რომ სკოლაში სჭირდებათ დაბრუნება მანამ, სანამ ახალ სფეროში განცხადებების გაკეთებას დაიწყებენ.

ზოგადი პრინციპები, რომლებზე დაყრდნობითაც ეკონომიკა უნდა მუშაობდეს, ბიზნესის სფეროს პრინციპებისგან განსხვავებულია, თუმცა, გასაგებად არც თუ ისე რთული. კომპანიის აღმასრულებელი დირექტორის მიერ ბიზნეს – ანგარიშგების ზედმინევენით ცოდნა არ ნიშნავს იმას, რომ ავტომატურად მან იცის, თუ როგორ უნდა ნაიკითხოს ეროვნული საშემოსავლო ანგარიშები, რომლებიც ზომავენ სხვა მაჩვენებლებს და იყენებენ სხვადასხვა ცნებას. პერსონალის მართვა და შრომითი კანონმდებლობა არ არის ერთი და იგივე ისე, როგორც კორპორაციის ფინანსური კონტროლი და მონეტარული პოლიტიკა. ბიზნეს-ლიდერმა, რომელსაც სურს ეკონომიკური მენეჯერი ან ექსპერტი გახდეს, საკუთარ მეტყველებაში უნდა დანერგოს ახალი ლექსიკონი და ცნებების ნაკრები. მათ შორის ზოგი აუცილებლად იქნება მათემატიკური, რაც ბიზნეს-ლიდერისთვის, განსაკუთრებით კი ძალიან წარმატებულისთვის, რთულად განსახორციელებელია. წარმოიდგინეთ ადამიანი, რომელმაც უზარმაზარი ინდუსტრიის სირთულეები დაძლია, რომელიც მართავს მრავალ მილიარდიან საწარმოს. შეძლებს ასეთი ადამიანი, ვისი რჩევაც ეკონომიკური პოლიტიკის შესახებ შეიძლება ძალიან მოთხოვნადი იყოს, დრო ისეთი საკითხების შესწავლაზე დახარჯოს, როგორიც ეკონომიკის კურსებია? თუ ის უფრო სავარაუდოა ჩათვალოს, რომ ბიზნეს-გამოცდილება საკმარისზე მეტი აქვს და უცნობი სიტყვები და კონცეფციები, რასაც ეკონომისტები იყენებენ, სხვა არაფერია, თუ არა შელამაზებული ჟარგონი.

რა თქმა უნდა, იმ მაგალითის მიუხედავად, რომელიც ზემოთ მოვიყვანე, ბევრ მკითხველს, ალბათ, ისევ სჯერა, რომ მეორე რეაქცია უფრო კეთილგონივრულია. რატომ სჭირდება ეკონომიკურ ანალიზს განსხვავებული ცნებები, სრულიად განსხვავებული აზროვნება, ვიდრე ბიზნესის გაძლოლას? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად უფრო ღრმად უნდა წარმოგიდგინოთ განსხვავება კარგ ბიზნეს-აზროვნებასა და კარგ ეკონომიკურ ანალიზს შორის.

ფუნდამენტური განსხვავება ბიზნესის სტრატეგიასა და ეკონომიკურ ანალიზს შორის არის შემდეგი: უდიდესი ბიზნესიც კი ღია სისტემის მქონეა. ზრდადი მსოფლიო ვაჭრობის მიუხედავად, აშშ-ის ეკონომიკას კი მაინც ჩაკეტილი სისტემა აქვს. ბიზნესმენები არ არიან მიჩვეულნი ჩაკეტილ სისტემებზე ფიქრს, ეკონომისტები კი არიან.

ვიტოვებ უფლებას რამდენიმე არაეკონომიკური მაგალითი შემოგთავაზოთ დახურულ და ღია სისტემებს შორის არსებული განსხვავების საილუსტრაციოდ. განვიხილოთ მყარი ნარჩენები. ყოველწლიურად სტანდარტული ამერიკელი მოქალაქე დაახლოებით ნახევარ ტონა მყარ ნარჩენებს ყრის, რისი გადამუშავება, ან დანვა შეუძლებელია. რა ემართება ამ ნარჩენებს? ბევრ საზოგადოებაში, ეს ნარჩენები სადმე სხვაგან იგზავნება. ჩემი ქალაქის მერია მოითხოვს, რომ თითოეულმა მოქალაქემ ხელშეკრულება გააფორმოს ნაგვის გადამუშავების კერძო კომპანიასთან, რომელსაც არ გააჩნია ნაგავსაყრელი; გადამუშავების სამსახური თანხას უხდის სხვა რეგიონს, რომ იქ გაკეთდეს ჩვენი ნარჩენების ნაგავსაყრელი. ეს ნიშნავს, რომ ნაგვისგან გასუფთავება ჯდე-

ბა უფრო ძვირი, ვიდრე იმ ქალაქებში, რომლებშიც ნაგავსაყრელი არსებობს. მაგრამ ქალაქის მთავრობამ ასეთი არჩევანი გააკეთა: ფულის გადახდა არჩია ქალაქის საზღვრებთან ნაგავსაყრელის ქონას.

ინდივიდუალური ქალაქისთვის ასეთი არჩევანი განხორციელებადია. მაგრამ შეუძლია კი აშშ-ს ყოველ ქალაქს და შტატს მსგავსი არჩევანის გაკეთება? ყველას შეგვიძლია ჩვენი ნარჩენების სადმე სხვაგან გაგზავნა? რა თქმა უნდა, არა (თუ არ ჩავთვლით ჩვენი ნარჩენების მესამე სამყაროს ქვეყნებში გაგზავნის შესაძლებლობას). აშშ-ის, როგორც მთლიან სისტემას, პრინციპი – „ნაგავი შიგნით, ნაგავი გარეთ“, ზუსტად შეეფერება. ქვეყანას შეუძლია არჩევანის გაკეთება, თუ სად დამარხოს მყარი ნარჩენები, მაგრამ არ შეუძლია აირჩიოს, დამარხოს თუ არა ისინი საერთოდ. მყარი ნარჩენების მოშორების თვალსაზრისით აშშ დახურული სისტემაა, მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული ქალაქი, მიღებული გადაწყვეტილებების გათვალისწინებით, ღია სისტემას შეადგენს.

ეს საკმაოდ ნათელი მაგალითი იყო. აი, კიდევ ერთი, ამჯერად ნაკლებად ცხადი მაგალითი. ჩემი სიცოცხლის ერთ პერიოდში ქვეითი მგზავრი ვიყავი. ყოველ დღით ვმგზავრობდი დიდ საპარკინგე ავტოფარეხამდე და შემდეგ საზოგადოებრივი ტრანსპორტით ქალაქის ცენტრამდე. საუბედუროდ, ავტოფარეხი საკმარისად დიდი არ იყო. ის ივსებოდა და გვიან მოსული მგზავრები იძულებულნი ხდებოდნენ სამსახურამდე მანქანით მისულიყვნენ. მალე ვისწავლე, რომ თუ ავტოფარეხში დილის ცხრის თხუთმეტ წუთზე მივიდოდი, აუცილებლად ვიპოვიდი ადგილს პარკინგისთვის.

ამ შემთხვევაში, ყოველი მგზავრი წარმოადგენდა ღია სისტემას: ის შეძლებდა გასაჩერებელი ადგილის პოვნას, თუ ადრე მივიდოდა. მაგრამ მგზავრების ჯგუფი მთლიანად იგივეს ვერ გააკეთებდა. თუ ყველა ეცდებოდა ადრე მისვლას, ავტოფარეხი უბრალოდ დროზე ადრე გაივსებოდა! მგზავრები ერთობლიობაში წარმოადგენდნენ დახურულ სისტემას, ყოველ შემთხვევაში, თუ ამას პარკირების კუთხით შევხედავთ.

რა შუაშია ეს ბიზნესისა და ეკონომიკის შედარებასთან? ყველაზე დიდი კორპორაციებიც კი, როგორც წესი, ღია სისტემებია. მაგალითად, მათ შეუძლიათ ერთდროულად ყველა ფილიალში დასაქმება, საზღვარგარეთ ინვესტიციების გაზრდა, ყველა ბაზარზე უფრო მაღალი წილის დაკავება. ცხადია, რომ ორგანიზაციის საზღვრები საკმარისად ფართო არ არის. კომპანიისთვის რთულია სწრაფი გაფართოება, რადგან რთულია სათანადო კადრების სწრაფად მოძიება, ისე როგორც მცირე ვადებში კაპიტალის გაზრდა. ორგანიზაციისთვის კიდევ უფრო რთულია შემცირება, რადგან არ არის მისაღები კარგი მომუშავეების განთავისუფლება სამსახურიდან. თუმცა, ჩვენ ვერაფერ განსაკუთრებულს ვერ ვხედავთ კორპორაციაში, ვისი საბაზრო წილიც გაორმაგდა, ან განხევრდა ბოლო რამდენიმე წლის მანძილზე.

ამისგან განსხვავებით, ეროვნული ეკონომიკა, განსაკუთრებით კი ისეთი დიდი სახელმწიფოსი, როგორც აშშ-ა, ჩაკეტილი სისტემაა. შეძლებს აშშ-ის ყველა ფორმა საკუთარი საბაზრო წილის გაორმაგებას შემდეგი ათი წლის

მანძილზე¹⁷ რა თქმა უნდა, ვერა. არ აქვს მნიშვნელობა რამდენად გააუმჯობესებენ ისინი მენეჯმენტს. პირველ რიგში, იმის მიუხედავად, რომ მსოფლიო ვაჭრობა იზრდება, აშშ-ს სამუშაო ძალის უმეტესი ნაწილი დასაქმებულია და დამატებული ღირებულების 70%-ზე მეტი იქმნება საცალო ვაჭრობის სანარმოებში, რასაც არ აქვს კავშირი ექსპორტისა და იმპორტის კონკურენციასთან. ამ ინდუსტრიებში აშშ-ს ერთ კომპანიას თავისი წილის გაზრდა მხოლოდ მეორის ხარჯზე შეუძლია.

აშშ-ს კომპანიებს ეკონომიკის ისეთ დარგებში, რომლებიც მსოფლიო ვაჭრობაში არიან ჩართულნი, ჯგუფურად შეუძლიათ გაზარდონ ბაზრის წილი, მაგრამ მათ ამისთვის ან ექსპორტი უნდა გაზარდონ, ან შეამცირონ იმპორტი. ნებისმიერი მათგანის მიერ საბაზრო წილის გაზრდა სავაჭრო ბალანსის პროფიციტს გამოიწვევს. ჩვენ კი უკვე ვნახეთ, რომ სავაჭრო ბალანსის პროფიციტის მქონე ქვეყანა ყოველთვის ახდენს კაპიტალის ექსპორტს. მარტივი არითმეტიკა გვკარნახობს, რომ თუ საშუალო ამერიკული კომპანია მსოფლიო ბაზარზე საკუთარ წილს 5 %-ით მაინც გაზრდის, აშშ, რომელიც ამ მომენტი-სათვის კაპიტალის წმინდა იმპორტიორია, ჯერ არნახული მასშტაბებით კაპიტალის წმინდა ექსპორტიორი უნდა გახდეს. ეს სცენარი, ალბათ, შეუძლებლად მიგაჩნიათ, ვინაიდან აშშ-ის კომპანიებს რაოდენ კარგადაც არ უნდა იფუნქციონირონ, მათი საერთო წილის გაზრდა 1 ან 2%-ზე მეტად არ შეუძლიათ.

ბიზნესმენებს იმიტომ უჭირთ ეკონომიკური ანალიზის გაკეთება, რომ ისინი ღია სისტემაზე ფიქრს არიან მიჩვეულნი. ჩვენს ორ მაგალითს რომ დავუბრუნდეთ, ბიზნესმენი უყურებს ექსპორტის მიერ შექმნილ სამუშაო ადგილებს და ამას აღიქვამს მთლიანი პროცესის ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწილად. მან შეიძლება აღიაროს, რომ დასაქმების ზრდა საპროცენტო განაკვეთის ზრდასაც იწვევს, მაგრამ ეს საეჭვო და უმნიშვნელო ფაქტად მიიჩნის. ეკონომისტი კი დასაქმებას ხედავს როგორც დახურულ სისტემას: მომუშავეები, რომლებიც სამუშაო ადგილებს პოულობენ გაზრდილი ექსპორტის ხარჯზე, ჰგვანან იმ ქვეითებს, რომელთაც ადრე უკვე დააპარკინგეს საკუთარი ავტომობილები ავტოფარეხში და აღნიშნული საპარკინგე ადგილები სხვისი ადგილის დაკავების ხარჯზე მოიპოვეს.

რაც შეეხება უცხოური ინვესტიციების გავლენას სავაჭრო ბალანსზე, ბიზნესმენი ამას აღიქვამს, როგორც ინვესტიციების ზეგავლენას კონკურენციაზე კონკრეტულ ინდუსტრიაში, კაპიტალის შემოდინების ზეგავლენას გაცვლით კურსებზე, ფასებზე და ა.შ. კი საერთოდ უმნიშვნელოდ მიიჩნევს. ეკონომისტმა კი იცის, რომ საგადასახდლო ბალანსი დახურულ სისტემას შეადგენს: კაპიტალის შემოდინება ყოველთვის ბალანსდება სავაჭრო დეფიციტით. შესაბამისად, კაპიტალის ნებისმიერი შემოდინება უნდა აისახოს სავაჭრო დეფიციტში არსებული სხვაობით.

¹⁷ მკაცრად რომ ვთქვათ, მსჯელობა კომპანიებზე, რომლებიც აშშ-ში აწარმოებენ. ცხადია, რომ აშშ-ში დაფუძნებულ კომპანიებს შეუძლიათ მსოფლიო ბაზარზე საკუთარი წილის გაზრდა უცხოეთში ფილიალების გახსნით.

უკუკავშირები ბიზნესსა და ეკონომიკაში

ეკონომიკასა და კომპანიებს შორის განსხვავების უკეთ საილუსტრაციოდ წარმოვიდგინოთ კიდევ ერთ კარგ მაგალითს – თუ რატომ ცდებიან ბიზნესმენები ეკონომიკაზე მსჯელობისას და რატომ არის ზოგიერთი ეკონომიკური იდეა უფრო პოპულარული ბიზნესმენტა შორის, ვიდრე სხვა დანარჩენი. კომპანიის, როგორც ღია სისტემის მიერ მიღებული უკუკავშირები უმეტესად განსხვავებულია ეკონომიკის, როგორც დახურული სისტემის უკუკავშირებისგან.

ეს კონცეფცია ყველაზე უკეთ იხსნება ჰიპოთეტური მაგალითით. წარმოვიდგინოთ კომპანია, რომელსაც აქვს ბიზნესის ორი ძირითადი ხაზი: ვიჯეტები და გიზმობები¹.

წარმოვიდგინოთ, რომ კომპანიაში უეცრად ვიჯეტების გაყიდვებმა საგრძნობლად მოიმატა. რა გავლენას მოახდენს ეს ზრდა კომპანიის მთლიან გაყიდვებზე? ვიჯეტების გაყიდვების ზრდა დაეხმარება, თუ დააზიანებს გიზმობების ბიზნესს? პასუხი უმეტეს შემთხვევაში ის იქნება, რომ ეს ცვლილება არსებით გავლენას არ მოახდენს გიზმობების გაყიდვაზე. ვიჯეტების განყოფილება უბრალოდ მეტ მომუშავეს დაიქირავებს და კომპანია შეიძენს მეტ კაპიტალს, სულ ეს იქნება.

რა თქმა უნდა, ისტორია აქ არ მთავრდება. ვიჯეტების გაზრდილი გაყიდვების მაჩვენებელმა შეიძლება ხელი შეუწყოს ან შეუშალოს გიზმობების ბიზნესის განვითარებას, ერთი მხრივ, მომგებიან ვიჯეტების ბიზნესს შეუძლია გიზმოს განვითარებისთვის ხელის შეწყობა საჭირო თანხების ნაკადებით, ან მიღებული გამოცდილების გაზიარებით. კომპანიას ასევე შეუძლია გაზრდილი თანხები კვლევებსა და განვითარებაში ჩადოს, რაც ბიზნესის ორივე ხაზისთვის დადებითი შედეგის მომტანი იქნება. მეორე მხრივ, სწრაფმა გაფართოებამ შეიძლება კომპანიის რესურსები შეამციროს და ვიჯეტის ხაზის გაფართოება გიზმოს დეპარტამენტის ხარჯზე მოხდეს. თუმცა, ასეთი ზრდის ერთი ნაწილის არაპირდაპირი გავლენა მეორე ნაწილის კეთილდღეობაზე ორაზროვანია და პრაქტიკაში ძნელად გასაანალიზებელი. უკუკავშირები ბიზნესის განსხვავებულ ხაზებს შორის იმის მიუხედავად, ისინი სინერგიული ეფექტით ფუნქციონირებენ, თუ რესურსებისთვის კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს, ხშირად რთული დასაანალიზია.

ამის საპირისპიროდ, წარმოვიდგინოთ ეროვნული ეკონომიკა, რომელიც სწრაფად მზარდ ექსპორტის დარგს აღმოაჩენს. თუ ეს ინდუსტრია დასაქმებას ზრდის, ბუნებრივია, ეს მოხდება სხვა ეკონომიკის სხვა დარგების ხარჯზე. თუ ქვეყანა ამავდროულად არ შეამცირებს კაპიტალის შემოდინებას, ქვეყანაში სხვა საქონლის ექსპორტი შემცირდება, ან ზოგადად იმპორტი გაიზრდება იმ ანგარიშსწორების ბალანსის გამო, რაზეც უკვე ვიმსჯელებთ. სწორედ აქ ჩანს

¹ ვიჯეტი და გიზმო – პატარა აპარატები, პროგრამები ან მექანიკური მოწყობილობები, რომელთა სახელიც დაუზუსტებელი ან უცნობია და რომლებიც შეიძლება იქნეს გამოყენებული სხვადასხვა საქმიანობის გასამარტივებლად.

ექსპორტის ზრდის უარყოფითი ზეგავლენა დასაქმებასა და ექსპორტის მწარმოებელი ეკონომიკის სხვა დარგებზე, რაც იმდენად ძლიერი იქნება, რომ ხელს შეუშლის დასაქმების ნებისმიერ ზრდას და სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესებას. რატომ? იმიტომ, რომ დასაქმება და საგადასახდელო ბალანსი დახურული სისტემებია.

ბიზნესის ღია სისტემაში უკუკავშირები ძირითადად სუსტია და თითქმის ყოველთვის განუსაზღვრელი. ეკონომიკის დახურულ სისტემაში კი უკუკავშირები ხშირად ძალიან ძლიერი და ზუსტია. მაგრამ მხოლოდ ეს არაა განსხვავება. უკუკავშირები ბიზნესში უმეტესად პოზიტიურია; მსოფლიოს ეკონომიკურ პოლიტიკაში კი ხშირად, თუმცა არა ყოველთვის, ნეგატიური.

კიდევ ერთხელ შევადაროთ ერთმანეთს ერთი კონკრეტული დარგის გაფართოების ზემოქმედება ბიზნესსა და ეროვნულ ეკონომიკაზე. ბიზნესის ერთი ხაზის წარმატება, რაც აუმჯობესებს კომპანიის ფინანსურ, ტექნოლოგიურ ან მარკეტინგულ ბაზას, ხშირად ეხმარება კომპანიას ბიზნესის სხვა ხაზების გაფართოებაში. კომპანია, როცა ერთ სფეროში წარმატებით ფუნქციონირებს, ქირაობს მეტ სამუშაო ძალას და ავითარებს სხვა სფეროსაც. მაგრამ ეკონომიკაში, სადაც უამრავი პროდუქტი ინარმოება და იყიდება, ერთი სექტორის განვითარება ჩვეულებრივ ნეგატიური უკუკავშირის მომტანია დანარჩენი სექტორებისთვის: ერთი დარგის გაფართოება იწვევს მის მიერ კაპიტალისა და შრომის ბაზრის რესურსების გადაქაჩვას დანარჩენი დარგებიდან.

თუმცა, ისიც ფაქტია, რომ არსებობს ეკონომიკის პოზიტიური უკუკავშირის მაგალითებიც. ისინი ხშირად თავს იჩენს ეკონომიკის კონკრეტული დარგში ან მასთან დაკავშირებულ მსგავს დარგებში, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ ეს დარგები გეოგრაფიულად კონცენტრირებულია. მაგალითად, ლონდონის ფინანსურ ცენტრად გადაქცევა და ჰოლივუდის გასართობ ცენტრად გარდაქმნა პოზიტიური უკუკავშირების ნათელ მაგალითებს წარმოადგენს. თუმცა, ასეთი მაგალითები ჩვეულებრივ შემოიფარგლება კონკრეტული რეგიონებით, ან ეკონომიკის ცალკეული დარგებით. ეროვნული ეკონომიკის დონეზე ზოგადად უარყოფითი უკუკავშირი ჭარბობს. ამის მიზეზი ნათელია: ინდივიდუალური რეგიონი, ან ეკონომიკის დარგი ბევრად უფრო ღია სისტემაა, ვიდრე აშშ-ს მთლიანი ეკონომიკა, მსოფლიო ეკონომიკას რომ თავი დავანებოთ. ინდივიდუალური მრეწველობის დარგს, ან დარგების ჯგუფს შეუძლია მიიზიდოს მუშაკები ეკონომიკის სხვა სექტორებიდან. ასე რომ, თუ ეკონომიკის ინდივიდუალური დარგი კარგად იმუშავებს, დასაქმება მხოლოდ ამ სექტორში კი არა, მონათესავე დარგებშიც გაიზრდება, რამაც სამომავლოდ შეიძლება მრეწველობის თავდაპირველი დარგის წარმატებას შეუწყოს ხელი და ა.შ. ამდენად, საქმე გვაქვს დადებით უკუკავშირთან. მთლიანად ეკონომიკისათვის კი ეს ლოკალური დადებითი უკუკავშირები გადანონილი იქნება უარყოფითი უკუკავშირებით ეკონომიკის სხვა ნაწილში. დამატებითი რესურსები, რაც ეკონომიკის კონკრეტული დარგის, ან დარგების კლასტერის განვითარებისთვისაა საჭირო, ეკონომიკის სხვა დარგებიდან უნდა იქნეს მოძიებული.

ბიზნესმენები არ არიან მიჩვეულნი იმ სისტემაზე ფიქრს, რომელშიც ძლიერი ნეგატიური უკუკავშირები არსებობს. ისინი არ ფიქრობენ იმ ეფექტებზე, რაც ინდივიდუალური კომპანიის გადმოსახედიდან სუსტი და ბუნდოვანი ჩანს. მაგალითად, როგორცაა სამუშაო ძალის დაქირავების შემცირების გავლენა საშუალო ხელფასზე, ან უცხოური ინვესტიციების მატების გავლენა გაცვლით კურსზე. ეს ეფექტები მაშინ ხდება უმნიშვნელოვანესი, როდესაც საქმე ეხება ეროვნულ ეკონომიკას, როგორც ერთ მთლიანობას.

რა უნდა ქნას პრეზიდენტმა?

იმ საზოგადოებაში, რომელიც ბიზნესის წარმატებას ემყარება, პოლიტიკური ლიდერებიც, დიდი ალბათობით, ბიზნეს-ლიდერებს მიმართავენ ეკონომიკურ პოლიტიკაზე რჩევების მისაღებად, განსაკუთრებით მათ, ვინც ბევრ ფულს გამოიმუშავებს. როგორც მრჩეველები, ასევე რჩევის მიმღებნიც არიან საქმის კურსში იმასთან დაკავშირებით რას გვასწავლის და რას არ გვასწავლის ბიზნესის სფეროში მიღწეული წარმატება ეკონომიკური პოლიტიკის გადანყვეტილებების მიღების კუთხით.

1930 წელს მსოფლიოში მძვინვარებდა დიდი დეპრესია. კრიზისისგან თავის დაღწევის მიზნით ჯონ მეინარდ კეინზმა მოითხოვა ძლიერი მონეტარული ექსპანსია და ეკონომიკურ ანალიზზე დაფუძნებული ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელება. მან უარყო ბანკირების რჩევა ოქროს სტანდარტის შენარჩუნების შესახებ და ასევე მხარი არ დაუჭირა მწარმოებლების პოზიციას, რომელთაც სურდათ შემცირებული წარმოების მეშვეობით გაეზარდათ პროდუქციაზე ფასები. „მართალია, ამას არავინ დაიჯერებს, მაგრამ ეკონომიკა სპეციფიკური და რთული საგანია“¹. მისი რჩევის გათვალისწინების შემთხვევაში შესაძლებელია თავიდან აცილებულიყო დეპრესიის ყველაზე ცუდი შედეგები.

კეინზი მართალი იყო. ეკონომიკა რთული და სპეციფიკური საგანია. კარგი ეკონომისტობა კარგ ბიზნესმენობაზე რთული არაა (პრინციპში შეიძლება მართივც კია, ვინაიდან ეკონომისტებს შორის კონკურენცია ნაკლებია), მაგრამ ეკონომიკა და ბიზნესი არ არის ერთი და იგივე საგანი. შესაბამისად, ერთის სწავლა მეორის ცოდნას არ ნიშნავს. წარმატებული ბიზნეს-ლიდერი ისევე ვერ იქნება ეკონომიკის ექსპერტი, როგორც იგი ვერ იქნება სტრატეგიულად მოაზროვნე სამხედრო პირი.

შემდეგში, როცა გაიგონებთ, რომ ბიზნესმენები „აფრქვევენ“ საკუთარ შეხედულებებს ეკონომიკის შესახებ, ჰკითხეთ თქვენ თავს, დაუთმეს თუ არა მათ დრო ამ საგნის შესწავლას? აქვთ ნაკითხული ის, თუ რას წერენ ამ საკითხზე ეკონომისტები? თუ არა, არ აქვს მნიშვნელობა რამდენად წარმატებულნი არიან ისინი ბიზნესში. უარყავით ისინი, ვინაიდან, სავარაუდოდ, მათ წარნოდგენაც კი არ აქვთ, რაზე ლაპარაკობენ.

¹ “The Great Slump of 1930,” reprinted in *Essays in Persuasion* (New York: Norton, 1963).

რატომ არ იმართება სახელმწიფო ისე, როგორც კომპანია? (ზოგიერთი მოსაზრება პოლ კრუგმანის სტატიაზე – „სახელმწიფო არ არის კომპანია“)

ვლადიმერ პაპავა

აკადემიკოსი,
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

უკვე ორ ათეულ წელზე მეტია, რაც საქართველოში ნელ-ნელა ადგილი დაიმკვიდრა მცდარმა აზრმა, რომ მინისტრი უნდა იყოს კარგი მენეჯერი, ხოლო მის პროფესიულ შესატყვისობას იმ დარგთან, რომელი სამინისტროს ხელმძღვანელიც უნდა გახდეს ეს „კარგი მენეჯერი“, პოლიტიკურ წრეებში, როგორც წესი, საერთოდ არ აქცევენ ყურადღებას. სწორედ ამის შედეგია, რომ წლების განმავლობაში ქვეყნის ფინანსთა სამინისტროს ხელმძღვანელობდა ფიზიკოსი (რომელიც ამასობადა კიდევ იმით, რომ კარგი მენეჯერი იყო), ეკონომიკის სამინისტროს – ბიოლოგი და ექიმები, სოფლის მეურნეობის სამინისტროს – იურისტი, ენერგეტიკის სამინისტროს – სპორტსმენი, ჯანდაცვის სამინისტროს – ჯერ იურისტი, შემდეგ ფილოსოფოსი, რომელიც ისტორიკოსმა ჩაანაცვლა...

იბადება კითხვები, თუ რამდენადაა საჭირო მაღალი პოლიტიკური თანამდებობის დაკავებისას პროფესიული განათლება, ან რამდენადაა საკმარისი, რომ მინისტრი მხოლოდ კარგი მენეჯერი იყოს? უფრო კონკრეტულად კი, ვინ უნდა ხელმძღვანელობდეს ქვეყნის ეკონომიკას – ეკონომისტი თუ მენეჯერი?

ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად აუცილებელია იმის გააზრება, თუ რა განსხვავებაა სახელმწიფოსა და კომპანიას შორის.

ორ ათეულ წელზე მეტი დრო გავიდა, რაც ცნობილმა ამერიკელმა ეკონომისტმა, ნობელის პრემიის ლაურეატმა ეკონომიკაში, პროფესორმა პოლ კრუგმანმა გამოაქვეყნა სტატია დამაინტრიგებელი სათაურით – „სახელმწიფო არ არის კომპანია“, სადაც დეტალურადაა გამახვილებული ყურადღება იმ პრინციპულ განსხვავებაზე სახელმწიფოსა და კომპანიას შორის, რომლის მიხედვითაც პირველი – დახურული სისტემაა, ხოლო მეორე – ღია (Krugman, 1996). ამ სტატიაში განხილულია არაერთი თვალსაჩინო მაგალითი იმისა, თუ რა პრინციპული განსხვავებაა ეკონომისტის აზროვნების სტილსა და მენეჯერის აზროვნების სტილს შორის.

სახელმწიფოს მმართველთათვის ამოსავალია საკუთარი მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლება, სტაბილური ეკონომიკური განვითარების, ინკლუ-

ზიური ეკონომიკური ზრდის მიღწევა. რაც შეეხება კომპანიას, მისთვის განმსაზღვრელია მოგების ან/და თავად კომპანიის ღირებულების ზრდა. სწორედ ესაა სახელმწიფოსა და კომპანიის მიზნებსა და წარმატებულობის შეფასების კრიტერიუმებს შორის პრინციპული განსხვავება (პაპავა, 2018).

გამომდინარე იქიდან, რომ სახელმწიფოს და კომპანიას განსხვავებული მიზნები აქვთ, პასუხი დასმულ კითხვებზე მარტივია: რა თქმა უნდა, მთავრობაში მაღალ პოლიტიკურ თანამდებობებზე აუცილებელია პროფესიონალი ეკონომისტების დანიშვნა, ხოლო მენეჯერების ადგილი მხოლოდ და მხოლოდ ბიზნესშია.

მიუხედავად იმისა, რომ პროფესორ კრუგმანის სტატიის გამოსვლიდან საკმაოდ დიდი დრო გავიდა, მას აქტუალურობა არ დაუკარგავს და ის აუცილებლად უნდა ჰქონდეთ წაკითხული ამა თუ იმ ქვეყნის ხელმძღვანელებს, პოლიტიკოსებს, ჟურნალისტებს, ეკონომისტებს და ეკონომიკური ფაკულტეტების სტუდენტებს.

ჟურნალ „ეკონომიკა და ბიზნესის“ რედაქციის დამსახურებით, უკვე ქართულ ენაზე გახდა შესაძლებელი პოლ კრუგმანის ხსენებული სტატიის გაცნობა და დარწმუნებული ვარ, რომ ის მკითხველს საშუალებას მისცემს ეკონომისტის პროფესიის ბევრ საინტერესო ასპექტს მიაქციოს სათანადო ყურადღება.

ლიტერატურა:

- პაპავა ვ. (2018). „რატომ სჭირდება საქართველოს ეკონომისტები.“ რონდელის ბლოგი, 12 ოქტომბერი, <https://www.gfsis.org/ge/blog/view/871>.
- Krugman P. (1996). “A Country Is Not a Company.” Harvard Business Review, January–February, <https://hbr.org/1996/01/a-country-is-not-a-company>.

References:

- Krugman P. (1996). “A Country Is Not a Company.” Harvard Business Review, January–February, <https://hbr.org/1996/01/a-country-is-not-a-company>.
- Papava V. (2018). “ratom stchirdeba sakartvelos ekonomistebi [„Why Georgia Needs Economists.”] rondelis blogi [Rondeli Blog,] October 12, <https://www.gfsis.org/ge/blog/view/871> (In Georgian).

Why is the State not Run Like a Company?

(Some Thoughts on Paul Krugman’s Article “The State is Not a Company”)

Vladimer Papava

Academician

Professor of Iv. Javakhishvili

Tbilisi State University

It has been more than two decades since the mistaken belief got a foothold in Georgia piecemeal that a minister should be a good manager and his professional suitability for the field in which this “good manager” becomes the head of the ministry is ignored in political circles. As a result, for years the Ministry of Finance was headed by a physicist (who even boasted of being a good manager), the Ministry of Economy – by a biologist and a physician, the Ministry of Agriculture – by a lawyer, the Ministry of Energy – by a sportsman, the Ministry of Health Care – by a lawyer first then a philosopher who was replaced by a historian.

Questions arise as to whether professional education is required in taking a high political position or whether it is sufficient for a minister to be a good manager only. More specifically, who should lead the country’s economy – an economist or a manager?

To answer these questions, it is necessary to understand the difference between the country and the company.

More than two decades have passed since a prominent American economist, the Nobel prize winner in economics, Professor Paul Krugman, published an article with an intriguing title, “A Country Is Not a Company,” detailing the fundamental difference between a country and a company according to which the first is closed system, and the other – open (Krugman, 1996). This article discusses a number of visible examples of the principle difference between an economist’s thinking style and a manager’s thinking style.

The goal for the rulers of the state is to increase the well-being of its population, to achieve sustainable economic development and inclusive economic growth. As for the company, its determinant is the increase of profit and/or the value of the company itself. This is the principle difference between the goals of the state and the company and the criteria for evaluating success (Papava, 2018).

Given that state and company have different goals, the answers to these questions are simple: Of course, high-level government positions require the appointment of professional economists, and managers’ place is in business only.

Although it has been a long time since Professor Krugman’s article was published, it has not lost its relevance and it must surely be read by heads of state, politicians, journalists, economists, and students of economics.

Thanks to the editorial office of the journal *Economics and Business*, Paul Krugman’s article has now become available in Georgian, and I am sure it will enable readers to pay close attention to many of the interesting aspects of economist’s profession.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის ჩარჩოპირობების ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობებთან შესაბამისობის პრობლემა

რევაზ გველესიანი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი
revaz.gvelesiani@tsu.ge

ეკონომიკური პოლიტიკის პრობლემების არსებითი შემადგენელი ნაწილია რეალობის დაშორება სასურველი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან. ამ პრობლემის დაძლევის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობებთან (თავისუფლება, სამართლიანობა, უსაფრთხოება, პროგრესი) ეკონომიკური პოლიტიკის მიზნებისა და მათ განსახორციელებლად მიღებული გადაწყვეტილებების შესაბამისობა. სწორედ ეს განსაზღვრავს როგორც ეკონომიკურ პოლიტიკაში მიღებული გადაწყვეტილებების რაციონალურობას, ასევე მათ პრაქტიკაში განხორციელების ეფექტიანობას.

საკვანძო სიტყვები: ძირითადი საზოგადოებრივი ფასეულობები, ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა, ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობები, ეკონომიკური ინტერესები, ინტერესთა კონფლიქტები .

შესავალი

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის შესახებ არსებული გამოკვლევები ცხადყოფს, რომ კეთილდღეობის თეორია არ იძლევა სრულყოფილ საფუძველს პრაქტიკული ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტაციისათვის. რაც შეეხება სრულყოფილი კონკურენციის თეორიულ ანალიზს, მას ის უპირატესობა გააჩნია, რომ კონკურენციული ეკონომიკისათვის რეკომენდაციების ნათელი ჩარჩოპირობები მოგვცეს. საინტერესოა ვიცოდეთ (ამავე დროს მნიშვნელოვანიც), თუ რამდენად მისაღებია პოზიტიური ეკონომიკის დებულებები სახელმწიფოს ეკონომიკური აქტივობის „ოპტიმალური“ სიდიდის დასადგენად.

ისტორიული განვითარების პროცესში სახელმწიფოს წვლილი პოზიტიურ ეკონომიკაზე დაყრდნობით და სხვა ქვეყნებთან შედარების საფუძველზე უნდა შევაფასოთ. სხვადასხვა ეკონომიკური წესრიგის გამოკვლევის პროცესში ეს საკითხი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. უმეტესი ცენტრალიზებულად მართვადი ეკონომიკური სისტემების მსხვრევის შემდეგ განსხვავებულ სისტე-

მათა შედარების შესაძლებლობა მეტნაკლებად გაქრა. ამავე დროს საბაზრო ეკონომიკური წესრიგის უპირატესობის დასამტკიცებლად რეკომენდაციათა ჩარჩოები აღარ არსებობს. ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ეკონომიკური ლიბერალიზმი და ეკონომიკურ წესრიგში ინდივიდუალურ ეკონომიკურ ინტერესებზე ორიენტაცია, როგორც საყოველთაო პარადიგმა, ისე დამკვიდრდა.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის მიზანი

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის, როგორც ეკონომიკაში თვისებრივი ცვლილებების განმსაზღვრელის მიზანია დაადგინოს ჩარჩოპირობები კერძო და სახელმწიფოს ეკონომიკური აქტივობისათვის და შეუსაბამოს ის სოციალურ-ეკონომიკურ და ტექნოლოგიურ პროცესებს [Streit, 2005, გვ.26-30; 49-53]. ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის განხილვა მოითხოვს უფრო მეტ დიფერენცირებას, რომელიც შეესაბამება ეკონომიკური საზოგადოების კერძო ჯგუფებად დაყოფას, მის სტრუქტურას (კერძო საოჯახო მეურნეობები, დარგები, ინტერესთა წარმომადგენლობები, სოციალური დანესებულებები და ა.შ.) და ასევე სახელმწიფო ინსტიტუციებს იმისათვის, რომ ჩარჩოპირობების სპეციფიკური მნიშვნელობის გაგება შეეძლოს. ვისაც სურს გაატაროს წესრიგის ეფექტიანი პოლიტიკა, ის უნდა იცნობდეს ეკონომიკური სუბიექტების შესაბამისი კატეგორიებისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ჩარჩოპირობებს.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა შინაგანად წინააღმდეგობრივია, რომელიც არსებობს კონკურენციულ და სოციალურ წესრიგს შორის. კონკურენციული წესრიგი ორიენტირებულია წარმატების მიღწევის პრინციპზე, სოციალური წესრიგი კი – მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების კრიტერიუმებზე (რაც, ნაწილობრივ მაინც, წარმატების პრინციპს ეწინააღმდეგება). ასე, რომ ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკაში, ერთი მხრივ, სახელმწიფო ცდილობს სოციალური წესრიგის ფორმირებას და მისი საზღვრების გაფართოებას, ხოლო მეორე მხრივ, ბაზარი მონოდებულია დაამკვიდროს ფუნქციონირებისუნარიანი კონკურენციული წესრიგი და უზრუნველყოს მისი განხორციელება. სწორედ სახელმწიფო (სოციალური წესრიგი) და კერძო (კონკურენციული წესრიგი) ეკონომიკური აქტივობისათვის შესაბამისი სივრცეების დადგენას და მათ შორის რაციონალური საზღვრის „დანესებას“, მენარმეობის განვითარების სტრატეგიის თვალსაზრისით, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. იმ ქვეყნებში, სადაც აღნიშნული სივრცეები და საზღვრები სწორადაა „დადგენილი“, ეკონომიკური სუბიექტები (მცირე, საშუალო და მსხვილი საწარმოები) დიდ წარმატებებს აღწევენ ეროვნულ და საერთაშორისო ბაზრებზე შესაბამისი სემენტების „დაპყრობით“ და ლიდერი საწარმოების პოზიციის ხანგრძლივად შენარჩუნებით (გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. 2018, 12).

ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობები ზოგჯერ ეკონომიკური აქტივობისათვის თავისუფალ სივრცეს წარმოშობს, ასეთ შემთხვევაში არსებული ჩარჩოპირობები არასასურველად აღიქმება, ანუ, თუ სახელმწიფო კერძო

ეკონომიკურ აქტივობას საკანონმდებლო ველისაგან თავისუფალ სივრცეს უტოვებს, მაშინ შეიძლება ჩრდილოვანი ეკონომიკა წარმოიქმნას. წესრიგის ჩარჩოპირობები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისთვის, რომლის მიზანია გრძელვადიანი ეკონომიკური კავშირების დამყარება საზღვარგარეთულ ეკონომიკურ ინტერესთა ჯგუფებთან, რაც ხანგრძლივი დროით ამკვიდრებს უცხოელთა ეკონომიკურ ინტერესებს მოცემულ ქვეყანაში. ასეთი ვითარება ხშირად წარმოშობს ეკონომიკურ ინტერესთა კონფლიქტს (ადგილობრივ და უცხოელ ინტერესთა ჯგუფებს შორის). კონფლიქტების სათავე ყოველთვის არაეფექტიანი წესრიგის პოლიტიკაში უნდა ვეძებოთ, რომელიც, სამწუხაროდ, ყალიბდება მოკლევადიან პერიოდებში მისაღებ სარგებელზე ორიენტირებით.

ეკონომიკური წესრიგი და სამართლებრივ-საკანონმდებლო სისტემა ყოველთვის ორიენტირებული უნდა იყოს ძირითად საზოგადოებრივ ღირებულებებსა და მიზნებზე. სწორედ ამიტომ ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა მიისწრაფვის მიაღწიოს შესაბამისობას საზოგადოებრივ ღირებულებათა სისტემასა და ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირებას შორის. ამით ნათელი ხდება, რომ წესრიგის პოლიტიკა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ზემოქმედების მიღწევასთან დაკავშირებით ინსტრუმენტულ ხასიათს ატარებს და სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემაში იგი არსებითად განსხვავებულია (გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. 2018, 11).

ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს, რაც უფრო მეტად არის გათვალისწინებული საბაზრო კოორდინაციის თვითრეგულირების უნარი, მით უფრო მცირდება შემთხვევითი ინტერვენციების საფრთხე. უპირატესობა ენიჭება თანმიმდევრულ, გრძელვადიანსა და ფრთხილ ეკონომიკურ პოლიტიკას. განსაკუთრებულ სიფრთხილეს უნდა ვიჩინოებდეთ, როდესაც ვცდილობთ ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების დადგენას საბაზრო კოორდინაციის თვითრეგულირების გაუმჯობესების მიზნით.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის ჩარჩოპირობების ფორმირების საფუძველი

ძირითადი საზოგადოებრივი ფასეულობების (თავისუფლება, სამართლიანობა, უსაფრთხოება, პროგრესი) რა გამოწვევების წინაშე დგას ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკა? ძირითადი საზოგადოებრივი ფასეულობების რა მოთხოვნები უნდა გაითვალისწინოს მან ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს?

თავისუფლება. მიზანშეწონილია ეკონომიკურ პოლიტიკასთან მიმართებით თავისუფლების ორი ასპექტი გამოვყოთ. ინდივიდუალური ასპექტის შემთხვევაში აუცილებელია ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ ნების თავისუფლება და მოქმედების თავისუფლება. საზოგადოებრივი ასპექტი კი მოითხოვს კონფლიქტის, ძალაუფლებისა და სამართლის ფენომენტა ნათელყოფას.

მოქმედების თავისუფლებას, ნების თავისუფლებისაგან განსხვავებით, თავისი საზღვრები გააჩნია. კერძოდ: შესაძლებლობა ყოველთვის მოქცეულია ბუნების მიერ დადგენილ **ობიექტურ** და **გარე საზღვრებში**, რომელთა დარღვევა შეუძლებელია, მაგრამ შესაძლებელია მათი გონივრული გამოყენება; **სუბიექტური საზღვრები** ბუნებრივ საზღვრებზე უფრო ვიწროა და მას ბუნებრივი (ფიზიკური და ფსიქიკური) შესაძლებლობები და ინდივიდის მიერ თავისთვის დაწესებული ზნეობრივი ნორმები ადგენს; **საზოგადოებრივი საზღვრები** ინდივიდებს შორის ურთიერთობას ეხება და მას ძალაუფლება, ზნეობა და კონვენციები – უპირველეს ყოვლისა კი – სამართალი ადგენს. ისინი განსაზღვრავენ ადამიანებს შორის ურთიერთობის თავისუფლებას და საზოგადოებაში მათი მოქმედების შესაძლებლობებს (გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. 2018. 43-44).

სწორედ ამ საზღვრებში წარმოიშობა ინდივიდუალური მოქმედების თავისუფლება, როგორც უამრავი წერტილის ერთობლიობა, სადაც ერთმანეთს კვეთენ შიდა და გარე თავისუფლება, **რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს.**

მოქმედების თავისუფლების რეალიზება საზოგადოებაში იმიტომაც არის პრობლემური, რომ ამა თუ იმ ინდივიდის მოქმედება თუ უმოქმედობა ზეგავლენას ახდენს სხვა ინდივიდებზე. ერთი ინდივიდის თავისუფლება სხვათა თავისუფლების შეზღუდვად გვევლინება. საზოგადოების არსებობას საფრთხე ემუქრება, როცა ინდივიდები მოქმედების აბსოლუტურ თავისუფლებას ესწრაფვიან. ამიტომაც, საზოგადოებრივი ასპექტით აუცილებელი ხდება თავისუფლების გარკვეულწილად შეზღუდვა. ჯონ სტიუარტ მილი (Mill, 1859,75) აღნიშნავდა: „ერთადერთი თავისუფლება იმსახურებს ჭეშმარიტი თავისუფლების სახელს, როცა ჩვენ ისე ვეძიებთ საკუთარ კეთილდღეობას, რომ ამით სხვებს არ ვართმევთ იმის შესაძლებლობას, რათა მათაც ეძიონ თავიანთი კეთილდღეობა“.

ინდივიდუალურ თავისუფლებასთან დაკავშირებით აუცილებელია საზოგადოების თითოეულმა წევრმა გააცნობიეროს და გაითვალისწინოს, რომ მათი ინტერესების განხორციელება ყოველთვის ინვესს სხვა ინდივიდების ინტერესთა შეზღუდვას. ეს მოთხოვნა უკავშირდება ინტერესთა კონფლიქტს და მისი მართვის, ან დაძლევის პრობლემას. კონფლიქტები მაშინ წარმოიშობა, როდესაც ერთმანეთს კვეთენ თავისუფლად მოქმედ ინდივიდთა ინტერესების სფეროები. შეიძლება გამოვყოთ კონფლიქტის მართვის ორი ზოგადი შესაძლებლობა (Boulding, 1958/64, 117):

- პრევენციის გზით შევამციროთ მოსალოდნელი კონფლიქტის საფრთხე. იგულისხმება ზეგავლენის სფეროების გამიჯვნა ექსკლუზიური უფლებების (ან შესაძლებლობების) გაუქმების (ან განეიტრალების) შედეგად;
- წარმოშობილი კონფლიქტები კი ვმართოთ კომპრომისის, ზნე-ჩვეულებათა, კონვენციის თუ პოზიტიური სამართლის ინსტრუმენტების გამოყენებით.

როგორც უკვე ითქვა, საზოგადოებრივი ურთიერთობა უნდა გავიგოთ, როგორც თავისუფლების გარკვეულწილად შეზღუდვა. მაგრამ მეორე მხრივ, ბუნდოვანია ის, თუ რა ზომითაა შესაძლებელი საკუთარი ნების განხორციელება; ამის გასარკვევად საჭიროა ძალაუფლების მაქს ვებერისეულ განსაზღვრებაში (Weber, 1921/2002. 28) ჩანვდომა: „ძალაუფლება სხვა არაფერია, თუ არა ნებისმიერი შესაძლებლობა, რომ წინააღმდეგობის მიუხედავად განახორციელო საკუთარი ნება და მნიშვნელობა არ აქვს იმას თუ რას ეფუძნება ასეთი შესაძლებლობა“ .

ამ ასპექტით ძალაუფლება უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც კონტინუუმი, ანუ მთლიანობა (მაგ. Dahl, 1963, 62), რომლის ერთ მხარეს უნდა მოვიაზროთ ავტონომიური ინდივიდი მოქმედების მთელი თავისი შეუზღუდავი თავისუფლებით, მეორე მხარეს კი – სრული ჰეტერონომია, ანდა ბატონობა, რომელსაც სხვები ახორციელებენ.

საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ჩართული ინდივიდი შეიძლება სხვისი ძალაუფლების ქვეშ აღმოჩნდეს; სწორედ ამგვარი შესაძლებლობა რეალიზდება ძალადობად, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა ძალაუფლების უკიდურესი ფორმა. ძალადობა წარმოიშობა მაშინ, როცა ინდივიდი ცდილობს თავისი შესაძლებლობა იმისათვის გამოიყენოს, რომ სხვა ინდივიდს განსაზღვრული ქმედება ჩაადენინოს; თავისი ჩანაფიქრის განხორციელებას მოძალადე აღწევს იმით, რომ ძალადობის პოტენციურ მსხვერპლს არწმუნებს, თითქოს ამით თავს დააღწევს სხვა სახიფათო და საზიანო მოქმედების შესაძლებლობებს (Hayek, 1960, 134).

ჯონ სტიუარტ მილის განსაზღვრებიდან ცხადია, რომ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ერთმანეთთან შეუთავსებელია კერძო ძალადობის აქტები და მოქმედების თავისუფლება. სამართლის ფუნქცია მოქმედების თავისუფლების უზრუნველყოფა უნდა ყოფილიყო. კანტის სიტყვებით (Kant, 1790/1993, 390), „სამართალი არის იმ პირობების ერთიანობა, რაც შესაძლებელს ხდის იმას, რომ ერთი ინდივიდის თვითნებობა თავისუფლების საყოველთაო კანონის თანახმად, თავსებადი იყოს სხვა ინდივიდების თვითნებობასთან“ ამ განსაზღვრებიდან გამომდინარე, რა თვისებები უნდა ჰქონდეს სამართალს, რომ ის თავისუფლების უზრუნველყოფის გარანტიად (წესად) გამოდგეს? უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია, რომ თითოეული ინდივიდის თვითნებობა (ნების თავისუფლების განხორციელება იმის გათვალისწინების გარეშე, ვის მიმართაც ის ხორციელდება) საზოგადოებრივი ურთიერთობების სფეროში თანაბარმნიშვნელოვნად იყოს მიჩნეული.

საზოგადოებრივი ასპექტით ისმის კითხვა იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა შეიქმნას ასეთი, პიროვნული გარემოებებისა და სპეციფიკური სიტუაციებისაგან დამოუკიდებელი, ანუ ფორმალური სამართალი, როგორც კოლექტიური სიმდიდრე. ეკონომიკური თვალსაზრისით, ეს დამოკიდებულია სახელმწი-

ფოსა და მის პოლიტიკურ სისტემაზე. სახელმწიფო აყალიბებს, აღიარებს და ახორციელებს იმ წესებს, თანაბრად რომ უზრუნველყოფენ ყველა ინდივიდის მოქმედების თავისუფლებას. ეს იმას ნიშნავს, რომ მოქალაქეები, ციცირონის სიტყვებით რომ ვთქვათ – კანონებს უნდა ემსახურობდნენ, თუკი მათ თავისუფალ არსებებად ყოფნა სურთ. თანაბარი პირობების შექმნა სოციალური სახელმწიფოებრიობის პრინციპი და ის მექანიზმია, რითაც სახელმწიფო ბაზარზე ორიენტირებულ ეკონომიკურ წესრიგს აკონტროლებს.

სამართლიანობა. „სამართლიანობა იდეალის პროტესტია (Sartori, 1987/97, 337). იდეალის წვდომა ადვილია, რადგან იგი რეალობისგან აშკარად განსხვავდება, მაგრამ ის „ხელიდან გვისხლტება“ როგორც კი შევეცდებით პროტესტი კონსტრუქტივულ (ოპერაციონალურ) ძირითად ფასეულობებთან თავსებად და რეალიზებად მოვლენად ვაქციოთ, რომელიც აუცილებელია საზოგადოების ფორმირებისათვის“.

სამართლიანობის შესახებ შეხედულებები შეიძლება სხვადასხვა მიმართულებად დაიყოს იმის მიხედვით, თუ როგორია მათი ორიენტაცია, კერძოდ:

- სამართლიანობა, როგორც ნორმა, რომლითაც ფასდება სხვა ინდივიდებისადმი დამოკიდებულება (მოპყრობა). ამ შემთხვევაში სამართლიანობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად თავსებადია სამართლიანობის ნორმების შესახებ ინდივიდების წარმოდგენები და შეხედულებები საზოგადოებრივ ურთიერთობებთან (**ქცევის სამართლიანობა**).

- სამართლიანობა, როგორც ნორმა, რომლითაც ფასდება ინდივიდებსა და ჯგუფებს შორის ურთიერთქმედების შედეგები და მათი საზოგადოებრივი მდგომარეობა. ამ შემთხვევაში სამართლიანობა დამოკიდებულია ინდივიდებსა და ჯგუფებს შორის პოზიციებისა და მოქმედების შედეგების განაწილებაზე (**განაწილების სამართლიანობა**) [გველესიანი, გოგორიშვილი, 2018, გვ.52]. **როგორც ქცევის, ასევე განაწილების სამართლიანობამ ასახვა უნდა ჰპოვოს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩო -პირობებში.**

საზოგადოების რეგულირების პრობლემა ერთი ინსტრუმენტის – სამართლის/კანონის საფუძველზე უნდა გადაწყდეს. ამ შემთხვევაში სამართლიანობის მიზანი ორ განზომილებაში (მახასიათებლით) – ქცევისა და განაწილების სამართლიანობის სახით – წარმოგვიდგება. ეს საკითხი ადვილად მოგვარდებოდა, თუ ამოსავალ პუნქტად მიზანდამოკიდებულებათა ემპირიულ ანალიზს მივიჩნევდით. ამ შემთხვევაში ეს განზომილებები ერთმანეთს შეავსებდნენ (ჰარმონია); თუ ინსტრუმენტს (კანონს) ერთ მახასიათებელს (მაგ., ინდივიდებისადმი მოპყრობას) მივუყენებდით, ის – სამართლიანობის კრიტერიუმის თანახმად – მეორე მახასიათებელსაც წაადგებოდა. პრობლემა მაშინ იჩენს თავს, როცა ერთ მახასიათებელზე ორიენტირება მეორეს დაგვათმობინებს და აუცილებელი გახდება კომპრომისის დაშვება. საქმეს გააადვილებდა ემპირიული ანალიზის შედეგების გამოყენება, რომელიც გვიჩვენებს, რომ კომპრომისი ვერ იქნება გრძელვადიანი და ამიტომაც საბოლოოდ მოგვინებს სამართლიანობის ერთი

მხასიათებლის დათმობა. ამ შემთხვევაში დილემად გვექცეოდა კომპრომისის გზით მოსაგვარებელი კონფლიქტი. სამივე შესაძლებლობა – ჰარმონია, კომპრომისის გზით მოსაგვარებელი კონფლიქტი და დილემა – ყოველთვის წარმოადგენს ხოლმე საზოგადოებრივი დისკუსიების საგანს, რომელიც, საბოლოო ანგარიშით, თავისუფლებისა და სამართლიანობის ურთიერთდამოკიდებულებაზე დაიყვანება.

სოციალურ სამართლიანობას განსაზღვრული შინაარსი გააჩნია, იდეალს გამოხატავს და თანამედროვე საზოგადოებრივი წესრიგის იმ ნაკლზე მიუთითებს, გადაუდებელ გამოსწორებას რომ საჭიროებს (Hayek, 2003, 217). აქედან გამომდინარე, სასურველია იმ ჯგუფური პრივილეგიების ძიება სახელმწიფოს მხრიდან, კონკურენციის შეზღუდვებს რომ ემყარება. სწორედ ამის გამოა, რომ ასეთმა მოთხოვნამ მყარად დაიმკვიდრა ადგილი ინტერესთა ჯგუფების ფუნქციონირებაში და რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს.

ამჟამად, რომ როცა საქმე ეხება თავისუფლებისა და სამართლიანობის, როგორც საზოგადოების ძირითადი ფასეულობების სოციალური სამართლიანობის კრიტერიუმად გამოყენებას, კანონი არ არის საკმარისი ინსტრუმენტი მათ შორის წარმოშობილი კონფლიქტის მოსაგვარებლად (გველესიანი რ. 2017, 15). სახელმწიფო ძალაუფლების სახით კონცენტრირებული ძალადობა არსობრივ საფრთხეს უქმნის თავისუფლებას. ა. ჰამილტონმა ყოველივე ეს მოკლედ ასე გამოხატა: „ვის ხელშიც არის ცხოვრებისათვის აუცილებელი საშუალებები, ადამიანის ნებაზეც იგი ბატონობს“ (Hamilton, 1961, 472).

დასავლური კეთილდღეობის სახელმწიფო მიზნად ისახავს თავისუფლებაზე და სამართლიანობას შორის კომპრომისს, მაგრამ, ერთი მხრივ, პოლიტიკური ნების ქმნადობის დემოკრატიული მეთოდები არ იძლევა ამგვარი კომპრომისის მყარი ვარაუდის შესაძლებლობას. პირიქით, პოლიტიკურ კონკურენციაში სოციალურად დაფუძნებული პრივილეგიების ინსტრუმენტად გამოყენება საფრთხეს უქმნის როგორც მატერიალურ, ისე ფორმალურ სამართალს (გველესიანი რ. 2017, 17).

როგორც ჩანს, ერთი მხრივ, ეკონომიკურ თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის კომპრომისი მყარია. ამასთან, გამორიცხული არ არის, რომ საქმე დილემასთან გვექონდეს. მეორე მხრივ, უნდა შემოწმდეს – შეიძლება თუ არა ისე შეიცვალოს ინსტიტუციური პირობები, რომლებშიც პოლიტიკური ნების ქმნადობის პროცესი მიმდინარეობს, რომ შესაძლებელი გახდეს გრძელვადიანი კომპრომისი. ამგვარი შემოწმების საგანი კი სხვა არაფერია, თუ არა პოლიტიკური სისტემა. მთავარი ვარაუდი ის იქნებოდა, რომ შეუზღუდავი დემოკრატიის პირობებში შეუძლებელია თავისუფლების დამაკმაყოფილებლად უზრუნველყოფა (Hayek, 1979, 128). სოციალური სამართლებრივი სახელმწიფოს რეალიზაციის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეს ვარაუდი თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის კომპრომისზეც ვრცელდება.

უსაფრთხოება. უსაფრთხოება შეიძლება განისაზღვროს, როგორც „თავისუფლების გამო შიშის არქონა“ (Giersch, 1961/90, 83). უსაფრთხოებას ყველაზე დიდ საშიშროებას უქმნის როგორც ეკონომიკურ თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის არსებული, ასევე ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში მიმდინარე კონფლიქტები. მათი მიზეზი ისაა, რომ

- საზოგადოებრივი ურთიერთდამოკიდებულების პირობებში თვითრეალიზება, როგორც წესი, ზღუდავს სხვის თავისუფლებას;
- ინდივიდების მიერ გაკეთებული შეფასებები, როგორც მოვლენათა შინაარსის, ისე მათი იერარქიის შესახებ, არღვევს აქამდე არსებულ ცალკეულ ნორმას;
- ისტორიული განვითარების პროცესში ინდივიდების შეფასებები დამოუკიდებელ მიზნებად გვევლინება და მოქმედების სტიმულს იძლევა, რაც ყოველთვის შეიცავს კონფლიქტის შესაძლებლობას (Streit, 2005, 256).

კონფლიქტის იძულებითი მოგვარების პროცედურა არაკონსტიტუციური ქმედებაა. კონფლიქტის მოგვარების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია: **მშვიდობიანი დარწმუნება**, რაც გულისხმობს ინტერესთა კოლიზიაში ერთი ან მეორე პოზიციისათვის სასარგებლო გადაწყვეტილების მიღებას; **კომპრომისი** იმ შემთხვევაში, როცა ურთიერთდაპირისპირებული მიზნები ადვილად მისაღწევ და ძნელად მისაღწევ მიზნებად იყოფა და **კომპენსაციები** იმ შემთხვევაში, თუ საქმე გვაქვს განუყოფელ მიზნებთან, რასაც შედეგად მოჰყვება განსხვავებული მიზნების სწრაფი, ან თანდათანობითი განხორციელება (Tuchtfeldt, 1971a, 32).

ზოგჯერ საკმარისია **კონფლიქტების დეპერსონალიზება**, რომ მათ სიმწვავე დაკარგონ და უსაფრთხოებას საშიშროება აღარ შეუქმნის. ეკონომიკურ სფეროში ასეთი დეპერსონალიზება ხორციელდება სოციალური ტექნიკის ან/და კონკურენციის მეშვეობით. ამით ვლინდება მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ფუნქცია. კონფლიქტების დეპერსონალიზება იმ შემთხვევაში ფუნქციონირებს, თუ კონკურენცია, როგორც წესრიგის პრინციპი, მისი შედეგებით საზოგადოდ მისაღებია ცალკეული ინდივიდისათვის და როგორც კონკურენტები (კარტელისაკენ სწრაფვა), ასევე სახელმწიფო (მოქმედების შეზღუდვა) ცდილობენ გამოკვეთონ თავიანთი საზოგადოებრივი ფუნქციები (Streit, 2005, 257). **კონფლიქტებისადმი ასეთმა მიდგომამ ასახვა უნდა ჰპოვოს ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობებში.**

პროგრესი. რამდენად შესაძლებელია ეკონომიკურ თავისუფლებას, სოციალურ სამართლიანობასა და ეკონომიკურ უსაფრთხოებას შორის არსებული კონფლიქტების აღმოფხვრა, ან თუნდაც მინიმუმამდე დაყვანა ეკონომიკური პროგრესის მეშვეობით?

პროგრესი ორი თვალსაზრისით არის ყველასთვის მნიშვნელოვანი, ის წარმოადგენს შემეცნებითი მიღწევებისა და სიახლეების შეფასებას და ამავე დროს გვიჩვენებს დროის მსვლელობაში რამდენად ახლოს ვიმყოფებით წინასწარ დასახულ მიზანთან.

მინც რა დამოკიდებულება არსებობს პროგრესსა და მოქმედების თავისუფლებას შორის? შეუძლებელია ბუნების კანონების დარღვევა, რაც შესაძლებელი მოვლენის ობიექტურ საზღვრებს წარმოადგენს, მაგრამ მათი მეცნიერული ძიება აფართოებს ადამიანის მოქმედების თავისუფლების მანამდე არსებულ შესაძლებლობებს. ეკონომიკური თვალსაზრისით პროგრესი დაკავშირებულია ინოვაციის ფენომენთან. ბაზარი ღიაა ინოვაციისათვის (სამეწარმეო ინოვაციები), რადგან მათი მეშვეობით ბაზრის მდგომარეობა უმჯობესდება (ინოვაციური პროცესები). მოთხოვნის კუთხით როგორც ერთი, ისე მეორე უზრუნველყოფის შესაძლებლობათა გაუმჯობესებას ნიშნავს (გველესიანი რ. 2017, 20).

ეკონომიკურ პროგრესსა და სოციალურ სამართლიანობას შორის არსებული კონფლიქტების წარმოშობის სათავე შესაძლებელია იყოს კონკურენციის არასწორი გაგება. სოციალური სამართლიანობის თვალსაზრისით, მეცნიერული პროგრესის მიღწევების საფუძველზე მიღებულ შემოსავლებთან დაკავშირებული პოზიციები კორექტივებს საჭიროებს. მაგრამ მეორე მხრივ, ასეთი კორექტივი შეასუსტებდა, ან გააუქმებდა ყოველგვარი ინოვაციის სტიმულს. ამ შემთხვევაში საზოგადოება იმაზე ღარიბი იქნებოდა, ვიდრე უნდა ყოფილიყო. მეცნიერული პროგრესის შედეგების ამგვარ „სოციალიზებას“ მხედველობიდან რჩება ის, რომ მათი მიღწევის პროცესს სწორედ კონკურენცია აღძრავს და აძლიერებს (გველესიანი რ. 2017, 20).

პროგრესის შედეგად გამოწვეული ცვლილებები **რეორიენტაციისა და ახალ სიტუაციებთან შესაბამისობის** მოთხოვნაა. ამგვარი **შესაბამისობის დაყოვნება** კი **კონფლიქტებს წარმოშობს**. ეკონომიკაში არსებობს კოლიზიის შესაძლებლობა: უსაფრთხოების მიზანთან მიმართებით და სოციალური სამართლიანობის მიზანთან დამოკიდებულებით, რადგან შესაბამისობის ტვირთი არათანაბრადაა გადანაწილებული და სრულიად არ არის გათვალისწინებული მეცნიერული პროგრესის სასარგებლო შედეგების განაწილება (Streit, 2005, 262). ყოველივე ეს კი მხოლოდ აფერხებს ეკონომიკური წესრიგის მრავალმხრივი და სრულყოფილი ჩარჩოპირობების ფორმირებას გრძელვადიანი პერიოდისათვის. **ამიტომ, საჭიროა მისი გათვალისწინება ეკონომიკური წესრიგის ჩარჩოპირობების ფორმირების დროს.**

დასკვნა

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ახალგაზრდა განვითარებად ქვეყნებში ძალიან ძნელია ეფექტიანი წესრიგის პოლიტიკის ჩამოყალიბება. ეს განპირობებულია სწორედ სახელმწიფოებრიობის არსებობასთან დაკავშირებული ცოდნის, გამოცდილებისა და მართვის მეთოდების დეფიციტით.

წესრიგის პოლიტიკაში განსაკუთრებული პრობლემები იქმნება მაშინ, როდესაც სახელმწიფოს მხრიდან ადგილი აქვს მიზანთა დაქსაქსულობას. სა-

ბაზრო ეკონომიკური წესრიგის ფარგლებში წინა საფეხურზე ყოველთვის რესურსების ოპტიმალური ალოკაცია დგას, მაგრამ მხოლოდ მასზე დაყრდნობით საზოგადოებრივ განვითარებას ვერ უზრუნველვყოფთ. თუკი საბაზრო ეკონომიკური წესრიგი ნამდვილად შეესაბამება თავისუფლების, სამართლიანობისა და უსაფრთხოების მიზნებს, მაშინ სახელმწიფომ განაწილებისა და გადაწვევის პოლიტიკა ცალკე არ უნდა გამოყოს. და თუ ეს მაინც ხდება, ეს იმას ნიშნავს, რომ მიზანთა კონფლიქტების გადაჭრა ორიენტირებული იქნება არამხოლოდ წესრიგის პოლიტიკის კონცეფციაზე, არამედ კვლავინდებურად ინტერესთა პოლიტიკური გავლენითა და ძალაუფლების შენარჩუნების პოლიტიკით მოხდება.

ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკაში განსაკუთრებული ადგილი კონკურენციულ წესრიგს უკავია. ევროკავშირში ინტეგრაციის პროცესი მზარდი გლობალიზაციით კონკურენციის ეროვნულ პოლიტიკას ართულებს. ლიბერალიზაციით საერთაშორისო აღიარების მქონე სანარმოებს გაუადვილდათ ეროვნული ზედამხედველობის ორგანოების ჩარევისაგან თავის დაღწევა. თუმცა, სანარმოთა სულ უფრო მზარდ გლობალურ აქტივობას დღემდე აკლია წესრიგის მრავალმხრივი ჩარჩოპირობები, რადგან ბაზარზე შეღწევა კონკურენციის შემზღუდავი მოქმედებით ისევე შეიძლება გაძნელდეს, როგორც პროტექციონისტული სავაჭრო პოლიტიკით, ან კარტელთა ორგანოების გაძლიერებული საერთაშორისო თანამშრომლობით. ამიტომ საჭიროა გრძელვადიანი პერიოდისათვის ეკონომიკური და, მაშასადამე, კონკურენციული წესრიგის მრავალმხრივი და სრულყოფილი ჩარჩოპირობების შემუშავება.

ლიტერატურა:

- Boulding, K.E. (1958), *Principles of Economic Policy*, 4th printing, Englewood Cliffs, 1964, p.117.
- Giersch, H. (1961), *Allgemeine Wirtschaftspolitik (Erster Band: Grundlagen)*, unveränderter Nachdr., Wiesbaden, 1990, S.83.
- Gvelesiani R. (2016), *Individuals and Economic Groups Interests and Behaviour in the Economic and Political Decision-Making Process*, *European Journal of Business Research (EJBR)*, IABE, Volume 16, №1., ISSN: 1945-2977, University of Pisa, Italy, Editor: Johannes Kepler University Linz, Austria, p. 97-103.
- Gvelesiani R. (2017), *The Problem of Considering Possible Consequences of the Consistent Reforms in the Economic-Political Decisions*, *Review of Business Research (RBR)*, Volume 17, №2, , ISSN: 1546-2609, University of Sassari, Italy, Editor: University of Osijek, Croatia, p.19-24.
- Gvelesiani R. (2017), *Possibilities of Implementing the Practical Economical Politics Rationally*, *European Journal of Business Researchtm (EJBR)*, Volume 17, №2, ISSN: 1945-2977, dx.doi.org/10.18374/EJBR-17-2.3, New York Institute of Technology, USA, editor-in-chief: Professor Christine Duller, Johannes Kepler University Linz, Austria, p.25-30.

- გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. (2018), გადანყვეტილებების მიღების ტექნოლოგია ეკონომიკურ პოლიტიკაში, თბილისი, გვ. 11; 12; 43-44; 52.
- გველესიანი რ., (2017), ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობათა შორის არსებული წინააღმდეგობები და მათი დაძლევის პრობლემა, „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტომი X, №1, თბილისი, გვ. 14-24.
- გველესიანი რ. (2018), სოციალური საბაზრო ეკონომიკის კონცეფციის დამოკიდებულება ძირითად საზოგადოებრივ ღირებულებებთან, „ეკონომისტი“, №3, ტომი XIV, ISSN: 1987-6890, თბილისი, გვ.26-34.
- გველესიანი რ. (2016), ეკონომიკური წესრიგის სპეციფიკური ჩარჩოპირობების ფორმირების პრობლემა, I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ მასალები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, გვ.163–166.
- Hamilton, A., J. Madison und J. Jay (1787-1788), The Federalist Papers, hrsg. v. C. Rossiter, New York 1961, p.472.
- Hayek F.A. (1979), Law, Legislation and Liberty, Volume III – The Political Order of a Free People, Chicago, London, Wiederabdruck in: Vanberg, V. (Hrsg.), Hayek Gesammelte Schriften Bd. B4, Recht, Gesetzgebung und Freiheit, Tuebingen 2003, S.128.
- Hayek F.A. (2003), Rechtsordnung und Handelsordnung, in: Streit, M. E. (Hrsg.), Hayek Gesammelte Schriften Bd. A4, Rechtsordnung und Handelsordnung, Tuebingen, S. 217.
- Kant I. (1781, 1788, 1790), Die drei Kriterien in ihrem Zusammenhang mit dem Gesamtwerk, Jubilaeumsausgabe anlaessl. Des 125-jaehrigen Bestehens d. philosophischen Bibliothek, Hmaburg, 1993, S. 390.
- Mill J.S. (1859), On Liberty; in ders.: Utilitarianism, Liberty, Representative Government, neuausgabe, hrsg. v. H. B. Acton, London 1972, p. 75.
- Sartori G. (1987), The Theory of Democracy Revisited, 2 Bde., Chatham, N. J., Sonderausgabe Darmstadt 1997, S. 337.
- Streit M. E. (2005), Theorie der Wirtschaftspolitik, 6. Auflage, Stuttgart, S.26-30; 49-53; 257; 262.
- Tuchtfeldt E. (1971a), Moral Suasion in der Wirtschaftspolitik; in E. Hoppmann(Hrsg.): Konzertierte Aktion – Kritische Beitragee zu einem Experiment, Frankfurt am Main, S. 32.

References:

- Boulding, K.E. (1958), Principles of Economic Policy, 4th printing, Englewood Cliffs, 1964, p.117.
- Giersch H. (1961), Allgemeine Wirtschaftspolitik (Erster Band: Grundlagen), unveraenderter Nachdr., Wiesbaden, 1990, S.83. (in German)
- Gvelesiani R. (2016), Individuals and Economic Groups Interests and Behaviour in the Economic and Political Decision-making Process, European Journal of Business Research (EJBR), IABE, Volume 16, №1., ISSN: 1945-2977, University of Pisa, Italy, Editor: Johannes Kepler University Linz, Austria, p. 97-103.
- Gvelesiani R. (2017), The Problem of Considering Possible Consequences of the Consistent Reforms in the Economic-Political Decisions. Review of Business research (RBR), Volume

- 17, №2, ISSN: 1546-2609, University of Sassari, Italy, Editor: University of Osijek, Croatia, p.19-24.
- Gvelesiani R. (2017), Possibilities of Implementing the Practical Economical Politics Rationally. *European Journal of Business Research (EJBR)*, Volume 17, №2, ISSN: 1945-2977, dx.doi.org/10.18374/EJBR-17-2.3, New York Institute of Technology, USA, editor-in-chief: Professor Christine Duller, Johannes Kepler University Linz, Austria, p.25-30.
 - Gvelesiani R., Gogorishvili I. (2018), gadawyvetilebis mirebis teqnoqia ekonomikur politikashi. *Tbilisi*, gv. 11-12; 43-44. [Decision Making Technology in Economic Policy, *Tbilisi*, pp. 11-12; 43-44; 52. (in Georgian).
 - Gvelesiani R. (2017), ziritad sazogadoebriv faseulobata shoris arsebuli cinaagmdgebebi da mati dazlevis problema. “ekonomika da biznesi” X, №1, gv. 14-24. [The Contradictions between Core Social Values and the Problem of Overcoming Them, *Economics and Business*, Volume X, No. 1, *Tbilisi*, pp. 14-24.] (in Georgian).
 - Gvelesiani R. (2018). socialuri sabazro ekonomikis koncefciiis damokidebuleba ziritad sazogadoebriv girebulebtan. “ekonomisti”, №3, tomi XIV, ISSN: 1987-6890, gv.26-34. [The Relationship between the Concept of the Social Market Economy and the Basic Social Values] *Economist*, No. 3, Volume XIV, ISSN: 1987-6890, *Tbilisi*, pp.26-34. (in Georgian).
 - Gvelesiani R. (2016). ekonomikuri cesrigis specifikuri charcho-pirobebis formirebis problema, I saertashoris samecniero konferenciis “globalizaciis gamocvevebi ekonomikasa da biznesshi” masalebi; gamomcemloba “univesali,” *Tbilisi*, gv. 163-166. [The Problem of Forming Specific Framework Conditions of Economic Order. Proceedings of the 1st International Scientific Conference “Globalization Challenges in Economics and Business”, “Universali,” *Tbilisi*, pp.163–166. (in Georgian).
 - Hamilton, A., J. Madison und J. Jay (1787-1788), *The Federalist Papers*, hrsg. v. C. Rossiter, New York 1961, p.472.
 - Hayek F.A. (1979), *Law, Legislation and Liberty*, Volume III – The Political Order of a Free People, Chicago, London, Wiederabdruck in: Vanberg, V. (Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. B4, Recht, Gesetzgebung und Freiheit*, Tuebingen 2003, S.128.
 - Hayek F.A. (2003), *Rechtsordnung und Handelsordnung*, in: Streit, M. E. (Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. A4, Rechtsordnung und Handelsordnung*, Tuebingen, S. 217. (in German)
 - Kant I. (1781, 1788, 1790), *Die drei Kriterien in ihrem Zusammenhang mit dem Gesamtwerk*, Jubilaeumsausgabe anlaessl. Des 125-jaehrigen Bestehens d. philosophischen Bibliothek, Hmaburg, 1993, S. 390. (in German).
 - Mill J.S. (1859), *On Liberty*; in ders.: *Utilitarianism, Liberty, Representative Government*, neuausgabe, hrsg. v. H. B. Acton, London 1972, p. 75.
 - Sartori G. (1987), *The Theory of Democracy Revisited*, 2 Bde., Chatham, N. J., Sonderausgabe Darmstadt 1997, S. 337.
 - Streit M. E. (2005), *Theorie der Wirtschaftspolitik*, 6. Auflage, Stuttgart, S.26-30; 49-53; 257; 262. (in German).
 - Tuchtfeldt E. (1971a), *Moral Suasion in der Wirtschaftspolitik*; in E. Hoppmann(Hrsg.): *Konzertierte Aktion – Kritische Beitrage zu einem Experiment*, Frankfurt am Main, S. 32. (in German).

The Problem of Compliance of the Framework Conditions of the Policy of Economic Order with the Basic Social Values

Revaz Gvelesiani

Professor of Iv. Javakhishvili

Tbilisi State University

revaz.gvelesiani@tsu.ge

An essential component of economic policy problems is the divorce between reality and the desired socio-economic situation. In order to overcome this problem, the necessary condition is to comply with the basic public values (freedom, justice, security, progress) of the economic policy objectives and the decisions taken to implement them. This is what determines both the rationality of economic policy decisions and the effectiveness of their implementation in practice.

The economic order and legal-legislative system must always be focused on the core public values and goals. This is why economic order policy strives to achieve consistency between the public value system and the formation of framework conditions of economic order. This makes it clear that order politics is of instrumental nature in achieving socio-political goals and it is fundamentally different in different socio-economic systems (Gvelesiani, Gogorishvili, 2018, 11).

The more the ability to self-regulate market coordination is expected during the formation of framework conditions of economic order, the less the risk of random interventions. Priority is given to consistent, long-term and cautious economic policies. Particular caution should be exercised when trying to establish the framework conditions of economic order with the aim of improving self-regulation of market coordination.

Keywords: key public values, economic order policy, framework conditions of economic order, economic interests, conflicts of interest

JEL Codes: A13, A14, A19

„პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ შეუსრულებლობის შესახებ

ინგა ბალარაჯიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
inga.balarajshvili@tsu.ge

სტატიაში, ნეონსტიტუციონალურ მეთოდოლოგიაზე დაყრდნობით, გაანალიზებულია „ქოუზის თეორემის“ რეალიზაციის დაბრკოლებები პოლიტიკაში: პოლიტიკური ტრანსაქციური ხარჯები, ეფექტიანი წესების შექმნისთვის მოტივაციის არარსებობა, ინსტიტუციური ცვლილებები როგორც „კრეატიული ნგრევა“, მხარეებს შორის ნდობის არარსებობა, პრეფერენციების პრობლემა, ინსტიტუციურ ცვლილებათა „დროითი ჰორიზონტი“. განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთებულია სანდო გარანტიების (ვალდებულებების) პრობლემაზე, როგორც ერთ-ერთ გადაულახავ წინააღმდეგობაზე. თამაშთა თეორიის გამოყენებით, ნაჩვენებია, რომ სხვადასხვა ძალაუფლების მქონე აქტორებს არ შეუძლიათ ურთიერთხელსაყრელ შეთანხმებამდე მისვლა. დადგენილია, რომ მოცემულ შეზღუდვათა ერთობლიობა ხელს უშლის „პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ შესრულებას და პარეტო-გაუმჯობესების მიღწევას. პოლიტიკაში ყოველთვის რჩება ხელიდან გაშვებული ალტერნატიული ინსტიტუციური შესაძლებლობები.

საკვანძო სიტყვები: ინსტიტუტები, პოლიტიკური ქოუზის თეორემა, რწმენა, სოციალური კონფლიქტი, ტრანსაქციური ხარჯები, ვალდებულებების პრობლემა.

ეკონომიკური ინსტიტუტები და ქცევის მოდელები წარმოადგენს აშკარა თუ არააშკარა შეთანხმების, ეკონომიკური და პოლიტიკური აგენტების კოლექტიური მოქმედებების შედეგს. აქედან გამომდინარეობს კითხვა: რა პირობებში შეიძლება მიღწეულ იქნეს პარეტო-ეფექტიანი პოლიტიკური შეთანხმება საზოგადოებრივ აგენტებს შორის ეკონომიკური ინსტიტუტების შექმნის შესახებ? სხვაგვარად რომ ვთქვათ, შესრულებადია თუ არა „პოლიტიკური“ ქოუზის თეორემა (Acemoglu 2003), რომელიც ვარაუდობს ეკონომიკური და პოლიტიკური უფლებების თავისუფალ და ნებაყოფლობით გაცვლას და შედეგად – ეფექტიან ინსტიტუტებს.

როგორც რ. ქოუზის „სანყისი“ თეორემის შემთხვევაში, ამგვარი კოლექტიური მოქმედებების (უფლებამოსილებების გაცვლის) საფუძველია კოლექ-

ტიური სარგებლიანობის ზრდა, რაც შეიძლება განაწილდეს საზოგადოების წევრებს შორის და გაზარდოს მათი ინდივიდუალური სარგებლიანობა, ან მოახდინოს ეკონომიკური და პოლიტიკური „დაზარალებულების“ კომპენსირება. ამგვარად, ცვლილებები ინსტიტუტსა და ქცევის მოდელებში, როგორც პარეტო-გაუმჯობესება, საერთო ინტერესია.

დავუშვათ, არსებობს რალაც არაეფექტიანი ინსტიტუციური სტრუქტურა (საკუთრების უფლებები, შემოსავლების განაწილება და სხვ.). როგორც აღინიშნავენ ჯ. ბრენანი და ჯ. ბიუქენენი, ეს ნიშნავს, რომ უნდა არსებობდეს ერთი მდგომარეობა მაინც, რომლის მიღწევა შეიძლება ცვლილებების გზით, რომელიც ზიანს არავის მოუტანს, იქნება ურთიერთხელსაყრელი და რომელსაც დაეთანხმებოდა ყველა მხარე (Бреннан, Бьюкенен 2005, 240). მ. ოლსონი ამის შესახებ წერს, „წარმოვიდგინოთ ადამიანთა ჯგუფი, რომლებიც წუხან იმაზე, რომ შედეგი არ არის ეფექტიანი, ან რაციონალური ჯგუფისთვის, ე.ი. ეს შედეგი არ ამაქსიმუმებს აგრეგირებულ, ანუ ერთობლივ რეალურ შემოსავალს თუ იმათ კეთილდღეობას, ვინც შედის ამ ჯგუფში... აქედან უნდა გამომდინარეობდეს გარიგების (ქოუზიანური კონტრაქტის) შესაძლებლობა, რომლის შედეგადაც მოგება ჯგუფისათვის ოპტიმალურ შედეგზე გადასვლიდან განაწილებული იქნება ყველას შორის, ასე რომ, ჯგუფის და მისი ყველა წევრის მდგომარეობა გაუმჯობესდება (Олсон 2012, 92). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, უნდა არსებობდეს პოტენციურად შესაძლებელი პარეტო-გაუმჯობესება.

რატომ არ მოქმედებენ ერთობლივად ეკონომიკური და პოლიტიკური აგენტები ინსტიტუციური სტრუქტურის გაუმჯობესებისა და საერთო მოგების მისაღებად? რა უშლის ხელს „ქოუზის თეორემის“ რეალიზაციას პოლიტიკაში?

ქოუზის თეორემის პარადოქსულობა: სამყარო ნულოვანი ტრანსაქციური ხარჯებით

„ქოუზის თეორემა“ XX საუკუნის ეკონომიკური მეცნიერების ერთ-ერთი მთავარი პარადოქსიაა. უდიდესი ევრისტიკული პოტენციალის გამო, ის გამოიყენებოდა ობიექტთა ფართო სპექტრის ანალიზისთვის (Андреев 2003), და წარმოშვა ქოუზიანიზმის (Coaseanism) მეცნიერული მიმდინარეობა, გახდა ახალი ინსტიტუციონალური ეკონომიკური თეორიის საფუძველი და, ფაქტობრივად, „მეორე სუნთქვა“ გაუხსნა ინსტიტუციონალიზმს ნეოკლასიკურ მეინსტრიმთან კონკურენციაში. მაგრამ, ამასთან ერთად, გამოიწვია დღემდე შეუწყვეტელი პოლემიკა და უამრავი ინტერპრეტაცია, თავისი არაერთმნიშვნელოვანი და წინააღმდეგობრივი შინაარსის (ბალარჯიშვილი 2005, 153-154) როგორც განვითარების, ასევე დამახინჯების მიმართულებით. ვინაიდან თვითონ რ. ქოუზს თავისი თეორემის ფორმულირება არ მოუცია, „როდესაც ამის გაკეთებას სხვები ცდილობენ, ის ან მცდარ გამონათქვამად, ან ტავტოლოგიად გადაიქცევა“ (Кутер 2004, 61). თვით რ. ქოუზი თავის თეორემას აფასებდა

როგორც ერთ-ერთ საფეხურს დადებითი ტრანსაქციური ხარჯების მქონე ეკონომიკის ანალიზისთვის.

მიუხედავად იმისა, რომ „ქოუზის თეორემა“ გამიზნული იყო კონკრეტული თეორიული ამოცანის გადნყვეტისთვის, მას მიანერეს ნორმატიული ფუნქცია და გადაიტანეს ყოფით სფეროში, ეკონომიკურ პოლიტიკასა და სამეურნეო პრაქტიკაში. რ. ქოუზი აღწერდა ჰიპოთეტურ სამყაროს ნულოვანი ტრანსაქციური ხარჯებით, მაგრამ სწორედ ეს სამყარო გახდა პროპაგანდის ობიექტი ქოუზიანელების მიერ, როგორც საბაზრო ეკონომიკის მიზნობრივი ორიენტირი. „თეორემა ამტკიცებს, რომ როდესაც საკუთრების უფლებები ზუსტადაა განსაზღვრული და ტრანსაქციური ხარჯები ნულის ტოლია, ბაზრის მონაწილეები ახორციელებენ თავიანთ ტრანსაქციებს იმგვარად, რომ ყველაზე ეფექტიანი შედეგი მიიღონ“ (Glaeser, Johnson and Shleifer 2001, 853). ასეთი ინტერპრეტაციით „ქოუზის თეორემა“ ბაზრის „უხილავი ხელის“ კონცეფციის მკაცრად ფორმულირებულ ვარიანტად გადაიქცევა. ამასთან ერთად, ე. ბერტრანი აჩვენებს, რომ თეორემა, თავისი არსით, ეკონომიკური პოლიტიკისთვის რაიმე დასკვნებს არ ვარაუდობს (Bertrand 2008, 22). არსებითად, თეორემა „უშუალოდ მიმართული იყო ლიბერალური ეკონომისტებისადმი, რომლებმაც ის შეაფასეს როგორც იმ ფაქტის დადასტურება, რომ ექსტერნალიები სახელმწიფოს ჩარევას არ საჭიროებენ“ (Butler and Garnett 2003, 135). ამით იცვლება წარმოდგენა სახელმწიფოზე საბაზრო ეკონომიკაში: „ღამის დარაჯიდან“ იგი ტრანსფორმირდება „ქოუზიანურ კანონმდებლად“ (Harris 2002, 1194), რომლის ფუნქცია ნათელი და ზუსტი ნესების შექმნაა ტრანსაქციათა განხორციელების ხარჯების შესამცირებლად. თუ რ. ქოუზი საუბრობდა დაბალი ტრანსაქციური ხარჯების „სასურველობის“ შესახებ და თავის თეორემას მხოლოდ „რბილ“ ნორმატიულ ინტერპრეტაციას აძლევდა, დ. ნორტმა ჩამოაყალიბა მისი „მკაცრი“ ვერსია, თავისებური „იმპერატივი“ ეკონომიკური პოლიტიკისთვის: „ეფექტიანი ბაზრები აღმოცენდება რეალურ სამყაროში მაშინ, როდესაც საკმარისად ძლიერია კონკურენცია, რათა არბიტრაჟმა და ეფექტიანმა (ინფორმაციულმა) უკუკავშირებმა შეძლონ სისტემის მდგომარეობის მიახლოება ქოუზის პირობებთან, რომელიც ვარაუდობს ნულოვან ტრანსაქციურ ხარჯებს და ბაზრის მონაწილეებს იმ ხელსაყრელი გაცვლის რეალიზების საშუალება მისცენ, რომელიც გამომდინარეობს ნეოკლასიკური თეორიიდან“ მის რადიკალურ-ლიბერალურ ვარიანტში (Hopt 2004, 709). ამგვარად, „ქოუზის თეორემა“ ორიგინალური თეორიული კონსტრუქციიდან გადაიქცა „დე-ფაქტო“ ნორმატიულ ეკონომიკურ-პოლიტიკურ მოდელად. სწორედ ამ პარადიგმულ სტატუსში ვითარდება იგი დღემდე.

„ქოუზის თეორემა“ ახდენს „იდეალური სტატიკური სამყაროს ვერბალურ მოდელირებას, რომელშიც ხახუნი არ არსებობს“ (Hopt 2004, 708). ცხადია, „ასეთ სამყაროში ინსტიტუტები, რომლებიც ეკონომიკურ სისტემას ქმნიან, არავის არაფრისთვის სჭირდება“ (Koyz 2007, 19), რადგან „ინსტიტუტებს მნიშვნელობა აქვთ მხოლოდ არანულოვანი ტრანსაქციური ხარჯების პირობებში“ (Менар

2005, 117). მაგრამ რეალურ ეკონომიკურ სამყაროში ტრანსაქციური ხარჯები არასდროს უდრის ნულს. მით უმეტეს, რომ ისინი არამწარმოებლური ხარჯებია და ყოველთვის „იძულებითი ხასიათი აქვთ... არავის სურს მათი გაღება, რადგან ისინი მხოლოდ დაბრკოლებაა უფლებების ეფექტიანად გაცვლისათვის“ (Дементьев 2005, 112).

„პოლიტიკური ქოუზის თეორემა“ და მისი მოდიფიკაციები

ისლანდიელმა ეკონომისტმა ტ. ეგერტსონმა ჩამოაყალიბა „განზოგადებული ქოუზის თეორემა“: ეკონომიკური ზრდა და ქვეყნის განვითარება, ძირითადად, არ არის დამოკიდებული არსებული მთავრობის ტიპზე, თუ ტრანსაქციური ხარჯები ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სფეროში ნულის ტოლია. მაგრამ, როდესაც ტრანსაქციური ხარჯები დადებითია, მაშინ ძალაუფლების განაწილება ქვეყნის შიგნით და მისი კანონშემოქმედი ორგანიზაციების ინსტიტუციონალური სტრუქტურა განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია (Eggertsson 1990). მაშასადამე, ინსტიტუციური ხარჯების არარსებობის შემთხვევაში, „თამაშის წესების“ ოპტიმალური ნაკრები ჩამოყალიბდებოდა ყველგან და ყოველთვის, რადგან ნებისმიერი „მოძველებული“ ინსტიტუტის შეცვლა ახლით, უფრო ეფექტიანით, არაფერი „ელირებოდა“.

პოლიტიკურ სფეროში „ქოუზის თეორემის“ გაფართოებული ვერსიის ფორმულირება შეიძლება შემდეგნაირად (ბ. ვირას განმარტება): „თუ პოლიტიკური უფლებების განაწილება, როგორცაა საარჩევნო უფლებები, ლობისტური შესაძლებლობები და ა.შ., მოცემულ კონსტიტუციურ ჩარჩოებშია, ოპტიმალური ინსტიტუციონალური შედეგი მიღწეული იქნება იმ პირობით, რომ არ არსებობს პოლიტიკური ტრანსაქციური ხარჯები, და ეს შედეგი არ არის დამოკიდებული პოლიტიკური უფლებების თავდაპირველ განაწილებაზე“ (Vira 1997, 770). ამგვარად, ივარაუდება, რომ პოლიტიკური და ეკონომიკური ტრანსაქციების შედეგად, საზოგადოება ირჩევს ისეთ პოლიტიკურ ხაზს და ინსტიტუტებს, რომლებიც ამაქსიმიზებენ საზოგადოებრივ კეთილდღეობას, დამოუკიდებლად იმისგან, თუ ვინ ფლობს პოლიტიკურ ძალაუფლებას. ამ მიდგომის თანახმად, პოლიტიკური და ინსტიტუციური განსხვავებები არ არის ქვეყნების განსხვავებული ეკონომიკური შედეგების ძირითადი მიზეზი, ვინაიდან საზოგადოებები ირჩევენ, ყოველ შემთხვევაში, სუბოპტიმალურად მაინც, მათი პირობების შესაფერის პოლიტიკას და ინსტიტუტებს.

პოლიტიკური „ქოუზის თეორემის“ მომხრეები აქცენტს აკეთებენ იმაზე, რომ მესამე მხარის როლში გამოსვლა და სამართალდაცვის (ინფორსმენტის) განხორციელება შეუძლია არამართო სახელმწიფოს, არამედ სხვა ორგანიზაციებსა და ინდივიდებსაც (მაგალითად, ეკლესიას ან მაფიას) (Barzel 2002). ეს ქმნის სამართალდაცვის ბაზარს, რომელიც აძლიერებს მოქალაქეთა პოზიციებს (მოლაპარაკების ძალას) სახელმწიფოსთან.

ქოუზის თეორემის მოდიფიკაციას წარმოადგენს რწმენაში განსხვავებების თეორია (theories of belief differences). ამ თეორიის თანახმად, სხვადასხვა ქვეყანა ირჩევს სხვადასხვა პოლიტიკურ ხაზს ძალიან განსხვავებული შედეგებით, ვინაიდან მათ კეთილგანმზრახველ ლიდერებს სხვადასხვა მრწამსი აქვთ იმის შესახებ, თუ რომელი პოლიტიკაა ოპტიმალური საზოგადოებისთვის. შედეგად ქვეყნები, რომლებშიც ამომრჩევლებმა, ან ლიდერებმა აირჩიეს ოპტიმალური ეკონომიკური პოლიტიკა, ვითარდებიან, ხოლო ისინი, ვინც შეცდნენ – ჩამორჩებიან. ისევე, როგორც პოლიტიკური „ქოუზის თეორემის“ შემთხვევაში, პოლიტიკა, რომელიც სრულიად აშკარად დამანგრეველია, არ რეალიზდება, ამიტომ ამ მიდგომას უწოდებენ მოდიფიცირებულ „პოლიტიკურ ქოუზის თეორემას“.

დ. ნორტი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ინდივიდები, რომლებიც აყალიბებენ პოლიტიკას, შეზღუდულად რაციონალური აქტორები არიან, მოქმედებენ არასრული ინფორმაციის საფუძველზე და გადაამუშავენ ამ ინფორმაციას საკუთარი იდეოლოგიური წარმოდგენების პრიზმაში (იდეოლოგიის ცნებაში დ. ნორტი გულისხმობს სუბიექტურ მენტალურ მოდელებს, რომელთა მეშვეობითაც ადამიანები ხსნიან გარემომცველ სამყაროს) (Hopt 1993, 73,76-78). მასასადამე, ამ აქტორებს შეუძლიათ სტაბილურად არაეფექტიანი გადაწყვეტილებების კვლავწარმოება. ის აღნიშნავს, რომ „ტრანსაქციური ხარჯების არსებობა პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ბაზრებზე ხსნის საკუთრების არაეფექტიანი უფლებების არსებობას, ხოლო იმ მოთამაშეთა სუბიექტური მოდელების არასრულყოფილებამ, რომლებიც ცდილობენ გაერკვნენ მათ წინაშე მდგომ რთულ პრობლემებში, შეიძლება გამოიწვიოს ამ არაეფექტიანი საკუთრების უფლებების სიმყარე“ (Hopt 1997, 128).

სოციალური კონფლიქტის თეორიის თანახმად, საზოგადოებები ირჩევენ სხვადასხვა პოლიტიკურ ტრაექტორიას, ზოგჯერ მოქალაქეთათვის კატასტროფულს, რადგან ეს გადაწყვეტილებები მიიღება პოლიტიკოსების, ან პოლიტიკურად გავლენიანი ჯგუფების მიერ, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან საკუთარი და არა საზოგადოებრივი კეთილდღეობის მაქსიმიზაციით. სოციალური კონფლიქტის თეორიის უკიდურეს ვერსიად შეიძლება ჩაითვალოს მ. ოლსონის „მკვიდრი ბანდიტის“ მოდელი, რომელშიც ეგოისტური ინტერესებით მოქმედი „მმართველი“ აღწევს მონოპოლიას ძალადობის გამოყენებაზე. ამის შედეგად ყალიბდება სტიმულების სისტემა („ყოველსომცველი ინტერესი“), რომელიც აიძულებს მას განახორციელოს საზოგადოებრივად ეფექტიანი პოლიტიკა. ამგვარად, „სოციალური კონფლიქტის თეორია“ არ გულისხმობს აუცილებლად საზოგადოებრივად არაეფექტიანი პოლიტიკის განხორციელებას, ის მხოლოდ აქცენტს აკეთებს მთელი საზოგადოებისა და პოლიტიკურად გავლენიანი ჯგუფების ინტერესებს შორის მკვეთრ განსხვავებაზე .

ამგვარად ისევე, როგორც ეკონომიკაში, „პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ სამყაროც შესაძლებელია დაბალი ტრანსაქციური ხარჯების და სამართალდაცვის (ინფორსმენტის) ბაზარზე კონკურენციის სიტუაციაში: სწორედ კონკურენცია ქმნის წონასწორობას, რომლის ფარგლებშიც თითოეული კონკრეტული გა-

რანტიისთვის (ინფორსერისთვის) არახელსაყრელია წესების დარღვევა, რადგან ეს გამოიწვევს კლიენტების დაკარგვას მომავალში. „სოციალური კონფლიქტის თეორიის“ სამყარო, პირიქით, წარმოიშობა მაღალი ტრანსაქციური ხარჯების და ძალადობის მაღალი მონოპოლიზაციის სიტუაციაში. პარადოქსულია, მაგრამ საზოგადოებრივად ოპტიმალური სწორედ ეს უკიდურესი წერტილებია: სამართალდაცვის სრულად კონკურენტული ბაზრის პირობებშიც და ამ ბაზარზე მონოპოლიის პირობებშიც საზოგადოება მოგებულია.

რატომ არ სრულდება ქოუზის თეორემა პოლიტიკაში

„პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ რეალიზაციის ერთ-ერთი დამაბრკოლებელი ფაქტორი პოლიტიკური ტრანსაქციური ხარჯებია: უფლებამოსილებათა ოპტიმალური განაწილების ძიების ინფორმაციული ხარჯები; მოლაპარაკებათა წარმართვის ხარჯები; გადაწყვეტილებათა მიღების, ოფიციალური განკარგულებების გამოცემის ხარჯები; სისტემის ფორმალური და არაფორმალური ორგანიზაციის ცვლილების ხარჯები; „გადასვლის ხარჯები“ (ჯ. ბიუქენენის და ჯ. ბრენანის მიხედვით) – წესების შეცვლა მოითხოვს ხარჯებს სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური თამაშის ყველა მონაწილისთვის: ახალი უფლებამოსილებების შესწავლის ხარჯები, საკადრო ცვლილებები, ახალ ინსტიტუციურ გარემოში ქცევის სტრატეგიის ცვლილებასთან დაკავშირებული ინფორმაციული ხარჯები და ა.შ.

მხარეებს (ყოველ შემთხვევაში, ერთ მხარეს მაინც) შეიძლება არ აინტერესებდეთ საერთო მოგება, რამდენადაც არსებობს კერძო მოგების მიღების შესაძლებლობა საერთოს გარეშე. საქმე ეხება შემოსავლის მაქსიმიზაციის ალტერნატიული გზების (ეკონომიკური და პოლიტიკური რენტის) არსებობას, რომლის წყაროა ასიმეტრია ძალაუფლების განაწილებაში. რენტის წყაროდ შეიძლება გადაიქცეს, აგრეთვე, ინფორმაციის ასიმეტრიაც. დაქვემდებარებულ მხარეს შეუძლია თავისი შემოსავლის გაზრდა საკუთარი საქმიანობის შესახებ დამახინჯებული ინფორმაციის მიწოდების მეშვეობით. „როდესაც მსჯელობა უკვე არსებული წესის ცვლილებაზე... ის წესი, რომელიც წარმოშობს შედეგების ყველაზე უმჯობეს ნაკრებს, არა აუცილებლად დომინირებადი აღმოჩნდება... თუ არსებობს სტაბილური და მოთმენადი წესები, საზოგადოებამ შეიძლება არ სცადოს მათი შეცვლა“ (Бреннан, Бьюкенен, 2005, 36).

ინსტიტუციური ცვლილებები წარმოადგენს „კრეატიულ ნგრევას“. ინსტიტუტების ეფექტიანობის ზრდას შეიძლება მოჰყვეს შემოსავლის, ძალაუფლების, საკუთრებაში პოზიციის დაკარგვა ცალკეული ეკონომიკური და პოლიტიკური აგენტების მიერ. ეს ინვესს პოტენციური „ნაგებულების“ წინააღმდეგობას ინსტიტუციური ცვლილებებისადმი. „ნებისმიერი ეკონომიკური ცვლილება, რომელიც შეარყევს ელიტების პოლიტიკურ ძალაუფლებას, დიდი ალბათობით, გრძელვადიან პერიოდში გამოიწვევს ეკონომიკური რენტის შემცირებას. ამიტომ, ელიტები შეიძლება შეენინააღმდეგონ ეკონომიკური

ინსტიტუტების ცვლილებას, რომელიც სტიმულს მისცემდა ეკონომიკურ ზრდას“ (Acemoglu, Johnson and Robinson, 2005, 41–42). აქვე უნდა აღინიშნოს პრეფერენციების პრობლემაც. ფასეულობები არსებობს როგორც კოლექტიურ, ასევე ინდივიდუალურ დონეზე. ძალაუფლების ფლობის ინდივიდუალური მოტივაცია არ შემოიფარგლება იმით, რომ ძალაუფლება მისი მფლობელისთვის მხოლოდ გარკვეული მიზნის მიღწევის (მაგალითად, რენტული შემოსავლების მიღების) საშუალებაა. ძალაუფლებისადმი მოტივაცია დაკავშირებულია იმასთანაც, რომ ძალაუფლება „დოვლათია“ თავისთავად და, ამიტომ, შეიძლება იყოს საბოლოო მიზანიც.

„პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ რეალიზაციას ხელს უშლის მხარეებს შორის ნდობის პრობლემაც. ისინი არ არიან დარწმუნებულნი, რომ საზოგადოებრივი დოვლათის ნაზრდიდან საკუთარ წილს მიიღებენ. სხვაგვარად, ეს ნიშნავს რწმენის არარსებობას, რომ საზოგადოების სარგებლიანობის ფუნქციის მაქსიმიზაცია დადებითად იმოქმედებს სარგებლიანობის ინდივიდუალურ ფუნქციაზე.

ინსტიტუციურ ცვლილებათა შინაარსზე გავლენას ახდენს გადანყვეტილებათა მიღების დროითი ჰორიზონტის „სიდიდე“. როგორც ჯ. კეინზი აღნიშნავდა, გრძელვადიან პერსპექტივაში „ჩვენ ყველა მიცვალებულები ვართ“. ვინაიდან არსებობს განსხვავება დროში ინსტიტუციური ცვლილებების ხარჯებსა და ამ ცვლილებებიდან მიღებულ სარგებლობას შორის, არ არსებობს მოტივაცია ინსტიტუციური ცვლილებებისადმი, რომელიც ეფექტს გრძელვადიან პერიოდში იძლევა.

ყველაზე მთავარი პრობლემაა ის, რომ არ არსებობს საზოგადოებრივი ურთიერთობების რომელიმე მხარის სასარგებლოდ საზოგადოებრივი შემოსავლის ნაზრდის განაწილების „სანდო“ მექანიზმები. საქმე ეხება ვალდებულებების შესრულების მაიძულებელი მექანიზმის (მესამე მხარის) არარსებობას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რამდენადაც არ არსებობს მიღებული სარგებლიანობის გადანაწილების გარანტია, არ არსებობს ინსტიტუტების სრულყოფის სტიმულებიც. ვინაიდან ეს პრობლემა ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან დაბრკოლებად მიგვაჩნია, მასზე უფრო დეტალურად შევჩერდებით.

სანდო გარანტიების (ვალდებულებების) პრობლემა (Credible Commitment Problem)

როგორც დ. ასემოგლუ აღნიშნავს, იმ მოსაზრების „მომხიბვლელობის“ მიუხედავად, რომ ინდივიდები და ინდივიდთა ჯგუფები მიისწრაფიან ეფექტიანი ეკონომიკური შედეგების მიღწევისკენ, არსებობს „პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ თეორიული და ემპირიული შეზღუდვები. ჯერ ერთი, პოლიტიკური სფეროსთვის დამახასიათებელია ალებულ ვალდებულებათა შესრულების პრობლემა, მეორე, „პოლიტიკური ქოუზის თეორემა“ არაფერს ამბობს ეკონო-

მიკური (და თვით პოლიტიკური) ინსტიტუტების გავლენის შესახებ ეკონომიკის ფუნქციონირების შედეგებზე (Acemoglu, Johnson and Robinson 2005, 31).

„სოციალური კონფლიქტის თეორიის“ მიხედვით, ამ მიდგომის მთავარი ამოცანაა განისაზღვროს - კონკრეტულად რომელი ტრანსაქციური ხარჯები უშლის ხელს „პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ რეალიზაციას (Acemoglu 2003, 620-652). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რატომ არ შეუძლიათ პოლიტიკოსებს და პოლიტიკურად გავლენიან ჯგუფებს შეთანხმდნენ საზოგადოების დანარჩენ ნაწილთან კეთილდღეობის მმაქსიმიზებელი პოლიტიკის შესახებ? ამის მიზეზია პრობლემა, რომელიც ჩადებულია თვით სამართალდაცვის (ინფორსმენტის) ცნებაში და რომელიც არ იძლევა სანდო გარანტიების მიღწევის შესაძლებლობას. კონტრაქტი გარანტსა და სხვა აქტორებს შორის არ შესრულდება, რადგან გარანტს არ შეუძლია მისცეს სანდო გარანტია ძალის არგამოყენებაზე შეთანხმების დარღვევის, ან მისი პირობების შეცვლის მიზნით. მაშასადამე, პოლიტიკური ძალაუფლების განაწილება ქმნის „ვალდებულებების პრობლემას“ (commitment problem), რომელიც ანგრევს, საზოგადოებრივი კეთილდღეობის თვალსაზრისით, ეფექტიანი შედეგის მიღწევის პოტენციალს.

პრობლემის ფორმალიზება შესაძლებელია თამაშთა თეორიის მეშვეობით. გარანტის პრობლემის გადასაწყვეტად გამოიყენება ნემის წონასწორობა: მოთამაშეთა სტრატეგიულ არჩევანთა პროფილი ნემის წონასწორობას წარმოადგენს მაშინ, თუ არცერთ მოთამაშეს არა აქვს სტიმული, შეცვალოს თავისი სტრატეგია მეორე მოთამაშისგან დამოუკიდებლად. ინსტიტუტების „დიზაინის“ ამგვარი მეთოდოლოგია საჭიროა იმისათვის, რომ რაიმე საზოგადოებრივი მიზნით შემუშავებული წესები თავსებადი აღმოჩნდეს მოთამაშეთა სტიმულებთან. (Hurwicz 1993, 51-67). ტერმინი „მასტიმულირებელი თავსებადობა“ (incentive compatibility) მნიშვნელოვანია იმ სიტუაციის აღწერისთვის, როდესაც გარე ინფორსმენტი (წესების შესრულების იძულება) შეუძლებელია, ან მეტისმეტად ხარჯიანია: ინსტიტუტის ეფექტიანად ფუნქციონირებისთვის აუცილებელია, რომ აქტორები თვლიდნენ, რომ მათივე ინტერესებშია წესების დაცვა.

ისტორიულად ჩამოყალიბდა ინსტიტუტებისადმი, როგორც წონასწორობისადმი, ორი ძირითადი მიდგომა. პირველის მიხედვით კონვენციონალური ქცევა მყარდება თავისთავად, მესამე მხარის მიერ იძულების, ანუ „შეგნებული დიზაინის“ გარეშე. კონვენციის ევოლუციასთან ერთად, აგენტები ცვლიან განსაზღვრულ ნიშნებს (გარემოს აღქმას, უპირატესობებს, უნარებს) ევოლუციური შერჩევის ზეგავლენით. რ. სუგდენი აღნიშნავს, რომ „კანონს შეუძლია ასახოს ქცევის კოდი, რომელიც მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა საკუთარ თავს დააკისრა“ (Sugden 1989). მეორე მიდგომა გულისხმობს წონასწორობის უფრო რთულ კონცეფციას – ნემის წონასწორობას თანმიმდევრულ თამაშებში (Greif 1998, 80-84; Milgrom P., North D., Weingast B., 1990, 1-23; Greif A., Milgrom P., Weingast B. 1994, 745-776; Calvert 1995, 57-93). ამ მიდგომით გადამწყვეტ როლს ასრულებს მოთამაშეთა მოლოდინები, ანუ რწმენა (belief). მოცემულ წონასწორობაში ბევრი მდგომარეობა არ რეალიზდება არა იმიტომ, რომ დახურულია

რალაც გარე ბარიერებით, არამედ მოთამაშეთა სტრატეგიული გათვლების გამო, რაც მათ მოცემული გზის არჩევის საშუალებას არ აძლევს. ეს გათვლები დაკავშირებულია მათ რაციონალურ მოლოდინებთან სხვა მოთამაშეთა რწმენის შესახებ.

ვ. ტამბოვცევი გვთავაზობს ნორმების სპონტანური წარმოშობის შემდეგ სქემატურ მოდელს: ინდივიდები, რომლებიც აკვირდებიან სხვა ინდივიდების ქცევას, აგებენ მათი ქცევის გადანყვეტილების მიღებისათვის აუცილებელ პროგნოზებს. თუ ასეთი პროგნოზი არაერთხელ მართლდება, ინდივიდს უყალიბდება მოლოდინი სხვისი (სხვების) ქცევის მიმართ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის უკვე ფლობს არამართო პროგნოზს, როგორც ასეთს, არამედ იმის რწმენასაც, რომ მისი პროგნოზი ყოველთვის სწორი იქნება. „დარწმუნებულობა – წმინდა ფსიქოლოგიური მდგომარეობაა, მაგრამ შეზღუდულად რაციონალური ინდივიდებისთვის იგი ისევე მნიშვნელოვანია გადანყვეტილების მისაღებად, როგორც უტყუარი ცოდნა“ (Тамбовцев 2011, 88).

მოცემული იდეის ილუსტრირება შესაძლებელია სავაჭრო გილდიის მოდელით (Greif A., Milgrom P., Weingast B., 1994, 745-776). თამაში მიმდინარეობს ვაჭართა ჯგუფსა და ქალაქის მმართველს შორის. ვაჭრობის განვითარებისთვის, ქალაქმა უნდა დაიცვას ჩამოსული ვაჭრები და მათი საკუთრება. თამაშის პირველ ეტაპზე მმართველი ჰპირდება ვაჭრებს უსაფრთხოებას ქალაქში ვაჭრობის სტიმულირების მიზნით, რაც ზრდის ორივე მხარის (როგორც ვაჭართა, ასევე მმართველის) კეთილდღეობას. მეორე ეტაპზე დგება ვაჭართა მიერ განხორციელებული სვლის დრო – ისინი იღებენ გადანყვეტილებას ივაჭრონ თუ არა ქალაქში. მესამე ეტაპზე, თუ ვაჭრობა დაწესდა, მმართველს უჩნდება თავისი დაპირების დარღვევის სტიმული, რაც მას გაცილებით მეტი მოგების მიღების საშუალებას მისცემს, ვიდრე შეთანხმების დაცვა. თამაში რომ სასრული ყოფილიყო, ეს გამოიწვევდა ვაჭრების მიერ ვაჭრობაზე უარის თქმას მმართველის მოქმედების გათვალისწინებით. სწორედ ამაში მდგომარეობს **სანდო გარანტიების (ვალდებულებების) პრობლემა (credible commitment)** – მმართველის მიერ დაპირებების დარღვევის სტიმული და მისი მხრიდან მყარი გარანტიების მიცემის უუნარობა (იმ ძალის არარსებობის გამო, რომელიც აიძულებდა შეთანხმების შესრულებას) ინვესტს იმას, რომ ყველა მონაწილისთვის ხელსაყრელი მდგომარეობა (ვაჭრობა) ვერ მიიღწევა.

მოცემული სიტუაცია შეიძლება განვიხილოთ როგორც „პატიმრების დილემის“ ვარიანტი. თუმცა, თამაშის განმეორებადობა საშუალებას იძლევა შეიქმნას მმართველის მხრიდან გარანტიების სიმყარის უზრუნველყოფის მექანიზმი – ორგანიზაცია (გილდია). ირჩევს შემდეგ სტრატეგიას: ის ვაჭრობს ქალაქში მოცემულ პერიოდში, ოღონდ, იმ პირობით, რომ არც ერთი მისი ნევრი არ იქნება გაძარცვული მმართველის მიერ. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გილდია აორგანიზებს ბოიკოტს. ბოიკოტის შედეგად მმართველი კარგავს ვაჭრობიდან მთელ მომავალ მოგებას. ამის გამო მმართველისთვის ოპტიმალუ-

რი ხდება შემდეგი სტრატეგია: ის არ ძარცვავს ვაჭრებს მანამდე, სანამ გილდია არ გამოაცხადებს ბოიკოტს. როგორც კი ბოიკოტი ცხადდება, მმართველი ძარცვავს ნებისმიერ ვაჭარს. ამგვარად, განმეორებად თამაშებში შეთანხმების დარღვევის სტრატეგია არახელსაყრელია მმართველისთვის, რაც მის გარანტიებს სარწმუნოს ხდის და უზრუნველყოფს ვაჭრობის განვითარებას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სტრატეგიათა ასეთი პროფილი წარმოადგენს თანმიმდევრულსვლიანი თამაშების წონასწორობას.

ამ მაგალითში, სავაჭრო გილდია და მისი მოსალოდნელი როლი ბოიკოტის ორგანიზებაში, შეიძლება განვიხილოთ როგორც კონტრაქტის შესრულების იძულების სარწმუნო მექანიზმი. ამიტომ, შემთხვევითი არ არის, რომ ორგანიზაციები, რომლებსაც დ. ნორტი აღწერდა როგორც მოთამაშეებს ინსტიტუტების წონასწორობის თეორიაში, აღინერება როგორც ინსტიტუტის ნაწილი. ინსტიტუტები – ადამიანთა ურთიერთქმედების არატექნოლოგიური შეზღუდვები – შედგება ორი ურთიერთდაკავშირებული ელემენტისგან: კულტურული მრწამსისგან (ე.ი. იმისგან, თუ როგორ ქცევას ელიან სხვებისგან ინდივიდები სხვადასხვა გარემოებებში) და ორგანიზაციებისგან (ადამიანთა ენდოგენური კონსტრუქტები, რომლებიც ცვლიან თამაშის წესებს). ისინი იმყოფებიან წონასწორობაში და არ საჭიროებენ გარეშე აღმსრულებელს (Greif 1994, 943). მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ მოცემული მიმართულების ფარგლებში, გარანტი არ გამოირიცხება განხილვიდან. ის, უბრალოდ, ეგზოგენური ცვლადად ენდოგენურ ცვლადად გადაიქცევა.

სანდო გარანტიების პრობლემის ყველაზე ცნობილი მაგალითია „პატიმრების დილემა“. თითოეული მოთამაშისთვის დომინანტური სტრატეგია „აღიარებაა“, რადგან ეს უზრუნველყოფს მეტ მოგებას, მიუხედავად იმისა, თუ როგორ გადანყვეტილებას მიიღებს მეორე მოთამაშე. ცხადია, რომ თუ მოთამაშეები შეძლებდნენ სანდო გარანტიების მიღწევას და არც ერთი „არ აღიარებდა“, ისინი მიაღწევდნენ ოპტიმალურ შედეგს, მაგრამ ეს შეუძლებელია. სიტუაციის პარადოქსია ის, რომ მაშინაც კი, თუ ორივე მოთამაშე „ერთგულია“ (არ მისცემს ჩვენებას თანამონაწილის წინააღმდეგ, თუ ის არ აძლევს ჩვენებას მის წინააღმდეგ), და იცნობს მეორე მოთამაშის ტიპს (იცის, რომ ის არ აღიარებს დანაშაულს, თუ პირველ მოთამაშე არ აძლევს ჩვენებას მის წინააღმდეგ), მათ ისევ რჩებათ აღიარების სტიმულები (ცხრილი 1).

სანდო გარანტიების პრობლემას, რომელიც ასოცირდება „პოლიტიკური ქოუზის თეორემასთან“, ორი კომპონენტი აქვს. ჯერ ერთი, გარანტს არ შეუძლია სარწმუნო დაპირების გაცემა – რომ არ გამოიყენებს ძალაუფლებას მანამდე, სანამ მასზე უარი არ უთქვამს. მეორეც, თუ გარანტი უარს ამბობს ძალაუფლებაზე, მოქალაქეებს არ შეუძლიათ დაპირდნენ, რომ პატივს სცემენ მისი საკუთრების უფლებებს, რადგან ყოფილი გარანტი უკვე აღარ ფლობს პოლიტიკურ ძალაუფლებას ამ დაპირებათა შესრულების იძულების განსახორციელებლად.

„სანდო გარანტიების პრობლემა“ „პატიმრების დილემაში“

ცხრილი 1

მოთამაშის ტიპი	A მოთამაშე	B მოთამაშე
	„მე არ მივცემ ჩვენებას B-ს წინააღმდეგ, თუ ის არ მისცემს ჩვენებას ჩემ წინააღმდეგ“ = (მე „ერთგული“ მოთამაშე ვარ)	„მე არ მივცემ ჩვენებას A-ს წინააღმდეგ, თუ ის არ მისცემს ჩვენებას ჩემ წინააღმდეგ“ = (მე „ერთგული“ მოთამაშე ვარ)
რწმენა მეორე მოთამაშის ტიპის შესახებ	„მე მჯერა, რომ B არ მისცემს ჩვენებას ჩემ წინააღმდეგ, თუ მე არ მივცემ ჩვენებას მის წინააღმდეგ“ = (ის „ერთგული“ მოთამაშის ტიპია)	„მე მჯერა, რომ A არ მისცემს ჩვენებას ჩემ წინააღმდეგ, თუ მე არ მივცემ ჩვენებას მის წინააღმდეგ“ = (ის „ერთგული“ მოთამაშის ტიპია)
რწმენა მეორე მოთამაშის რწმენის შესახებ (belief)	„მაგრამ იცის B-მ, რომ მე არ მივცემ ჩვენებას მის წინააღმდეგ? თუ ის გამცემად მთვლის, მისცემს ჩვენებას. მაშინ მეც უნდა მივცე ჩვენება, რათა არ მივიღო პატიმრობის მაქსიმალური ვადა“ = „მე მნამს, რომ მეორე მოთამაშე თვლის, რომ მე „გამცემი“ ვარ“	„მაგრამ იცის A-მ, რომ მე არ მივცემ ჩვენებას მის წინააღმდეგ? თუ ის გამცემად მთვლის, მისცემს ჩვენებას. მაშინ მეც უნდა მივცე ჩვენება, რათა არ მივიღო პატიმრობის მაქსიმალური ვადა“ = „მე მნამს, რომ მეორე მოთამაშე თვლის, რომ მე „გამცემი“ ვარ“
არჩეული სტრატეგია	ჩვენების მიცემა	ჩვენების მიცემა
შედეგი	იღებს პატიმრობას (პარეტო-არაოპტიმალური შედეგი)	იღებს პატიმრობას (პარეტო-არაოპტიმალური შედეგი)

წყარო: შედგენილია სტატიის ავტორის მიერ

მაგალითისთვის განვიხილოთ სიტუაცია ჰიპოთეტურ ქვეყანაში. დავუშვათ, პრეზიდენტის მიერ გატარებული პოლიტიკით უკმაყოფილო 100 ათასზე მეტი ადამიანი შეიკრიბა ქვეყნის მთავარ მოედანზე. პრეზიდენტი ჰპირდება მთელ რიგ დათმობაზე წასვლას (მაგალითად, გარკვეული რეპრესიული კანონების გაუქმებას, ზოგიერთი ჩინოვნიკის განთავისუფლებას თანამდებობიდან ან თვით ვადამდელი არჩევნების ჩატარებასაც კი). თუ პროტესტანტები მიცემულ დაპირებებს დაუჯერებენ და დაიშლებიან, პრეზიდენტს ვერაფერი შეუშლის ხელს დაარღვიოს პირობა: დააპატიმროს საპროტესტო მოძრაობის აქტივისტები და გააგრძელოს რეპრესიული პოლიტიკა. იციან რა ეს, პროტესტანტებს არ სჯერათ დაპირებების და აგრძელებენ საპროტესტო აქციებს. დავუშვათ, რომ ამ სიტუაციაში პრეზიდენტი იღებს გადაწყვეტილებას, უარი თქვას ხელისუფლებაზე იმ პირობით, რომ არ დაექვემდებარება სისხლის სამართლებრივ დევნას და ოპოზიცია მისცემს მას ასეთ დაპირებას. მაგრამ მას

შემდეგ, რაც ის გადადგება, პრეზიდენტს არ შეუძლია ამ დაპირების შესრულება: ვერაფერი დააბრკოლებს ახალ ხელისუფლებას, დაარღვიოს ის. ამ სიტუაციაში პარეტო-ოპტიმალური შედეგი (კომპრომისი ოპოზიციასა და პრეზიდენტს შორის) მიუღწეველი აღმოჩნდება (ცხრილი 2).

ამავე დროს, აღწერილი მაგალითის პესიმიზმის მიუხედავად, იმის გამო, რომ მოქალაქეებსა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთქმედება განმეორებადია, შესაძლებელი ხდება ისეთი ვალდებულებების წარმოშობა, რომელიც დაფუძნებულია რეპუტაციასა და კონტრაგენტის მომავალი საპასუხო მოქმედების მუქარაზე, რაც შესაძლებელს ხდის ოპტიმალური ან სუბოპტიმალური შედეგის მიღწევას მაინც.

„სანდო გარანტიების პრობლემა“ „პოლიტიკურ ქოუზის თეორემაში“

ცხრილი 2

მოთამაშის ტიპი	პროტესტანტები	პრეზიდენტი
	„ჩვენ დავიშლებით, თუ პრეზიდენტი დაპირებებს შეასრულებს“ (მე „ერთგული“ მოთამაშე ვარ)	მე შევასრულებ დაპირებებს, თუ ისინი დაიშლებიან (მე „ერთგული“ მოთამაშე ვარ)
რწმენა მეორე მოთამაშის ტიპის შესახებ	„ჩვენ გვჯერა, რომ პრეზიდენტი შეასრულებს დაპირებებს, თუ დავიშლებით“ = (ის „ერთგული“ მოთამაშის ტიპია)	„მე მჯერა, რომ ისინი დაიშლებიან, თუ მე შევასრულებ დაპირებებს“ = (ის „ერთგული“ მოთამაშის ტიპია)
რწმენა მეორე მოთამაშის რწმენის შესახებ (belief)	„მაგრამ იცის პრეზიდენტმა, რომ ჩვენ არ დავსჯით გადადგომის შემდეგ? თუ ის მოლაღატედ გვთვლის, არ შეასრულებს დაპირებებს და გააგრძელებს რეპრესიულ პოლიტიკას“ = („მე მწამს, რომ მეორე მოთამაშე თვლის, რომ მე „მოლაღატე“ ვარ“)	„მაგრამ იციან მოქალაქეებმა, რომ მე დაპირებებს შევასრულებ? თუ ისინი მოლაღატედ მთვლიან, მე არ უნდა გადავდგე და მიტინგი დავშალო“ = „მე მწამს, რომ მეორე მოთამაშე თვლის, რომ მე „მოლაღატე“ ვარ“
არჩეული სტრატეგია	არ შეწყვიტონ პროტესტი	არ გადადგეს
შედეგი	პროტესტის ესკალაცია (პარეტო-არაოპტიმალური შედეგი)	რეპრესიული პოლიტიკის ესკალაცია (პარეტო-არაოპტიმალური შედეგი)

წყარო: შედგენილია სტატიის ავტორის მიერ

ამგვარად, პოლიტიკური „ქოუზის თეორემა“ აღმოჩნდება უტოპია. სხვადასხვა ძალაუფლების (როგორც ძალადობის გამოყენების უნარის) მქონე აქტორებს არ შეუძლიათ ურთიერთხელსაყრელ შეთანხმებამდე მისვლა.

დასკვნა

„პოლიტიკური“ ქოუზის თეორემა“ ვარაუდობს ეკონომიკური და პოლიტიკური უფლებების თავისუფალ და ნებაყოფლობით გაცვლას და შედეგად – ეფექტიან ინსტიტუტებს. მაშასადამე, არსებობს კოოპერაციული თამაშის შესაძლებლობა ეკონომიკურ აგენტებს შორის ერთობლივი მოგების მისაღებად (რომელ მაჩვენებლებში გამოიხატება ეს მოგება, ამ შემთხვევაში, მნიშვნელობა არა აქვს).

„პოლიტიკური ქოუზის თეორემის“ რეალიზაციას ხელს უშლის რამდენიმე დაბრკოლება: – პოლიტიკური ტრანსაქციური ხარჯები (უფლებამოსილებათა ოპტიმალური განაწილების ძიების ინფორმაციული ხარჯები; მოლაპარაკებათა წარმართვის ხარჯები; სისტემის ფორმალური და არაფორმალური ორგანიზაციის ცვლილების ხარჯები და ა.შ.); – მხარეებს (ყოველ შემთხვევაში, ერთ მხარეს მაინც) შეიძლება არ აინტერესებდეს საერთო მოგება, რამდენადაც არსებობს კერძო მოგების (ეკონომიკური და პოლიტიკური რენტის) მიღების ალტერნატიული შესაძლებლობა. მისი წყაროა ასიმეტრია ძალაუფლების განაწილებაში; – ინსტიტუციური ცვლილებები „კრეატიული ნგრევაა“. ინსტიტუტების ეფექტიანობის ზრდას შეიძლება მოჰყვეს შემოსავლის, ძალაუფლების, ან საკუთრებაში პოზიციის დაკარგვა ცალკეული ეკონომიკური და პოლიტიკური აგენტის მიერ, რაც იწვევს პოტენციური „ნაგებულების“ წინააღმდეგობას ინსტიტუციური ცვლილებებისადმი; – მხარეებს შორის ნდობის პრობლემა, ანუ იმ რწმენის არარსებობა, რომ საზოგადოების სარგებლიანობის ფუნქციის მაქსიმიზაცია დადებითად იმოქმედებს სარგებლიანობის ინდივიდუალურ ფუნქციაზე; – ვალდებულებების პრობლემა, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ არ არსებობს საზოგადოებრივი შემოსავლის ნაზრდის განაწილების, ვალდებულებების შესრულების „სანდო“ მექანიზმები; – ფასეულობების (პრეფერენციების) პრობლემა. ძალაუფლება მისი მფლობელისთვის არამხოლოდ გარკვეული მიზნის მიღწევის (მაგალითად, რენტული შემოსავლების მიღების) საშუალებაა. ის „დოვლათია“ თავისთავად და, ამიტომ, შეიძლება საბოლოო მიზანიც იყოს; – ინსტიტუციურ ცვლილებათა „დროითი ჰორიზონტი“. განსხვავება დროში ინსტიტუციური ცვლილებების ხარჯებსა და ამ ცვლილებებით მიღებულ სარგებლობას შორის, ასუსტებს მოტივაციას ინსტიტუციური ცვლილებებისადმი, რომელიც ეფექტს გრძელვადიან პერიოდში იძლევა.

მოცემულ შეზღუდვათა ერთობლიობის შედეგად, რომელთაგან ბევრი გადაულახავი ხასიათისაა, ქოუზის თეორემა პოლიტიკაში არ სრულდება. მაშასადამე, ყოველთვის რჩება ხელიდან გაშვებული ალტერნატიული ინსტიტუციური შესაძლებლობები.

ლიტერატურა:

- ბალარჯიშვილი ი. (2005). ინსტიტუციური ეკონომიკა და განუსაზღვრელობის შემცირების ეფექტები. თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 283 გვ.
- Acemoglu D. (2003). Why not a political Coase theorem? Social conflict, commitment, and politics // *Journal of Comparative Economics*. – No. 31. – P. 620-652.
- Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. (2004). Institutions as the fundamental cause of long-run growth // Working Paper 10481. National Bureau of economic research. Issued in May, (<http://www.nber.org/papers/w10481>)
- Barzel Y. (2002). *A Theory of the State. Economic Rights, Legal Rights and the Scope of the State*. – Cambridge.
- Bertrand, E. (2008). The Three Roles of the «Coase Theorem» in Coase’s Works. Proposal for the History of Public Economics Conference (Paris, 11–13 December, 2008). (<http://www.pgpe.cnrs.fr/documents/pagehpe/papers/bertrand.pdf>)
- Butler, M.R. and Garnett, R.F. (2003). Teaching the Coase Theorem: Are We Getting It Right? // *American Economic Journal*. Vol. 31. No. 2.
- Calvert R. L. (1995). Rational actors, equilibrium, and social institutions. In Knight and Sened. P. 57-93.
- Coase R. (1960). The problem of social costs // *Journal of Law and Economics*. – No. 3(1).
- Eggertson T, (1990). *Economic behavior and institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glaeser, E., Johnson, S. and Shleifer, A. (2001). Coase versus the Coasians // *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 116. No. 3.
- Greif A. (1994). Cultural beliefs and organization of the organization of society: a historical and theoretical reflection on collectivist and individual societies // *Journal of Political Economy*. No.102.
- Greif A. Historical and comparative institutional analysis // *American Economic Review*. – 1998. – No. 88. – P. 80-84;
- Greif A., Milgrom P., Weingast B. (1994). Coordination, Commitment, and Enforcement: The Case of the Merchant Guild. *Journal of Political Economy*, Vol. 102, No. 4. Aug., pp. 745-776.
- Harris, S.D. (2002). Coase’s Paradox and the Inefficiency of Permanent Strike Replacements // *Washington University Law Quarterly*. Vol. 80.
- Hurwicz L. (1993). Toward a framework for analyzing institutions and institutional change. In Bowles et al. – P. 51-67.
- Milgrom P., North D., Weingast B. (1990). The Role of Institutions in the Revival of Trade: the Law Merchant, Private Judges, and the Champagne Fairs // *Economics and Politics*. No. 2. – P. 1-23;
- Stigler G. (1966). *The Theory of Price*. – New York.
- Sugden R. (1989), Spontaneous order. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 3, No. 4. P. 85-97.

- Vira B. (1997). The Political Coase Theorem: Identifying Differences Between Neoclassical and Critical Institutionalism // *Journal of Economic Issues*. – No. 3. P. 761-780.
- Андреев В. (2003). Постсоветская приватизация в свете теоремы Коуза // *Вопросы экономики*. № 12. P. 120-136.
- Бреннан Дж., Бьюкенен Дж. (2005). Причина правил. Конституционная политическая экономия. М.: Издательство «Экономическая школа».
- Дементьев В.В. (2012). Институты, поведение, власть. Донецк: ДонНТУ. – 310 с.
- Коуз Р.Х. (2007). Фирма, рынок и право. М.: Новое издательство.
- Кутер Р.Д. (2004). Теорема Коуза // *Экономическая теория* / под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена. М.: ИНФРА-М.
- Менар К. (2005). Экономика транзакционных издержек: от теоремы Коуза до эмпирических исследований // *Институциональная экономика: учебник* / под общ. ред. А. Олейника. М.: ИНФРА-М. (in russian)
- Норт Д. (1993). Институты и экономический рост: историческое введение // *THE-SIS*. – Т. 1. – Вып. 2.
- Норт Д. (1997). Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: Начала.
- Норт Д.К. (2004) Экономическая деятельность в масштабе времени: [Нобелевская лекция] // *Мировая экономическая мысль*. – Т. V. – М.: Мысль. С. 707–724.
- Олсон М. (2012). Власть и процветание. Перерастая коммунистические и капиталистические диктатуры. М.: Новое издательство.
- Тамбовцев В. Л. (2011). Возникновение институтов: методолого-индивидуалистический подход // *Вопросы экономики*. - № 11.

References:

- Acemoglu D. (2003). Why not a Political Coase Theorem? Social Conflict, Commitment, and Politics // *Journal of Comparative Economics*. – No. 31. – P. 620-652.
- Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. (2004). Institutions as the Fundamental Cause of Long-run Growth // Working Paper 10481. National Bureau of Economic Research. Issued in May, (<http://www.nber.org/papers/w10481>)
- Andreev V. (2003). Postsovetskaya privatizacia v svete teoremi kouza. Voprosi ekonomiki № 12, pp. 120-136. [Post-Soviet Privatization in the Light of the Coase Theorem. *Economic Issues* № 12, pp. 120-136.] (In Russian.)
- Balarjishvili I. (2005). instituciuri ekonomika da ganusazgvrelobis shemcirebis efeqtebi [Institutional Economics and the Effects of Reducing Uncertainty.] Tbilisi, tbilisi universitetis gamomcemloba [Tbilisi, Publishing of Tbilisi University,] p. 283 (in Georgian.)
- Barzel Y. (2002). A Theory of the State. Economic Rights, Legal Rights and the Scope of the State. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bertrand, E. (2008). The Three Roles of the «Coase Theorem» in Coase’s Works. Proposal for the History of Public Economics Conference (Paris, 11–13 December, 2008). (<http://www.pgppe.cnrs.fr/documents/pagehpe/papers/bertrand.pdf>)

- Brennan, G., Buchanan, J. (2005). Prichina pravil: konstitutsionnaia politicheskaiia ekonomia M.: Izdatelstvo “*Ekonomicheskaya shkola*”. [The Reason of Rules: Constitutional Political Economy M.: Publishing House “*Economic School*.” (In Russian).
- Butler, M.R. and Garnett, R.F. (2003). Teaching the Coase Theorem: Are We Getting It Right? // *American Economic Journal*. Vol. 31. No. 2.
- Calvert R. L. (1995). Rational Actors, Equilibrium, and Social Institutions. In Knight and Sened. pp. 57-93.
- Coase R. H. (1960). The Problem of Social Costs // *Journal of Law and Economics*. – No. 3(1).
- Coase R.H. (2007). *Firma, rinok i pravo* M.: Novoe izdatelstvo [Firm, Market and Law. M.: New Publishing] (In Russian.)
- Cooter R.D. (2004). Teorema Kouza. *Ekonomicheskaiia teoria* [Coase Theorem. Economic Theory,] / by ed. J. Itwell, M. Milgate, P. Newman. M. : INFRA-M. (In Russian.)
- Dementiev V.V. (2012). *Instituti, povedenie, vlasts Donetsk: DonNTU*. 310 p. [Institutions, Behavior, Power.] (In Russian.)
- Eggertson T, (1990). *Economic Behavior and Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glaeser, E., Johnson, S. and Shleifer, A. (2001). Coase Versus the Coasians // *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 116. No. 3.
- Greif A. (1994). Cultural Beliefs and Organization of Society: a Historical and Theoretical Reflection on Collectivist and Individual Societies // *Journal of Political Economy*. No.102.
- Greif A. *Historical and Comparative Institutional Analysis* // *American Economic Review*. – 1998. – No. 88. – P.p. 80-84;
- Greif A., Milgrom P., Weingast B. (1994). Coordination, Commitment, and Enforcement: The Case of the Merchant Guild. *Journal of Political Economy*, Vol. 102, No. 4. Aug., pp. 745-776.
- Harris, S.D. (2002). Coase’s Paradox and the Inefficiency of Permanent Strike Replacements // *Washington University Law Quarterly*. Vol. 80.
- Hurwicz L. (1993). Toward a Framework for Analyzing Institutions and Institutional Change. In Bowles et al. – P. 51-67.
- Menard, C. (2005). *Ekonomika transaktsionnih izderzhkek: ot teoremi Kouza do empiricheskikh issledovani* *Institutsionalnaya ekonomika: uchebnik* ed. A. Oleynik. M.: INFRA-M. [Economics of Transaction Costs: from the Coase Theorem to Empirical Research. under total. *Institutional Economics: a textbook*] (in Russian).
- Milgrom P., North D., Weingast B. (1990). The Role of Institutions in the Revival of Trade: the Law Merchant, Private Judges, and the Champagne Fairs // *Economics and Politics*. No. 2. – P. 1-23;
- North D. (1993). *Instituti i ekonomicheskii rost: istoricheskoe vvedenie* [Institutions and Economic Growth: A Historical Introduction] THESIS. - T. 1. - Vol. 2. (in Russian).
- North D. (1997). *Instituti, institutionalnie uzmeneniya I funktsionirovanie ekonomiki* [Institutions, institutional changes and economic Performance.]. - M.: Beginning. (in Russian).

- North D. (2004). Ekonomicheskaya deyatelnost v masshtabe vremeni: Nobelevskaya lektsiya [Economic activity in time scale: Nobel lectur.] Vol. 5. M.: Thought, pp. 707-724. (in Russian).
- Olson, M. (2012). Vlast i protsvetanie. Pererastaya kommunisticheskie i kapitalisticheskie diktaturi. M.: Novoe izdathelstvo [Power and prosperity. Outgrowing communist and capitalist dictatorships.] M.: New Publishing. (in Russian).
- Stigler G. (1966). The Theory of Price. – New York. Macmillan Publishing Company.
- Sugden R. (1989), Spontaneous Order. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 3, No. 4. P. 85-97.
- Tambovtsev V.L. (2011). Vozniknovenie bnstitutov: metodologo-individualisticheskii podhod Voprosi ekonomiki № 11. [The emergence of institutions: Methodological and individualistic approach , Economic Issues № 11.] (in Russian).
- Vira B. (1997). The Political Coase Theorem: Identifying Differences Between Neoclassical and Critical Institutionalism // Journal of Economic Issues. – No. 3. pp. 761-780.

About the Failure of Political Coase Theorem

Inga Balarjishvili

Associate Professor

of Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

inga.balarjishvili@tsu.ge

Economic institutions and behavior models are endogenous variables and represent an obvious or non-obvious agreement (contractual process), the result of the collective actions of economic and political agents. From this follows the question: under what conditions can be achieved Pareto-effective political agreement among the social agents about the creation of economic institutions? In other words, does political Coase theorem work or not, which suggests free and voluntary exchange of economic and political rights and consequently, effective institutions.

As in the case of Coase “starting” theorem, the basis for such collective actions (exchange of powers) is to increase the collective benefit or public wealth. This gain can be distributed among the members of the public and may increase their individual benefits or compensate economic and political “victims.” Thus, changes in institutions and behavior models, as Pareto-improvement, are common interest. This means that the creation of effective rules, through the voluntary agreements between the parties, is conceptually possible.

In terms of game theory, this means that there is a possibility of cooperative play between economic and political agents, when the joint actions of the parties can create an institution, which results in overall profit (in which indicators this profit is expressed, in this case, does not matter).

Analysis involves certain pre-requisites, specifically: - there is some ineffective institutional structure (property rights, distribution of income, etc.); - there is a more effective

institutional model (pareto-improvement);- there is no principal obstacle to presenting this institutional model as a political project; - parties (politicians, asset owners, scientists, etc.) have sufficient qualifications and experience to create a new institutional model.

Why do not economic and political agents work together to improve institutional structure and gain profit? What hinders the realization of the Coase theorem in politics?

Expenses incurred by public agents for changing institutional structure, i.e. obstacles to the realization of the “political Coase theorem” are:

- **Political transaction costs:** the costs for optimal distribution of power; the costs of conducting negotiations; the costs of changing the formal and informal organization of the system; “Transition costs” (changing the rules requires expenses for all socio-economic and political players) etc. In the absence of these expenses, the optimal set of “rules of the game” would be established everywhere and always, since replacing any “outdated” institution with a new one, with more effective one, would “cost” nothing;

- **Absence of motivation for creating effective rules.** Parties (at least on one side) may not be interested in overall profit, as there are alternative ways of making private profit (economic and political rent). Its source is asymmetry in the distribution of power. The rent source can also become asymmetric information;

- **Institutional changes are “creative destruction.”** Increasing effectiveness of institutions may result in the loss of income, power and ownership by individual economic and political agents. This results in potential “losers” resistance to institutional changes;

- **The problem of trust between the parties.** This means absence of belief that that maximizing the functionality of the public benefit will positively affect the individual function of benefits;

- **The problem of credible promises.** There are not “reliable” mechanisms for the distribution of the gain of social income in favor of any of the parties. It is about the absence of a coercive mechanism (third party) for the fulfillment the obligations. In other words, as there is no guarantee of redistribution of benefits, there are no incentives for perfection of institutions;

- **Problems of preferences.** Power for its owner is not just an opportunity to achieve goal (for example, receiving rental income). It is a “wealth” in itself, and therefore it can be the ultimate goal;

- **“Time horizons” of institutional changes.** The difference in time between the cost of the institutional changes and the benefits derived from these changes weakens the motivation of institutional changes, which gives the effect in the long term.

Thus, according to the political “Coase theorem,” people can always negotiate and exchange powers. But as a result of the combined constraints, many of them are of insurmountable nature, Coase theorem does not work in politics; i.e. always remain missed alternative institutional capabilities. Rational, maximized behavior can not overcome all costs, which are necessary for the establishment of effective institutions.

Keywords: institutions, political Coase theorem, belief, social conflict, transaction costs, commitment problem.

JEL Codes: D60, D72, D78

მაოთხე ინდუსტრიული რევილუსია – უბაღლესი განათლების უნივერსიტეტის განვითარების განხორციელება

ინეზა გაგნიძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
ineza.gagnidze@tsu.ge

მსოფლიოში აღიარებული კვლევითი ცენტრები, მეოთხე ინდუსტრიული რევილუსიის მოლოდინში, ეკონომიკის განვითარების განსაკუთრებით სწრაფ ტემპებს პროგნოზირებენ. ვარაუდობენ, რომ სამუშაოთა გარკვეულ ნაწილს ჩაანაცვლებს ხელოვნური ინტელექტი. ასევე მოსალოდნელია სრულიად ახალი სამუშაო ადგილების გაჩენა, ხოლო იმ სამუშაოებისთვის, რაც მომავალშიც დარჩება, უნარ-ჩვევების განახლება განსაკუთრებით აქტუალური იქნება.

უდავოა, რომ საქართველოს მასშტაბის ქვეყანა მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში „ამინდსა“ და ტენდენციებს ვერ განსაზღვრავს, მიუხედავად იმისა, რომ უნდა შეინარჩუნოს პირობებში განვითარების სწორი ვექტორის შერჩევა. ამ ფონზე, ვფიქრობთ, სხვა შესაძლებლობებთან კომბინაციაში უნდა განისაზღვროს საქართველოს ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები, რაც ინკლუზიურ ზრდასა და არაელასტიკური მოთხოვნის პროდუქტების წარმოებაზე იქნება აქცენტირებული.

იმისთვის, რომ შესაძლებელი გახდეს სიახლეების დანერგვა, საერთაშორისო ბაზრებზე ახალი ნიშის მოპოვება და რეგიონში ეკონომიკური ლიდერობა, ვფიქრობთ, აუცილებელია საქართველოს რეგიონებში არსებულ უნივერსიტეტებში გაჩნდეს სივრცეები „ცოდნის სამკუთხედისა“ და „სამმაგი სპირალის“ მოდელის ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის. ასეთია სამეწარმეო უნივერსიტეტები, რომლებსაც აქვთ ბიზნეს-ინკუბატორები, ფაბლაბები, სპინ-ოფები, ტექნოლოგიის ტრანსფერის ოფისები, საპატენტო და სალიცენზიო ოფისები, საკონსულტაციო და სატრენინგო ცენტრები და სხვა ისეთი სტრუქტურები, რაც ხელს უწყობს ახალი იდეების კომერციალიზაციას, ცხოვრების მანძილზე სწავლების პროცესს (LLL), დისტანციურ სწავლებას, ინტერნეტკურსების ორგანიზებასა და სხვა. ვფიქრობთ, ასეთ უნივერსიტეტებთან მუდმივი კავშირი ბიზნესს მინიმალური დანაკარგებით შეაძლებინებს გარდაუვალ ცვლილებებთან ადაპტაციას. საკვლევ საკითხებს გავაანალიზებთ უცხოეთის საუკეთესო პრაქტიკის გაცნობის საფუძველზე.

საკვანძო სიტყვები: მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუცია, ინოვაციური განვითარება, სამენარმო უნივერსიტეტი, ბიონარმოება, ბიოტექნოლოგიური კვლევები, მინერალური წყლები, სამკურნალო მცენარეები.

შესავალი

თანამედროვე პერიოდში მსოფლიო ეკონომიკა შედის სწრაფი განვითარების ახალ ფაზაში, რომელსაც სამეცნიერო ლიტერატურაში მეოთხე ინდუსტრიულ რევოლუციას უწოდებენ. ეს პროცესი უკავშირდება ხელოვნური ინტელექტის შექმნას, რაც ინდივიდებს ჩაანაცვლებს მრავალ სამუშაო ადგილზე.

სხვადასხვა კვლევითი ორგანიზაციის ანგარიშებში ნავარაუდევია, რომ:

✓ „2022 წლისთვის ახალი პროფესიების წილი დასაქმებულთა 16%-დან გაიზრდება 27%-მდე (11%-იანი ზრდა), იმ პირობებში, როცა არსებული სამუშაოების წილი 31%-დან შემცირდება 21%-მდე (10%-იანი შემცირება)“ (WEF FJR 2018, viii).

✓ „პროფესიების მოსალოდნელი ცვლილებების ფონზე 2022 წლისთვის დასაქმებულთა 54%-ს დასჭირდება უნარების განახლება და ახალი უნარების შექმნა. მათ შორის მესამედისთვის აუცილებელი იქნება 6 თვეზე მეტი ხანგრძლივობის დამატებითი ტრენინგი“ (WEF 2014, 26)

✓ „2016 წლის ოქსფორდის უნივერსიტეტისა და Citi-ს (ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ფინანსური ინსტიტუტი) ერთობლივი კვლევის ანგარიშში აღნიშნულია, რომ ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ქვეყნებში სამუშაო ადგილების 57% ავტომატიზაციის რისკის ქვეშაა. Financial Times-ის 2016 წლის გამოშვებაში აღნიშნული იყო, რომ 2000-2010 წლებში აშშ-ში გამქრალი სამუშაო ადგილების მთლიანი რაოდენობის 85% ახალმა ტექნოლოგიებმა ჩაანაცვლა. ინგლისის ბანკის შეფასებით, უახლოეს 20 წელიწადში სამუშაოების 2/3 ავტომატიზებული იქნება“ (Nuttall 2018);

✓ თუ მთავრობები არ მოემზადებიან ახალი ცვლილებებისთვის, 2050 წლისთვის უმუშევრობის დონე G-20 ქვეყნებში გაიზრდება 24%-მდე (ან მეტად) (Daheim and Wintermann 2016, 9).

ასეთი ნახტომისებური ცვლილებების მოლოდინში, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ხელმძღვანელი კ. შვაბი და მისი თანაავტორი ს. ზაჰიდი, მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუციის შედეგად მთავრობებს 10 რჩევას აძლევენ, კერძოდ:

1. კონკურენტუნარიანობა არ არის ფუფუნება;
2. ადამიანებში ინვესტირება სასარგებლოა სოციალური და ეკონომიკური შედეგებისთვის;
3. გლობალიზაცია მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუციის პირობებში უფრო მეტია, ვიდრე თავისუფალი ვაჭრობა;
4. ღია ეკონომიკამ ყურადღება უნდა მიაქციოს სოციალურ დაცვას;
5. ინოვაციური ეკოსისტემის ფორმირება ეფუძნება კვლევასა და განვითარებას;

6. ტექნოლოგიები დიდი ეკონომიკური ნახტომის შესაძლებლობას იძლევა, თუმცა, კომბინაციაში სხვა ფაქტორებთან ერთად;
7. სახელმწიფო ინსტიტუტებს კვლავ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება;
8. მნიშვნელოვანია ინფრასტრუქტურისა და საფინანსო სისტემის სრულყოფა;
9. მუდმივი გარდაქმნების დროს საჭიროა მუდმივი სიჩქარეც;
10. თანასწორობის, მდგრადობისა და ზრდის ერთობლივად მიღწევა შესაძლებელია, თუმცა, მოითხოვს აქტიურ და შორსმჭვრეტელ მართვას“ (Schwab and Zahidi, 2018).

ავტორებმა თითოეული რჩევა დეტალურად ახსნეს, რითაც ჩანს, რომ განათლების სისტემას და განსაკუთრებით კი ეფექტიანი მოდელის უმაღლეს საგანმანათლებლო ინსტიტუტებს, შეუძლია ზემოჩამოთვლილი რჩევების უმეტესობაზე (ათიდან შვიდ მათგანზე) დადებითი ზეგავლენის მოხდენა. ამის გამო, ვფიქრობთ, სხვათა გვერდით, აუცილებელია საქართველოში დაიწყოს საუნივერსიტეტო მოდელის ცვლილებისთვის აქტიური მოქმედება.

განათლების სისტემის გამონვევები ციფრულ ერაში

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ერთ-ერთი შეფასებით „დანყებითი კლასების მოსწავლეთა 65%-ის მომავალი სამუშაო ადგილები ჯერჯერობით უცნობია“ (WEF FJ 2016, 3). ეს პროგნოზი უდავოდ მეტყველებს იმაზე, რომ თანამედროვე პერიოდში განათლების სისტემა უპრეცედენტო გამონვევების წინაშე დგას.

მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუციის მოსალოდნელი ცვლილებებისა და შედეგების ამსახველ ანგარიშებში ჩამოთვლილია ის უნარები, რაც საჭირო იქნება ახალ პირობებში სამუშაო ადგილების შესანარჩუნებლად და დასაქმების უზრუნველსაყოფად. ცხრილში (1) ჩამოთვლილია მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მკვლევართა მიერ შემოთავაზებული 2018-2022 წლებში შრომის ბაზარზე ყველაზე მოთხოვნადი 10 უნარ-ჩვევა.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, 10 ყველაზე მოთხოვნადი უნარ-ჩვევიდან, რაც აქცენტირებული იყო 2018 წელს, 2022 წლისთვის ისევ აქტუალური იქნება რვა მათგანი, ოღონდ შეცვლილია მათი რიგითობა უპირატესობების მიხედვით. პირველი-მესამე ადგილები უკავია „ანალიტიკურ აზროვნებასა და ინოვაციას“, „აქტიურ სწავლებასა და სწავლების სტრატეგიებს“ და „კრეატიულობას, ორიგინალურობასა და ინიციატივიანობას“.

მომავალში მოთხოვნადი ყველა ზემოაღნიშნული მიმართულებით უნარების გამომუშავება საქართველოს ყველა ასაკის მოქალაქისთვის განათლების სისტემის უახლესი გამონვევაა, რომელიც სწავლების ახალი მიდგომების დანერგვით უნდა განხორციელდეს. სამწუხაროდ, საქართველოში მოქმედი უნივერსიტეტების მოდელი სათანადო საკანონმდებლო და სტრუქტურული ცვლილების გარეშე ვერ უპასუხებს ახალ გამონვევებს. ცვლილებების აუცილებლობას ის ფაქტიც მოითხოვს, რომ ქვეყანას მიზნად აქვს დასახული სა-

განმანათლებლო ჰაბის ფუნქციის შესრულება კავკასიისა და წინა აზიის რეგიონისთვის. ცნობილია, რომ საქართველოში სწავლის მსურველ უცხოელ სტუდენტთა რაოდენობა ბოლო წლებში ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. შესაბამისად, ამ კონკურენტული უპირატესობის შესანარჩუნებლად აუცილებელია უნივერსიტეტის ეფექტიან მოდელზე გადასვლა.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ანგარიშის მიხედვით შრომის ბაზარზე ყველაზე მოთხოვნადი 10 უნარ-ჩვევა 2018-2022 წლებში

ცხრილი 1

მოთხოვნადი 2018 წელს	მოთხოვნადი 2022 წლისთვის	შემცირდება მოთხოვნა 2022 წლისთვის
ანალიტიკური აზროვნება და ინოვაცია	ანალიტიკური აზროვნება და ინოვაცია	მექანიკური შრომა, გამძლეობა და სიზუსტე
კომპლექსური პრობლემის გადაწყვეტა	აქტიური სწავლება და სწავლების სტრატეგიები	მეხსიერება, ვერბალური, აუდიტორული და სივრცითი შესაძლებლობები
კრიტიკული აზროვნება და ანალიზი	კრეატიულობა, ორიგინალურობა და ინიციატივიანობა	ფინანსური და მატერიალური რესურსების მართვა
აქტიური სწავლება და სწავლების სტრატეგიები	ტექნოლოგიური დიზაინი და პროგრამირება	ტექნოლოგიის მონტაჟი და ტექნიკური უზრუნველყოფა
კრეატიულობა, ორიგინალურობა და ინიციატივიანობა	კრიტიკული აზროვნება და ანალიზი	კითხვა, წერა, მათემატიკური და აქტიური მოსმენის უნარი
დეტალების შემჩნევა, საიმედოობა	კომპლექსური პრობლემის გადაწყვეტა	პერსონალის მართვა
ემოციური ინტელექტი	ლიდერობა და სოციალური გავლენა	ხარისხის კონტროლი და უსაფრთხოება
მსჯელობა, პრობლემის გადაჭრა და იდეურობა	ემოციური ინტელექტი	კოორდინირება და დროის მენეჯმენტი
ლიდერობა და სოციალური გავლენა	მსჯელობა, პრობლემის გადაჭრა და იდეურობა	ვიზუალური, აუდიტორული და სიტყვით გამოსვლის უნარი
კოორდინირება და დროის მენეჯმენტი	სისტემების ანალიზი და შეფასება	ტექნოლოგიის გამოყენება, მონიტორინგი და კონტროლი

წყარო: WEF FJR 2018, 12

2022 წლისთვის მოთხოვნად უნართა შორის გაჩნდება „ტექნოლოგიური დიზაინის და პროგრამირების“ და „სისტემების ანალიზისა და შეფასების“ ცოდნა. ცხრილის მესამე სვეტში ჩამოთვლილია ის უნარები, რასაც ხელოვნური ინ-

ტელექტი უზრუნველყოფს და შესაბამისად შემცირდება მათ ფლობაზე მოთხოვნა. მოთხოვნის შემცირება ნავარაუდევია „კითხვის, წერის, მათემატიკური და აქტიური მოსმენის უნარზე“, თუმცა ეს სწორად უნდა იქნეს გაგებული. აქ იგულისხმება ის, რომ ეს უნარები დასაქმების დროს ვერ იქნება გადამწყვეტი და თავისთავად არის ყველა მოთხოვნადი უნარის საფუძველი.

ოქსფორდის უნივერსიტეტის მკვლევარებმა 2016 წელს გამოაქვეყნეს ანგარიში, 700-მდე პროფესიის შესწავლის საფუძველზე დასახელებულია ისინი, რომლებიც „0.66%-ზე დაბალი ალბათობით შეიძლება ჩაანაცვლოს ხელოვნურმა ინტელექტმა. მათ შორის პირველ ოცდაათეულშია: აღდგენითი (რეკრეაციული) პროფილის თერაპევტები, ქირურგები, ორთოდონტები და პროტეზისტები; მექანიკური დანადგარების პირველი რიგის ზედამხედველები, დამმონტაჟებლები და შემკეთებლები; საგანგებო სიტუაციების მენეჯმენტის დირექტორები; სოციალური მუშაკები; მეხანძრეები და პრევენციის პირველი რიგის ზედამხედველები; დიეტოლოგები; ქორეოგრაფები; სკოლის პედაგოგები, განათლების ადმინისტრატორები; დიზაინერები და ა.შ.“ (Nuttall 2018, 7-8).

მსოფლიოში აღიარებულ მეცნიერთა მოსაზრებები წარმატებული საუნივერსიტეტო მოდელის შესახებ

წარსულში უნივერსიტეტები ძირითად ყურადღებას უთმობდნენ სწავლების პროცესს, შემდგომ, XIX და XX საუკუნეების მიჯნაზე, სამეცნიერო კვლევა გადაიქცა უნივერსიტეტების ლეგიტიმურ ფუნქციად. ბოლო სამი ათეული წლის მანძილზე უნივერსიტეტების მისიის ევოლუციამ გახსნა სამეცნიერო მენარმეობის ახალი შესაძლებლობები. ცოდნის არაფორმალური გადაცემა (კონსულტაციების, ტექნიკური შესწავლის, პუბლიკაციების და სხვა საშუალებებით), შეიცვალა ტექნოლოგიების მენეჯმენტის ოფიციალური მექანიზმებით, საკუთრების უფლებების დაცვის სისტემით (პატენტები, ლიცენზიები, სასარგებლო მოდელები და ა.შ.). ცხრილში (2) მოცემულია უნივერსიტეტების მისიის ცვლილება აკადემიური რევოლუციების შესაბამისად (Martini and Rossi 2010, 450-451).

წარმოების მოთხოვნა ეფექტიან ტექნოლოგიებზე შესაძლებელია დაკმაყოფილდეს უნივერსიტეტებში არსებულ კვლევით ჯგუფებთან, ტექნოლოგიის გადამცემ ოფისებთან, ინკუბატორებთან პირდაპირი დაშვების გზით.

ზოგადად, სამეწარმეო უნივერსიტეტების ჩამოყალიბების გზით განათლებისა და მეცნიერების ბიზნესთან სისტემური კავშირის უზრუნველყოფა მნიშვნელოვანი, რაც როგორც ცხრილიდან 2-დან ჩანს, ხელ უწყობს სამეწარმეო კომპეტენციის გამომუშავებას ეკონომიკური კეთილდღეობის მისაღწევად.

უნივერსიტეტების მისიის ცვლილება პირველი და მეორე აკადემიური რევოლუციის შედეგად

ცხრილი 2

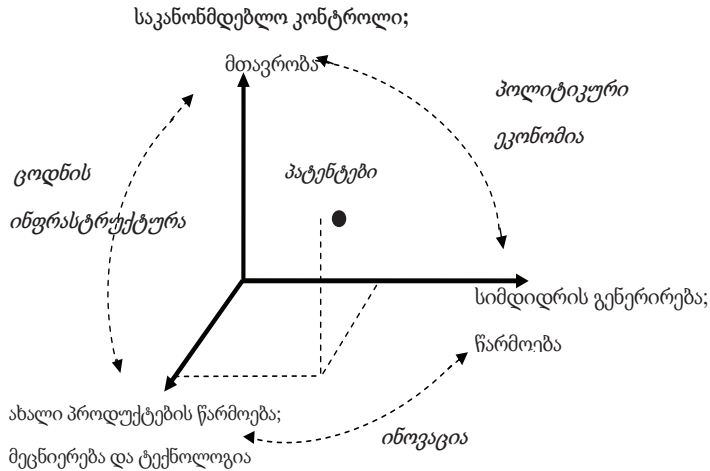
სასწავლო ფუნქციის უნივერსიტეტი		კვლევითი უნივერსიტეტი		სამენარმეო უნივერსიტეტი
პირველი მისია	▶	მეორე მისია	▶	მესამე მისია
აღიარებულ სწავლებათა შესახებ ცოდნის შენარჩუნება და გავრცელება		სწავლებასთან ერთად კვლევა უნივერსიტეტის ლეგიტიმური ფუნქციაა		სამეცნიერო ცოდნის ტრანსფორმაციის გზით სამენარმეო კომპეტენციის გამომუშავება ეკონომიკური განვითარებისა და სოციალური კეთილდღეობის ამაღლების ხელშესაწყობად

თანამედროვე მიდგომით, მენარმეობა „გამჭოლი საკვანძო კომპეტენციაა, რომლის გამოყენება შეუძლია ცალკეულ პირებსა და ჯგუფებს, მათ შორის ორგანიზაციებს, ცხოვრების ყველა სფეროში. მენარმეობა არის – როცა მოქმედებ არსებული შესაძლებლობების და იდეების გამოყენებით და გადააქცევ სხვებისთვის ღირებულებად. ღირებულება, რომელიც შეიქმნება, შესაძლოა იყოს ფინანსური, კულტურული ან სოციალური“ (ბაქიგალუპო და სხვები 2016, 14). ათი წლის წინ ევროკომისიამ ინიციატივისა და მენარმეობის უნარი იმ რვა ძირითად კომპეტენციას შორის შეიყვანა, რომელიც ცოდნაზე დაფუძნებულ საზოგადოებას ესაჭიროება. სამენარმეო კომპეტენცია სამი ურთიერთდაკავშირებული კომპეტენციის სფეროსგან შედგება: „იდეები და შესაძლებლობები“, „რესურსები“ და „მოქმედებად გადაქცევა“. სწორედ ამ კომპეტენციის გამომუშავებით შეძლებენ უნივერსიტეტები (საგანამანათლებლო ინსტიტუტები) იმ უნარების გათავისებას მოქალაქეებისთვის, რომლებიც ჩამოთვლილია ცხრილში 1 და აუცილებელია მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუციის პირობებში.

საუნივერსიტეტო მოდელის ცვლილების პროცესი მსოფლიოში აქტიურადაა დაწყებული, რაზეც მიუთითებენ აღიარებული მეცნიერები – აუდრეტჩი (Audretsch, 2014), ეცკოვიჩი და ზოუ (Etzkowitz and Zhou, 2008), ფარსი და სხვები (Farsi et al., 2012), დი ფატა და სხვები (Di Fatta et al., 2018) რასმუსენი და რაითი (Rasmussen and Wright, 2015), მეიერსი და პრუტი (Meyers & Pruthi, 2011), გუერერო და სხვები (Guerero et al., 2014), შარელი და სხვები (Sciarelli et al., 2019), ვაალი და ჩაჩაგე (Waal and Chachage, 2011) და სხვები.

ამერიკელი მეცნიერები აღნიშნავენ, რომ სამენარმეო უნივერსიტეტებში ყალიბდება „სამმაგი სპირალის“ მოდელი („უნივერსიტეტი-წარმოება-მთავრობა“). სწორედ ამ ურთიერთობის ეფექტიანი ფორმირების შედეგია პატენტები, რაც ასახულია ნახაზზე. საუნივერსიტეტო სივრცეში პატენტების შექმნა კი უზრუნველყოფს ბიზნესს ყველა საჭირო უნარის მქონე სამუშაო ძალით. ახალი ცოდნა სწრაფად გადადინდება განათლებაში და ხდება ინსპირაცია ახალი იდეებისთვის.

პატენტი, როგორც სამმაგი სპირალის
 („უნივერსიტეტი-წარმოება-მთავრობა“) სამგანზომილებიანი
 ურთიერთქმედების შედეგი (Leydesdorff 2012, 8)

ნახაზზე წარმოდგენილია პატენტი, როგორც „უნივერსიტეტი-წარმოება-მთავრობა“ (სამმაგი სპირალის) ეფექტიანი ურთიერთქმედების ფორმირების შედეგი. ლეიდესდორფის მიხედვით, „პატენტები განიხილება, როგორც სოციალური კოორდინაციის სამი მექანიზმის პოზიცია: 1) სიმდიდრის გენერირება ბაზარზე წარმოების მიერ; 2) მთავრობის მხრიდან საკანონმდებლო კონტროლი; და 3) ახალი პროდუქტების წარმოება სამეცნიერო სივრცეში. მაშინ როცა, პატენტი არის საშუალოდ მაჩვენებელი მეცნიერებისა და ტექნოლოგიისთვის, იმავდროულად ის ეკონომიკისთვის მიწოდებული სიახლეა“ (Leydesdorff 2012, 8).

სამენარმო უნივერსიტეტი სისტემურად ზემოქმედებს ეკონომიკის ინოვაციურ განვითარებაზე. ამ უნივერსიტეტში დაპატენტებული გამოგონება ახალი ბიზნესის დაწყებას და/ან უკვე არსებული ბიზნესის ფუნქციონირებას აუმჯობესებს. შედეგად ბიზნესს უყალიბდება კვლევასა და განვითარებაში თანხის დაბანდების კულტურა. ის მუდმივად ცდილობს იქონიოს კავშირი უნივერსიტეტთან და ორიენტირებული იყოს ინოვაციურ განვითარებაზე. აქ უკვე საქმიანობის ახალი ტალღა წარმოიქმნება, რისი საბოლოო შედეგი კვლავ სავაჭრო ნიშანი, ან პატენტი. ამ პროცესის გააქტიურების ხელშეწყობა ძალიან მნიშვნელოვანია. ეკონომიკის განვითარების ინტერესები მთავრობას აიძულებს ფონდები გამოჰყოს კვლევისთვის, რაც ეხმარება, როგორც ბიზნესს, ასევე უნივერსიტეტებს. აღნიშნული პროცესები ხელს უწყობს სისტემის ფორმირებას, სადაც სამენარმო უნივერსიტეტი ეკონომიკის ინოვაციურ განვითარებას უზრუნველყოფს.

საუნივერსიტეტო მოდელის ცვლილების აუცილებლობა საქართველოში

ევროკომისიის კომუნიკაციაში აღნიშნულია, რომ „უმაღლესი განათლების ინსტიტუტებს შეუძლია ეკონომიკა განავითარონ თავისი განლაგების რეგიონებში. მათ შეუძლია იმოქმედონ, როგორც ცოდნის ქსელის ცენტრი, ან ადგილობრივი კლასტერის წევრი“ (COM 2011, 8). განათლების ეკონომიკის ევროპელი ექსპერტების ქსელის 2014 წლის ანგარიშის შესაბამისად, „2009 წელს ჩატარებული კვლევებით დადგინდა, რომ უნივერსიტეტდამთავრებულთა 71% ბიზნესს იწყებდა იმ რეგიონში, სადაც დაიბადნენ, ხოლო თუ უნივერსიტეტიც ახალგაზრდების მშობლიურ რეგიონში იყო, მაშინ ეს მაჩვენებელი 87%-მდე იზრდებოდა“ (EENEE 2014, 45-46). აღნიშნული მიუთითებს უნივერსიტეტის ეფექტიანი მოდელის ფუნქციონირების საუკეთესო შედეგებზე, რაც რეგიონის ეკონომიკის განვითარების ხელშეწყობასა (Gagnidze 2016, 189) და ადგილობრივი კადრების დენადობის შემცირებას უზრუნველყოფს. სწორედ ამიტომ, ვფიქრობთ, რომ საქართველოს რეგიონების ეკონომიკის გამოცოცხლება უნივერსიტეტების ეფექტიანი მოდელის ფორმირებაშია.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის 2018 წლის ანგარიშში მაჩვენებლები შეცვლილია თითქმის 1/3-ით და ეძღვნება მეოთხე ინდუსტრიულ რევოლუციას. ახალ ინდექსში #6 მდგენელია „უნარები“, სადაც განათლების ყველა საფეხურის შეფასებაა თავმოყრილი (შენიშვნა: წინა წლებში #5 მდგენელი იყო უმაღლესი განათლება და ტრენინგები). #6 მდგენელის საერთო შეფასების მიხედვით, საქართველოს პოზიცია 45-ე ადგილია, თუმცა, ეს მიღწეულია მხოლოდ რაოდენობრივი მაჩვენებლების ხარჯზე, კერძოდ: „დანყებით კლასებში მოსწავლეებისა და მასწავლებლების თანაფარდობის მაჩვენებელი“ – მე-2 პოზიცია; „სწავლების წლების ხანგრძლივობა“ – 17; სკოლაში სწავლის ხანგრძლივობა – 52. ამ მდგენელის სხვა მაჩვენებლებში საქართველოს პოზიციები არასახარბიელოა და მიუთითებს მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის საჭირო ღონისძიებების შემუშავება-გატარების აუცილებლობაზე. ეს მაჩვენებლებია: „სწავლების პროცესში კრიტიკული აზროვნება“ – 92 პოზიცია, „ციფრული უნარები მოსახლეობაში“ – 101, „უნარების მქონე ინდივიდთა მოძიების სიმარტივე“ – 111, „კურსდამთავრებულთა უნარები“ – 123, „პროფესიული ტრენინგის ხარისხი“ – 131, „პერსონალის ტრენინგის მასშტაბი“ – 112.

ჩამოთვლილ მაჩვენებელთა არასახარბიელო შედეგი იმაზე მეტყველებს, რომ საქართველოში სასწავლო პროცესში მნიშვნელოვანი ცვლილებებია განსახორციელებელი, კერძოდ, აუცილებლად მიგვაჩნია კურსდამთავრებულთათვის მეტი პრაქტიკული უნარების გამომუშავების აუცილებლობა, რაც მხოლოდ სამენარმეო უნივერსიტეტში არსებულ ბიზნეს-ინკუბატორებში, ტექნოლოგიის ტრანსფერის ოფისებში, ფაბლაბებში, საუნივერსიტეტო ლიცენზიებით მომუშავე სპინოფებში სტუდენტთა სტაჟირება/დასაქმებით და სხვა

მსგავსი აქტივობითაა შესაძლებელი. ცვლილებებს საჭიროებს სწავლების მეთოდები და სტრატეგია.

ანალიზის გაღრმავების მიზნით ცხრილში (3) განვიხილავთ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის 2008-2017 წლების ანგარიშებში საქართველოს პოზიციას ინოვაციურობის ზოგიერთი მაჩვენებლის მიხედვით.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის 2008-2017 წლების ანგარიშებში საქართველოს პოზიცია ინოვაციურობის ზოგიერთი მაჩვენებლის მიხედვით

ცხრილი 3

მაჩვენებლები	წლები										
	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018
გამოკვლევული ქვეყნების რაოდენობა, სულ	134	133	139	142	144	148	144	140	138	137	140
მათ შორის საქართველოს პოზიცია	90	90	93	88	77	72	69	66	59	67	66
ადგილობრივი მიმწოდებლების რაოდენობა	131	130	137	138	137	136	138	137	132	129	-
კლასტერების განვითარების დონე	91	85	98	102	116	116	112	120	122	127	117
კომპანიების დანახარჯები კვლევასა და განვითარებაზე	121	124	132	124	125	128	126	127	123	122	-
სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების ხარისხი	113	123	119	117	125	124	119	119	118	127	-
მეცნიერთა და ინჟინერთა ხელმისაწვდომობა	84	96	122	120	124	126	122	113	115	125	-
პატენტების რაოდენობა	44	65	72	65	60	62	65	60	59	70	72

ცხრილში ასახული შედეგები ადასტურებს ინოვაციურობის შესაძლებლობების მიხედვით საქართველოს არასახარბიელო პოზიციებს. ქვეყნის ეკონომიკის გლობალური კონკურენტუნარიანობის პოზიცია (66-ე ადგილი) თითქმის 2-ჯერ უკეთესია ინოვაციურობის მაჩვენებლებთან შედარებით. მაგალითისთვის თუ განვიხილავთ „კლასტერების განვითარების დონის“ მაჩვენებელს

(117-ე ადგილი), თავისი შინაარსით ის არის საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, სამთავრობო, საბანკო, ბიზნეს-სექტორსა და მედიას შორის ურთიერთკავშირის სიხშირის მაჩვენებელი, ვინაიდან სწორედ ისინი წამოადგენენ კლასტერის მთავარ მოქმედ მხარეებს (Solvell 2009, 15-17).

ცხრილში მოცემული მაჩვენებლების გაუმჯობესება შესაძლებელია უნივერსიტეტებში სამეწარმეო მოდელის ფორმირებით, ვინაიდან ასეთი უნივერსიტეტები არის კლასტერის მხარეებს შორის ეფექტიანი დიალოგის სივრცე (Gagnidze 2018a, 189). ასეთ უნივერსიტეტებთან მიერთებული კვლევითი ინსტიტუტების ინფრასტრუქტურაც უმჯობესდება სახელმწიფოსთან ერთად დაფინანსებაში ბიზნესის მონაწილეობით, ვინაიდან ბიზნესი იღებს იმ პროდუქტს, რაც მოთხოვნადია ბაზარზე და იზრდება პატენტებისა და სასაქონლო ნიშნების რაოდენობაც. აღნიშნულს ადასტურებს მრავალი ქვეყნის გამოცდილება (Vesperi and Gagnidze 2018, 210).

უნივერსიტეტებში სიცოცხლის მანძილზე სწავლების, სხვადასხვა პერიოდულობის კომპლექსური ან თემატური ტრენინგების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფით, ქვეყანა შედეგს უფრო იაფად და სწრაფად იღებს, ვიდრე ცალკეული ფირმისთვის სხვადასხვა პროგრამით დაფინანსებული ტრენინგების შემთხვევაში. ამის მიზეზი ისაა, რომ სპეციალისტები ცოტაა, ამასთან, განათლების სისტემაში არსებული ცოდნა მრავალ სტუდენტზე სწრაფად ვრცელდება, ხოლო ერთ კომპანიაში დახარჯული თანხებით მიღებული ცოდნა მხოლოდ ამ კომპანიის თანამშრომლებს შორის რჩება.

სამეწარმეო უნივერსიტეტების ფორმირება საქართველოში რეგიონებში, როგორც ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი წყარო

უდავოა, რომ საქართველოს მასშტაბის ქვეყანა მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში განსაკუთრებულ წვლილს ვერ შეიტანს. ასევე რთულია ზემოაღწერილ პირობებში განვითარების სწორი ვექტორის შერჩევა. ამ ფონზე აუცილებელია განისაზღვროს საქართველოს ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები, რომლებიც ინკლუზიურ ზრდასა და ისეთი პროდუქტების წარმოებაზე გაკეთდება, რაც მოთხოვნადი იქნება მომავალშიც.

ვფიქრობთ, სწორი არჩევანის გასაკეთებლად გათვალისწინებული უნდა იქნეს რამდენიმე გარემოება:

1. ხელი შეეწყოს ისეთი დარგების/საგანმანათლებლო ინსტიტუტების/პროგრამების შექმნა-განვითარებას, რომლებიც განაპირობებენ განვითარებულ ქვეყნებში შექმნილი ახალი ტექნოლოგიების ათვისებისა და დანერგვის შესაძლებლობას საქართველოში;

2. საქართველოს კონკურენციული უპირატესობების გამოვლენით, აქცენტი გაკეთდეს არაელასტიკური მოთხოვნის პროდუქტების სამეცნიერო

კვლევაზე, არსებულის გაუმჯობესებასა და ახალი პროდუქტების შემუშავებასა და წარმოებაზე;

3. ზემოჩამოთვლილი მიმართულებების განსახორციელებლად ხელი შეეწყოს სათანადო სამენარმეო ეკოსისტემის ფორმირებას.

ცნობილია, რომ არაელასტიკურია მოთხოვნა ისეთ პროდუქტებზე, რომლებიც აუცილებელია ადამიანის არსებობისთვის, როგორცაა: სასმელი წყალი, საკვები, ბიო-მედიკამენტები, ჰიგიენის პროდუქტები, სასოფლო-სამეურნეო ბიო-ქიმიური პროდუქტები, დასვენება და სხვა. ყველა ჩამოთვლილი პროდუქტის წარმოება საქართველოს შეუძლია, როგორც საკუთარი მოსახლეობის მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, ასევე, უცხოურ ბაზრებზე გასატანად.

მოკლედ განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

საქართველო მდიდარია წყლის რესურსებით, თუმცა, მსოფლიო პრობლემაა გარემოსა და შესაბამისად - წყლის დაბინძურება. საქართველოს წყლის რესურსების 30% უმაღლესი ხარისხის მინისქვეშა სასმელი წყალია, მაგრამ მინის დაბინძურების შედეგად სულ უფრო მცირდება მტკნარი წყლის მოცულობა. აკვაბიზნესი საქართველოში ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება უნდა გახდეს, მაგრამ გარემოს დაბინძურების დღევანდელი ტემპების შენარჩუნებით აღნიშნულის განხორციელება შეუძლებელი გახდება.

მისასაღმებელია საქართველოს მთავრობის მიერ გაცხადებული მწვავე ეკონომიკის პოლიტიკა და ამ მიმართულებით უკვე გადადგმული ნაბიჯები ქ. ქუთაისში ელექტრომობილებისა და განახლებადი ენერჯის წყაროების მწარმოებელი საწარმოს შექმნის თაობაზე. თუმცა, ეს არ არის საკმარისი და საჭიროდ მიგვაჩნია მოსახლეობის მხრიდან როგორც საყოფაცხოვრებო, ასევე სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში ბიონარმოების ქიმიური პროდუქტების გამოყენება, რომლებიც არ დააბინძურებს გარემოს. ცნობილია ისიც, რომ ბიონარმოების პროდუქტები ძალიან ძვირადღირებულია ყველაგან და საქართველოშიც. შესაბამისად, მათი წარმოება არამარტო შიდა ბაზრის მოთხოვნისთვის, არამედ საექსპორტოდაც უნდა განიხილებოდეს. აღსანიშნავია, რომ ბიონარმოებაზე საგადასახადო შეღავათების შემოღების ინიციატივა გაააქტიურებს ბიზნესს იმ მიმართულებებით, რაც ზემოთ ჩამოვთვალეთ. სოციალურად დაუცველი მოქალაქეებისთვის კი ეს პროდუქტები შეიძლება ჩართული იქნეს დახმარების პროგრამებში პროდუქტების სახით.

ცნობილია, რომ საქართველოს მთავრობამ განათლება და მეცნიერება გამოაცხადა განვითარების ერთ-ერთ პრიორიტეტად და მნიშვნელოვანი თანხების აკუმულირება მოხდება სამეცნიერო კვლევების განსახორციელებლად. ვფიქრობთ, ამ თანხების გარკვეული ნაწილი უნდა გადანაწილდეს რეგიონულ უნივერსიტეტებში, სადაც სამენარმეო მოდელის განვითარება იქნება ეფექტიანი.

რეგიონული სამენარმეო უნივერსიტეტი უნდა განიხილებოდეს, როგორც ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების, კოლეჯების, უნივერსიტეტების და სამეცნიერო-კვლევითი სივრცის გამაერთიანებელი და ადგილობრივ მთავრობას-

თან ერთად, მოსახლეობაში არსებული პოტენციალის გამოვლენისა და მათი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად მუდმივ დიალოგში მყოფი ორგანიზაცია. მისასალმებელია, რომ მსგავს მოდელს საფუძველი ეყრება თბილისსა და ბათუმში „ცოდნის ქალაქებისა“ და ქუთაისის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის მშენებლობით, თუმცა, სასიცოცხლოდ აუცილებელია უკვე არსებული რეგიონული უნივერსიტეტებისთვის მოდელის ცვლილება. შედეგად, შესაძლებელი ხდება განათლების კლასტერის ფორმირება, რაც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე სისტემურად იმოქმედებს.

ერთი მხრივ, „საქართველოში მინერალური წყლების 2000-ზე მეტი ბუნებრივი და ხელოვნური გამოსავალი არსებობს“ (ქსე 1983, 712-713) და 80-მდე სამკურნალო მცენარის ენდემური ჯიში ხარობს. „ეს მცენარეები უდიდესნილად შესულია ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ მომზადებულ მსოფლიო სამკურნალო მცენარეების სამტომეულში ქართული სახელწოდებებით. დღეისათვის გამოიყენება ამ მცენარეების მხოლოდ მეთათედი“ (ამირეჯიბი და ბენაშვილი 2009, 31). ისიც განსაკუთრებითაა აღსანიშნავი, რომ ორივე რესურსი სრულიად საქართველოს მასშტაბითაა განფენილი, რაც ქვეყნის ყველა რეგიონში ეკონომიკის განვითარების საფუძველი გახდება.

მეორე მხრივ, 2015 წელს საქართველოში ჩატარდა კვლევა, რომელმაც გამოავლინა, რომ „ბიოლოგიისა და ბიოტექნოლოგიების სფეროში საქართველოში 700-მდე მეცნიერი მუშაობს, რომელთაგან 85% სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებშია დასაქმებული“ (ბრეგვაძე და დალაქიშვილი 2015, 14). ამ მეცნიერთა მოსაზრებით, ხშირად ისინი მუშაობენ ისეთი პროდუქტების შექმნაზე, რასაც ბიზნესი სხვაგან იძენს. ეს კი მხოლოდ იმის გამო ხდება, რომ ამ ორ მხარეს შორის არ არსებობს ეფექტიანი დიალოგი და კავშირი. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფო ფინანსები არაეფექტიანად იხარჯება სამეცნიერო კვლევაზე და ბიზნესიც ზედმეტი ძალისხმევის ფონზე, აძლიერებს სხვა ქვეყნის ეკონომიკას. აღნიშნული კიდევ ერთხელ ადასტურებს სამეწარმეო უნივერსიტეტებში ცოდნის სამკუთხედის სამ მხარეს შორის დიალოგის მნიშვნელობას.

განსაკუთრებული შესაძლებლობები ჩნდება მინერალური წყლებისა და სამკურნალო მცენარეების კვლევების შედეგების გაერთიანებით, რის საფუძველზეც შესაძლებელია უნიკალური, ბიოლოგიური სამკურნალო, ჰიგიენური, საყოფაცხოვრებო ქიმიის, სასოფლო-სამეურნეო მხამქიმიკატებისა და ნიადაგის გასამდიდრებელი და სარწყავ სისტემებში გამოსაყენებელი მინერალების წარმოება. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ საქართველო ასეთი პროდუქტების წარმოება/გამოყენებით შეძლებს საკუთარი მოსახლეობის ჯანმრთელობასა და გარემო პირობებზე ზრუნვას, და უცხოეთის განვითარებულ ბაზრებზე შესვლას.

ამგვარად, სახეზეა საქართველოს კონკურენციული უპირატესობა, როგორც ადამიანური, ასევე, ბუნებრივი რესურსების მხრივ. საჭიროა მხოლოდ სწორი მიზნისა და პოლიტიკის განსაზღვრა, შესაბამისი საკანონმდებლო რეგულირება და მთავრობასთან ერთად ერთიან სივრცეში ეფექტიანი დიალოგი.

სამენარმეო უნივერსიტეტები განსაკუთრებით იმაღლებენ ინოვაციურობის დონეს საერთაშორისო საგანამანთლებლო და სამეცნიერო პროექტებში ჩართვით (Gagnidze 2018b, 418). ისიც, აღსანიშნავია, რომ ბიოტექნოლოგიის მიმართულებით კვლევები ერთ-ერთი პრიორიტეტული იქნება მომავალშიც.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ იმ პროფესიათა, შორის, რომლის ჩანაცვლებაც ხელოვნურ ინტელექტს ნაკლებად ძალუძს, არის ჯანმრთელობის აღდგენის, ნუტრიციოლოგიის, დიეტოლოგიის მიმართულების ექიმები. ამ პროფილის კვლევები, შესაძლებელია განხორციელდეს საქართველოს რეგიონულ უნივერსიტეტებში შექმნილ საუნივერსიტეტო კლინიკებში. მიღებული შედეგები კი უნდა გამოყენებულ იქნეს საქართველოს ბალნეოლოგიურ კურორტებზე მოზიდული დამსვენებლებისთვის. რეგიონულ უნივერსიტეტებში უნდა განხორციელდეს მოსახლეობაში არსებული არაფორმალური ცოდნის ფორმალიზება და ახალი პროდუქტების შეთავაზება ბაზრებზე.

რეკრეაციული და გამაჯანსაღებელი ტურიზმი, სანახაობითი ტურიზმისგან განსხვავებით, მდგრადი მოთხოვნით ხასიათდება და სწორი მარკეტინგული კამპანიის საფუძველზე საქართველოში ტურიზმის ამ მიმართულებიდან შემოსავლები უდავოდ გაიზრდება. რეკრეაციული ტურიზმის განვითარება უკავშირდება უნიკალურ გარემო პირობებსა და მინერალურ წყლებს, რაც ჩვენს მეზობელ ქვეყნებს, იმ რაოდენობით რაც საქართველოშია, არ გააჩნია. აღსანიშნავია ისიც, რომ ჯანმრთელობაზე ზრუნვის მოთხოვნა (და შესაბამისად მასზე გასანევი დანახარჯები) არაელასტიკურია, რაც იმას ნიშნავს, რომ ინდივიდი ჯანმრთელობის შესანარჩუნებლად თანხებს ყოველთვის გამოიხატავს.

დასკვნა

უახლოეს 5-10 წელიწადში მსოფლიო ეკონომიკაში მკვეთრი ცვლილებების პერიოდი დადგება, რასაც პროგნოზირებენ აღიარებული კვლევითი ორგანიზაციები. ამ პროცესს მეოთხე ინდუსტრიულ რევოლუციას უწოდებენ და აფასებენ ორგვარად: ერთი მხრივ, მსჯელობენ მოსალოდნელ საფრთხეებზე (მრავალი სამუშაო ადგილის გაქრობა) და მეორე მხრივ, მოსალოდნელ ახალ შესაძლებლობებზე (მრავალი ახალი პროფესიის გაჩენა). ასეთ პირობებში მოსალოდნელი სირთულეების დასაძლევად, ჩვენი ძირითადი რეკომენდაციაა საქართველოში სამენარმეო უნივერსიტეტების ფორმირება, ვინაიდან, ვფიქრობთ, ის მოახდენს ქვეყანაში განათლების, მეცნიერებისა და ბიზნესის განვითარების ინტეგრირებული და ეფექტიანი პოლიტიკის ფორმირებას, ადგილობრივი ეკონომიკის პოტენციალის სათანადო დონეზე შესწავლასა და გამოვლენას, ამის შედეგად კი, ბიზნესის ახალი მიმართულებების დანყებას. ასეთი მოდელის ეფექტიანობას უცხოეთის წარმატებული მაგალითები ადასტურებს.

სამენარმეო უნივერსიტეტი ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების მაჩვენებლებზე დადებითად ზემოქმედებს, ვინაიდან ის აუმჯობესებს თითქმის

ყველა იმ მაჩვენებელს, რომელიც შედის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის ინოვაციურობის შესაძლებლობების მდგენელში.

სამენარმეო უნივერსიტეტებს შეუძლია პოზიტიური ზეგავლენა მოახდინოს იმ მოსალოდნელი შედეგების შერბილებაზე, რაც შეიძლება მოჰყვეს მეოთხე ინდუსტრიულ რევოლუციას, რადგან ის პოზიტიურად მოქმედებს იმ ათი ძირითადი რჩევიდან შვიდ მათგანზე, რასაც მთავრობებს აძლევენ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მკვლევარები.

სამენარმეო უნივერსიტეტების ფორმირება ხელს შეუწყობს არამარტო საუნივერსიტეტო სისტემის გაუმჯობესებას, რაშიც სწავლების ახალი მიდგომების დანერგვა, სტუდენტთა მეტი დამოუკიდებელი მუშაობა, მათი ჩართვა კვლევებში და ახალი მოთხოვნის უნარების გამომუშავება იქნება უზრუნველყოფილი, არამედ, აუმჯობესებს სამეცნიერო კვლევებისა და ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში სწავლების ხარისხსაც. ამ ფუნქციის შესრულებით, ის განათლების სისტემის ერთგვარ ქვაკუთხედად და ზიარჭურჭლად გვევლინება, რომელმაც ძირითადი გამწვევი ძალის ფუნქცია უნდა იკისროს (ამას ადასტურებს უცხოეთში ჩატარებული სამენარმეო ეკოსისტემის კვლევებიც).

სამენარმეო უნივერსიტეტების ფორმირების ხელშეწყობა საქართველოს რეგიონებში, ზემოაღნიშნულის გარდა, ხელს შეუწყობს ადგილობრივი სამეცნიერო კადრების გაზრდას და ინტელექტის გადინების შემცირებას, რეგიონში მოსახლეობის დამაგრებას, უმუშევრობის შემცირებას და შემოსავლების ზრდას, ახალი ბიზნესის წარმონეყებისას ბარიერების შემცირებას, ეკონომიკის განვითარებისადმი სისტემურ მიდგომას, სამეცნიერო კვლევების მოგებიანობას და სისტემისთვის დამახასიათებელ სხვა სინერგიულ პროცესებს. ამას ადასტურებს ევროკომისიისთვის მომზადებული კვლევებიც, საიდანაც ჩვენს ნაშრომში ციტირებულია შედეგები.

დაბოლოს, სამენარმეო უნივერსიტეტის მოდელის ფორმირება საქართველოში საუკეთესოდ უპასუხებს სამთავრობო მწვანე ეკონომიკისა და საგანმანათლებლო და ეკონომიკური ჰაბის ფუნქციის შესრულებას საქართველოში.

ლიტერატურა:

- ამირეჯიბი ე. ბენაშვილი ც. (2009). „ქრისტიანობა და ფიტომრენველობის განვითარება საქართველოში“, სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა კრებული „ქრისტიანობა და ეკონომიკა“, თსუ-ის გამომცემლობა, თბ., გვ. 159.
- ბაქიგალუპო, მ., კამფილისი, პ., პუნი, ი., ვან დე ბრანდე, გ. (2016). **EntreComp: სამენარმეო კომპეტენციის ჩარჩო**, JRC SCIENCE FOR POLICY REPORT.
- ბრეგვაძე თ. და დალაქიშვილი მ. (2015). „კვლევის კომერციალიზაციის შესაძლებლობები საქართველოში ბიოლოგიისა და ბიოტექნოლოგიების მიმართულებით“, საჭიროებათა კვლევა, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბ. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტომი 6, თბ., 1983.

- Audretsch D.B. (2014). “From the Entrepreneurial University to the University for the Entrepreneurial Society”, *Journal of Technology Transfer*, Vol. 39, No. 3, pp. 313–321. DOI 10.1007/s10961-012-9288-1.
- COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe’s higher education systems {SEC(2011) 1063 final}, Brussels, 20.9.2011, COM(2011) 567 final.
- Di Fatta, D., Caputo, F. and Dominici, G. (2018). “A relational view of start-up firms inside an incubator: the case of the ARCA consortium”, *European Journal of Innovation Management*, Vol.21 No.4, pp.601-619.
- Etzkowitz H. and Zhou Ch. (2008). “Introduction to Special Issue Building the Entrepreneurial University: a Global Perspective”, *Science and Public Policy*, Vol. 35 No. 9, pp.627.
- Farsi J.Y., Imanipour N. and Salamzadeh, A. (2012). “Entrepreneurial University Conceptualization: Case of Developing Countries”. *Int. J. Global Business and Management Research (GBMR)* Vol. 4 No. 2, pp. 193-204
- Gagnidze I. (2018). “From Clusters to Entrepreneurial Universities and Vice Versa: Ways of Developing the Local Economy: a Systemic Approach”. *Int. J. Markets and Business Systems*, Vol. 3, No.2, pp. 181-196; DOI:10.1504/IJMABS.2018.10011650
- Gagnidze I. (2018). “The Role of International Educational and Science Programs for Sustainable Development (Systemic Approach)”, *Kybernetes*. Vol. 47 Issue: 2, pp. 409-424. <https://doi.org/10.1108/K-03-2017-0114>
- Gagnidze I. (2016). “The Impact of Entrepreneurial Universities on the Innovative Development of Economy”. III International scientific and practical conference “Strategic Imperatives of Modern Management”, KNEY, Kiev, 2016, pp. 186-192. <http://wiki.kneu.kiev.ua/bitstream/2010/20956/1/186-192.pdf> (Accessed 9 September 2019)
- Guerrero M., Urbano D., Cunningham J. and Organ D. (2014). “Entrepreneurial Universities in Two European Regions: a Case Study Comparison”, *The Journal of Technology Transfer*. Vol.39 No.3, pp.415-434.
- Leydesdorff L. (2012). “The Triple Helix of University-Industry-Government Relations”, forthcoming in: Elias Carayannis and David Campbell (Eds.), *Encyclopedia of Creativity, Innovation, and Entrepreneurship*, New York: Springer.
- Martini E. and Rossi M. (2010). “The Transformation of University-industry Relations. The Case of Campania”, University of Sannio, Italy, pp. 447-466. Roufagalas J. (eds), *Economic Themes*, vol. I, Athens Institute for Education and Research, Athens (ATINER), (ISBN 978-960-6672-86-6).
- Meyers A.D. and Pruthi S. (2011). “Academic Entrepreneurship, Entrepreneurial Universities and Biotechnology”. *Journal of Commercial Biotechnology*. Vol. 17 No. 4, pp. 349 – 357. doi:10.1057/jcb.2011.22
- Nuttall G. (2018 10 May) *The Revolution is Coming are We Ready*.
- Qartuli sabchota entsiklopedia (1983). [Georgian Soviet Encyclopedia] Vol. 6. Tb. (In Georgian)
- Rasmussen E. and Wright M. (2015). “How Can Universities Facilitate Academic sSpin-offs? An Entrepreneurial Competency Perspective”, *The Journal of Technology Transfer*, Vol. 40 No. 5, pp.782-799.

- Sciarelli M., Landi G., Turriziani L., and Tani, M. (2019). “Diversity Management in Academic Business Venturing: Empirical Evidences from Italian Universities”. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Vol. 9 No. 3, pp.43–62. DOI: 10.6007/IJARBS/v9-i3/5627.
- Schwab K., Zahidi S. (2018) 10 Things You - and Your Government - Should Know about Competitiveness in the Fourth Industrial Revolution, [Online] 16 October.
- Solvell O. (2009). “Clusters - Balancing Evolutionary and Constructive Forces”, Ivory Tower Publisher, ISBN 978-91-974783-3-5, Second Edition. pp.15-16.
- The Future of Jobs Report 2018, Centre for the New Economy and Society. World Economic Forum. Committed to Improving the State of the World. ISBN 978-1-944835-18-7.
- The Future of Jobs: Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution, World Economic Forum, 2016.
- The Future of work and Learning In the Age of the 4th Industrial Revolution. 2018, Desire2learn (D2L).
- The Contribution of Universities to Innovation, (regional) Growth and Employment, EENEE Analytical Report No. 18, Prepared for the European Commission, European Expert Network on Economics of Education (EENEE), 2014, Reinhilde Veugelers KULeuven, Bruegel and CEPR With the help of Elena Del Rey University of Girona Revised version January 2014.
- Vesperi W. and Gagnidze I. (2018). “Rethink University System: towards Entrepreneurial University”. E-Book of Abstract, Fifth Business Systems Laboratory International Symposium, Cocreating Responsible Futures in the Digital Age: Exploring New Paths towards Economic, Social and Environmental Sustainability, University “Federico II” of Naples, January 22-24, pp.210-211.
- Waal A. and Chachage B. (2011). “Applicability of the High-Performance Organization Framework at an East African University The case of Iringa University College.” *International Journal of Emerging Markets* Vol. 6 No. 2, pp. 148-167, DOI 10.1108/17468801111119506.
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2008-2009, Country/Economy Profiles, Georgia.
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf (Accessed 9 September 2019).
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2009-2010, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2009-10.pdf (Accessed 9 September 2019).
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2010-2011, Country/Economy Profiles, Georgia.
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2011-2012, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2012-2013, Country/Economy Profiles, Georgia,

- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2013-2014, Country/Economy Profiles, Georgia.
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2014-2015, Country/Economy Profiles, Georgia, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2015-2016, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2016-2017, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2017-2018, Country/Economy Profiles, Georgia. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017-2018.pdf>
- (Accessed 9 September 2019)

References:

- Amirejibi E., Benashvili C. (2009). “qristianoba da phitomretsvelobis ganvitareba saqartveloshi, “qristianoba da ekonomika” sametsniero konferentsiis moxsenebata krebuli, tsu gamomtsemloba. [Christianity and development of the phitotherapy industry in Georgia] “Christianity and Economics,” Scientific Conference Papers. TSU Publishing House] Tb. (In Georgian).
- Bacigalupo M., Kampylis P., Punie Y., Van den Brande G. (2016). EntreComp: sametsarneo kompetentsiis charcho, [EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework], JRC SCIENCE FOR POLICY REPORT. Luxemburg: Publication Office of the European Union; EUR 27939 EN; doi:10.2791/593884] (In Georgian).
- Bregvadze T., Dalaqishvili M. (2015). “kvlevis komertsializatsiis shesadzleblobebi saqartveloshi biologiisa da bioteqnologiebis mimartulebit” sachiroebata kvleva, Ilia State University, [Research Commercialization Opportunities in Biology and Biotechnology in Georgia,] Needs research. Tb. (In Georgian).
- Audretsch D.B. (2014). “From the Entrepreneurial University to the University for the Entrepreneurial Society”, Journal of Technology Transfer, Vol. 39, No. 3, pp. 313–321. DOI 10.1007/s10961-012-9288-1
- COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe’s higher education systems {SEC(2011) 1063 final}, Brussels, 20.9.2011, COM(2011) 567 final,

- Di Fatta, D., Caputo, F. and Dominici, G. (2018). "A relational view of start-up firms inside an incubator: the case of the ARCA consortium", *European Journal of Innovation Management*, Vol.21 No.4, pp.601-619.
- Etzkowitz H. and Zhou Ch. (2008). "Introduction to Special Issue Building the Entrepreneurial University: a Global Perspective", *Science and Public Policy*, Vol. 35 No. 9, pp.627
- Farsi J.Y., Imanipour N. and Salamzadeh, A. (2012). "Entrepreneurial University Conceptualization: Case of Developing Countries". *Int. J. Global Business and Management Research (GBMR)* Vol. 4 No. 2, pp. 193-204
- Gagnidze I. (2018). "From Clusters to Entrepreneurial Universities and Vice Versa: Ways of Developing the Local Economy: a Systemic Approach". *Int. J. Markets and Business Systems*, Vol. 3, No.2, pp. 181-196; DOI:10.1504/IJMABS.2018.10011650
- Gagnidze I. (2018). "The Role of International Educational and Science Programs for Sustainable Development (Systemic Approach)", *Kybernetes*. Vol. 47 Issue: 2, pp. 409-424. <https://doi.org/10.1108/K-03-2017-0114>
- Gagnidze I. (2016). "The Impact of Entrepreneurial Universities on the Innovative Development of Economy". III International scientific and practical conference "Strategic Imperatives of Modern Management", KNEY, Kiev, 2016, pp. 186-192.
- Guerrero M., Urbano D., Cunningham J. and Organ D. (2014). "Entrepreneurial Universities in Two European Regions: a Case Study Comparison", *The Journal of Technology Transfer*. Vol.39 No.3, pp.415-434.
- Leydesdorff L. (2012). "The Triple Helix of University-Industry-Government Relations", forthcoming in: Elias Carayannis and David Campbell (Eds.), *Encyclopedia of Creativity, Innovation, and Entrepreneurship*, New York: Springer.
- Martini E. and Rossi M. (2010). "The Transformation of University-industry Relations. The Case of Campania", University of Sannio, Italy, pp. 447-466. Roufagalas J. (eds), *Economic Themes*, vol. I, Athens Institute for Education and Research, Athens (ATINER), (ISBN 978-960-6672-86-6).
- Meyers A.D. and Pruthi S. (2011). "Academic Entrepreneurship, Entrepreneurial Universities and Biotechnology". *Journal of Commercial Biotechnology*. Vol. 17 No. 4, pp. 349 – 357. doi:10.1057/jcb.2011.22
- Nuttall G. (2018 10 May) *The Revolution is Coming are We Ready.*
- Qartuli sabchota entsiklopedia (1983). [Georgian Soviet Encyclopedia] Vol. 6. Tb. (In Georgian).
- Rasmussen E. and Wright M. (2015). "How Can Universities Facilitate Academic sSpin-offs? An Entrepreneurial Competency Perspective", *The Journal of Technology Transfer*, Vol. 40 No. 5, pp.782-799.
- Sciarelli M., Landi G., Turriziani L., and Tani, M. (2019). "Diversity Management in Academic Business Venturing: Empirical Evidences from Italian Universities". *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Vol. 9 No. 3, pp.43–62. DOI: 10.6007/IJARBSS/v9-i3/5627
- Schwab K., Zahidi S. (2018) *10 Things You - and Your Government - Should Know about Competitiveness in the Fourth Industrial Revolution*, [Online] 16 October.

- Solvell O. (2009). “Clusters - Balancing Evolutionary and Constructive Forces”, Ivory Tower Publisher, ISBN 978-91-974783-3-5, Second Edition. pp.15-16.
- The Future of Jobs Report 2018, Centre for the New Economy and Society. World Economic Forum. Committed to Improving the State of the World. ISBN 978-1-944835-18-7.
- The Future of Jobs: Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution, World Economic Forum, 2016
- The Future of work and Learning In the Age of the 4th Industrial Revolution. 2018, Desire2learn (D2L)
- The Contribution of Universities to Innovation, (regional) Growth and Employment, EE-NEE Analytical Report No. 18, Prepared for the European Commission, European Expert Network on Economics of Education (EENEE), 2014, Reinhilde Veugelers KULeuven, Bruegel and CEPR With the help of Elena Del Rey University of Girona Revised version January 2014.
- Vesperi W., Gagnidze I. (2018). “Rethink University System: towards Entrepreneurial University”. E-Book of Abstract, Fifth Business Systems Laboratory International Symposium, Cocreating Responsible Futures in the Digital Age: Exploring New Paths towards Economic, Social and Environmental Sustainability, University “Federico II” of Naples, January 22-24, pp.210-211.
- Waal A., Chachage B. (2011). “Applicability of the High-Performance Organization Framework at an East African University The case of Iringa University College.” International Journal of Emerging Markets Vol. 6 No. 2, pp. 148-167, DOI 10.1108/17468801111119506
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2008-2009, Country/Economy Profiles, Georgia.
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2009-2010, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2009-10.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2010-2011, Country/Economy Profiles, Georgia.
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2011-2012, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2012-2013, Country/Economy Profiles, Georgia,
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
- (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2013-2014, Country/Economy Profiles, Georgia.
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf (Accessed 9 September 2019)

- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2014-2015, Country/Economy Profiles, Georgia, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2015-2016, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2016-2017, Country/Economy Profiles, Georgia. http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf (Accessed 9 September 2019)
- World Economic Forum; The Global Competitiveness Report 2017-2018, Country/Economy Profiles, Georgia. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017-2018.pdf>

The Fourth Industrial Revolution - The Most Important Challenge of Higher Education in Georgi

Ineza Gagnidze

Associate Professor of

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

ineza.gagnidze@tsu.ge

World-renowned research centers are forecasting particularly rapid growth rates of economy in anticipation of the Fourth Industrial Revolution. It is assumed that some of the work will be replaced by artificial intelligence. Creation of completely new jobs is also expected. And for those jobs that remain in the future, skills upgrades will be especially relevant.

Undoubtedly, the country of the size of Georgia cannot determine the “weather” and trends in the development of the world economy. It is especially difficult to select the correct vector of development in the above conditions. Against this background, it is necessary to define the priority directions of economic development of Georgia. It should focus on inclusive growth and production of inelastic demand products.

In order to introduce innovations, gain new niche in international markets and provide economic leadership in the region, we think it is necessary to establish an entrepreneurial model at the universities in the regions of Georgia. There should be room for effective functioning of the “knowledge triangle” and “triple spiral” models. Business incubators, Fablabs, Spinoffs, Technology Transfer Offices, Patent and Licensing Offices, Consulting and Training Centers and other structures promote commercialization of new ideas, lifelong learning (LLL), distance learning, organizing online courses and others.

Entrepreneurial universities provide the formation of integrated and effective policies for education, science and business development in the country, exploring and identifying

the potential of the local economy at an appropriate level. The result will be the launch of new business directions. The effectiveness of such a model is demonstrated by the successful examples of foreign countries discussed in the paper.

Entrepreneurial universities have a positive impact on the rates of innovation development of the economy, as it improves almost all the indicators included in the innovation capability of the Global Competitiveness Index.

The formation of entrepreneurial universities will help to improve not only the university system, introducing new teaching approaches, more independent student work, engaging them in research and developing new on-demand skills, but also enhancing the quality of scientific researches and teaching in secondary schools. By fulfilling this function, it serves as a cornerstone of the education system, which has to act as a major driving force (as evidenced by surveys of the entrepreneurial ecosystem conducted abroad).

Lastly, the formation of the entrepreneurial university model will best respond to the function of governmental green economy and educational and economic hub function in Georgia.

Keywords: Fourth Industrial Revolution, innovative development, entrepreneurial university, biotechnology, biotechnological research, mineral waters, medicinal plants.

JEL Codes: O31, O32, O33, O39

მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების მიმართ აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის საზოგადოების დამოკიდებულების ტენდენციები

ელენე ფიტსხელაური

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
elene.pitskhelauri.12@gmail.com

ევროკავშირის ქვეყნებში, ცოდნაზე დაფუძნებული საზოგადოებისა და ეკონომიკის განვითარებაში პროგრესის მისაღწევად, მეცნიერების, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების ხელშეწყობა აღიარებულია უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტად. კვლევები მეცნიერებაზე, ტექნოლოგიებსა და ინოვაციებზე, ევროპის ქვეყნების საზოგადოების შეხედულებების, განწყობისა და დამოკიდებულების შესწავლის მიზნით, ტარდება სისტემატურად.

ნაშრომში გაანალიზებულია აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის საზოგადოების დამოკიდებულებები მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების საკითხებთან მიმართებით ევროკავშირისა და მის ერთიან კვლევით სივრცეში გაერთიანებამდე და შემდგომ პერიოდში. კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში მოსახლეობა უპირატესად დადებითად არის განწყობილი მეცნიერებისა და ინოვაციების მიმართ, თუმცა, ნათლად გამოკვეთილი ტენდენციები დამოკიდებულების ცვლილებებში ევროკავშირში განვერძინების შემდეგ შესწავლილ წლებში არ აღინიშნება.

საკვანძო სიტყვები: კვლევა, ინოვაცია, ცოდნის ეკონომიკა, ტექნოლოგიური განვითარება, ევროკავშირი.

ევროკავშირის ქვეყნებში, ცოდნაზე დაფუძნებული საზოგადოებისა და ეკონომიკის განვითარებაში პროგრესის მისაღწევად, მეცნიერების, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების ხელშეწყობა აღიარებულია უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტად (European Union 2018, 4; OESD 2015, 16). 2000 წელს ევროკავშირისთვის ლისაბონის სტრატეგიის მიზანს წარმოადგენდა ამბიციური კვლევებისა და ინოვაციების ჭრილით ცოდნის ეკონომიკაზე ფოკუსირება და ამ გზით ევროკავშირში 2010 წლისთვის მთელ მსოფლიოში ყველაზე კონკურენტუნარიანი და დინამიკურ ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის განვითარება (Fontaine

2018, 62). ამ პროცესების ძირითად მამოძრავებელ ძალად, მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების გარდა, მიჩნეული იქნა ინვესტიციები კვლევასა და განვითარებაში. პროგნოზული მაჩვენებლებით, „უახლოეს მომავალში ეკონომიკურ განვითარებაში წარმატებისთვის კაპიტალზე მეტად ღირებული და მნიშვნელოვანი ადამიანის ნიჭი და უნარი გახდება“ (Gelashvili 2018, 69). ლისაბონის სტრატეგია განახლებული იქნა 2005 წელს. კვლევებისა და ინოვაციების ინვესტირება კვლავ ერთ-ერთ პრიორიტეტულ სფეროდ იქნა მიჩნეული (Edler 2012, 168). ევროკავშირის მიერ პროგრამა „Horizon 2020“ ფარგლებში, კვლევებისა და ინოვაციებისთვის 7 წლის განმავლობაში განისაზღვრა დაახლოებით 80 მილიარდი დოლარის გამოყოფა (EU 2014, 5).

ჩვენ მიზნად დავისახეთ შეგვესწავლა ევროკავშირის ერთიან კვლევით სივრცეში გაერთიანებამ და მაღალმა ინვესტიციებმა იქონია თუ არა გავლენა აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის საზოგადოების განწყობაზე მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების საკითხებთან მიმართებით.

კვლევისათვის შევარჩიეთ აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის 10 ქვეყანა, რომელიც ორ ბლოკად დავყავით. პირველ ბლოკში გავაერთიანეთ ქვეყნები, რომლებიც 2004 წელს შევიდნენ ევროკავშირის შემადგენლობაში (ჩეხეთი, უნგრეთი, პოლონეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, ლიეტუვა, ლატვია, ესტონეთი), ხოლო მეორე ბლოკში – 2007 წელს განეწიანებული ქვეყნები (ბულგარეთი და რუმინეთი). ამასთანავე, პირველ ბლოკში, ცალკე ჯგუფად დაკვირვებისთვის გამოვყავით ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნები (ლიეტუვა, ლატვია, ესტონეთი).

კვლევები მეცნიერებაზე, ტექნოლოგიებსა და ინოვაციებზე ევროპის ქვეყნების საზოგადოების შეხედულებების, განწყობისა და დამოკიდებულების შესწავლის მიზნით ტარდება სისტემატურად (European Commission 2019, 39). პირველი კვლევა, რომელიც ჩატარდა ევროკომისიის მიერ 1977 წელს, მიზნად ისახავდა მოსახლეობის აზრის შესწავლას მეცნიერების მიმართ და საზოგადოების საბაზისო დონის გამოვლენას (European Commission 1977, 18). 1989 წლიდან აქტუალური გახდა დამოკიდებულების შესწავლა მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების მიმართ (European Commission 1989, 20; European Commission 2010, 19), ხოლო 2013 წლიდან შესწავლის ობიექტებს დაემატა კვლევა და ინოვაცია (European Commission 2013, 39; 8).

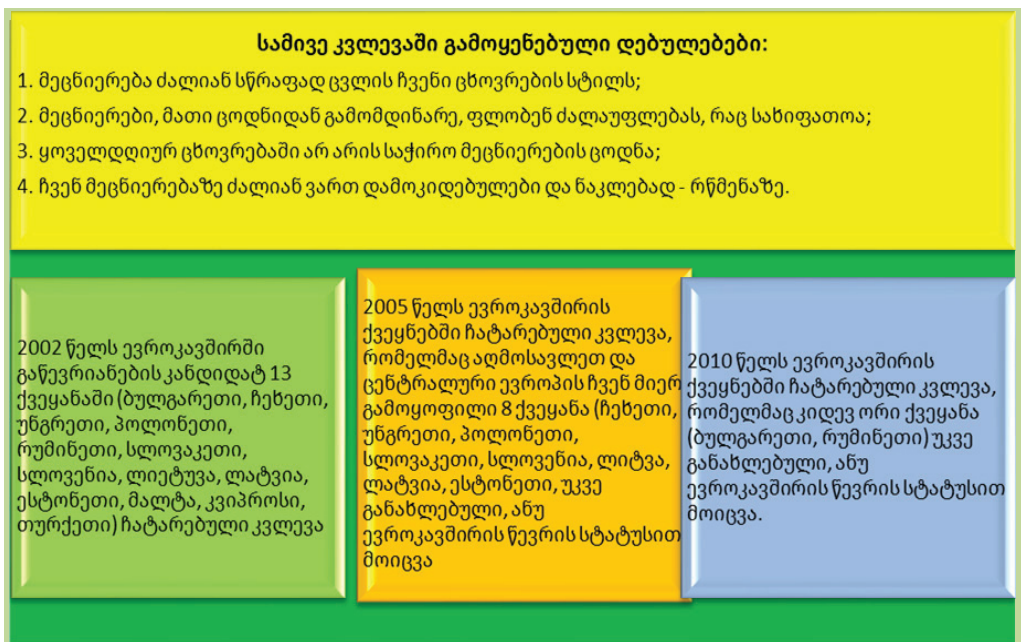
1989-2010 წლების განმავლობაში ხუთჯერ ჩატარდა მოსახლეობის დამოკიდებულებების კვლევა მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების მიმართ. აღნიშნული კვლევებით შესწავლილი იქნა მოქალაქეების ინტერესი მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების მიმართ, მათი ინფორმირებულობა აღნიშნულ საკითხებზე და მათი ჩართულობა საქმიანობებში, რაც დაკავშირებულია მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარებასთან. აღნიშნულის გარდა, შესწავლილი იქნა

მეცნიერებისა და პოლიტიკის შემუშავებაში მონაწილე პირების პასუხისმგებლობის საკითხები (European Commission 2005, 12).

ჩვენ მიერ განსაზღვრული კვლევაში ჩართვის კრიტერიუმების შესაბამისად, იდენტიფიცირებული იქნა ევროკომისიის მიერ ჩატარებული სამი კვლევა (European Commission 2010, 31; European Commission 2005, 53; European Commission 2002, 31) და სამივე კვლევაში გამოყენებული ოთხი დებულება მოსახლეობის აზრის შესასწავლად (იხ. სქემა 1).

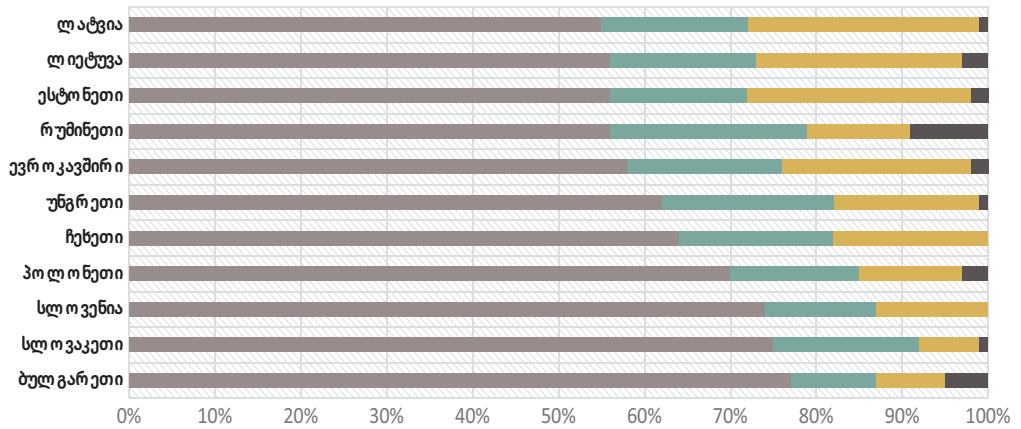
2002-2010 წლებში ჩატარებულ კვლევებში გამოყენებული იდენტური დებულებები

სქემა 1

სამივე კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით შევისწავლეთ იდენტიფიცირებული ოთხი დებულების მიმართ აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის 10 ქვეყნის საზოგადოებაში არსებული დამოკიდებულებები ევროკავშირში გაწევრიანებამდე და გაწევრიანების შემდგომ პერიოდში. 2010 წლის მონაცემების მიხედვით, ათივე ქვეყანაში რესპონდენტთა ნახევარზე მეტი, ხოლო ოთხ ქვეყანაში (ბულგარეთი, პოლონეთი, სლოვაკეთი და სლოვენია) რესპონდენტთა უმეტესობა (70% და მეტი) ეთანხმება დებულებას, რომ მეცნიერება ჩვენი ცხოვრების სტილს ძალიან სწრაფად ცვლის.

დიაგრამა 1. საზოგადოებრივი აზრი პირველ დებულებასთან მიმართებაში დებულება 1: მეცნიერება ძალიან სწრაფად ცვლის ჩვენი ცხოვრების სტილს

გამოკითხვის შედეგების თანახმად, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებთან შედარებით (გარდა რუმინეთის), ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში (ლატვია, ლიეტუვა, ესტონეთი) თანხმობა რესპონდენტთა უფრო ნაკლებმა ნილმა გამოხატა. სწორედ ამ ოთხ ქვეყანაში დაფიქსირდა ევროკავშირის საშუალოზე დაბალი მაჩვენებელი, ხოლო დანარჩენ ექვს ქვეყანაში – საშუალო მაჩვენებელზე მაღალი.

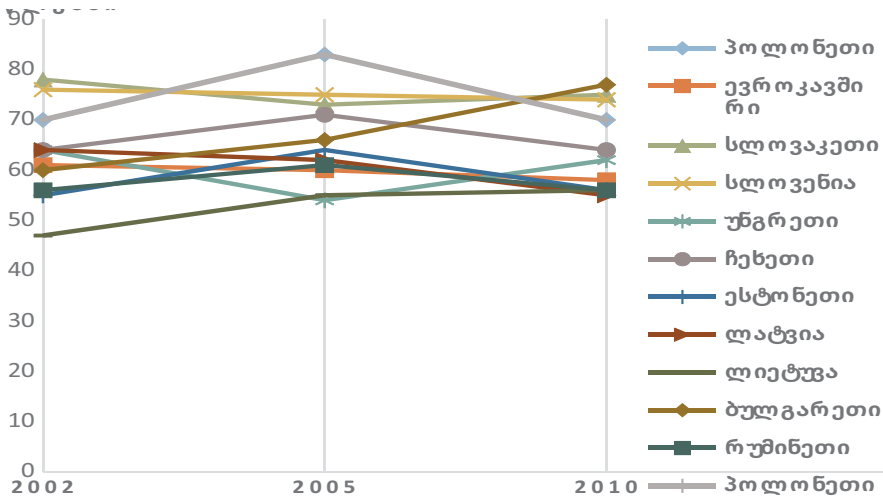
დამოკიდებულების დინამიკა (%)

ცხრილი 1

	2002	2005	2010
ბულგარეთი	60	66	77
პოლონეთი	56	61	56
რუმინეთი	70	83	70
სლოვაკეთი	78	73	75
სლოვენია	76	75	74
უნგრეთი	64	54	62
ჩეხეთი	64	71	64
ევროკავშირი	61	60	58
ესტონეთი	55	64	56
ლატვია	64	62	55
ლიეტუვა	47	55	56

გრაფიკი 1

საზოგადოების დამოკიდებულების დინამიკა 2002-2010 წლებში

2010 წლის მაჩვენებელი, 2005 წელთან შედარებით, გაზრდილია ოთხ ქვეყანაში, მაშინ როდესაც ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელი ამავე პერიოდში შემცირებულია, ხოლო 2002 წელთან შედარებით გაზრდილია სამ ქვეყანაში (ბულგარეთი, ესტონეთი, ლიეტუვა) და უცვლელია ასევე სამ ქვეყანაში (ჩეხეთი, პოლონეთი, რუმინეთი).

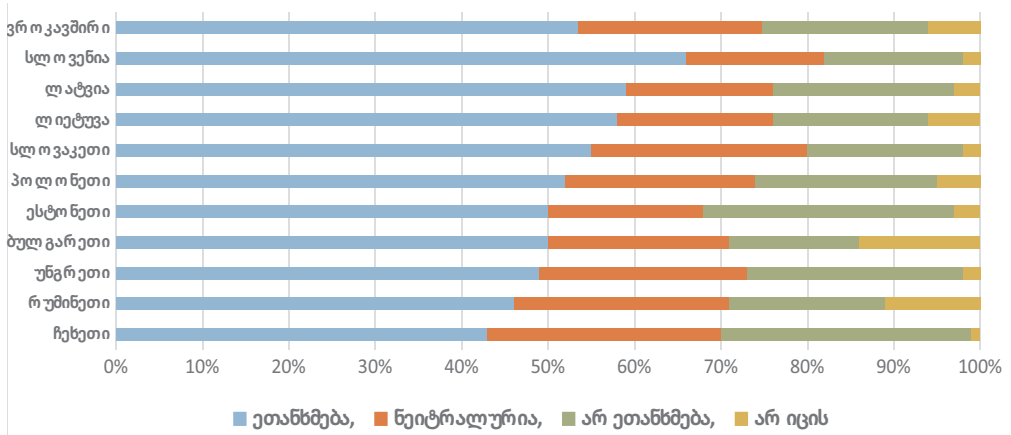
მაჩვენებლის ცვლილება ქვეყნების მიხედვით განსხვავებულია და მკაფიოდ გამოკვეთილი ტენდენცია და კანონზომიერება ბლოკებში შემავალი ქვეყნების მიხედვით არ ფიქსირდება.

2010 წლის მონაცემების მიხედვით, მეცნიერების მიმართ პესიმიზმის მაჩვენებელი ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით, დაბალია 6 ქვეყანაში (ჩეხეთი, ბულგარეთი, რუმინეთი, პოლონეთი, ესტონეთი, უნგრეთი). ამასთან, თანხმობის ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა ჩეხეთში (43%), თუმცა, დებულებას ამავე ქვეყანაში არ დაეთანხმა რესპონდენტთა თითქმის მეოთხედი - 24%.

რესპონდენტთა ნახევარზე მეტში პესიმიზმის დონე აღინიშნა სლოვენიაში, ლატვიაში, ლიეტუვაში, სლოვაკეთში, პოლონეთში (European Commission 2010, 42).

2010 წელს, 2005 წელთან შედარებით, საზოგადოების პესიმიზმი ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებლის ანალოგიურად შემცირდა 5 ქვეყანაში (ბულგარეთი, პოლონეთი, უნგრეთი, ჩეხეთი, ესტონეთი), ხოლო პრაქტიკულად უცვლელი დარჩა ერთ ქვეყანაში – რუმინეთში. მეორე დებულებასთან მიმართებაშიც მსგავსი ტენდენცია პირველ და მეორე ბლოკში შემავალი ქვეყნებში არ გამოიხატა.

დიაგრამა 2. საზოგადოებრივი აზრი მეორე დებულებასთან მიმართებით
დებულება 2: მეცნიერები, მათი ცოდნიდან გამომდინარე, ფლობენ
ძალაუფლებას, რაც სახიფათოა

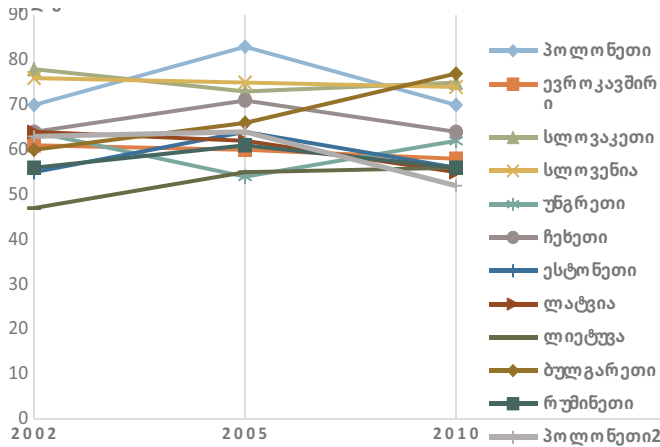

თანხმობის მაჩვენებელი (%)

ცხრილი 2

	2002	2005	2010
ბულგარეთი	45	58	50
პოლონეთი	63	64	52
რუმინეთი	45	45	46
სლოვაკეთი	58	50	55
სლოვენია	63	58	66
უნგრეთი	65	55	49
ჩეხეთი	59	52	43
ევროკავშირი	-	59	53
ესტონეთი	50	55	50
ლატვია	66	56	59
ლიეტუვა	43	53	58

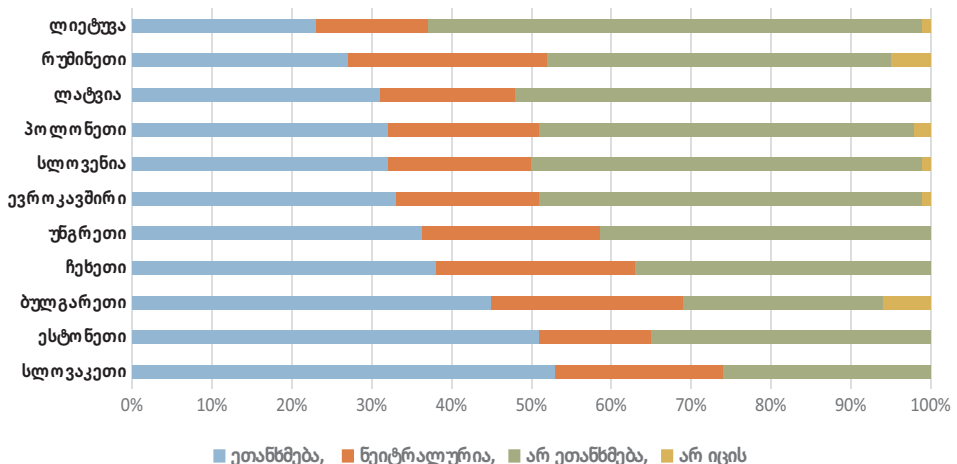
საზოგადოების დამოკიდებულების დინამიკა 2002-2010 წლებში

კროსტაბულაციური ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ 2010 წელს პესიმიზმის მაღალი მაჩვენებელი გამოვლინდა დაბალი განათლების დონის მქონე რეგიონების ხანდაზმული ასაკის პოპულაციაში (European Commission 2010, 88), ხოლო 2005 წელს – რესპონდენტთა იმ ნაწილში, რომლებმაც აღნიშნეს, რომ დაბალია მათი ინფორმირებულობის დონე მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების საკითხებთან მიმართებით (European Commission 2005, 44).

დებულებას, რომ ყოველდღიურ ცხოვრებაში არ არის საჭირო მეცნიერების შესახებ ცოდნა, ათივე ქვეყანაში დაეთანხმა რესპონდენტების დაახლოებით მესამედი. ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელმა შეადგინა 33%. ამ მაჩვენებელზე ნაკლები დაფიქსირდა 4 ქვეყანაში (ლიეტუვა, ლატვია, რუმინეთი, პოლონეთი). რესპონდენტთა თითქმის ნახევარი დაეთანხმა დებულებას მხოლოდ ორ ქვეყანაში (სლოვაკეთი და ესტონეთი).

დიაგრამა 3. საზოგადოებრივი აზრი მესამე დებულებასთან მიმართებით
 დებულება 3: ყოველდღიურ ცხოვრებაში არ არის საჭირო მეცნიერების ცოდნა

ვინაიდან დებულება უარყოფითი ფორმით იქნა წარმოდგენილი, საინტერესო გახდა უარყოფითი პასუხების ანალიზიც. უარყოფითი პასუხების ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელმა შეადგინა 48%. დაახლოებით იგივე მაჩვენებელი (47%) გამოვლინდა პოლონეთში, ხოლო კიდევ უფრო მაღალი მაჩვენებელი სლოვენიაში (49%), ლატვიაში (52%), ესტონეთში (50%), ლიეტუვაში (62%).

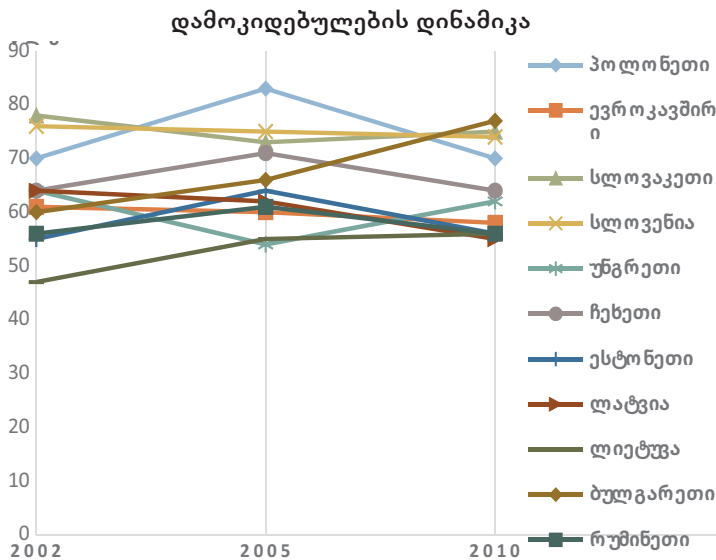
მესამე დებულების მიმართ ასევე განსხვავებული დამოკიდებულებებია ორივე ბლოკში შემავალ ქვეყნებში.

თანხმობის მაჩვენებელი (%)

ცხრილი 3

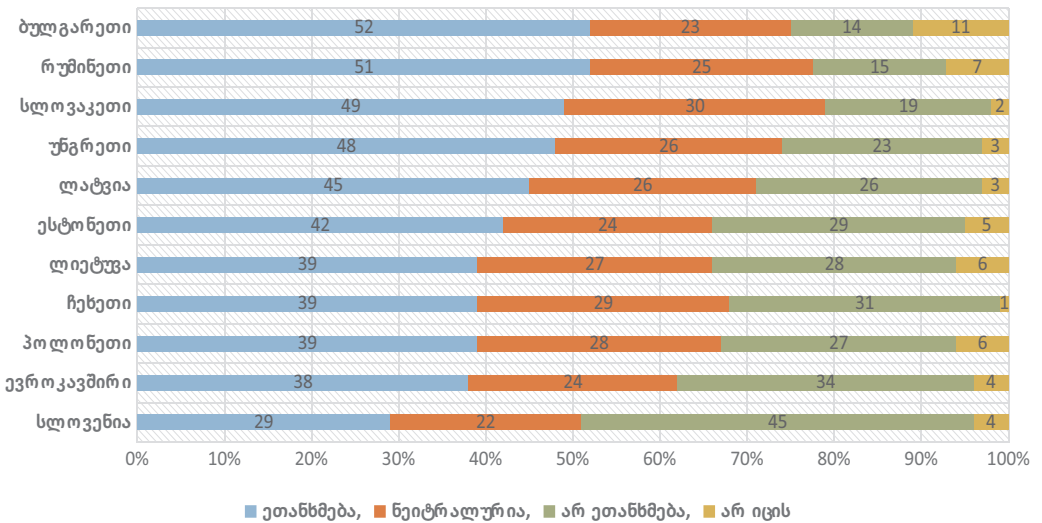
	2002	2005	2010
ბულგარეთი	53	57	45
პოლონეთი	41	35	32
რუმინეთი	36	37	27
სლოვაკეთი	44	48	53
სლოვენია	29	33	32
უნგრეთი	40	39	36
ჩეხეთი	54	44	38
ევროკავშირი	-	37	33
ესტონეთი	49	51	51
ლატვია	47	38	31
ლიეტუვა	39	33	23

გრაფიკი 3

2010 წლის მონაცემები, 2005 წელთან შედარებით ადასტურებს, რომ მეცნიერების ცოდნის საჭიროების გარეშე ყოველდღიური ცხოვრების შესაძლებლობის მაჩვენებელი, ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებლის ანალოგიურად, შემცირდა ბულგარეთში, პოლონეთში, რუმინეთში, სლოვენიაში, უნგრეთში, ჩეხეთში, ლატვიასა და ლიეტუვაში.

დიაგრამა 4. საზოგადოებრივი აზრი მეოთხე დეზულებასთან მიმართებით
დეზულება 4: მეცნიერებაზე მეტად ვართ დამოკიდებული, ვიდრე რწმენაზე

კროსტაბულაციური ანალიზით გამოვლინდა, რომ 2010 წელს მოცემულ დეზულებას უპირატესად არ დაეთანხმა მენეჯერთა 69%, რესპონდენტების ის ნაწილი, რომლებიც კარგად არიან ინფორმირებული ახალი სამეცნიერო აღმოჩენების შესახებ (66%) და ასევე სტუდენტები (62%).

2010 წლის მონაცემების თანახმად, რესპონდენტთა ნახევარზე მეტს რუმინეთსა და ბულგარეთში მიაჩნდა, რომ სწორედ მეცნიერებაზე არიან მეტად დამოკიდებულები, ვიდრე რწმენაზე, თუმცა ეს მაჩვენებელი 2002 წელთან შედარებით ბულგარეთში იგივე დარჩა, ხოლო რუმინეთში - შემცირდა. ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელზე (38%) მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა ყველა ქვეყანაში, სლოვენიის გარდა.

თანხმობის მაჩვენებელი

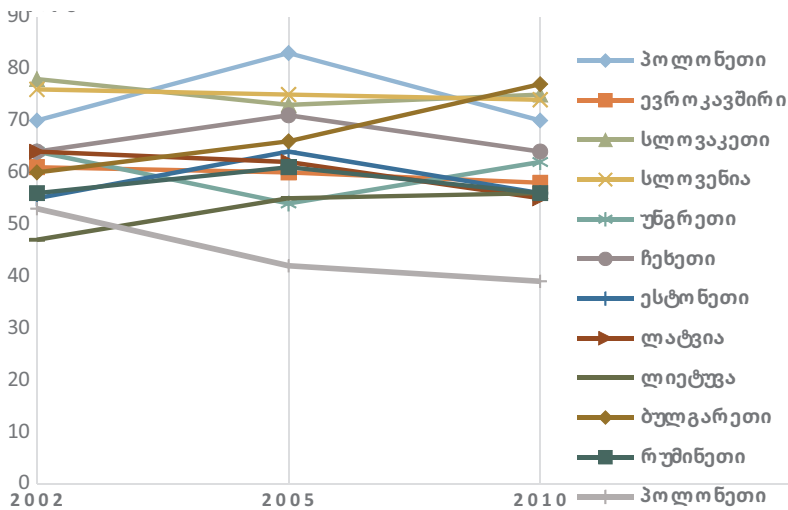
ცხრილი 4.

	2002 (%)	2005 (%)	2010 (%)
ბულგარეთი	52	44	52
პოლონეთი	53	42	39
რუმინეთი	63	61	51
სლოვაკეთი	56	47	49
სლოვენია	38	30	29
უნგრეთი	61	44	48
ჩეხეთი	46	45	39
ევროკავშირი	-	40	38
ესტონეთი	49	41	42
ლატვია	60	52	45
ლიეტუვა	46	47	39

მიუხედავად 2002-2010 წლების პერიოდში მაჩვენებლის შემცირების ტენდენციისა, როგორც 2005 წელს, ასევე 2010 წელს ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით, უფრო მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა ყველა ქვეყანაში, სლოვენიის გარდა.

გრაფიკი 4

დამოკიდებულების დინამიკა

კროსტაბულაციური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა, რომ 2010 წელს მოცემულ დებულებას არ ეთანხმებიან (European Commission 2005, 67; European Commission 2010, 52) მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების საკითხების შესახებ ინფორმირებულობის და განათლების დაბალი დონის მქონე რესპონდენტები, აგრეთვე, მაღალი ასაკობრივი ჯგუფის რესპონდენტები, რომლებიც ნაკლებად არიან დაინტერესებული მეცნიერებით.

მეოთხე დებულების მიმართ მაჩვენებლის ცვლილება ქვეყნების მიხედვით განსხვავებულია და გამოხატული ტენდენცია არ ფიქსირდება.

დასკვნა

ამრიგად, აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში მოსახლეობა უპირატესად დადებითადაა განწყობილი მეცნიერებისა და ინოვაციების მიმართ, თუმცა, ნათლად გამოკვეთილი ტენდენციები დამოკიდებულია ცვლილებებში ევროკავშირში განვვრდიანების შემდეგ, არ აღინიშნება.

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ პესიმიზმის და მეცნიერების რწმენის ნაკლებობა აღინიშნება რესპონდენტებში, რომლებსაც აქვთ განათლების დაბალი დონე და ნაკლები ინტერესი გააჩნიათ მეცნიერებისა და ინოვაციების მიმართ. აღნიშნული კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ მეცნიერება მხოლოდ მაშინ იქნება ფასეული ნებისმიერი საზოგადოებისთვის, თუ ამ პროცესებში უშუალოდ თვით საზოგადოება იქნება ჩართული. მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლება და საზოგადოებისა და მეცნიერების დაახლოება აღმოსავლეთ ევროპისა და პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, მეცნიერების, ტექნოლოგიების და ინოვაციების პოლიტიკის მნიშვნელოვანი გამონკვევია.

ლიტერატურა:

- გელაშვილი ს. (2018). ადამიანის ფიზიკური შესაძლებლობების გამოყენებისა და გლობალური ტექნოლოგიური პროგრესის ურთიერთკავშირი. „გლობალიზაცია და ბიზნესი“, №6, გვ. 67-72 .
- Edler J. (2012). Research and Innovation and the Lisbon Strategy. In: Copeland P., Papadimitriou D. (eds) The EU's Lisbon Strategy. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, London.
- European Commission (1977). Science and European Public Opinion. Commission of the European Community. Brussel.
- European Commission (1989). Les Europeennes, La Science et la Technologie. Commission des Communautés Europeennes, Bruxelles.
- European Commission (2002). CANDIDATE COUNTRIES EUROBAROMETER PUBLIC OPINION IN THE COUNTRIES APPLYING FOR EUROPEAN UNION MEMBERSHIP. Brussels.
- European Commission (2010). Special Eurobarometer 340: Science and Technology. European Commission, Brussels.
- European Commission (2005). Special Eurobarometer 224: Europeans, science and technology. European Commission, Brussels.

- European Commission (2013). Responsible Research and Innovation, Science and Technology. European Commission, Brussels.
- European Commission (2018). Science, Research and Innovation Performance of the EU 2018, Directorate-General for Research and Innovation. Luxembourg: Publications Office of the European Union. European Union.
- European Commission (2019). Eurobarometer. List of surveys A-Z. Luxembourg: Publications Office of the European Union. European Union.
- EU (2014). HORIZON 2020 in brief The EU Framework Programme for Research & Innovation. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fontaine P. (2014). Europe in 12 Lessons. European Commission, Brussels.
- Gelashvili S. (2018). adamianis fizikuri shesadzleblobebis gamoyenebisa da globaluri teqnologiuri progresis urtiertkavshiri “globalizacia da biznesi” №6, gv.67-72 [The Interconnection of the Use of Human Physical Abilities and Global Technological Progress.] “Globalization & Business,” №6 2018, pp. 67-72. (in Georgian.)
- OECD (2015). The Innovation Imperative Contributing to Productivity, growth and well-being. OECD Publishing, Paris. European Union.

References:

- Gelashvili S. (2018). adamianis fizikuri shesadzleblobebis gamoyenebisa da globaluri teqnologiuri progresis urtiertkavshiri, “globalizacia da biznesi” №6, gv.67-72 [The Interconnection of the Use of Human Physical Abilities and Global Technological Progress. “Globalization & Business,” №6 2018, pp. 67-72]. (in Georgian.)
- Edler J. (2012). Research and Innovation and the Lisbon Strategy. In: Copeland P., Papadimitriou D. (eds) The EU’s Lisbon Strategy. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, London.
- European Commission (1977). Science and European Public Opinion. Commission of the European Community. Brussel.
- European Commission (1989). Les Europeennes, La Science et la Technologie. Commission des Communautés Europeennes, Bruxelles.
- European Commission (2002). CANDIDATE COUNTRIES EUROBAROMETER PUBLIC OPINION IN THE COUNTRIES APPLYING FOR EUROPEAN UNION MEMBERSHIP. Brussels.
- European Commission (2010). Special Eurobarometer 340: science and technology. European Commission, Brussels.
- European Commission (2005). Special Eurobarometer 224: Europeans, science and technology. European Commission, Brussels.
- European Commission (2013). Responsible Research and Innovation, Science and Technology. European Commission, Brussels.
- European Commission (2018). Science, Research and Innovation Performance of the EU 2018, Directorate-General for Research and Innovation. Luxembourg: Publications Office of the European Union. European Union.
- European Commission (2019). Eurobarometer. List of surveys A-Z. Luxembourg: Publications Office of the European Union. European Union.

- EU (2014). HORIZON 2020 in brief The EU Framework Programme for Research & Innovation. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fontaine P. (2014). Europe in 12 Lessons. European Commission, Brussels.
- OECD (2015). The Innovation Imperative Contributing to Productivity, growth and well-being. OECD Publishing, Paris. European Union.

The Tendency of Public Attitudes towards Science and Technology in Eastern and Central European Countries

Elene Pitskhelauri

Doctoral Student

of Iv. Javakishvili Tbilisi State University

elene.pitskhelauri.12@gmail.com

The development of science, technology and innovation is acknowledged to be one of the most important priorities in the EU member countries. In 2010 the aim of the Lisbon strategy was to focus on knowledge economy in the context of research and innovations. In 2001 the program “society and science” has been launched by the EU Research and Development Department; the Program covers the strategies for strengthening the link between science and citizens. In 2007, in the 7th Framework Program for Research and Technological Development the concept “Science and society” turned into a vision “science in society” that aims to support the engagement of society and strengthen reciprocal dialogue between science and civil society.

Surveys are carried out systematically in order to study opinions and attitudes of EU society towards science, technology and innovation. Based on the results of surveys it becomes clear in which areas the citizens in Europe desire scientific research to focus on, which areas are the priorities for them and what are their expectations about the potential societal welfare resulting from the development of science, technology and innovation.

During 1989-2010, the surveys on public attitudes towards science and technology have been carried out 5 times, among them in 2002, 2005 and 2010 in EU member countries. In 2002 the survey was carried out also in 13 candidate countries; 8 out of these 13 countries became part of the EU in 2004 and furthermore, in 2007 additional 2 countries entered the EU; therefore, the research in 2010 covered all these 10 countries already as EU member states.

The aim of the study is to examine if becoming a part of the European Research area and high investments in science and research impact the attitudes of Eastern and Central European society towards science and technology.

Totally 10 countries from Eastern and Central Europe have been selected for the survey; these countries have been divided into two blocks. The first block is comprised of countries that became EU members in 2004 (Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, Slovenia, Estonia) and the second one – countries entering the European Union in 2007

(Bulgaria and Romania). Besides, in the first block the post-soviet countries have been classified as a separate sub-group (Lithuania, Latvia and Estonia).

We have identified 4 statements used in all 3 surveys carried out in all selected countries in 2002, 2005 and 2010. Based on the results of the surveys, we have examined the attitudes of Eastern and Central European societies towards these 4 identified statements in different timelines: before and after entering the European Union as a member country.

Statement 1. Science makes our ways of life change too fast. According to the data from 2010, in all 10 countries more than half, in 4 countries (Bulgaria, Poland, Slovakia, Slovenia) majority of the respondents (70% and more) agree with the statement that science is changing our life very rapidly. However, in comparison to Eastern European countries (except Romania), the post-soviet countries (Latvia, Lithuania, Estonia) only fewer respondents agreed with the statement. There is a significant variation between countries, including Latvia, Lithuania, Estonia and Romania.

Statement 2. Because of their knowledge, scientists have a power that makes them dangerous. According to the data from 2010, the pessimism towards science is lower than EU average in 6 countries. Besides, the lowest level of agreement has been recorded for this statement in Czech Republic. However, 24% of the respondents did not agree with the statement. In more than half of the respondents the pessimism level has been identified in Slovenia, Latvia, Lithuania, Slovenia, Poland. In comparison to 2005, the pessimism of society like the average EU decreased in 2010 in 5 countries (Bulgaria, Poland, Hungary, Czech Republic). It remained unchanged in only one country – Romania.

Statement 3. It is not important for me to know about science in my daily life. This statement has been agreed by one third of the respondents in all 10 countries. The EU average indicator equalled to 33%. In 4 countries (Latvia, Lithuania, Poland, Romania) the indicator was even lower. More than half of the respondents from 2 countries (Slovakia and Estonia) agreed with the statement. There is a variation between individual countries.

Statement 4. We depend too much on science and not enough on faith. According to the data from 2010, more than half of the respondents in Romania and Bulgaria considered that they are more dependent on science rather than on faith. In all countries except Slovenia the higher indicator than average EU has been recorded. There is also variation when we compare countries within the same block.

Therefore, the population in Eastern and Central European and post-soviet countries have mostly positive attitudes towards science, technology and innovation, however well defined tendencies in changing the attitudes before and after becoming an EU member (from 2004 to 2010 for the first block of countries and from 2007 to 2010 for the second block of the countries) can not be identified. One of the main challenges of the science, technology and innovation Policy in Eastern and Central European and post-soviet countries is the strengthening society's engagement and raising the public awareness in the field of science, technology and innovation.

Keywords: Research, innovation, knowledge economics, technological development, EU.

JEL Codes: O30, O31, O32, O33

მიკროეკონომიკა ✧ მაკროეკონომიკა ✧ ეკონომეტრიკა
MICROECONOMICS ✧ MACROECONOMICS ✧ ECONOMETRICS

სამეწარმეო საქმიანობის შემაფერხებელი ბარიერების დაძლევისათვის
საქართველოში

ინა ბუკია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
izabukia@yahoo.com

საქართველოში მენარმეობის განვითარებისა და ხელშეწყობისთვის გარკვეული ქმედებები ხორციელდება, რაც გამოიხატება როგორც სხვადასხვა სტრატეგიის შემუშავებასა და მის შესრულებაში, ასევე საგადასახადო რეფორმებში. მიუხედავად ამისა, მენარმეები სხვადასხვა პრობლემისა და ბარიერების წინაშე დგანან. აღნიშნულის გასარკვევად გამოკითხულ იქნა 120 მენარმე. კვლევა ეხებოდა მრავალ საკითხს, თუმცა, მოცემული ნაშრომის მიზანია სამეწარმეო საქმიანობის შემაფერხებელი გარემოებებისა და მენარმეთა წინაშე არსებული პრობლემატური საკითხების იდენტიფიცირება; საქართველოში არსებული საგადასახადო სისტემის ხარვეზების დადგენა და ყველაზე დიდი წნეხის მქონე გადასახადის ტიპის გამოვლენა; ასევე, მენარმეებისთვის სხვა, ანუ არასაგადასახადო კუთხით არსებული ბარიერების გამოვლენა.

საკვანძო სიტყვები: მენარმეობა, საგადასახადო სისტემა, გადასახადები, საგადასახადო რეფორმები.

სამეწარმეო გარემოს განვითარება და მენარმეების ხელშეწყობა მეტად მნიშვნელოვანია სახელმწიფოსთვის, რადგან სწორედ საგადასახადო პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მართებულ მიდგომებზეა დამოკიდებული ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლები, ხოლო მენარმეების მხრიდან კი – მათი საქმიანობის გაფართოება. ყოველივე ეს იწვევს ახალი დამატებული ღირებულების და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას. ბუნებრივია, მოცემული გარემოს განვითარება და მისი ხელშეწყობა სახელმწიფოს ინტერესებში შედის და მისი დამოკიდებულება გამომხატულია იმ საგადასახადო პოლიტიკით, რომელსაც ის ატარებს. აქედან გამომდინარე, საგადასახადო სისტემა და მასთან დაკავშირ-

რებული პოლიტიკური გადანყვეტილებები ძალიან მნიშვნელოვანია ეკონომიკის განვითარებისთვის, რაც თავის მხრივ, როგორც მენარმეობის განვითარების, ასევე სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესების საფუძველია.

საქართველოში განხორციელდა რიგი საგადასახადო რეფორმა (სპეციალური დაბეგვრის რეჟიმების შემოღება; მოგების გადასახადის ე.წ. ესტონური მოდელის დანერგვა; საგადასახადო სანქციების ლიბერალიზაცია; ერთიანი სახაზინო კოდის დანერგვა; დამატებული ღირებულების გადასახადის ზედმეტობის დაბრუნების ავტომატური სერვისი), მენარმეთა ხელშესაწყობად, მათი საქმიანობის გაფართოებისთვის და საგადასახადო ორგანოსთან ურთიერთობის გამარტივებისთვის. მიუხედავად ამისა, მენარმეები კვლავ დგანან გარკვეული ბარიერებისა და პრობლემების წინაშე, რაც დაიდენტიფიცირდა წინამდებარე კვლევის საფუძველზე. საქართველოს მასშტაბით გამოკითხულ იქნა სხვადასხვა სფეროში დასაქმებული 120 მენარმე: სამართლებრივი ფორმები მოიცავდა ყველა სახეს. საქმიანობის სახეების მიხედვით: მომსახურება (31%), ვაჭრობა (29%), წარმოება (14%), მშენებლობა (11%), ტურიზმი (7%), სოფლის მეურნეობა (6%), 1%-1%-ით - ენერგეტიკა და საფინანსო სექტორი.

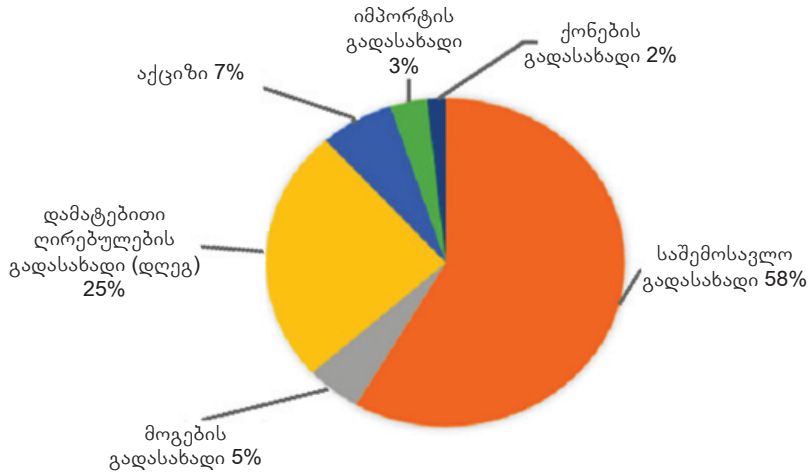
ქვეყანაში მოქმედი გადასახადის განაკვეთების სიდიდითა და დაბეგვრის ობიექტების მიხედვით, საქართველო ერთ-ერთი ლიბერალური ქვეყანაა მსოფლიოში. თუმცა, მიუხედავად ამისა, მენარმეების მხრიდან ყოველთვის არის სურვილი, რაც შეიძლება დაბალი საგადასახადო განაკვეთები მოქმედებდეს. რამდენადაც საქართველოს ბიუჯეტის უმეტესი ნაწილი შედგება სწორედ საგადასახადო შემოსულობებისგან, აუცილებელია ისეთი შუალედის დაცვა, რაც ერთი მხრივ, ნაკლებად დაანვება მენარმეს საგადასახადო ტვირთად და, მეორე მხრივ, ბიუჯეტში არ შეიქმნება დეფიციტი გარკვეული შეღავათების დაწესების ან/და გადასახადის განაკვეთების შემცირების ხარჯზე. იმის გამოსავლენად, თუ რომელი გადასახადის განაკვეთი აწვება მათ დიდ ტვირთად, გამოკითხული მენარმეების აზრით, მათი საქმიანობის ხელშეწყობის და დადებითი გავლენის მოხდენის მიზნით, საგადასახადო განაკვეთების შემცირება სასურველია თითქმის ყველა გადასახადზე (იხ. დიაგრამა 1).

მენარმეების უმრავლესობას (58%) სურვილი აქვს შემცირდეს საშემოსავლო გადასახადი, რაც შეიძლება გამოწვეული იყო იმ საკანონმდებლო ცვლილებით, რომლითაც განისაზღვრა შენატანები საპენსიო ფონდში. დამატებული ღირებულების გადასახადის შემცირების სურვილი გამოთქვა 25%-მა, შემდგომი პოზიციით ფიქსირდება აქციზის გადასახადის განაკვეთის შემცირება (7%). მეოთხე პოზიციაზეა მოგების გადასახადის განაკვეთის შემცირების მსურველი მენარმეები (5%). უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ერთ-ერთი ყველაზე დაბალი მოგების გადასახადის განაკვეთი (15%) აქვს ევროპაში. მეხუთე პოზიციაზეა იმპორტის გადასახადი, რომლის განაკვეთის შემცირების სურვილი აქვთ მენარმეების მხოლოდ 3%-ს. ხოლო, რაც შეეხება ბოლო პოზიციას, როგორც მოსალოდნელი იყო ამ შემთხვევაში წარმოდგენილია ქონების გადასახადი (2%), რადგან როგორც ცნობილია, მისი საგადასახადო განაკვეთების

მაქსიმალური ზღვარი არ აღემატება ქონების ღირებულების 1%-ს. მენარმეობისთვის ყველაზე დიდი წნეხის მქონე აღმოჩნდა საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთი.

მენარმეობის აზრი – რომელი გადასახადის განაკვეთი უნდა შემცირდეს საქართველოში, რასაც დადებითი გავლენის მოხდენა შეუძლია მათ საქმიანობაზე

დიაგრამა 1

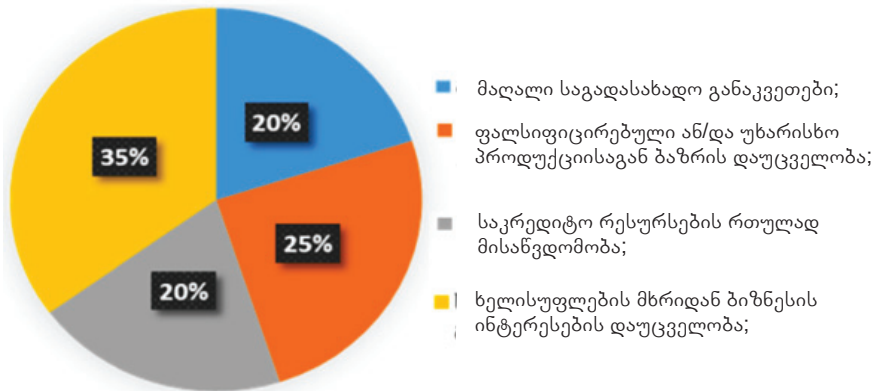
მნიშვნელოვანია იმ პრობლემების და ბარიერების იდენტიფიცირება, რაც დგას მენარმეობის წინაშე. საინტერესოა შედარება, თუ რა პრობლემების წინაშე იდგნენ მენარმეები 2016 წელს და რა მდგომარეობაა 2019 წლისათვის. შესაბამისი გამოკვლევა საშუალებას გვაძლევს შევადაროთ ერთმანეთს მოცემული პერიოდის პრობლემები, შეიცვალა თუ არა მდგომარეობა ამ მხრივ, აღმოიფხვრა თუ არა რომელიმე პრობლემა მენარმეებისთვის, ან ხომ არ დაემატა ახალი ბარიერი მათ საქმიანობის განხორციელებაში. საქართველოში 2016 წლის მდგომარეობით, მენარმეობის განვითარების შემაფერხებელ ძირითად ფაქტორებად მიიჩნეოდა: უხარისხო პროდუქციისგან ბაზრის დაუცველობა; წარმოებისთვის საჭირო ნედლეულის არარსებობა ადგილობრივ ბაზარზე; საკრედიტო რესურსების მოპოვების სირთულე; მაღალი საგადასახადო განაკვეთები; მაკონტროლებელი ორგანოების ზედმეტად ჩარევა ფირმის საქმიანობაში; ბიზნეს-ინტერესების დაუცველობა; მაღალი საპროცენტო განაკვეთები და ა.შ (ერქომაიშვილი, 2016).

რაც შეეხება ამჟამინდელ მდგომარეობას, მენარმეთა გამოკითხვის შედეგად, მენარმეობის განვითარების ძირითად შემაფერხებელ ფაქტორად, რაც

ხელს უშლის მათი საქმიანობის განვითარებას. გამოიკვეთა თითქმის თანაბრად მნიშვნელოვანი და პრობლემური ოთხი ძირითადი საკითხი მცირე მენარმეებისთვის, რომელთა გადაჭრა ძალიან მნიშვნელოვანია მათთვის (იხ. დიაგრამა 2):

მცირე მენარმეების განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორები

დიაგრამა 2

მოკლედ თითოეული მათგანის შესახებ:

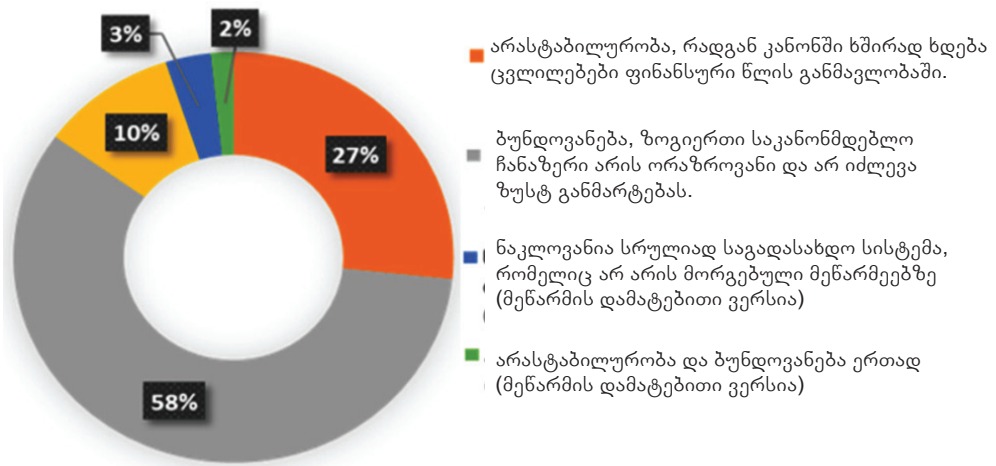
ა) საკრედიტო რესურსების მოპოვების სირთულეზე მიანიშნებს გამოკითხულთა 35%. ეს საკითხი მეტად მწვავედ დგას მცირე მენარმეების წინაშე, რადგან ფინანსების ნაკლებობა აფერხებს მათი საქმიანობის წარმატებით ფუნქციონირებას და გაფართოებას; ბ) ფალსიფიცირებული, ან/და უხარისხო პროდუქციისაგან ბაზრის დაუცველობა (25%); ეს ძალიან მნიშვნელოვანი საკითხია, რომ მენარმეს ჰქონდეს საშუალება, მის მიერ წარმოებული პროდუქცია დაცული იყოს ფალსიფიცირებისგან და ხდებოდეს აღნიშნული საკითხის კონტროლი, რაც მენარმეს ჩააყენებს სამართლიან და კონკურენტულ გარემოში. გ) ხელისუფლების მხრიდან ბიზნესის ინტერესების დაუცველობა (20%); დ) მალალი საგადასახადო განაკვეთები (20%).

2016 და 2019 წლების შედარების საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ უხარისხო პროდუქციისგან ბაზრის დაუცველობა, საკრედიტო რესურსების მოპოვების სირთულე, მალალი საგადასახადო განაკვეთები და ბიზნეს-ინტერესების დაუცველობა, ანუ ყოველივე აღნიშნული, პრობლემის სახით მენარმეების წინაშე იდგა 2016 წელს და ის კვლავაც რჩება შემაფერხებელ ფაქტორებად 2019 წელსაც. რაც შეეხება 2016 წლისთვის არსებულ ბარიერებს, როგორცაა: წარმოებისთვის საჭირო ნედლეულის არ არსებობა ადგილობრივ ბაზარზე, მაკონტროლებელი ორგანოების ზედმეტად ჩარევა ფირმის საქმიანობაში და მალალი საპროცენტო განაკვეთები, 2019 წლის კვლევის საფუძველზე, არსებული პრობლემები მენარმეების მიერ არ დაფიქსირებულა.

რაც შეეხება საქართველოში მოქმედ საგადასახადო სისტემას და მის შეფასებას მენარმეების მიერ, თუ რა სახის სირთულეები აქვთ მათ ამ მხრივ, მისაღებია თუ არა დაბეგვრის მოცემული სისტემა, რამდენად გასაგებია ის გადასახადის გადამხდელებისთვის და რამდენად ითვალისწინებს მენარმეების ინტერესებს, მოცემულმა კვლევამ დაადგინა შემდეგი გარემოებები, რომელიც ყველაზე მეტ სირთულეს უქმნის მენარმეებს (იხ. დიაგრამა 3).

საგადასახადო სისტემის/კანონმდებლობის ნაკლოვანებები მენარმეების შეფასებით

დიაგრამა 3

მთლიანობაში გამოიკვეთა საგადასახადო სისტემის ოთხი ძირითადი ნაკლოვანება, რომელიც პროცენტულად შემდეგნაირად გადანაწილდა: მენარმეების 58% თვლის, რომ ზოგიერთი საკანონმდებლო ჩანაწერი ბუნდოვანია და არ იძლევა ზუსტ განმარტებას; მენარმეების 27%-ის აზრით კი საგადასახადო სისტემის ნაკლოვანებას არასტაბილურობა წარმოადგენს, რადგან ხშირია ცვლილებები; 10%-ის აზრით, ცვლილებები გათვლილია მხოლოდ დიდ ფირმებზე; მენარმეების 5% თვლის, რომ საგადასახადო სისტემის ნაკლოვანებას წარმოადგენს ზემოთ მოყვანილი მიზეზებიდან რამდენიმე ერთად ან/და სრულიად მთელი სისტემა. აქვე გასათვალისწინებელია, რომ მიუხედავად საქართველოს საგადასახადო კოდექსში არსებული ხარვეზებისა, მასში შედის ცვლილებები მენარმეების საჭიროებებიდან გამომდინარე, რომლის დროსაც ასევე გათვალისწინებულია ბიუჯეტის მოცემულობა. აქვე აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო სავალუტო ფონდი გარკვეულ რეკომენდაციებს გასცემს საგადასახადო კოდექსში შესაძლო ცვლილებებთან დაკავშირებით, რომელიც იქნება მენარ-

მეებზე მორგებული (მაგ: ბოლო წლებში საგადასახადო კოდექსში განხორციელებული ცვლილებებიდან შეგვიძლია გამოვყოთ დამატებული ღირებულების გადასახადის ზედმეტობის ავტომატურად დაბრუნების სისტემა, რომელიც იყო სავალუტო ფონდის რეკომენდაცია).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ნათელია, რომ მიუხედავად რიგი დადებითი გავლენის მქონე საგადასახადო რეფორმისა, მენარმეები კვლავ დგანან გარკვეული ბარიერებისა და პრობლემების წინაშე. სხვადასხვა მიზეზიდან გამომდინარე, მენარმეების უმეტესობას (58%) წნებად აწვება საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთი, რაც შეიძლება ასევე გამონეწული იყოს საპენსიო ფონდის დაარსების გამო. იმ შემთხვევაში, თუ მოცემული გადასახადის განაკვეთი შემცირდება, აუცილებელია, რომ ის დაბალანსდეს იგივე გადასახადში დასაბეგრი ბაზის გაზრდით (რათა განაკვეთის შემცირებამ არ გამოიწვიოს ბიუჯეტის დეფიციტი); მიზანშეწონილია საგადასახადო კოდექსში დაზუსტდეს ორაზროვანი ჩანანერები, რომელიც არ იძლევა ზუსტ განმარტებას. ყოველივე აღნიშნული მენარმეებს საშუალებას მისცემს იმოქმედონ კანონმდებლობის შესაბამისად და არ მოხდეს მათ მიერ მისი უნებური დარღვევა; რაც შეეხება მენარმეებისთვის ისეთ პრობლემებს როგორცაა: ფალსიფიცირებული, ან/და უხარისხო პროდუქციისაგან ბაზრის დაუცველობა; ხელისუფლების მხრიდან ბიზნესის ინტერესების დაუცველობა; საკრედიტო რესურსების რთულად მისაწვდომობა და მაღალი საგადასახადო განაკვეთები საჭიროა - კომპლექსურ - სისტემური მიდგომა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ეკონომიკური რეფორმების შემუშავება-განხორციელებისას აუცილებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული მენარმეობის შემაფერხებელი ბარიერები, რათა გაუმჯობესდეს სამენარმეო გარემო, რაც თავის მხრივ, ეკონომიკის მდგრადობას განაპირობებს.

ლიტერატურა:

- ერქომაიშვილი გ. (2016). საქართველოს განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებები. თბილისი.
- საქართველოს პარლამენტი. (2010). საქართველოს საგადასახადო კოდექსი 2019 წლის 25 მაისის მდგომარეობით.
- საქართველოს პარლამენტი. (2010). საქართველოს საგადასახადო კოდექსი 2011 წლის 12 მარტის მდგომარეობით.
- www.economy.ge
- www.mof.ge
- www.parliament.ge
- www.rs.ge

References:

- Erkomaishvili G. (2016). Sakartvelos ganvitarebis ekonomikuri politikis prioritetuli mimartulebebi. Tbilisi. [Priority Directions of Economic Development Policy of Georgia] (in Georgian).
- Saqartvelos parlamenti (2010). Sakartvelos sagadasaxado kodeqsi 2019 elis 25 maisis mdgomareobit. [The Parliament of Georgia. Tax Code of Georgia for May 25, 2011.] (in Georgian).
- Saqartvelos parlamenti (2010). Sakartvelos sagadasaxado kodeqsi 2011 wlis 12 martis mdgomareobit. [The Parliament of Georgia. Tax Code of Georgia as of March 12, 2011.](in Georgian).
- www.economy.ge
- www.mof.ge
- www.parliament.ge
- www.rs.ge

How to Overcome the Barriers for Entrepreneurial Activity in Georgia

Iza Bukia

Doctoral Student

of Iv. Javakishvili Tbilisi State University

izabukia@yahoo.com

A number of actions are being taken to develop and promote entrepreneurship in Georgia. It is expressed both in the development and implementation of various strategies and in tax reform. However, entrepreneurs still face various problems and barriers. 120 entrepreneurs were interviewed. The purpose of this paper is to identify the barriers to entrepreneurial activity and the problematic issues facing them; identifying the gaps in Georgia's tax system in terms of entrepreneurs and identifying the type of tax with the greatest pressure; also identifying barriers to other non-tax aspects for entrepreneurs.

The development of the entrepreneurial environment and the promotion of entrepreneurs are very important for the state. A number of tax reforms have been implemented in Georgia (Introduction of special taxation regimes; the so-called profit tax Introduction of Estonian model; liberalization of tax sanctions; implementation of a United Treasury Code; Automatic VAT refund service) that were adopted to support entrepreneurs, to expand their activities and facilitate their relationship with the tax authority. Nevertheless, entrepreneurs still face certain barriers and problems, which were identified by research. 120 entrepreneurs across Georgia were interviewed; the number of entrepreneurs surveyed by type of activity is as follows: Service (31%), Trade (29%), Production (14%), Construction (11%), Tourism (7%), Agriculture (6%), 1% -1% Energy and Finance sector.

The magnitude of the tax rates in force in the country and according to the objects of taxation, Georgia is one of the most liberal countries in the world. But despite that, there is always the desire of entrepreneurs, operate as low as possible tax rates. To find out which tax rate puts them in a big burden, according to interviewed entrepreneurs, the majority of entrepreneurs (58%) want to reduce their income tax. 25% of entrepreneurs want to reduce Value Added Tax (VAT). The next position shows the reduction of excise tax rate (7%). This is followed by a reduction in the profit tax rate (5%). In the last positions are import (3%) and property tax rates (2%).

The following problems are the main impediments and problems to the development of entrepreneurship: A) Difficult access to credit resources (35%); B) Market insecurity from counterfeit products (25%); C) Insecurity of business interests by the government (20%); D) High tax rates (20%); The tax system in Georgia and its evaluation by entrepreneurs, what kind of difficulties do they have in this regard, this study identified the following circumstances: 58% of entrepreneurs think that some legislative records are vague and do not provide an accurate explanation; While 27% of entrepreneurs think that the weakness of the tax system is instability; 10% think the changes are only for large firms; 5% of entrepreneurs believe that the tax system deficiency is a few of the reasons mentioned above.

Given the above, it is clear that despite a number of positive impacts of tax reform, entrepreneurs still face certain barriers and problems. Therefore, when developing economic reforms it is desirable that the problems/barriers of entrepreneurs be taken into account by the government, in order to improve the entrepreneurial environment.

Keywords: Entrepreneurship, tax system, taxes, tax reforms.

JEL Codes: H20, H24, H25, H71

The Main Structure and Directions of Diversification of the Economy of Azerbaijan

Zumrud Nadjafova

*The Lecturer of Economy Department of
Azerbaijan State Economic University (UNEC)
zumrud_n@mail.ru*

The economy of the Republic of Azerbaijan relies heavily on its natural resources, the main resource, it should be noted, is oil. The economic crisis that began in recent years, the fall in oil prices and the devaluation of the manat affected the economic processes in Azerbaijan. In 2012, the head of state signed a decree approving the Azerbaijan 2020: A Look into the Future Development Concept. After conducting a brief SWOT analysis of the economy of Azerbaijan, we understand that a deliberate policy to strengthen the oil sector for the development of the non-oil sector is a priority and direction for diversifying the national economy.

The main strategic view of the further development of the economy of Azerbaijan is the effective use of existing resources to achieve sustainable economic growth and high social well-being, creating conditions for the protection and defense of human rights and freedoms, and their active civic participation in the public life of the country.

Keywords: *GDP diversification, world market, development of production and services, innovative goods, Azerbaijan.*

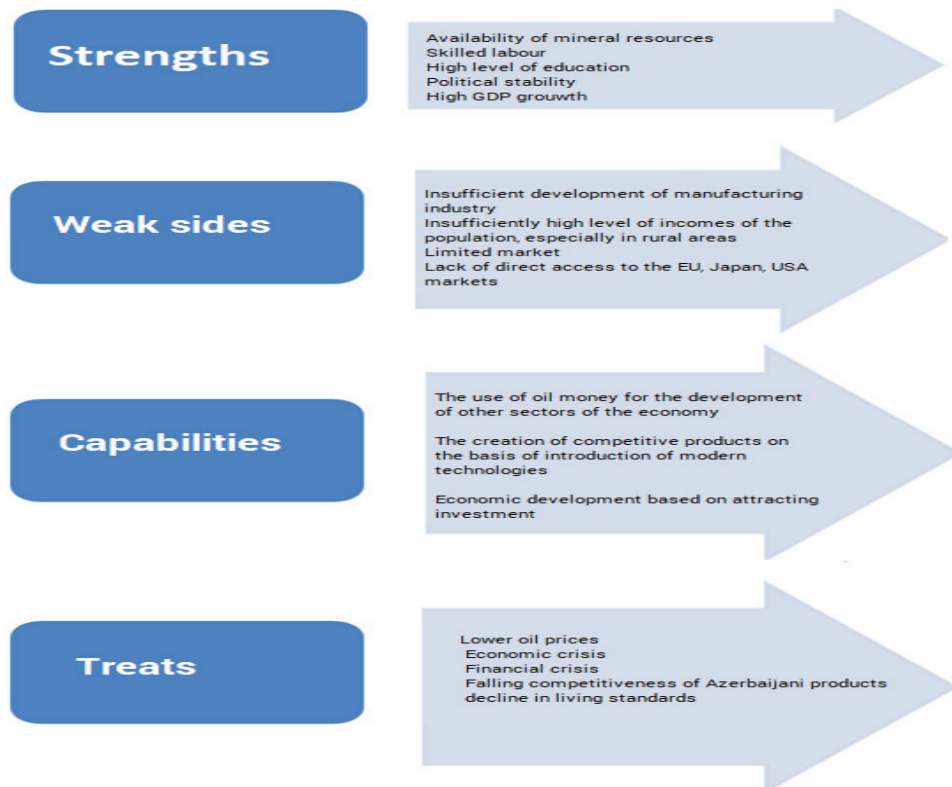
The economy of the Republic of Azerbaijan relies heavily on its natural resources, the main resource, it should be noted, is oil. The economic crisis that began in recent years, the fall in oil prices and the devaluation of the manat affected the economic processes in Azerbaijan. The second devaluation of the national currency - manat by 47.6% at the end of 2015, President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev referred to the program step, noting the main tasks facing the structures responsible for the development of a number of sectors of the Azerbaijani economy [www.president.az, 2018]. Considering the current state of the country's economy, it is worth noting that several years ago Azerbaijan began to form a single plan for the development of the non-oil sector, which will reduce the country's dependence on hydrocarbon resources.

In 2012, the head of state signed a decree approving the Azerbaijan 2020: A Look into the Future Development Concept [Концепция развития «Азербайджан 2020: взгляд в будущее», 2012]. The concept, which covers the period up to 2020, envisages strengthening the development of economic processes in the country's regions, improving

competitiveness, improving transport infrastructure, logistics, transit, transition to an information society, developing human capital, developing culture, institutional reforms and environmental protection. After conducting a brief SWOT analysis of the economy of Azerbaijan, we understand that a deliberate policy to strengthen the oil sector for the development of the non-oil sector is a priority and direction for diversifying the national economy.

According to this analysis, the prospects for the development of the Azerbaijani economy for its further development should be identified 6 main reasons that form the structure and action plan for their successful implementation.

- 1) Macroeconomic and political stability in the country;
- 2) Acceptable investment climate;
- 3) Availability of foreign exchange reserves to ensure financial independence in the country;
- 4) The presence of its own socio-economic model for the development of the non-oil sector;
- 5) The ability to expand the transit of Azerbaijani products to the world market;
- 6) Recognition of Azerbaijan as a reliable partner among the leading economic powers.

SWOT Analysis of Azerbaijan's economy

These conditions allow us to develop an appropriate structure and further action plan for their effective use and functioning of the entire structure. The diversification of the economy of Azerbaijan has 5 main dimensions [Mehdiyev, 2005]:

- GDP diversification will mainly focus on the non-oil sector;
- Export diversification will be based on updating the share of innovative goods and services;
- Diversification of partners, based on the economies of developed countries;
- Diversification of institutional security, including natural capital, physical capital, human and institutional;
- Diversification of the regional economy.

According to the Concept "Azerbaijan 2020: A Look into the Future", the main directions of economic diversification were formed.

The main strategic view of the further development of the economy of Azerbaijan is the effective use of existing resources to achieve sustainable economic growth and high social well-being, creating conditions for the protection and defense of human rights and freedoms, and their active civic participation in the public life of the country.

The main goal of diversification of the national economy, as the head of state Ilham Aliyev noted, is the entry of Azerbaijan by 2020 into the number of countries with "high average income", eliminating dependence on hydrocarbon exports, strengthening its position and further progress among the countries with "high human development" classifications of the United Nations Development Program for Human Development.

Regarding economic development, the main goal is to preserve the status of Azerbaijan as a leader in the region and turn it into a country with a high competitiveness of the participant in the system of international economic relations. The Development Concept "Azerbaijan - 2020: A Look into the Future" is based on the economic model of export orientation and provides that increasing competitiveness and improving the structure of the economy will contribute to the growth of non-oil exports. The promotion and expansion of innovation, along with the rapid development of the non-oil industry, will create a fertile ground for the formation of a knowledge-based economy in the country.

The formation of a highly competitive economy is a priority for diversifying the economy of Azerbaijan. As noted earlier, the socio-economic model of Azerbaijan has a specific character. Azerbaijan seeks to form an economic model based on effective government regulation and mature market relations.

As experience shows, an effective economic system with global competitiveness can exist only in the conditions of market relations based on free competition and entrepreneurial activity. As noted in the concept, in the conditions of completion of the transition period and the formation of mature market relations in Azerbaijan, the functions of state regulation and management will be carried out mainly in the field of maintaining macro-economic stability, improving the business atmosphere and ensuring free competition in the country, creating favorable conditions for local and foreign investment, improving the

structure of the economy, the implementation of investment and large-scale infrastructure projects, effective organization of social protection of the population. In order to further increase the competitiveness of the economic system, a gradual transition from passive to active tax policy will be ensured, and measures taken to optimize tax rates will help create a favorable environment for business activities.

The improvement of the existing structure of oil production and the development of the non-oil sector is characterized as a direction in the construction, reconstruction and modernization of the systems for the production, transportation and processing of oil and gas. As part of the development of the economy, on the basis of the respective entities, it is also planned to build a complex consisting of oil, gas and petrochemical plants. The formation of the complex will make it possible to attract the necessary investments, comply with environmental standards, establish a technological chain before the production of final products, increase the competitiveness of finished products, and expand the volume and range of exports in this area.

In the period covered by the concept, in order to accelerate the use of alternative energy sources, it is planned to carry out work aimed at implementing incentive measures, developing the institutional environment, strengthening scientific and technological potential, continuing training of specialists and educating energy consumers. In 2009, the State Agency for Alternative and Renewable Energy Sources of Azerbaijan was created, which was actively engaged in the project on “Promoting the development of sustainable energy in Azerbaijan” in cooperation with UNDP. According to this agency, Azerbaijan has a wind power potential of about 4.5 thousand megawatts, biomass - 1.5 thousand megawatts, geothermal and geothermal energy - 800 megawatts, small hydroelectric power stations - 350 megawatts.[www.stat.gov.az]

The development of regions through the creation of industrial enterprises, characterized by production based on local raw materials, the offer is not completed. There is a great potential for the development and construction of enterprises for the production of steel, oil and gas processing and petrochemical complexes. The main feature of the development of innovative technologies in industrial enterprises is the creation of industrial towns in the regions. From this point of view, the period covered by the concept sets the goal of creating a special economic zone, and organizing industrial towns for each economic region, taking into account their economic potential (including industrial towns for processing petrochemical products in Sumgait, recycling household waste in Balakhani and producing metal (aluminum) products in Ganja).

The formation of transport infrastructure will allow Azerbaijan to build trade relations with many countries both in the region and with distant countries.

Effective use of the strategic geographical location of the country allows you to create logistics in the regions of the Republic. The developed transport network and services make it possible to increase the attractiveness of the country as an industrial and investment center. The basis of this direction is the formation of the structure of the mechanism of management of local and foreign transportation. In this regard, it is planned to implement generalized measures reflecting a unified strategic approach for road, rail, water, air

and metro. In order to increase the competitiveness of the country in the international transport corridors Europe-Caucasus-Asia and North-South, measures will be taken to reduce the costs associated with cargo transportation through Azerbaijan, reduce the time spent on export-import operations and transit, simplify procedures. Discussion in Baku in January 2016 on the creation of the North-South project will allow to increase cargo transportation and passenger transportation from Russia to India through Azerbaijan. North-South is a multi-modal route for transporting passengers and cargo, with a total length of 7,200 kilometers from St. Petersburg to the port of Mumbai (Bombay). It was created to attract transit cargo flows from India, Iran and other countries of the Persian Gulf to the Russian territory (through the Caspian Sea) and further to Northern and Western Europe. The significance and possibilities of the corridor can be judged by the commodity market, which it can cover. According to forecasts, this figure is estimated at more than 20 million tons per year. In 2016, it is planned to complete the first phase of construction work, which provides for the construction of a railway eight kilometers long from Azerbaijani Astara to Iran's border, where a bridge across the Astara River will also be built.

In the coming years, the construction of the International Sea Trade Port in Alat will be completed, the fleet will be renewed and expanded, the transport and logistics center will be built, the Baku-BeyukKesik and Baku-Yalama railways will be restored and modernized, and the railway will be put into operation Baku-Tbilisi-Kars. At the same time, the necessary reconstruction will be carried out on the main ways of railway transport, the transportation fleet will be updated, the transition to the thrust system with alternating current will be provided on all routes.

The third, one of the important directions, is the use of information and communication technologies for the transition to an information society. The transition to the information community, through the development of ICT, the development of electronic services, the development of the activities of the National Center for Electronic Security, are the main ways to regulate this area. Using the capabilities of an artificial satellite allows you to increase annual income, thereby developing the non-oil sector. According to the data of the Ministry of Communications and High Technologies, starting from 2007 the income growth of the information and communication sector reaches 25-30% per year.

The fourth direction of diversification of the national economy is the development of human capital and social spheres. The main aspects of this direction are health issues, the formation of a modern education system and the improvement of the social protection system. The dynamic increase in the share of allocated[Abbasov,2005]

- on health care funds in gross domestic product and formation
- mechanisms to ensure rational and targeted use
- allocated funds

To enhance the material and technical base health are carried out construction, overhaul and reconstruction of medical institutions, equipping them with modern medical equipment, at the same time systematically continuing health care reforms. In accordance with the sustainable course of President IlhamAliyev, from the 2015 budget, 708.0 million

manat were allocated to health care spending or 6.4 percent more compared to 2014, 161.0 was spent on financing 13 state programs and activities in the health sector million manat. As a result of the approved “State Program on Improving Maternal and Child Health for 2014–2020,” maternal and infant mortality rates in the republic have decreased. So, if the coefficient of maternal death for every 100 thousand live births in 2006 was 34.2, then in 2013 this figure was 14.5. And the infant mortality rate per 1,000 live births in the respective years decreased from 11.9 to 10.8. Great work is underway on social protection and improving the living conditions of refugees. As the Minister of Finance Samir Sharifov noted at a meeting of the Cabinet of Ministers dedicated to the results of socio-economic development in 2015, 378.0 million manat was spent from the consolidated and state budgets as a whole to enhance social protection and improve the living conditions of refugees and internally displaced persons. The number of current and capital expenditures of the state budget - 228.0 million manat, from the budget of the State Oil Fund - 150.0 million manat.

Despite the economic and financial difficulties that our country faced in 2015,

Azerbaijan is not going to curtail projects in the development of the economic potential of the country’s regions, in particular, the agricultural sector of the economy, the use of human capital and intellectual property.

To achieve the above directions, Azerbaijan is developing and considering mechanisms for

the effective regulation and functioning of this structure. These mechanisms include the following:

- Improvement and formation of tax and customs mechanisms;
- Use of export support system;
- Increasing the capacity of the agricultural sector;
- Support for small and medium-sized businesses, through lending and the active participation of commercial banks;
- Stimulation of venture production;
- Development of production and services.

Thus, it should be noted that Azerbaijan is trying to create a structure to strengthen the economy by using oil and gas fields, exporting oil and improving petrochemical products to transform and transform the country from a raw material exporter to an exporter of finished petrochemical products, transportation services. Technology information and communication sector to create a strong, competitive economy.

References:

- Koncepcia razvitia “Azerbaidjan 2020: vzgliad na budushee,” 2012. [The Concept of Developing: “Azerbaijan 2020: Looking to the Future”, 2012]. (in Russian).
- www.president.az Oficialnyi sait Prezidenta Azerbajjanskoi Respubliki. [The official site of Prezident of Azerbaijan] (in Russian).
- www.stat.gov.az Gosudarstvennyi komitet statistiki azerbajjanskoi respubliki. [The State Committee of Statistics of Azerbaijan Republic] (in Russian).

- www.maliyye.gov.az Ministerstvo finansov azerbaijanskoi respubliki [Ministry of Finances of Azerbaijan Republic].
- “EU-Azerbaijan Partnership and Co-operation Agreement”, Baku, 2002.
- “A Strategy for EU Foreign Policy”. EU Institute for Security Studies, Report, June 2010.

აზერბაიჯანის ეკონომიკის ძირითადი სტრუქტურა და მისი დივერსიფიკაციის მიმართულებები

ზუმრუდ ნაჰაფოვა

*აზერბაიჯანის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკის დეპარტამენტის ლექტორი
zumrud_n@mail.ru*

აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ეკონომიკა დიდწილად ეყრდნობა მის ბუნებრივ რესურსებს. უნდა აღინიშნოს, რომ მისი მთავარი რესურსი არის ნავთობი. ბოლო წლების განმავლობაში დაწყებული ეკონომიკური კრიზისი, ნავთობის ფასების ვარდნა და მანათის დევალვაცია გავლენას ახდენდა აზერბაიჯანის ეკონომიკაზე. 2012 წელს სახელმწიფოს მეთაურმა ხელი მოაწერა ბრძანებულებას, რომლითაც დამტკიცდა პროგრამა „აზერბაიჯანი 2020“. შეიცვალა მომავლის განვითარების კონცეფცია. აზერბაიჯანის ეკონომიკის მოკლე SWOT ანალიზის ჩატარების შემდეგ ჩვენ გვესმის, რომ აუცილებელია ეროვნული ეკონომიკის დივერსიფიკაცია და ნავთობის სექტორის გაძლიერება არანავთობის სექტორის განვითარების მიზნით.

აზერბაიჯანის ეკონომიკის შემდგომი განვითარების მთავარი სტრატეგიული ხედვა არის არსებული რესურსების ეფექტიანი გამოყენება მდგრადი ეკონომიკური ზრდისა და მაღალი სოციალური კეთილდღეობის მისაღწევად.

უკანასკნელი წლების ეკონომიკურმა კრიზისმა, ფასების ვარდნამ ნავთობზე და მანათის დევალვაციამ, მკვეთრად უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინა აზერბაიჯანის ეკონომიკაზე. შექმნილი სიტუაციიდან გამოსვლის მიზნით აზერბაიჯანის რესპუბლიკის პრეზიდენტმა ილჰამ ალიევმა მიიღო პროგრამა, რომელიც ითვალისწინებს ქვეყნის რეგიონებში ეკონომიკური პროცესების განვითარების გაძლიერებას, კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას, ლოჯისტიკას, ტრანზიტს, ინფორმაციულ საზოგადოებაში გადასვლას, ადამიან-კაპიტალისა და კულტურის განვითარებას, ინსტიტუციონალურ რეფორმებს და გარემოს დაცვას.

ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი ქვეყნები და საქართველოს ევროპული ინტეგრაციის პერსპექტივები

რამაზ ფუტყარაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
ramaz.putkaradze@tsu.ge

სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი და პოტენციური კანდიდატი ქვეყნების ზოგიერთი შედარებითი მაჩვენებელი. საქართველოსა და ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების კვლევას ქართველი და უცხოელი მეცნიერ-ეკონომისტების არაერთი ნაშრომი მიეძღვნა, მაგრამ საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების კვლევას ნაკლები ყურადღება ეთმობა, საკითხი კი ფრიად აქტუალურია. კვლევაში გამოყენებულია CAGE დისტანციის მეთოდი, რომელიც ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ნაკლებადაა შესწავლილი. გაკეთებულია დასკვნა, რომ საქართველოს შეუძლია მიაღწიოს ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნის სტატუსს.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ინტეგრაცია, ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნები, საქართველო, CAGE დისტანციის მეთოდი.

მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციისა და რეგიონული ინტეგრაციის პირობებში, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება დიდადაა დამოკიდებული წარმატებულ საგარეო პოლიტიკასა და ეკონომიკურ რეფორმებზე, და ასევე იმ უარყოფითი ზეგავლენის შემცირებაზე, რაც გლობალიზაციის პროცესებს თან ახლავს. მსოფლიო ეკონომიკაში ეროვნული ეკონომიკის წარმატებული ინტეგრაცია ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებით აქტუალურია. ასევე, ეროვნული ეკონომიკისათვის საჭიროა გლობალურ ფინანსურ ბაზრებთან ადგილობრივი ფინანსური სისტემის ინტეგრაცია. თავის მხრივ, საერთაშორისო ფინანსურ ბაზრებთან დაახლოება დადებითად აისახება ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობაზე.

ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი და პოტენციური კანდიდატი ქვეყნები

ევროკავშირის ოფიციალური ვებგვერდზე მოცემულია ევროპის ქვეყნების შემდეგი კლასიფიკაცია: 1) ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნები (ალბანეთი, მონტენეგრო, ჩრდილოეთ მაკედონია, სერბეთი, თურქეთი); 2) ევროკავში-

რის პოტენციური კანდიდატი ქვეყნები (ბოსნია და ჰერცეგოვინა და კოსოვო). პოტენციური კანდიდატებია ქვეყნები, რომლებსაც მომავალში ევროკავშირში განწევრიანების მკაფიო პერსპექტივა აქვთ, მაგრამ ჯერ არ მიუღიათ კანდიდატი ქვეყნის სტატუსი; 3) სხვა ევროპული ქვეყნები (ანდორა, სომხეთი, აზერბაიჯანი, ბელარუსი, საქართველო, ისლანდია, ლიხტენშტეინი, მოლდოვა, მონაკო, ნორვეგია, რუსეთი, უკრაინა და ვატიკანი) (European Commission, 2019). მესამე ჯგუფში ძირითადად წარმოდგენილია ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის სახელმწიფოები, ასევე ყოფილი საბჭოთა ქვეყნები.

საქართველო 2014 წლიდან, ევროკავშირთან ხელმოწერილი ასოცირების ხელშეკრულების შემდეგ, იწყებს საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების, ქვეყნის მსოფლიო ეკონომიკასა და მსოფლიო ფინანსურ სისტემაში ინტეგრაციის ახალი ეტაპს (ფუტკარაძე, 2019). დღეისათვის საქართველოსა და ევროკავშირს შორის მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობებია. აღსანიშნავია, რომ 5 წელი გავიდა საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმების ხელმოწერიდან, ხოლო 10 წელი – ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობიდან.

ცნობილია, რომ ევროკავშირში განწევრიანების შედეგად არაერთმა ქვეყანამ მოახერხა ეკონომიკური განვითარების მიღწევა (Lane 2007). ევროკავშირში განწევრიანებამ მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ახალი წევრი ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე. რაც, თავის მხრივ, ხელს უწყობს ევროკავშირის პოზიციების კიდევ უფრო გაზრდას მსოფლიო ეკონომიკაში.

ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი ქვეყნებიდან (ალბანეთი, ბოსნია და ჰერცეგოვინა, მონტენეგრო, მაკედონია, კოსოვო, სერბეთი და თურქეთი) თურქეთი წარმოადგენს საქართველოს მნიშვნელოვან სავაჭრო პარტნიორ ქვეყანას. თურქეთი საქართველოს N1 სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანაა იმპორტისა და სავაჭრო ბრუნვის მიხედვით და მე-5 საექსპორტო ქვეყანა (საქსტატი, 2019).

ბოლო პერიოდში ევროკავშირსა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის მჭიდრო სავაჭრო ეკონომიკური ურთიერთობებია. ასევე, ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობაა, რასაც ხელს უწყობს ის, რომ აღნიშნული ქვეყნებიდან ყველა გარდა თურქეთის ცენტრალური ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციის (CEFTA) წევრია.

CAGE დისტანციის მოდელი

სტატიაში განხილულია CAGE დისტანციის მეთოდის კომპონენტები, კულტურული, ადმინისტრაციული, გეოგრაფიული და ეკონომიკური, რითაც შესაძლებელია ვაჭრობისა და ეკონომიკურ ინტეგრაციის პერსპექტივების შეფასება. ასევე, საქართველოს მთელი რიგი მაჩვენებელი შედარებულია ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებთან.

კვლევის ერთ-ერთი მიზანია საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ ქვეყნებს შორის განსხვავებების გამოვლენა CAGE დისტანციის მეთოდის საშუალებით, რომელიც შემოთავაზებული იქნა პროფესორ ფენქაჟ გემავათის (Pankaj Ghemawat) Ghemawat 2001, 2014) მიერ, და რომელიც ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ნაკლებადაა შესწავლილი.

CAGE (კულტურული, ადმინისტრაციული, გეოგრაფიული და ეკონომიკური) დისტანციის მოდელი წარმოადგენს სათანადო ჩარჩოს, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნებს შორის კულტურულ, ადმინისტრაციულ, გეოგრაფიულ და ეკონომიკურ განსხვავებებს (Ghemawat 2001). თავის მხრივ აღნიშნული და სხვა ბარიერები სხვადასხვა ზომით გავლენას ახდენს ქვეყნებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკურ (და არა მარტო) თანამშრომლობის მასშტაბებსა და პერსპექტივებზე.

აღნიშნული მეთოდით შესწავლილი და შეფასებულია არაერთი ქვეყნის საგარეო ვაჭრობა და მათი ეკონომიკის ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკაში (მაგალითად Stober 2015, Miloloža 2015). მეთოდი გვეხმარება იმ შედეგების შეფასებაში, რომლებიც ეკონომიკური ინტეგრაციისა და ვაჭრობის ბარიერებად გვევლინება. ამასთან, ქვეყნებს შორის არსებულ განსხვავებებზე მნიშვნელოვანი ინფორმაციას გვაძლევს. მეთოდი რაოდენობრივი ანალიზის განხორციელების საშუალებასაც იძლევა.

კულტურული დისტანცია – CAGE დისტანციის მეთოდის ერთ-ერთ ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს, რადგანაც კულტურას ქვეყნებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკურ ინტეგრაციაში მნიშვნელობა აქვს. მიუხედავად იმისა, რომ „კულტურა“ უხილავია, ის განსაზღვრავს, თუ როგორ აღიქვამენ ადამიანები ფასეულობებსა და ქცევებს. შესაბამისად, ის აისახება როგორც განსხვავებები სოციალურ ნორმებში, ენასა და რელიგიურ მრწამსში ქვეყნებს შორის. ადამიანის განვითარებაზე გავლენას ახდენს მათი კულტურა. ადამიანები გარემოს საკუთარი საჭიროებებიდან გამომდინარე ცვლიან. საჭიროა კულტურული განსხვავებების დაკვირვება ეროვნულ დონეზე. ამის მიზეზი ისაა, რომ საერთაშორისო თანამშრომლობაზე კულტურა ფორმირებადი ხასიათის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

ცნობილია, რომ ევროკავშირი რომელიმე ქვეყნის კულტურის შეცვლას კი არ ცდილობს, არამედ იღვწის ევროპის კულტურათა მრავალფეროვნების დაცვისათვის. ევროკავშირის დევიზია „ერთიანობა მრავალფეროვნებაში“. ევროკავშირი პატივს სცემს საქართველოს კულტურულ ფასეულობებს.

საუკუნეების მანძილზე თავისი მძიმე ხვედრი, საქართველოს არ აძლევდა შესაძლებლობას, შებრუნებულიყო ევროპისაკენ (მსოფლიო ეკონომიკა, 2008). ისტორიულად, საქართველოს საგარეო პოლიტიკა და მისი არჩევანი ყოველთვის დასავლური სამყაროსკენ სწრაფვით იყო განპირობებული. ჩვენი ქვეყნის ქრისტიანულმა ღირებულებებმა, რაც გულისხმობს ტოლერანტობას, შემწყნარებლობას, საზოგადოების ყველა ინდივიდის თავისუფლებას, სამართლიანობასა და ოჯახისადმი განსაკუთრებულ პატივისცემას – საქართველოს მოსახლეობის დასავლურ მისწრაფებებს ნაყოფიერი ნიადაგი მოუშადა. ევროპული

კავშირიც სწორედ ქრისტიანულ საფუძვლებსა და მორალზე დგას, რაც მას საშუალებას აძლევს, იყოს მრავალფეროვანი და თავისუფლების იდეაზე დაშენებული ერთობა. დეკლარირებულად, ევროკავშირი შემდეგ ძირითად ფასეულობებს ეყრდნობა: ადამიანის ღირსებისა და უფლებების პატივისცემა, თავისუფლება, დემოკრატიული მმართველობა, თანასწორობა და კანონის უზენაესობა. თუ გადავხედავთ ჩვენივე კონსტიტუციას, ის პირდაპირ იმეორებს ზემოჩამოთვლილ ღირებულებებს. თუმცა, კონსტიტუციის გარეშეც, საქართველოსთვის ღირსებისა და თავისუფლების, ისევე როგორც დემოკრატიული მმართველობის დახვეწისა და თანასწორობის იდეა, ყოველთვის იყო მისი ბუნებრივი ნაწილი (საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, 2019).

ადმინისტრაციული დისტანცია ასახავს სავაჭრო პარტნიორებს შორის ისტორიულ და თანამედროვე სამართლებრივ მსგავსებებს. ადმინისტრაციული ფაქტორები მოიცავს ბიუროკრატიასა და პოლიტიკურ სტრუქტურას ქვეყანაში. პოლიტიკურ რისკს ხშირად გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება, ის გავლენას ახდენს სავაჭრო-ეკონომიკურ თანამშრომლობაზე და ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე.

ადმინისტრაციული დისტანცია აისახება სხვადასხვა სამთავრობო პოლიტიკასა და, ასევე, მთავრობის ეფექტურობაზე (Ghemawat, 2001). ბოლო პერიოდში ბევრი ქვეყანა ცდილობს თავისუფალი ვაჭრობის პოლიტიკის გატარებას. სწორედ წევრ ქვეყნებს შორის თავისუფალმა ვაჭრობამ შეუწყო ხელი ევროკავშირის წევრი ქვეყნების განვითარებას, სადაც მოქმედებს ოთხი თავისუფლება და გადანყვეტილებები მიიღება ერთობლივად წევრი ქვეყნების მიერ.

ქვეყნებს შორის რეალური მანძილის გარდა, გეოგრაფიული დისტანცია გულისხმობს ტოპოგრაფიულ მახასიათებლებს, ქვეყნის ზომას, ზოგიერთი დიდი ქალაქის საშუალო მანძილს ეროვნულ საზღვრამდე, გზების მდგომარეობასა. ის ასევე მოიცავს ტრანსპორტის და, ზოგადად, საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის ხელმისაწვდომობას. ამდენად, ის გავლენას ახდენს ტრანსპორტირების ხარჯზე და ინვესტ ბარიერებს კომუნიკაციისა და ინფორმაციის სფეროში.

ცნობილია, რომ ეკონომიკური ინტეგრაციის წარმატებული განვითარებისათვის ერთ-ერთი წინამძღვარი ქვეყნების გეოგრაფიული სიახლოვე, უფრო მეტიც, მსოფლიოს ძირითადი ეკონომიკური ინტეგრაციული გაერთიანებების წევრი ქვეყნები მეზობელი ქვეყნებია ერთ კონტინენტზე.

გეოგრაფიული სეგმენტი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ქვეყნებს შორის ვაჭრობისას. კერძოდ, ხარჯები მნიშვნელოვნად მცირდება იმ ქვეყნებსა და კომპანიებს შორის, რომლებიც გეოგრაფიულად ერთმანეთთან ახლოს არიან. თუმცა, გლობალიზაციისა და სატრანსპორტო სისტემის განვითარების შედეგად აღნიშნული ფაქტორის გავლენა შემცირებულია.

ეკონომიკური დისტანცია ქვეყნებს შორის არსებულ ეკონომიკურ მაჩვენებლებს ეხება. აღნიშნული გულისხმობს განსხვავებებს შემოსავლებში,

სიმდიდრის განაწილებასა და მსყიდველობით უნარიანობაში. მნიშვნელოვანი ეკონომიკური განსხვავებები ქვეყნებს შორის აფერხებს წარმატებულ ეკონომიკურ ინტეგრაციას. ნაშრომში წარმოდგენილია მოცემული ქვეყნების მსპ (მთლიანი სამამულო პროდუქტი) (პაპავა, სილაგაძე 2018), და მსპ მოსახლების მოსახლეობის ერთ სულზე. ამრიგად, CAGE დისტანციის მეთოდის გამოყენებით შესაძლოა შევაფასოთ ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაციის შესაძლებლობები.

მეთოდოლოგია. CAGE დისტანციის მოდელი მრავალგანზომილებიანი ინსტრუმენტია, რომელიც გამოიყენება ორმხრივი ვაჭრობის შესაფასებლად, რათა გამოვლინდეს საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ ქვეყნებს შორის ურთიერთობების განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი განსხვავებები და მსგავსებები. ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ ქვეყნებს წარმოადგენენ ქვეყნები, რომლებსაც ევროკომისიამ ევროკავშირის კანდიდატობის სტატუსი მიანიჭა, შესაბამისად, აღნიშნულ ქვეყნებს აქვს ევროკავშირში განწევრიანების პერსპექტივა.

მოცემული კვლევის საფუძველია CAGE მოდელი, რომელიც წარმოადგენს ოფიციალურ ონლაინ ინსტრუმენტს ორ ქვეყანას შორის შედარებების გასაუმჯობესებლად CAGE დისტანციის მოდელზე დაყრდნობით. ის მოიცავს 18 სხვადასხვა სახის კულტურულ, ადმინისტრაციულ, გეოგრაფიულ და ეკონომიკურ (CAGE) მდგენელებს და მათ გავლენას საერთაშორისო საქმიანობის სხვადასხვა ტიპზე, ასევე – ეკონომიკურ მონაცემებს 164 ქვეყნის შესახებ. ნაშრომში ძირითადად გამოყენებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამხახურისა და მსოფლიო ბანკის სტატისტიკური წყაროები.

ქვეყნებს შორის კულტურული დისტანციის გაზომვა ორი ინდიკატორით განხორციელდა: ჰუმანური განვითარების ინდექსი და კანონის უზენაესობის ინდექსი. ცნობილია, რომ ჰუმანური განვითარების ინდექსი (HDI) მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნისთვის წარმოადგენს მისი განვითარების ინდიკატორს და მოიცავს განვითარების ისეთ საზომებს, როგორიცაა: სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა; განათლების დონე და მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე. ადამიანის განვითარების ინდექსი გაეროს მიერ ადამიანური განვითარების განსაზღვრის სტანდარტულ საშუალებადაა მიჩნეული. რომლის მთავარი დანიშნულებაა, განსაზღვროს ქვეყნის ადამიანური განვითარების დონე.

ცნობილია, რომ მსოფლიო სამართლის პროექტის ჯგუფი (World Justice Project) აქვეყნებს კანონის უზენაესობის ინდექსს. კვლევის მიზანია დადგინდეს რამდენად ამცირებს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში კანონის უზენაესობის დაცვა კორუფციას და სიღარიბეს, ასევე რამდენად ზრდის ადამიანის ფუნდამენტური უფლებების დაცვას და საზოგადოების მიმართ მთავრობის ანგარიშვალდებულებას. აღსანიშნავია, რომ საქართველო აღნიშნულ რეიტინგში მსოფლიოს 126 ქვეყანას შორის 41-ე ადგილს იკავებს. კანონის უზენაესობის გლობალურ ინდექსში ლიდერობენ ევროკავშირის წევრი ქვეყნები: დანია, ნორვეგია, ფინეთი, შვედეთი და ნიდერლანდები (World Justice Project, 2019).

ადმინისტრაციულ განსხვავებებზე დაკვირვება განხორციელდა ქვეყანაში კორუფციის დონის მიხედვით, რომელიც კორუფციის აღქმის ინდექსით იზომება. ეს მაჩვენებელი ადგენს ქვეყნების რეიტინგს იმის მიხედვით თუ რამდენად კორუმპირებულად აღიქმება ქვეყნის საჯარო სექტორი. ეს კომბინირებული ინდექსია და დგება ექსპერტებისგან და სხვადასხვა დამოუკიდებელი ინსტიტუტის მიერ ჩატარებული კვლევებით მიღებული კორუფციასთან დაკავშირებული მონაცემების საფუძველზე. (საერთაშორისო გამჭვირვალობა, 2018).

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი ქვეყანაში ეკონომიკური თავისუფლების საზომია, რაც ძირითადად ეყრდნობა სხვადასხვა საერთაშორისო რეიტინგების წყაროებს. ეკონომიკური თავისუფლების მსოფლიო რეიტინგს დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში ინვესტიციების შემდგომი მოზიდვის კუთხით. თავის მხრივ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას უწყობს ხელს (Heritage Foundation , 2019).

ეკონომიკური დისტანცია უკავშირდება შემოსავალს, სიმდიდრის განაწილებას და შეფარდებით მყიდველობითუნარიანობას. მომხმარებლის შემოსავალი წარმოდგენილია, როგორც ერთ-ერთი მთავარი ეკონომიკური მახასიათებელი, რომელსაც შეუძლია წარმოქმნას განსხვავება ქვეყნებს შორის. უფრო მეტიც, ის მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ბიზნეს თანამშრომლობისა და ვაჭრობის გარკვეული დონის მიღწევის შესაძლებლობაზე. ამასთან დაკავშირებით, მსოფლიო ბანკის უახლესი ოფიციალური მონაცემები იქნა გამოყენებული. სტატისტიკური მონაცემები 2018 წელს საქართველოს შესახებ მიღებულია საქსტატიდან (geostat.ge, 2019).

კულტურული და ადმინისტრაციული დისტანცია საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის

კულტურა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საერთაშორისო ვაჭრობასა და ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე. თავის მხრივ, ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნები მონაწილეობენ საქართველოს საგარეო სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობებში.

თურქეთი საქართველოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორს წარმოადგენს. ამას ხელს უწყობს ტერიტორიული სიახლოვე. საქართველოს შედარებით მსგავსი კულტურა აკავშირებს ევროკავშირისა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებთან. ლინგვისტური განსხვავება საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ ქვეყნებთან დიდია. რაც შეეხება რელიგიას, აღნიშნულ ქვეყნებში ქრისტიანობა და ისლამი წამყვან რელიგიებს წარმოადგენს. ცხრილ 1 წარმოადგენილია CAGE მეთოდით შეფასებული კულტურული ინდიკატორები.

კულტურული დისტანცია CAGE-ის ინდიკატორების მიხედვით

ცხრილი 1

ქვეყანა	ენა	რელიგია (მოსახლეობის %)
საქართველო	ქართული	მართლმადიდებელი (83,4%); მუსულმანი (10,7%)
ალბანეთი	ალბანური	მუსულმანი (70); ქრისტიანი (30)
მაკედონია	მაკედონიური	ქრისტიანი (65%); მუსულმანი (33%); სხვა (2%)
მონტენეგრო	მონტენეგრული	ქრისტიანი (78%); მუსულმანი (18%)
სერბეთი	სერბული	ქრისტიანი (92%); მუსულმანი (3%)
თურქეთი	თურქული	მუსულმანი (98%); ქრისტიანი (2%)
ბოსნია და ჰერცეგოვინა	ბოსნიური, ხორვატიული, სერბული	ქრისტიანი (46%); მუსულმანი (40%)
კოსოვო	ალბანური, სერბული	მუსულმანი (96%); ქრისტიანი (4%)

წყარო: CAGE

მეორე ცხრილში წარმოდგენილია ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნებისა და საქართველოს ჰუმანური განვითარებისა და კანონის უზენაესობის ინდექსები. ჰუმანური განვითარების ინდექსის მიხედვით, 2018 წელს საქართველო 70-ე ადგილზეა მსოფლიოს 189 ქვეყანას შორის და მისი მაჩვენებელია 0,78. ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნებიდან საქართველო უსწრებს ჩრდილოეთ მაკედონიასა და ბოსნია ჰერცეგოვინას (77-ე ადგილი). მართალია, კოსოვოს მონაცემები ცნობილი არაა, მაგრამ საქართველო სავარაუდოდ ასევე უსწრებს მას. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული ქვეყნებიდან საქართველოსთან ახლოსა სერბეთი (67-ე ადგილი).

კანონის უზენაესობის კრიტერიუმების მიხედვით, საქართველოს უკეთესი მაჩვენებელი აქვს, ვიდრე ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს. აღსანიშნავია, რომ საქართველო აღნიშნულ რეიტინგში მსოფლიოს 126 ქვეყანას შორის 41-ე ადგილს იკავებს. თურქეთში, სერბეთსა და ალბანეთში კანონის უზენაესობის მაჩვენებელი დაბალია. კანონის უზენაესობის გლობალურ ინდექსში ლიდერობენ ევროკავშირის წევრი ქვეყნები: დანია, ნორვეგია, ფინეთი, შვედეთი და ნიდერლანდები.

საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების ჰუმანური განვითარების და კანონის უზენაესობის ინდექსები

ცხრილი 2

ქვეყანა	ჰუმანური განვითარების ინდექსი (2018)	კანონის უზენაესობის ინდექსი (2019)
საქართველო	70 ადგილი (0,780)	0,61 (41 ადგილი)
ალბანეთი	68 (0,785)	0,51 (71)
მაკედონია	80 (0,757)	0,54 (56)
მონტენეგრო	50 (0,814)	-
სერბეთი	67 (0,787)	0,50 (78)
თურქეთი	64 (0,791)	0,42 (109)
ბოსნია და ჰერცეგოვინა	77 (0,768)	53 (60)
კოსოვო	-	-

წყარო: World Justice Project. Rule of Law Index 2019. Washington, 2019

UNDP. Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Update, 2018.

ადმინისტრაციული დისტანცია საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის ორმხრივი და რეგიონული თავისუფალი სავაჭრო ხელშეკრულებები ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი საფუძველია. აღნიშნული ქვეყნები ძირითადად გაერთიანებულია ორ საერთაშორისო რეგიონულ ორგანიზაციაში: პირველი, ცენტრალური ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია (CEFTA) (ალბანეთი, ბოსნია და ჰერცეგოვინა, მონტენეგრო, კოსოვო, მაკედონია, სერბეთი) და მეორე, შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაცია (ალბანეთი, სერბეთი და თურქეთი).

საქართველოს გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში წარმატებული ინტეგრაციისათვის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავებას დიდი მნიშვნელობა აქვს (ფუტკარაძე, 2010). აღსანიშნავია, რომ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველომ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა საქმიანობა თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების მიმართულებით. საქართველოს თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმი აქვს: ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციასთან, თურქეთთან, ჩინეთთან, დსთ-ს ქვეყნებთან, ასევე გაფორმებული აქვს ევროკავშირთან ასოციირების ხელშეკრულება. რაც შეიძლება ჩაითვალოს საქართველოს ევროპული ინტეგრაციის გზაზე ახალი ეტაპის დასაწყისად. საქართველოს ცენტრალური ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციასთან რაიმე სახის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება არა აქვს, რაც სავაჭრო თანამშრომლობის მასშტაბებს გაზრდიდა.

ადმინისტრაციული დისტანცია CAGE-ის ინდიკატორების მიხედვით

ცხრილი 3

ქვეყანა	ვაჭრობის ბლოკი	ვალუტა
საქართველო	BSEC	GEL ქართული ლარი
ალბანეთი	CEFTA; BSEC	ALL ალბანური ლეკი
მონტენეგრო	CEFTA	EUR ევრო
მაკედონია	CEFTA	MKD ჩრდილოეთ მაკედონიური დინარი
სერბეთი	CEFTA; BSEC	RSD სერბული დინარი
თურქეთი	BSEC	TRY თურქული ლირა
ბოსნია და ჰერცეგოვინა	CEFTA	BAM კონვერტირებადი მარკა
კოსოვო	CEFTA	EUR ევრო

ორმხრივ, რეგიონულ და მრავალმხრივ სავაჭრო ურთიერთობებს და ეკონომიკური ინტეგრაციის წარმატებას მნიშვნელოვნად აფერხებს და ხელს უშლის ქვეყანაში კორუფციის მასშტაბები. ის ზრდის ადმინისტრაციულ დისტანციას ქვეყნებს შორის. ქვეყნებს, რომლებსაც კორუმპირებული ინსტიტუციები და არასათანადო კორუფციის კონტროლი ახასიათებთ, ზოგადად, მსგავს ქვეყნებთან თანამშრომლობას ანიჭებენ უპირატესობას (Ghemawat, 2014).

ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნები აქტიურად არიან ჩართული სავაჭრო ურთიერთობებში, როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ქვეყნებთან. საქართველო ასევე შეიძლება მივაკუთვნოთ იმ ქვეყნების ჯგუფს, რომელიც ბოლო წლების განმავლობაში წარმატებით იბრძვის კორუფციის წინააღმდეგ.

საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების შედარება კორუფციის აღქმისა და ეკონომიკის თავისუფლების ინდექსების მიხედვით მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა. კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით, საქართველოს პოზიცია ერთ-ერთი საუკეთესოა და უკეთესია ყველა ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნასთან შედარებით. 2018 წელს „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ მიერ გამოქვეყნებულ კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით საქართველოს 58 ქულა აქვს (რეიტინგში 100 ქულა კორუფციის აღქმის ყველაზე დაბალ, ხოლო 0 ქულა – ყველაზე მაღალ დონეს აღნიშნავს) და 41-44-ე ადგილებს იყოფს, ევროკავშირის ქვეყნებთან – ლატვია და ესპანეთი. ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნებიდან კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით საქართველოს მნიშვნელოვნად ჩამორჩებიან: ალბანეთი, კოსოვო, მაკედონია და ბოსნია და ჰერცეგოვინა.

ჩვენ საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების ეკონომიკის თავისუფლების ინდექსის მაჩვენებლები შევადარეთ ერთმანეთს. 2019 წლის კვლევის მიხედვით, საქართველო ევროპის რეგიონის 44 ქვეყანას შორის მე-8 პოზიციაზეა, ხოლო მსოფლიოს 180 ქვეყანას შორის კი 75.9 ქულით, მე-16 პო-

ზიციაზე „უმეტესად თავისუფალი“ სტატუსით. აღსანიშნავია, რომ მოცემული ქვეყნების „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“ ჩამორჩება მსოფლიოს საშუალო ქულას (60.8 ქულა).

უდავოა, რომ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას და მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციას უწყობს ხელს. ცნობილი მეცნიერ-ეკონომისტების დიდი ნაწილი ძირითადად თანხმდება იმაზე, რომ ეკონომიკური თავისუფლება ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანია. ეკონომიკური თავისუფლების დონით საქართველოს მნიშვნელოვნად ჩამორჩებიან ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნები, ასე, მაგალითად, მონტენეგრო (92-ე), ბოსნია და ჰერცეგოვინა (83-ე), სერბეთი (69-ე) და თურქეთი (68-ე ადგილი).

კორუფციის აღქმისა და ეკონომიკის თავისუფლების ინდექსები საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებში

ცხრილი 4

ქვეყანა	კორუფციის აღქმის ინდექსი (2018) (ადგილი და ქულა)	ეკონომიკის თავისუფლების ინდექსი (2018) (ადგილი და ქულა)
საქართველო	41-44 (58)	16 ადგილი (75,9)
ალბანეთი	99 (36)	52 (66,5)
მაკედონია	94-98 (37)	33 (71,1)
მონტენეგრო	65-67 (45)	92 (60,5)
სერბეთი	87 (39)	69 (63,9)
თურქეთი	78 (41)	68 (64,6)
ბოსნია და ჰერცეგოვინა	89 (38)	83 (61,9)
კოსოვო	94-98 (37)	51 (67)

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ

ეკონომიკური და გეოგრაფიული დისტანცია საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ ქვეყნებს შორის

საქართველო ესაზღვრება ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყანა თურქეთს, რაც აძლიერებს საერთაშორისო ვაჭრობას ამ ქვეყნებს შორის. ტერიტორიული სიახლოვე ქვეყნებს შორის ვაჭრობაში ინვესტორების დროისა და ტრანსპორტირების ხარჯების შემცირებას. თურქეთი უდიდესია ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის ტერიტორიითა და მოსახლეობის რიცხვით და ეკონომიკით.

ცნობილია, რომ სხვა თანაბარ პირობებში, ნებისმიერ ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობის მოცულობა ამ ორი ქვეყნის მსპ-ის პროპორციული და ამ ორ ქვეყანას შორის მანძილის უკუპროპორციულია (კრუგმანი 2018, Balassa 2013).

აღნიშნული ქვეყნები გარდა თურქეთისა ტერიტორიითა და მოსახლეობის რიცხოვნობით, პატარა ქვეყნებია. თურქეთზე მოდის მოსახლეობის 83%-ზე, ფართობის 73%-ზე და მშპ-ის 86%-ზე მეტი. საქართველოზე კი მოდის მოსახლეობის 3,8%, ფართობის 6,6% და მშპ-ს 1,8%.

ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოსა და საერთაშორისო თანამეგობრობის წევრი ქვეყნების სავაჭრო და ეკონომიკური მაჩვენებლების შედარებით ანალიზს (სილაგაძე 2019, პაპავა 2018, ლალანიძე 2018). მთლიანი სამამულო პროდუქტის (მსპ) მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, თურქეთს ყველაზე მაღალი მსპ აქვს, ასევე თუ კრიტერიუმად მოსახლეობის ერთ სულზე მსპ-ის მაჩვენებელს ავიღებთ, პირველ ადგილს ისევ თურქეთი იკავებს. ზოგადად, მნიშვნელოვანი განსხვავება ევროკავშირის სხვა კანდიდატი ქვეყნების მოსახლეობის ერთ სულზე მსპ-ის ოდენობაში არაა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო წლებში აღნიშნულ ქვეყნებში ეკონომიკური მაჩვენებლები მნიშვნელოვნადაა გაუმჯობესებული.

საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი ქვეყნების გეოგრაფიული და ეკონომიკური მაჩვენებლები

ცხრილი 5

ქვეყანა	მოსახლეობა (ათასი კაცი) 2018	ფართობი (კვ კმ)	მანძილი კმ.	მსპ, 2018 (მიმდინარე ფასებში)		გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის (GCI) 2018 (ადგილი და ქულა)
				მლნ აშშ დოლარი	მოსახლეობის ერთ სულზე	
საქართველო	3 720	69 700,0	–	16209	4345	66 (60,9)
ალბანეთი	2 870,3	28748	1927	15059	5254	76 (58,1)
მონტენეგრო	622	13812	1965	5452	8761	71 (59,6)
ჩრდილოეთ მაკედონია	2 077	25220	1789	12672	6084	84 (56,6)
სერბეთი	7 001	77474	1822	50508	7234	65 (60,9)
თურქეთი	80 811	780580	780	766509	9311	61 (61,6)
ბოსნია და ჰერცეგოვინა	3 503	51197	2089	19781	5951	91 (54,2)
კოსოვო	1 799	10887	1842	7900	4281	-

წყარო: მსოფლიო ბანკი (2018); European Union, Eurostat (2019).

საქართველოს მსპ-მა 2018 წელს 16209 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა და ის მაღალია კოსოვოსა და ალბანეთთან შედარებით. რაც შეეხება მსპ-ის მოცულობას მოსახლეობის ერთ სულზე, საქართველო მცირედით უსწრებს მხოლოდ კოსოვოს. მოსახლეობის რიცხოვნობით საქართველოსთან ახლოსაა ბოსნია და

ჰერცოგოვინასთან, ხოლო ფართობით – სერბეთთან. ორივე ქვეყნის მსპ და მსპ მოსახლეობის ერთ სულზე საქართველოზე მაღალია. ხოლო სერბეთის მსპ 3,1-ჯერ მაღალია საქართველოს ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით, საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებები არ ფიქსირდება. 2018 წელს, რეიტინგში საქართველო 66-ე პოზიციაზე იმყოფებოდა 140 ქვეყანას შორის და მისი სარეიტინგო ქულა შეადგენდა 60,9-ს. საქართველოზე უკეთესი პოზიცია აქვთ თურქეთს (61-ე ადგილი) და სერბეთს (65-ე ადგილი). რაც შეეხება ბოსნია და ჰერცოგოვინას, ის 91-ე და ჩრდილოეთ მაკედონია – კი 84 -ე პოზიციაზეა. ამრიგად, საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნების ეკონომიკურ მაჩვენებლებში მნიშვნელოვანი განსხვავებები არ ვლინდება.

დასკვნები და რეკომენდაციები

თანამედროვე ეტაპზე ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი და პოტენციური კანდიდატი ქვეყნების რაოდენობა შეადგენს შვიდს. საქართველოს ევროკავშირთან დაახლოება და შემდგომი ინტეგრაცია ნაწილობრივ დამოკიდებულია ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნებისა და ევროკავშირის თანამშრომლობის გაღრმავებაზე.

ევროკავშირის გაფართოება და ახალი წევრი ქვეყნების მიღება ასევე აისახება ევროპის სხვა ქვეყნებისა და ევროკავშირის ურთიერთობებზე. ასე, მაგალითად, ბულგარეთისა და რუმინეთის მიღებას შედეგად მოჰყვა საქართველოსთვის (და არამარტო) ევროპის სამეზობლო პოლიტიკა, ხორვატიის განწევრიანებას – აღმოსავლეთ პარტნიორობა, თავის მხრივ, საქართველოსა და ევროკავშირს შორის მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკური თუ სხვა სახის ურთიერთობებია, რაც კიდევ უფრო გაღრმავდება.

ცნობილია, რომ ბოლო პერიოდში ევროკავშირის ერთ-ერთი კანდიდატი ქვეყნის – თურქეთისა და აშშ-ს ურთიერთობები კრიზისში შედის და თუ მისი გადაჭრა ვერ მოხერხდა, ის სავარაუდოდ, იმოქმედებს თურქეთისა და ევროკავშირის, ასევე თურქეთისა და ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების ურთიერთობებზე; ერთ-ერთი სცენარია, თუ თურქეთი დაშორდება ევროკავშირს, ეს თურქეთის ეკონომიკაზე ნეგატიურად აისახება, გამომდინარე იქიდან, რომ თურქეთის სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ევროკავშირის ქვეყნებს.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თურქეთი საქართველოს N1 სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანაა და თურქეთის ეკონომიკის პრობლემები აისახება საქართველოს ეკონომიკაზე. ჩვენი აზრით, საქართველოს ინტერესებშია თურქეთის ევროკავშირთან კიდევ უფრო დაახლოება და მისი ევროკავშირში განწევრიანება, რაც ნიშნავს რომ საქართველოს ესაზღვრება ევროკავშირის წევრი ქვეყანა ხმელეთით.

ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ევროპის ქვეყნები, რომლებიც EFTA-ს წევრებია (ისლანდია, ლიხტენშტეინი, ნორვეგია და შვეიცარია) მომავალში მიმართონ და მოითხოვონ ევროკავშირში განწევრიანება. ეს ქვეყნები ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკურ ჩართულობას ისწრაფვიან, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი არ არიან ევროკავშირის წევრები.

დღეს-ს წევრი ქვეყნებიდან უკრაინა, ბელარუსი, მოლდოვა, საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი ჩართული არიან ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობაში. უკრაინას, საქართველოსა და მოლდოვას ევროკავშირთან გაფორმებული აქვთ ასოცირების ხელშეკრულება. მოლდოვა ასევე არის ცენტრალური ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციის (CEFTA) წევრი.

საქართველოს აქვს პერსპექტივა მიენიჭოს ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი, ან პოტენციური კანდიდატის სტატუსი. ამის მაგალითია დღეს არსებული ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნები, რომლებმაც სწორი საგარეო პოლიტიკისა და ეკონომიკური რეფორმების შედეგად მიაღწიეს აღნიშნულს. საქართველომ უნდა გამოიყენოს ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების გამოცდილება ევროპული ინტეგრაციის გზაზე, თუ როგორ შეძლეს მათ კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის მოპოვება.

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში სავაჭრო შეთანხმებებს დიდი მნიშვნელობა აქვთ. ევროკავშირი წარმოადგენს პოლიტიკური ბარიერებისაგან თავისუფალ ერთიან ბაზარს და მას აქვს სხვადასხვა სახის სავაჭრო შეთანხმება საერთაშორისო თანამეგობრობის წევრ ქვეყნებთან. საქართველოს აქვს გაფორმებული ასოცირების შეთანხმება ევროკავშირთან, თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება თურქეთთან. საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნებს შორის ორმხრივი ვაჭრობის გაზრდისათვის სასურველია დაიწყოს მოლაპარაკებები თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ CEFTA-სა და მის წევრი ქვეყნებთან.

ცნობილია, რომ CAGE დისტანციის ჩარჩო წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე ფართო მრავალგანზომილებიან ჩარჩოს საერთაშორისო ვაჭრობაზე მოქმედი სხვადასხვა ფაქტორის მნიშვნელობის გასარკვევად (Ghemawat, 2014). კულტურული, ადმინისტრაციული, გეოგრაფიული და ეკონომიკური მსგავსებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ვაჭრობასა და ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე.

თურქეთი იმით განსხვავდება სხვა კანდიდატი ქვეყნებისაგან, რომ მასზე მოდის ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნების მოსახლეობის 83%-ზე, ფართობის 73%-ზე და მსპ-ის 86%-ზე მეტი, რაც, თავის მხრივ, დიდი პერსპექტივაა ნებისმიერი ქვეყნისათვის. საქართველოს ყველაზე მჭიდრო კავშირი აქვს თურქეთთან, თუმცა, ასევე იკვეთება სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის პერსპექტივები ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ სხვა ქვეყნებთანაც.

გასათვალისწინებელია, რომ ქვეყნებს შორის კულტურული, ადმინისტრაციული და ეკონომიკური დისტანციის შეცვლას ძალიან დიდი დრო სჭირდება, ხოლო გეოგრაფიული დისტანციის შეცვლა შეუძლებელია.

შესაბამისად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ყველა არსებული მსგავსებითა და განსხვავებით, საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის განვითარებას პერსპექტივა გააჩნია, განსაკუთრებით იმ დროს, როდესაც კანდიდატი ქვეყნები გაერთიანდებიან ევროკავშირში. ფაქტობრივად, ყველა მათგანი პატარა (გარდა თურქეთისა) და ბუბებრივი რესურსებით ღარიბი ქვეყანაა, რომელთათვისაც მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაცია ძალიან მნიშვნელოვანია. ამგვარად, საჭიროა მათი შორის არსებული მსგავსებების გამოყენება, განსხვავებების გათვალისწინება და ეკონომიკური სარგებლის მიღება.

ამრიგად, საქართველოსა და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატ ქვეყნებისა და პოტენციური კანდიდატი ქვეყნების შედარებები გვაძლევს საშუალებას გავაკეთოთ დასკვნა: საქართველოს შეუძლია მიაღწიოს ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნის სტატუსს. ასევე, საქართველოსა და ევროკავშირის კანდიდატ ქვეყნებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავება ეკონომიკურ მაჩვენებლებს შორის არაა. დაბოლოს, საქართველოს სწორი საგარეო და ეკონომიკური პოლიტიკის, ასოცირების ხელშეკრულებით აღებული ვალდებულებების შესრულების შემთხვევაში, შესაძლებელია ქვეყნის მნიშვნელოვანი პროგრესი და ევროკავშირთან თანამშრომლობის სრულიად ახალ ეტაპზე გადასვლა.

ლიტერატურა:

- კრუგმანი პ., ობსტველდი მ., მელიტცი მ. (2018). საერთაშორისო ეკონომიკა: თეორია და პოლიტიკა. მეათე გამოცემა. ქართული გამოცემის სამეცნიერო და მთავარი რედაქტორი აკადემიკოსი, ა. სილაგაძე. თბილისი. თსუ გამომცემლობა. გვ. 753.
- მსოფლიო ეკონომიკა. (2008). პროფ. გ. თოდუასა და შ. ვეშაპიძის საერთო რედაქციით. თბილისი.
- გოგობია რ. (2004). შერეული ეკონომიკური სისტემა, არსი, მოდელი, განვითარების ტენდენციები. თბილისი.
- საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ (2019). 10 მითი ევროკავშირის შესახებ. თბილისი.
- პაპავა ვ., სილაგაძე ა. (2018) ერთი საკვანძო ეკონომიკური ტერმინის – “Gross Domestic Product”-ის ქართული სახელწოდების შესახებ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტ. 11, N1.
- ფუტკარაძე რ. (2010). საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები: პრობლემები და პერსპექტივები. თბილისი, „უნივერსალი“.
- Balassa B. (2013), The Theory of Economic Integration. Oxford, Routledge.
- Chania M. Putkaradze R. (2018). The Priorities of Georgian Economic Development in Conditions of Globalization. **European Journal of Marketing and Economics**. v. 1, n. 1, p. 63-66, july.

- European Commission. (2019). EU Candidate Countries' & Potential Candidates' Economic Quarterly (CCEQ). 2nd Quarter 2019. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Union, Eurostat (2019). Key figures on enlargement countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gaganidze G. (2018). Foreign Trade of Georgia, Moldova and the Ukraine with the European Union after Signing the Association Agreement. *Ecoforum Journal*, Volume 7, Issue 1(14).
- Ghemawat P. (2001). Distance still matters: the hard reality of global extension. Harvard Business Review Press.
- Ghemawat P. (2011). "World 3.0": Global Prosperity and How to Achieve It, Chapter 3: Borders, Differences, and The Law of Distance. Harvard Business Review Press.
- Ghemawat P. (2013). Differences and the CAGE Distance Framework. Globalization Note Series. University of Navarra.
- Lane D. (2007). Post-Communist States and the European Union. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 23:4, p. 461-477.
- Miloloža H. (2015). Differences between Croatia and EU Candidate Countries: the CAGE Distance Framework. *Business Systems Research*, Vol. 6, No. 2, pp. 52-62.
- Papava V. (2018). Assessment of Economic Growth in the Post-Communist Members of the European Union and the Eastern Partnership States. GFSIS Expert Opinion 101.
- Putkaradze R. (2015). Historical Aspects of Trade and Economic Relations between Georgia and the European Union. *Zeszyty Naukowe UNIwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach Seria: Administracja i Zarządzanie*. Scientific Journal, Nr 107, 2015.
- Putkaradze R. (2019). Georgia in the European Union's Eastern Partnership Countries: Historical Aspects and Challenges. *Ecoforum Journal*. Volume 8, Issue 1(18).
- Silagadze A. Zubiashvili T. (2015). Parameters of the European Union and the Post-Soviet Georgia's Economy. *Refereed International Journal of Business and Management Studies (IJBMS)*. pp. 441-448.
- Silagadze A. (2018). Gini Index–Wealth Distribution in the Post-Soviet Countries. *BULLETIN OF THE GEORGIAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES*. vol. 12, N.3.
- Stober E. (2014). CAGE Analysis of China's Trade Globalization. *European Journal of Interdisciplinary Studies*. Vol. 6. Issue . 2014. pp.39-53.

References:

- Putkaradze R (2010). Saqartvelo-evrokavshiris savachro-ekonomikuri urtiertobebi: problemebi da perspeqtivebi. Tbilisi, "universal". [Trade and Economic Relations between Georgia and the European Union: Problems and Perspectives.] Tbilisi (In Georgian).
- Msoflia ekonomika (2008). Prof. G. Toduasa da Sh. Veshapizis redaqtii. [The World Economy, Editors prof. C. Todua, prof. Sh. Veshapidze]. Tbilisi (In Georgian).
- Gogokhia R. (2004). shereuli ekonomikuri sistema, arsi, modeli, ganvitarebis tendenciebi [Mixed Economic System, Essence, Model, Development Trends]. Tbilisi (In Georgia).

- Sainformacio centri natosa da evrokavshiris shesaxeb (2019). 10 miti evrokavshiris shesaxeb. [Information Center on NATO and the EU, 10 Myths about the EU]. Tbilisi (In Georgian).
- Krugmani P. Ofsfelti M. Melitci M. (2018). Saertashoriso ekonomika: teoria da politika. [International Economics: Theory and Policy] Tbilisi (In Georgian).
- Papava V., Silagadze A. (2019). erti sakvanzo ekonomikuri terminis “Gross Domestic Product”-is qartuli saxelcodebis shesaxeb. “ekonomika da biznesi”, N1 [On the Georgian Version of One Key Economic Term “Gross Domestic Product”. “ ekonomika da biznesi”] (In Georgian).
- Balassa B. (2013), The Theory of Economic Integration. Oxford, Routledge.
- Chania M. Putkaradze R. (2018). The Priorities of Georgian Economic Development in Conditions of Globalization. **European Journal of Marketing and Economics**. v. 1, n. 1, p. 63-66, july.
- European Commission. (2019). EU Candidate Countries' & Potential Candidates' Economic Quarterly (CCEQ). 2nd Quarter 2019. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Union, Eurostat (2019). Key figures on enlargement countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gaganidze G. (2018). Foreign Trade of Georgia, Moldova and the Ukraine with the European Union after Signing the Association Agreement. *Ecoforum Journal*, Volume 7, Issue 1(14).
- Ghemawat P. (2001). Distance still matters: the hard reality of global extension. Harvard Business Review Press.
- Ghemawat P. (2011). “World 3.0”: Global Prosperity and How to Achieve It, Chapter 3: Borders, Differences, and The Law of Distance. Harvard Business Review Press.
- Ghemawat P. (2013). Differences and the CAGE Distance Framework. Globalization Note Series. University of Navarra.
- Lane D. (2007). Post-Communist States and the European Union. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 23:4, p. 461-477.
- Miloloža H. (2015). Differences between Croatia and EU Candidate Countries: the CAGE Distance Framework”. *Business Systems Research*, Vol. 6, No. 2, pp. 52-62.
- Papava V. (2018). Assessment of Economic Growth in the Post-Communist Members of the European Union and the Eastern Partnership States. GFSIS Expert Opinion 101.
- Putkaradze R. (2015). Historical Aspects of Trade and Economic Relations between Georgia and the European Union. *ZeszytyNaukowe UNIWERSYTETU PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNEGO w SIEDLCACH Seria: AdministracjaiZarządzanie*. Scientific Journal, N107, 2015.
- Putkaradze R. (2019). Georgia in the European Union's Eastern Partnership Countries: Historical Aspects and Challenges. *Ecoforum Journal*. Volume 8, Issue 1(18).
- Silagadze A. Zubiashvili T. (2015). Parameters of the European Union and the Post-Soviet Georgia's Economy. *Refereed International Journal of Business and Management Studies (IJBMS)*. pp. 441-448.
- Silagadze A. (2018). Gini Index–Wealth Distribution in the Post-Soviet Countries. *BULLETIN OF THE GEORGIAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES*. vol. 12, N.3.

- Stober E. (2014). CAGE Analysis of China's Trade Globalization. European Journal of Interdisciplinary Studies. Vol. 6. Issue . 2014. pp.39-53.

ელექტრონული წყაროები: (ბოლო ნახვა 19.08. 2019)

- Electronics Sources: (Last visit 19.08. 2019)
- <https://www.distancefromto.net/countries.php>.
- <https://www.heritage.org/index/ranking>
- <http://www.geostat.ge>.
- <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>.
- https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en.
- http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf.
- <http://data.worldbank.org>.
- <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2019-Single%20Page%20View-Reduced0.pdf>

The EU Candidate Countries and Georgia's Prospects for European Integration

Ramaz Putkaradze

Associate Professor of

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

ramaz.putkaradze@tsu.ge

The article analyzes some comparisons between Georgia and the candidate and potential countries of the EU. Many papers of Georgian and foreign scientists economists have been devoted to the study of trade and economic relations between Georgia and the EU, but less attention has been paid to the research of Georgia and the candidate countries of the EU. The study uses the CAGE distance method, which has not been well studied in Georgian scientific literature.

At present, the number of the EU candidate countries and potential candidate countries is seven. Georgia's convergence with the European Union and its further integration depend in part on deepening cooperation between EU candidate countries and the EU. The enlargement of the European Union and the admission of new member states will also affect relations between other European countries and the EU. Thus, for example, Bulgaria's and Romania's admission has resulted in Georgia's (and not only) European Neighborhood Policy, Croatia's admission to the Eastern Partnership, which in turn has

deepened trade, economic and other relations between Georgia and the EU, which will deepen further.

Georgia has the prospect of being granted EU candidate status or potential candidate status. An example of this is the current EU candidate countries, which have achieved the result of sound foreign policy and economic reforms. Georgia should use the experience of EU candidate countries in the path of European integration in how they have been granted candidate status.

Turkey is one of the countries which is different from other candidate countries. However, 83% of the population, 73% of the area and more than 86% of the GDP of the EU candidate countries is with Turkey, which is a great prospect for any country. Georgia has the closest relationship with Turkey, but prospects for trade and economic cooperation with other EU candidate countries are also emerging. Turkey is Georgia's No. 1 trading partner and the problems of the Turkish economy affect the Georgian economy as well. In our opinion, it is in Georgia's best interest to bring Turkey closer to the European Union with its admission to the EU, thus having an EU member state on the land bordering Georgia.

In all likelihood and contrast, the development of cooperation between Georgia and the EU candidate countries is promising, especially when the candidate countries join the EU. In fact, all of them are small (except for Turkey) and poorly resourced countries for which integration into the world economy is crucial. Thus, it is necessary to exploit the similarities between them, to consider the differences and to derive economic benefits.

Thus, comparisons between Georgia and candidate countries and potential candidate countries of the EU allow us to draw a conclusion: Georgia can achieve EU candidate country status. Moreover, there is no significant difference between the economic indicators of Georgia and the EU candidate countries.

Finally, if Georgia's proper foreign and economic policy and its Association Agreement commitments are fulfilled, the country's significant progress can be made and a whole new level of cooperation with the EU can be reached.

Keywords: Economic integration, EU candidate countries, Georgia, CAGE distance method.

JEL Codes: O19, P51, P

ფინანსები და საბანკო საქმე ✧ აღრიცხვა, აუდიტი
FINANCE AND BANKING ✧ ACCOUNTING, AUDITING

სადაზღვევო კომპანიების გადაზღვევის ფორმების სრულყოფისათვის

ნათო კაკაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტი - პროფესორი
nato.kakashvili@tsu.ge

სტატიაში განხილულია გადაზღვევის არსი, ფორმები და მნიშვნელობა ქართული სადაზღვევო კომპანიებისათვის. სტატიაში ახსნილია გადაზღვევის მნიშვნელობა სადაზღვევო კომპანიების სტაბილურობის შენარჩუნებაში, რადგანაც სადაზღვევო ინდუსტრიის ფუნქციონირება გადაზღვევის გარეშე წარმოუდგენელია. გადაზღვევა დაზღვევის დამოუკიდებელი სახეა. მისი მიზანია შესაძლო ფინანსური ზარალისაგან მზღვეველის დაცვა. სადაზღვევო დაცვის მოცულობა განისაზღვრება გადაზღვევის ხელშეკრულებით. გადაზღვევის მეშვეობით მზღვეველს შეუძლია გაზარდოს თავისი სადაზღვევო პორტფელის მოცულობა, სადაზღვევო კომპანია დაცულია დიდი ზარალის გამომწვევი საფრთხეებისაგან, სადაზღვევო კომპანიას შეუძლია რისკის მთლიანად აღება საკუთარ თავზე და შემდგომ სხვა სადაზღვევო კომპანიების დახმარებით საკუთრივ თავის დაზღვევა. გადაზღვევის მიზანია დაბალანსებული სადაზღვევო პორტფელის შექმნა, ფინანსური მდგრადობისა და სადაზღვევო ოპერაციების რენტაბელობის უზრუნველყოფა.

საკვანძო სიტყვები: გადაზღვევა, ფაკულტატიური გადაზღვევა, ობლიგატორული გადაზღვევა, ფაკულტატიურ-ობლიგატორული გადაზღვევა, ცედენტი, ცესია, ცესიონერი.

გადაზღვევის არსი და ფორმები

გადაზღვევა ოპერაციაა, რითაც მზღვეველი გადაზღვევის ხელშეკრულების საფუძველზე და თითოეული ასეთი ხელშეკრულების თავისებურებების გათვალისწინებით ახორციელებს სადაზღვევო რისკის და მასთან დაკავშირებული ზარალის მთლიან, ან ნაწილობრივ გადაცემას გამამზღვეველი კომ-

პანიისთვის (საქართველოს კანონი დაზღვევის შესახებ. მუხლი 2. 1997,6). გადაზღვევა, როგორც რისკმენეჯმენტის ერთ-ერთი უმთავრესი ინსტრუმენტი, დღითიდღე ვითარდება და ახალ ფორმებს იძენს განვითარებულ და განვითარებადი ქვეყნების სადაზღვევო და ფინანსურ ბაზრებზე. გადაზღვევის რეგიონული (გეოგრაფიული) დივერსიფიკაციის ანალიზი საგადაზღვევო პრემიების მიხედვით, საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ რისკის შემცირების აღნიშნული ფორმა, რეგიონული თვალსაზრისით, მეტად დივერსიფიცირებულია (კაკაშვილი ნ. 2016, 61-65). დაზღვევის სახეობების მიხედვით სადაზღვევო პრემიები უთანაბროდაა გადანაწილებული. გლობალურად გადაზღვევა ხდება ქონებასთან დაკავშირებულ რისკებზე, რაც ამ სფეროში შესაძლო კატასტროფების მაღალი ალბათობითაა გამომწვეული, რასაც, შესაბამისად, დიდი ზარალი მოჰყვება სადაზღვევო კომპანიისათვის (კაკაშვილი ნ. 2016, 176-183). გადამზღვევი (ხშირად მას ცედენტსაც უწოდებენ) დამზღვევისაგან მიღებული სადაზღვევო პრემიის ნაწილს უხდის გადამზღვეველს (ცესიონერს), როგორც გადასახადს ცესიონერის თანხმობისთვის – აილოს თავის თავზე ვალდებულებების ნაწილი. რისკის გადამზღვეველზე გადაცემას ეწოდება **ცესია**. სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას დამზღვევი, ან სხვა მოსარგებლე სადაზღვევო საზღაურის ანაზღაურების მოთხოვნით მიმართავს მხოლოდ მზღვეველს, რომელიც ახორციელებს ანგარიშსწორებას სადაზღვევო ხელშეკრულების მიხედვით. მზღვეველი კი, თავის მხრივ, მოითხოვს გადამზღვეველისგან შესაბამისი კუთვნილი თანხების ანაზღაურებას (შათირიშვილი, ჯ. კაკაშვილი, ნ. 2012, 255-259). მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე გლობალიზაცია იწვევს გადაზღვევის კაპიტალის კონცენტრაციას, იზრდება დიდი გადამზღვეველი კომპანიების რაოდენობა. მსხვილ გადამზღვეველ კომპანიებს შორის გამოირჩევიან: Swiss Re, Munich Re, General Colon Re, Lloyd's სინდიკატი. (კაკაშვილი ნ. 2016, 15-18).

გადაზღვევის საშუალებით შესაძლებელია ისეთი რისკების მინიმიზაცია, როგორიცაა: **შემთხვევითი დანაკარგების რისკი**, რომელიც დაკავშირებულია სადაზღვევო გადასახდელების მერყეობასთან, ბუნებრივ კატასტროფებსა და უბედურ შემთხვევებთან; **ცვლილებების რისკი** - სავალუტო კურსისა და ინფლაციის მერყეობამ შესაძლოა გამოიწვიოს სადაზღვევო კომპანიის გადასახდელების ღირებულების გაზრდის რისკი, ამასთან, ტექნოლოგიურმა განვითარებამ, მოსალოდნელია განაპირობოს ისეთი საფრთხეების წარმოშობა, რომელიც აღარ შეესაბამება დაზღვეულ რისკებს; **შეცდომების რისკი** – არასწორი ვარაუდის გაკეთება სადაზღვევო პრემიების მოსალოდნელ ოდენობასთან დაკავშირებით (King, M. Maneval, A.(2015, 242). ცედენტისა და გადამზღვეველის ერთობლივად აღებული ვალდებულებების ფორმის მიხედვით მიღებულია სადაზღვევო ხელშეკრულებების შემდეგი დაყოფა:

- ფაკულტატიური გადაზღვევა;
- ობლიგატორული გადაზღვევა;
- ფაკულტატიურ-ობლიგატორული (შერეული) გადაზღვევა.

ფაკულტატური გადაზღვევა გულისხმობს გადანყვეტილებას რისკის მიღების თაობაზე. რისკს იღებს მზღვეველი და გადამზღვეველი ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში აღებულ სადაზღვევო რისკზე. ცედენტი გადაზღვევის აუცილებლობის შემთხვევაში თვითონ წყვეტს, რომელ გადამზღვეველს შესთავაზოს რისკი გადასაზღვევად, ხოლო გადამზღვეველი ატარებს რისკის ანალიზს და თავისი საქმიანობის პრინციპების შესაბამისად წყვეტს მიიღოს თუ არა რისკი - რა საგადასაზღვევო მოცულობის კაპიტალი გასცეს და რა პირობებით (შათირიშვილი, ჯ. კაკაშვილი, ნ. 2012, 255-259.). ფაკულტატური გადაზღვევა წარმოადგენს ორიგინალურ შეთანხმებას, რომლის პირობებშიც გადახდები სადაზღვევო კომპანიასა და გადამზღვეველს შორის ხორციელდება დამოუკიდებელი გადაზღვევის ხელშეკრულების საფუძველზე, რომელიც უნდა შეიცავდეს ყველა აუცილებელ და მნიშვნელოვან ინფორმაციას რისკის შესახებ, რომელიც საშუალებას აძლევს გადამზღვეველს სწორად შეაფასოს რისკი. როგორც წესი, გადასახდელების სიდიდე ფაკულტატურ გადაზღვევაში განისაზღვრება საგადასაზღვევო ბაზარზე არსებული სიტუაციის გათვალისწინებით. ფაკულტატური გადაზღვევის არსია ის, რომ მზღვეველს არ აქვს რისკების გადაზღვევაზე გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ვალდებულებები გადამზღვეველის მიმართ და აქვს თავისუფალი არჩევანი, თუ რომელი ცალკეული რისკის გადაზღვევა შესთავაზოს და რა პირობებით. თავის მხრივ, გადამზღვეველსაც არ აქვს მზღვეველის მიმართ არანაირი ვალდებულება დასაზღვევად რისკის მისაღებად და აქვს სრული თავისუფლება მიიღოს თუ არა რისკი გადაზღვევაზე. ფაკულტატური გადაზღვევის დროს გადაზღვევის პირობები თანხმდება და ხელშეკრულება ფორმდება თითოეული ინდივიდუალური რისკის მიხედვით.

ობლიგატორული გადაზღვევა გულისხმობს, რომ ცედენტი ვალდებულია გადასცეს ვალდებულებების ნაწილი, ხოლო გადამზღვეველი ვალდებულია მიიღოს ყოველი ცესია. ასეთი გადაზღვევის დროს პირობები წინასწარ გათვალისწინებულია ხელშეკრულებაში. რისკების ნაწილის გადაცემა ხდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სადაზღვევო თანხა აღემატება მზღვეველის გარკვეულ წინასწარ საკუთარ მონაწილეობას (კაკაშვილი ნ. 2012, 258). ობლიგატორული გადაზღვევა უფრო მეტადაა განვითარებული, ვიდრე ფაკულტატური, პრაქტიკაშიც უფრო მეტად იყენებენ სწორედ ობლიგატორულ გადაზღვევას. ობლიგატორული გადაზღვევის ხელშეკრულება იდება, როგორც წესი, განუსაზღვრელი ვადით. მხარეები იტოვებენ ხელშეკრულების ორმხრივი შეწყვეტის უფლებას წინასწარი შეთანხმების პირობებით. ობლიგატორული ხელშეკრულების მიხედვით სადაზღვევო გადასახდელები განისაზღვრება პროცენტულად სადაზღვევო გადასახდელების თანხიდან, რომელსაც მზღვეველი იღებს პირველადი ხელშეკრულების დადებისას. ობლიგატორული ხელშეკრულებით განსაზღვრული რისკის კრიტერიუმებიდან და პირობებიდან ერთ-ერთი უმთავრესია მაქსიმალური სადაზღვევო თანხა/ლიმიტი (Treaty Capacity). თუმცა

ეს არ ნიშნავს, რომ ის პოლისი, რომლის სადაზღვევო თანხა/ლიმიტიც აჭარბებს ობლიგატორული ხელშეკრულების ლიმიტს, არ გადაიზღვევა ამ ხელშეკრულებით. ასეთ შემთხვევაში, გადამზღვეველი პასუხისმგებელია მხოლოდ ხელშეკრულების ლიმიტის ფარგლებში, ან ლიმიტის პროპორციულად (იმის მიხედვით, არაპროპორციულია გადაზღვევა თუ პროპორციული). ობლიგატორული გადაზღვევა უფრო პოპულარული ფორმაა, ვიდრე ფაკულტატური. წინასწარაა განსაზღვრული გადასაზღვევი რისკების მახასიათებლები, გადაზღვევა კი ხდება დაყოვნების გარეშე და პირდაპირი მზღვეველისათვის გარანტირებულია გადაზღვევის დაფარვა.

ფაკულტატურ-ობლიგატორული გადაზღვევას „ღია ხალიჩასაც“ კი უწოდებენ. ამ ფორმის დროს ცედენტს აქვს უფლება გადასცეს გადასაზღვევად არა ყველა, არამედ განსაზღვრული რისკები, ხოლო, თავის მხრივ, გადამზღვეველი ვალდებულია ის მიიღოს. ამ შემთხვევაში ცესიონერი იღებს მეტ რისკს, ანუ მის პორტფელში აღმოჩნდება ცუდი რისკები.

გადაზღვევის კომპანიები დაკავებული არიან ახალი შესაძლებლობების ძიებით და ახალი სტრატეგიების შემუშავებით, რაც დაეხმარება მათ სირთულეების გადალახვაში. გადაზღვევის კომპანიებს ფუნქციონირება უწევთ მაღალი კონკურენციის პირობებში. რისკების დონე, რაც დამახასიათებელია კომპანიებისთვის, იზრდება კონკურენციის ზრდასა და ტარიფების შემცირებასთან ერთად. მიუხედავად იმისა, რომ ტარიფების შემცირება უფრო მაღალი ტემპებით იყო მოსალოდნელი, ვიდრე ახლანა (კაკაშვილი ნ. 2012,136). ქართული სადაზღვევო კომპანიები ძირითადად იყენებენ ობლიგატორულ გადაზღვევას, ფაკულტატორულ გადაზღვევას კი – აუცილებლობის შემთხვევაში. გადაზღვევის მეთოდებიდან უპირატესობას ანიჭებენ პროპორციულ გადაზღვევას, რადგან სადაზღვევო თანხის ოდენობით პირდაპირ დაკავშირებულია მზღვეველის სადაზღვევო პასუხისმგებლობის სიდიდესთან. საქართველოს სადაზღვევო კომპანიები იყენებენ გადაზღვევის როგორც პროპორციულ, ასევე არაპროპორციულ მეთოდს, თუმცა უპირატესობას ანიჭებენ პროპორციულ გადაზღვევას, რადგან ის სადაზღვევო თანხის ოდენობით პირდაპირ დაკავშირებულია მზღვეველის სადაზღვევო პასუხისმგებლობის სიდიდესთან.

ტექნოლოგიური პროგრესი ხელს უწყობს მზღვეველებს და გადამზღვეველებს წარმატებულად მართონ თავიანთი ბიზნესი, რადგანაც ტექნოლოგიები ეხმარება მათ რისკის შეფასებასა და ანდერრაიტიზმში; ხელს შეუწყობს ცედენტსა და ცესიონერს შორის ინფორმაციის ასიმეტრიულობის შემცირებას; ტექნოლოგიების საშუალებით იოლდება რისკების მონიტორინგი, შესაბამისად, მათი პრევენციაც და ხდება სადაზღვევო პრეტენზიების ეფექტური მოგვარება.

გადაზღვევის ბაზარზე წარმატების მოპოვების პრინციპებია: ოპტიმალურობა და დინამიკურობა. პირველი მათგანი ვლინდება ოპტიმალური რისკისკენ სწრაფვით, ოპტიმალურ დივერსიფიკაციასა და კაპიტალში. დინამი-

კურობა გულისხმობს ცესიონერის შესაძლებლობას მოახდინოს ადაპტაცია, კაპიტალის სწრაფად გადატანის შესაძლებლობა, აქტივების გადანაწილების ადაპტურობა. გადამზღვევლებს შეუძლიათ შექმნან ღირებულება იმის განსაზღვრით, თუ რა ოდენობის რისკის აღება შეუძლიათ მათ საკუთარ თავზე. გადაზღვევის ფორმებიდან ობლიგატორული გადაზღვევა უფრო მისაღებია ცედეტებისთვის, ვინაიდან სადაზღვევო კომპანია ავტომატურ დაზღვევას იღებს რისკების გარკვეულ სახეებსა და მთლიანად სადაზღვევო პორტფელზე და შესაბამისად, უფრო იაფია როგორც ცედეტისთვის, ასევე ცესიონერისთვის, თუმცა, ქართული სადაზღვევო კომპანიები ფაქულტატურ გადაზღვევას ანიჭებენ უპირატესობას. 2016 წელს საქართველოს სადაზღვევო კომპანიების მიერ მოზიდულმა ჯამურმა პრემიამ შეადგინა 376,62 მლნ ლარი, აქედან გადაზღვევის პრემიამ - 77,28 მლნ ლარი. შესაბამისად, გადაზღვევის პროცენტული მაჩვენებელია 20,5%, 2017 წელს მოზიდული ჯამური პრემია იყო 427,39 მლნ ლარი, ხოლო გადაზღვევის პრემიამ შეადგინა 96,16 მლნ ლარი. გადაზღვევის პროცენტული მაჩვენებელი 2017 წელს გაიზარდა 22,5%-მდე, 2018 წელს მოზიდულმა ჯამურმა პრემიამ შეადგინა 529,59 მლნ ლარი, ხოლო გადაზღვევის პრემია იყო 129,38 მლნ ლარი. შესაბამისად, გადაზღვევის პროცენტული მაჩვენებელი ამ წელს იყო 24,4%. აღნიშნული მონაცემებიდან გამომდინარე, გადაზღვევის პრემიის მატების ტემპი მაღალია, რაც დადებითი ტენდენციაა, რადგან იზრდება სადაზღვევო კომპანიების სტაბილურობა. (2016, 2017, 2018 წლის სადაზღვევო ბაზრის ფინანსური მაჩვენებლები, დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური).

დაზღვევის ზედამხედველობის სახელმწიფო სამსახურის ანგარიშების მიხედვით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კომპანიების უმეტესობა აქტიურად მიმართავს გადაზღვევას, თუმცა, გადაზღვევა ხორციელდება არა ყველა სახის დაზღვევაში. ასე, მაგალითად, საპენსიო და სარკინიგზო-სატრანსპორტო სახის დაზღვევაში გადაზღვევის წილი ნულის ტოლია.

გადაზღვევის მნიშვნელობის ზრდას განაპირობებს ფინანსური რისკის მაღალი ხარისხი, რაც დამოკიდებულია არამარტო სტიქიურ უბედურებებზე, არამედ ეკონომიკურ კრიზისებზე, ინფლაციაზე, ქვეყანაში პოლიტიკურ მდგომარეობაზე და სხვა. გადაზღვევისას მოგების ნაწილი პირდაპირი მზღვეველიდან გადამზღვეველზე გადადის. გადაზღვევა წარმოადგენს მზღვეველის „მეორად“ დაზღვევას ისეთი რისკისაგან, რაც აჭარბებს სადაზღვევო კომპანიის გადახდისუნარიანობას. გადაზღვევის ბაზარი წარმოადგენს საერთაშორისო ბიზნესს, რადგან მისი ძირითადი მიზანია ალბულები რისკების მეორადი გადანაწილება, რაც შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს ძირითადად უცხოური კაპიტალის მოზიდვით. გადაზღვევის ბაზარი ყველაზე მეტად ექვემდებარება გლობალიზაციის შერწყმის პროცესებს, რომელიც არის გადამზღვეველების კაპიტალიზაციის ზრდის შედეგი, რათა შესაძლო გახდეს აუცილებელი ფინანსური სახსრების მიწოდების უზრუნველყოფა ბუნებრივი კატასტროფების გადასაზღვევად.

დასასრულ, დასკვნის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ გადაზღვევის ბაზრის ძირითადი მახასიათებლებია: გადაზღვევის ბიზნესის გეოგრაფიული დივერსიფიკაცია; საინფორმაციო ტექნოლოგიების სფეროში ახალი მომსახურების მიწოდება; ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფა გადამზღვეველი კომპანიების ეფექტიანი მართვის ხარჯზე.

ლიტერატურა:

- კაკაშვილი ნ. (2016) გადაზღვევის დივერსიფიკაცია და ფუნქციები. ეკონომიკა და ბიზნესი, ტ. IX. №2. გვ. 176-183. გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- კაკაშვილი ნ. (2016) მსოფლიო გადაზღვევის ბაზრები და საქართველო. ბიზნესი და კანონმდებლობა, №4, გვ. 15-18. გამომცემლობა „ივერიონი“.
- კაკაშვილი ნ. (2008) გადაზღვევის ბაზრის განვითარების ტენდენციები. საერთაშორისო ბიზნესი. VI ტ. №1-4. გვ.61-65. საერთაშორისო საუნივერსიტეტთაშორისო სამეცნიერო შრომების კრებული. გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- კაკაშვილი ნ. (2010). გადაზღვევა და მისი აუცილებლობა ქართული სადაზღვევო კომპანიებისათვის. გლობალიზაცია და ეკონომიკურ-სამართლებრივი პრობლემები. მეორე საერთაშორისო კონფერენცია. შპს „თბილისის უნივერსიტეტი“
- საქართველოს კანონი დაზღვევის შესახებ. მუხლი 2. 1997 წ.
- შათირიშვილი, ჯ. კაკაშვილი, ნ. (2012). სადაზღვევო საქმე. გვ. 255-259 გამომცემლობა „ივერიონი“.
- 2016, 2017, 2018 წლის სადაზღვევო ბაზრის ფინანსური მაჩვენებლები, დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური.
- King, M. Maneval, A.(2015) “Intoduction to Reinsurance”.
- Guillaume, G. (2015). Insurance Risk Management & Reinsurance.

References:

- Kakashvili N. (2016) “gadazgvevis diversifikacia da funqciebi”, „ekonomika da biznesi“, IX. N2. P. 176-183. [Reinsurance Diversification and Functions] Journ. “Economics and Business”, IX. N 2. P. 176-183. Tbilisi, TSU Publishing (in Georgian).
- Kakashvili N. (2016). msoplio gadazgvevis bazrebi da saqartvelo. “biznesi da kانونmdebloba”, N 4, gv. 15-18. [World Reinsurance Markets and Georgia] Journ. “Business and Legislation”, N4, September-October, P. 15-18, Publishing “Iverioni” (in Georgian).
- Kakashvili N. (2008). “gadazgvevis bazris ganvitarebis tendenciebi.” saertashoriso biznesi, gamomcemloba “universalali.” [“Trends of Reinsurance Market Development.”] International Business. Collection of International Intergovernmental Scientific Works, Volume VI. N1-4, Publishing “Universalali”, (pp. 61-65) (in Georgian).
- Kakashvili N. (2010) “gadazgveva da misi aucilebloba qartuli sadazgvevo kompaniebisatvis.” globalizacia da ekonomikur-samartlebrivi problemebi. Meore saertashoriso konferencia. “tbilisis universiteti” [Reinsurance and its Need for Globalization and Economic-Legal Problems for Georgian Insurance Companies] Second International Conference Ltd “Tbilisi

University” (in Georgian).

- Saqartvelos kanoni dazgvevis shesaxeb. muxli 2.1997. [Law of Georgia on Insurance] Article 2. The year 1997.
- Kakashvili N. (2012) sadazgvevo saqme. Tbilisi. gamomcemloba “Iverioni”, gv.255-259.
- [Insurance Case] Tbilisi: Publishing “Iverioni”. pp. 255-259 (in Georgian).

Reinsurance: The Essence, Forms, and Importance of Financial Stability in Insurance Companies

Nato kakashvili

Assistant Professor of

Iv. Javakishvili Tbilisi State University

nato.kakashvili@tsu.ge

Reinsurance - is an independent form of insurance. Its purpose is to protect the insurer from possible financial loss. Through reinsurance the insurer can increase the volume of its insurance portfolio, the insurance company can protect itself from the dangers of great loss, the insurance company can take on full risk, and subsequently it can insure itself with the help of other insurance companies. Reinsurance can minimize risks such as: **risk of accidental loss, risk of changes, risk of error**. Reinsurance aims at creating a balanced insurance portfolio, ensuring financial sustainability and cost-effective insurance operations. Analysis of regional (geographical) diversification of reinsurance by insurance premiums allows us to conclude that the noted form of risk reduction is highly diversified regionally; insurance premiums are unevenly distributed depending on the forms of insurance. Globally, reinsurance is done on the risks associated with property, which are caused by the high probability of catastrophes in this area, which will consequently result in large losses for the insurance company. The ongoing globalization process in the world economy results in the concentration of reinsurance capital, with the number of large reinsurance companies increasing. The following subdivision of insurance contracts is made according to the form of obligations taken jointly by cedent and the reinsurer:

- Facultative reinsurance
- Obligatory reinsurance
- Facultative-obligatory (mixed) reinsurance

Georgian insurance companies mainly use obligatory reinsurance and facultative reinsurance in case of necessity. Proportional reinsurance takes precedence over reinsurance methods as it is directly related to the magnitude of the insurer’s insurance liability.

The increasing importance of reinsurance is conditioned by the high degree of financial risk that depends not only on natural disasters but also on economic crises, inflation, political processes in the country, and others. During reinsurance, part of the profit is transferred from direct insurer to reinsurer. Reinsurance is the “secondary” insurance of the insurer against

such risk that exceeds the solvency of the insurance company. The reinsurance market is an international business, as its primary purpose is the secondary distribution of risks, which can be secured mainly by attracting foreign capital. The reinsurance market mostly is a subject to the process of globalization merging, which is the result of the increase in the reinsurer's capitalization to enable it to provide the necessary financial resources to reinsure natural disasters.

Keywords: reinsurance, facultative reinsurance, obligatory reinsurance, facultative - obligatory reinsurance, cedent, cesium.

JEL Codes: G22, G23, J65

Blockchain Applications in Business Processes Exemplified for Procurement

Günter Hofbauer¹

*Professor of Ingolstadt Technical
High School /Germany
guenter.hofbauer@thi.de*

The purpose of this article is to introduce the application of the blockchain technology to a specific business process in procurement and to provide an updated concept. The blockchain technology is a very promising technology and facilitates a variety of applications for digitalization in business processes. Many appliances are already in use and benefits in terms of effectiveness and efficiency can be stated. The transfer to procurement will be made on a conceptual basis.

The scientific approach is analytical and theoretical, answering the research question about the applicability of the blockchain technology in business operations, exemplarily analyzed for the procurement management process. The application of this digital technology in the context of the procurement activities is described. In order to do this, a generally admitted procurement process is introduced as a basis for scientific discussion.

In summary, three major applications of the blockchain were identified and their impact on the procurement department is depicted. The major issues are smart contracts, tracking of the supply chain as well as crypto currency. Specific advantages and disadvantages are pointed out. Finally the findings will be transferred to the procurement process.

Keywords: *Blockchain, procurement, processes, smart contracts, supply chain, crypto currency*

JEL Codes: *E42, E51, F31*

1. Initial situation

The blockchain idea is meanwhile very common and yet realized in various applications. In 2009 Satoshi Nakamoto launched the crypto currency Bitcoin, and people discovered the possibility to gain money out of it. Since that time the interest in the blockchain technology behind the Bitcoin increased steadily. First the interest and investments concentrated on crypto currency, but in the last few years it shifted to the

¹ With the support of: Lukas Valckeneire and Anita Sangl, both Technische Hochschule Ingolstadt/Germany

general application possibilities of the blockchain technology in different business areas. Experts estimate, that the market capitalization of the blockchain technology will increase from USD 604.5 million in 2016 to USD 7.59 billion by 2024. This means on average an annual increase of 37.2% over the period of eight years (Grand View Research 2018).

One of the possible areas, in which the blockchain technology could play a major part, is procurement. And yet the Supply Chain Management (SCM) is an important part of the procurement management. On the other side, also the sales process (Hofbauer/Hellwig 2016) as the counterpart of the procurement process (Hofbauer 2017) will benefit from applications of this technology.

The research question of this article is about how industrial procurement could benefit from applying the blockchain technology. Related to that question is the impact on competitiveness. New technologies support competitive advantage. There could be a need of companies to adapt the blockchain technology to stay competitive. These questions of research will be led to a favorable answer. In the first step the procurement process will be introduced in general. In the second step three possible blockchain applications, which are the most appropriate ones for the procurement process, will be verified. The affected process phases of the procurement process will be depicted in the summary.

The scientific aim of this article is to contribute to the digitalization of business processes in general and to provide a contemporary application to the procurement process in particular.

2. The Buying Cycle as a basic business process

The Buying Cycle as a typical business process is chosen for analysis. The Buying Cycle (Hofbauer 2017) was introduced to mirror all relevant steps in procurement management. The well specified procurement process is a comprehensive elaboration of all relevant steps of execution, which are combined with defined input and output relations. The procurement process according to the Buying Cycle is arranged in four different groups of tasks: Planning, Selection, Transaction and Monitoring

Among those groups of tasks, there are eleven subtasks which are considered as a workflow:

- Organization
- Identification of requirements
- Market analysis
- Qualification of suppliers
- Quotation processing
- Primary treatment
- Negotiation
- Management of orders
- Utilization

- Supplier Development
- Controlling of procurement

The process cycle with the aligned 11 process phases is shown in figure 1 (Hofbauer 2017, p.25).

Figure 1. The Buying Cycle (Hofbauer 2017, p. 25)

3. Application possibilities of the blockchain

The statements in this chapter about the blockchain applications are based on extensive literature research as well as conceptual considerations. Summing up the findings, there are three main application possibilities in the procurement process as a deliverable.

The process introduced in chapter 2 shall serve as the exemplified procurement process relevant for the statements of this paper. On this basis the blockchain technology is applied to this process. In summary there are three main applications identified for utilization in the procurement process: smart contracts about transaction agreements and fulfillment, monitoring in terms of tracking and tracing of the supply chain and payment for transferred goods and services with crypto currency. Each of these findings will be associated to the specific relevant process steps in procurement management. In summary an overview is given about the fields of the Buying Cycle, where the blockchain technology can be used. Advantages and disadvantages will be itemized as well.

3.1 Verification through Smart Contracts (SCo)

There are various definitions of smart contracts described in literature. Since the focus in this paper is the analysis of smart contracts in blockchain applications, the following characteristics will serve as a basis:

- Details of smart contracts are saved on a shared platform (blockchain)
- They get executed by blockchain transactions
- As the characteristic of the blockchain in general, a smart contract is also accomplished by many computers in the same network (usually the same computers that also run the blockchain)
- The recorded data of smart contracts will also be saved in the blockchain

Smart contracts represent a new idea in documentation and execution of agreements. But they imply two main issues that prevent their use. First of all, there was no possibility to control the physical assets by smart contracts. Secondly the missing trustworthiness, because computers execute autonomously these smart contracts between two or even more participants. These issues could be eliminated by the blockchain and therefore smart contracts are now increasingly considered.

Figure 2 illustrates the different approaches between traditional transactions (left) and smart contract enabled approach (right).

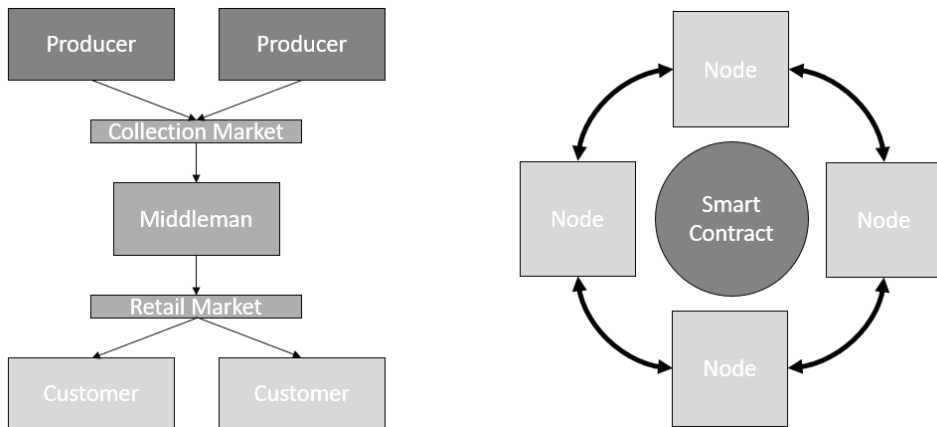

Figure 2. Traditional (left) vs. smart contract enabled markets (right)
(Asharaf/Adarsh 2017, p.46)

The advantages and disadvantages of smart contracts are listed, before their application is transferred into the procurement environment (Morabito 2017, pp. 102-105).

3.1.1 Advantages of SCo in business processes

- Autonomy: Smart contracts are executing the contract automatically, when all prerequisites and criteria programmed in the contract are fulfilled. There is no need of additional trust between those parties entering into the contract and no need of trust to a third party monitoring the contract, e.g. a credit card company.
- Money saving: Third parties are not necessary anymore, so money can be saved. Bank transactions are not needed and service fees of banks are not being charged for trans-

actions. Also changing the contract is relatively economical since you only need to change the program code. This is usually easy, if there is an experience in programming.

- Fast and efficient: Transactions can be executed faster and more efficient, because there is no need of middleman transactions. As soon as the needs of two or more parties are matching, the smart contract will be triggered and the transaction is executed as soon as the next blocks are mined.
- Anonymity: As one of the main characteristic of the blockchain also smart contracts can be executed anonymously. There is no need to reveal the identity of the participants to fulfill the transaction.
- Transparency: As with the crypto currency also the transactions initiated by smart contracts are recorded in the blockchain and are not changeable belatedly (Morabito 2017, pp. 115-116).

3.1.2 Disadvantages of SCo in business processes

- Lack of flexibility: Smart contracts are only able to execute transactions pre-programmed into the software code, they cannot be varied dynamically. It is not considering the real-life situation that often, after a deal is done the contracting parties may modify it, because of unforeseen circumstances. For example, if you buy something online and select a shipping date, the smart contract will hold your money until it gets the notification that the delivery took place. But the courier company instructed by the online shop delayed the delivery, so the smart contract gets the information “no delivery” and send the money back to the buyer.

- Difficult to understand: For the majority of the population reading a contract written in their native language or even in a foreign language that they are proficient in is a lot easier than the software code programmed in the smart contract. Especially lawyers, that will be needed to check those smart contracts before a company uses them, need either to inform themselves about the programming of those codes, or need to work together with a programming specialist.

- Acceptance problems: With the introduction of smart contracts companies accept to cede control about contracting to a digitized process that cannot be influenced anymore without the acceptance of all involved partners. Since the technology is relatively new and not extensively tested, it will be hard for companies to accept this cede of control (Asharaf/Adarsh 2017, p. 50).

3.1.3 Application and impact on SCo in procurement

With the lack of flexibility in traditional execution, smart contracts in procurement processes right now are mostly useful for the purchase of uncomplicated material, for example raw material. It could work like this:

A supplier in the automotive industry needs aluminum for the production of a part of the car. Since the whole supply chain of the automotive producer is connected through a blockchain with smart contracts for aluminum, the supplier only needs to create a block

in which all requested details are entered (e.g. quantity, price per ton etc.). After the information is mined into the blockchain, the smart contract will immediately search in the blockchain for a matching offer and if it is successful, the contract will be instantly set into force and executed. There is no need to request for quote and offer neither to wait for feedback of the supplier, followed by negotiation (see figure 3).

The following phases in the procurement process may be influenced by introducing smart contracts into a company:

- Organization:
 - New process parts need to be introduced
 - New qualifications or training are required
 - New information systems have to be installed
- Quotation processing:
 - Inquiries are no longer addressed directly to one supplier, but to every enrolled and accepted supplier in the blockchain
 - A lot of tasks (e.g. the comparison of offers) will be executed by smart contracts
- Primary treatment:
 - This phase is not necessary anymore, since details formerly to be clarified here (e.g. delivery terms) already have had to be clarified by entering the inquiry in the blockchain
- Negotiation:
 - Not necessary anymore, since smart contracts cannot consider subsequently negotiated details anyway
- Management of orders:
 - No need to take care of the payment management anymore, since smart contracts are taking over control and execution here
- Utilization/Supplier Development/Controlling of procurement
 - Use the recorded data in the blockchain for evaluation (KPI's)
 - Availability and cost control

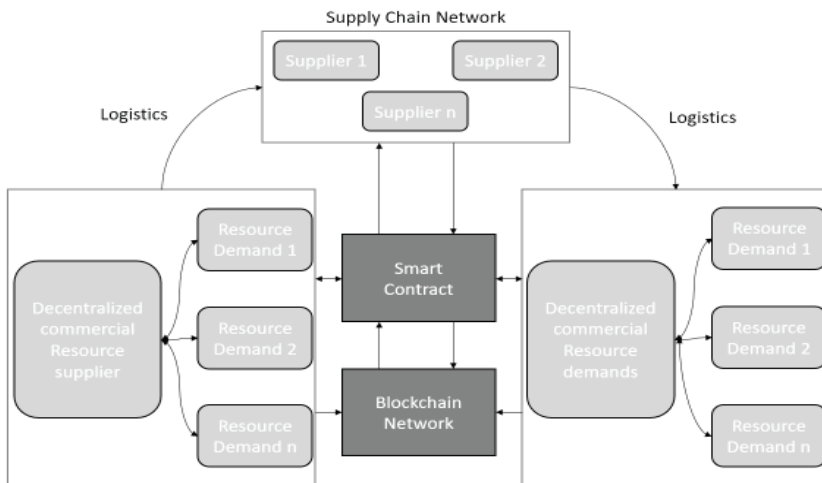

Figure 3. Example of smart contracts applied on a supply chain network (Kaijun et al. 2018, p. 5)

3.2 Tracking and tracing of the Supply Chain (SuC)

In contemporary supply chains it is absolutely necessary to track and trace the shipped goods. The supply chain of the food industry for example needs to track the way of their goods made from the producer to the supermarkets to verify perfect delivery conditions (e.g. temperature) during the whole time and be able to verify the origin of the goods (e.g. regional fruits and vegetables) to the customer.

In the diamond industry a company called Everledger invented a blockchain based system that is using laser-inscribed serial numbers and digital thumbprints of attributes to proof the origin of the diamonds. Even the way they made from the mine to the buyer is recorded to avoid fraud and the trading of forbidden diamonds.

Another approach for the automotive industry could be to track exactly every single item of their cars and record it into a blockchain. The buyer of a new car would be able to check the supplier delivering parts of his car and the origin of the raw material used to produce this car. This could be an enormous competitive advantage considering the increasing importance of compliance and sustainability in the automotive industry and similar ones (Asharaf/Adarsh 2017, pp. 77-78).

As in the two chapters before the advantages and disadvantages of tracking the supply chain in the blockchain will be listed and then the transfer into the procurement processes will be made.

3.2.1 Advantages of SuC in business processes

- No fraud: As already mentioned the data recorded in the blockchain are not changeable belatedly. There is no possibility for one of the participants of the supply chain to change the data for his own advantage, for example to hide a fault in cold chain of a food transport or using the raw material of a questionable source.

- Real time tracking: If there is any issue damaging the rules of transport or damaging the transported good directly the real time data that is continuously recorded in the blockchain can immediately notify the demander, so the product can recall and start a new request on the needed good a lot faster as if only at goods receipt the damage is determined (Deloitte 2017, pp. 3-5).

- Changing customer interests: The world is always changing leading to different customer interests over the years. One of the current trends is the customer's interest in sustainability. With a transparent and well recorded supply chain being visible for the customer companies may be able to establish customer loyalty (SolarCity 2017, p. 2).

3.2.2 Disadvantages of SuC in business processes

- Hard to install: Installing a system that is tracking the entire supply chain the whole time uploading the recorded data online into the blockchain and even in real time is an

enormous challenge and only worth if the use of a transparent supply chain is exceeding the costs (Deloitte 2017, p. 7).

3.2.3 Application and impact on SuC in procurement

With the real time update of data recorded during the production and transportation of a good there is no need any more to provide these data manually to your customer. The customer will be able to get the information directly out of the blockchain without any disbelief that the data could be incorrect. This will facilitate the work of the procurement department since some of their processes may become unnecessary.

The following process phases in the procurement cycle may be influenced by introducing a tracking system of the supply chain based on the blockchain technology into a company:

- Management of orders:
 - The monitoring of delivery will be an automated process, which is only notified by the procurement department, if an intervention is required.
 - The incoming inspection may be a lot easier since any possible damage done to the good is recorded in the blockchain and the inspectors may already know what they need to look for.
- Utilization:
 - The logistical performance of the supplier can easily be rated by the data recorded in the blockchain.
 - If there is any need of reclamation you can easily find out the failure in production or during transportation.
- Supplier Development

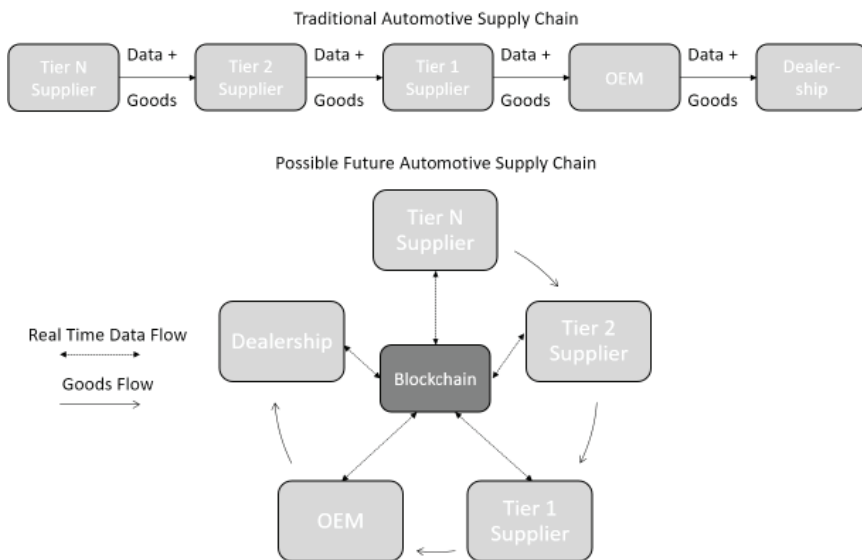

Figure 4. Traditional vs. potential future automotive supply chain (Deloitte 2017, p. 8)

- With the rating of the supplier's logistical performance it can easily be figured out, where the best levers are to improve his performance
 - Monitoring the suppliers is a lot more transparent and easy by using the blockchain
- The comparison of the traditional automotive supply chain and a possible future automotive supply chain is provided in figure 4.

3.3. Financial transactions with Crypto Currency (CC)

Crypto currency is probably the best known application of the blockchain right now. It is digital money that uses encryption techniques to generate units of currency and transaction, firstly used by Bitcoin (ZYCUS 2017, p. 4). Using the blockchain to enable a crypto currency comes with a lot of advantages, but also with some disadvantages. The most important advantages and disadvantages will be itemized. After that the transfer and application to the procurement perspective will be carried out.

3.3.1. Advantages of CC in business processes

- Decentralization: A crypto currency is not managed by a (single) bank or any other central authority. The data of the currency are distributed to every participant of its network, so there is no single authority that is able to dictate rules or execute fake transactions.
- No foreign currency: Every participant of the crypto currency is paying and making transactions with the same currency. There is no need to check for the foreign currency exchange rates. This is especially useful, if a company is dealing with a lot of foreign companies/suppliers with many different currencies.
- Anonymity: The transactions done in a crypto currency are completely anonymous, because there is no need for personalization.
- Transparency: The crypto currency is completely transparent since the data are stored in a blockchain. Every single transaction is recorded in a block, and inherent to the system the data of the block cannot be changed belated. No one else can assign this data to the holder, unless the owner publishes identity to the network.
- Transaction speed: The speed of the transaction is depending on the network of the crypto currency and how fast the data will be mined. Bitcoin for example is mining the data normally within ten minutes, which means a huge increase in transaction speed, especially if we talk about sending money abroad via bank.
- No boundaries: The use of a crypto currency is available for everyone, because it is an open currency. On the other side, it may be limited to invited participants only, if it should be required to make it private (e.g. only for a supply chain). The access is not an extensive entry barrier and is even easier than opening a bank account (Bunjaku et al. 2018, pp. 37-38 and Dumitrescu 2017, pp. 4-6).

3.3.2. Disadvantages of CC in business processes

- Volatility: Since the technology is relatively new to the market and not yet widely accepted, many people are suspicious of it. Especially companies are very unlikely to deal with a form of money that has a high volatility.
- Difficult to understand: The technique behind a crypto currency is more complex than using a credit card for example. People are unlikely to trust in techniques they do not understand, particularly when it comes to money.
- No chargeback: If you accidentally sent money to the wrong account by crypto currency, you will not be able to get your money back unless the payee is willing to send it back to you.
- Illegal activities: One of the main advantages, the anonymity, may also be seen as a disadvantage since it can be abused by terrorists and criminals for hiding their money and buy illegal goods for example (Bunjaku et al. 2018, pp. 38-39 and Dumitrescu 2017, pp. 6-7).

3.3.3 Application and impact on procurement processes

Crypto currency could replace normal transactions by bank and accounting in the procurement application. The transactions with suppliers or clients could happen with a crypto currency that already exists, e.g. Bitcoin or Ethereum. Within a huge supply chain it could be considered to create an own crypto currency network, where every single member of the supply chain may participate. Since every single transaction is recorded in the blockchain, it is not possible to change it afterwards. This would prevent the supply chain participants trying to cheat each other. Thus distrust between the partners of transaction could be reduced. Accounting could also get unnecessary, since all data are recorded automatically. All data are always available if the private key of the company is given. Since the organization of the crypto currency is decentralized, the access is possible anywhere at any time.

To sum up, following parts in the procurement process may be influenced by introducing crypto currency into a company:

- Organization:
 - New processes need to be introduced
 - New qualifications or training are required
 - New information systems have to be installed
- Management of orders:
 - The invoicing and payment management has to be adapted
- Utilization/Supplier Development/Controlling of procurement
 - Mining the recorded data in the blockchain for evaluation (KPI's)
 - Availability and cost control

An example of a crypto currency transaction is illustrated in figure 5.

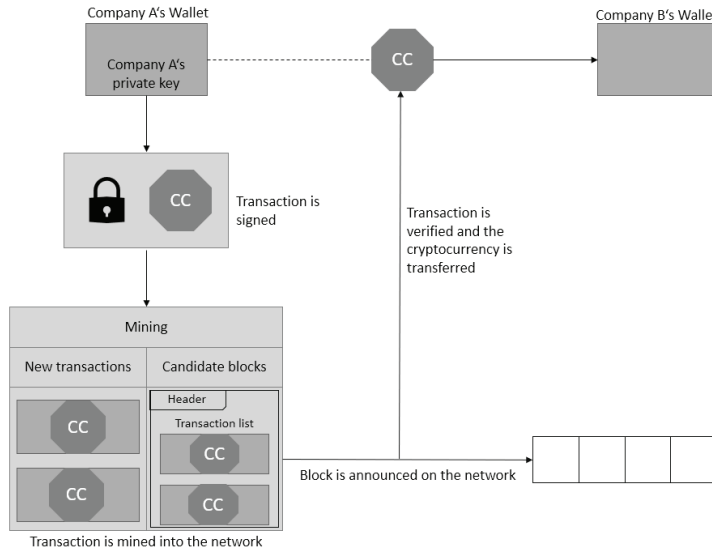

Figure 5. Exemplified transaction of cryptocurrency

4. Summary and Conclusion

In this paper blockchain application possibilities for business processes exemplified on the procurement processes are under research. Typical attributes of business processes are transactions of data, goods and money. This is why the analysis presents three of the most interesting blockchain applications for business processes. An examination of smart contracts, supply chain tracking and crypto currency in application on the procurement process developed advantages and disadvantages. In conclusion the advantages are predominant and the disadvantages can be overcome. As deployed in Figure 6 these three applications of the blockchain are directly affecting eight (phases 5 to 11) out of eleven phases (solid line) in the procurement processes. These phases deal with external partners like suppliers and customers and it is highly important to execute the respective transactions of data, goods and money and the corresponding documentation in a safe, immutable and precise way. It is not necessary to apply the block chain technology to internal phases 2, 3 and 4 (dotted lines).

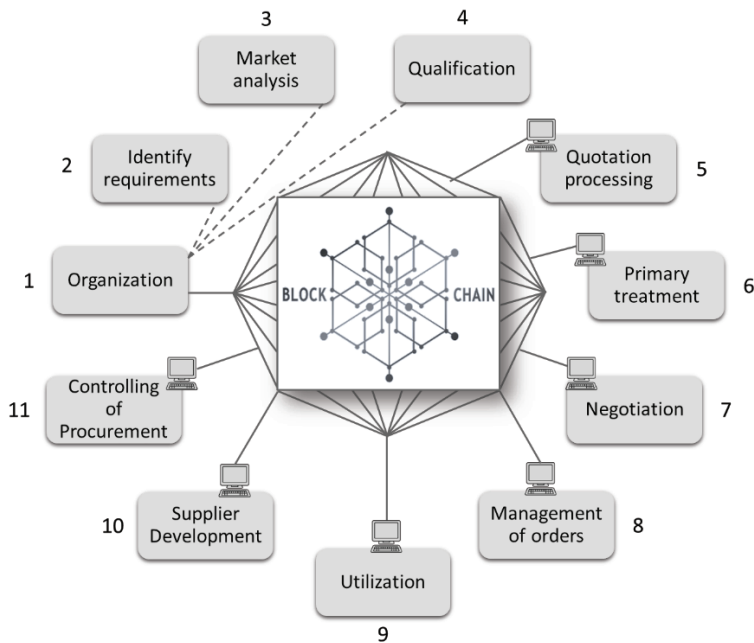

Figure 6 Overview of procurement processes affected by described applications

References:

- Asharaf S., Adarsh S. (2017): Decentralized Computing Using Blockchain Technologies and Smart Contracts: Emerging Research and Opportunities, Kerala, IGI Global, 144 pages.
- Bunjaku F., Gjorgieva-Trajkovska O., Miteva-Kacarski E. (2018): Cryptocurrencies – Advantages and Disadvantages, Journal of Economics, 2 (1), ISSN 1857-9973, 31 -39.
- Deloitte (2017): When two chains combine – Supply chain meets blockchain, Dublin. 24 pages.
- Dhillon V., Metcalf D., Hooper M. (2017): Blockchain Enabled Applications - Understand the Blockchain Ecosystem and How to Make it Work for You, Orlando, Apress, 240 pages.
- Dumitrescu G. C. (2017): Bitcoin – A Brief Analysis of the Advantages and Disadvantages, Global Economic Observer, Vol. 5, No. 2, 2017.
- Grand View Research (2018): Blockchain Technology Market Size, Share & Trends Analysis Report by Type (Public, Private, Hybrid), By Application (Financial Services, Consumer Products, Technology, Telecom), and Segment Forecasts, 2018 – 2024, <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/blockchain-technology-market> 80 pages.
- Hofbauer G. (2017): Technische Beschaffung: Der Beschaffungsprozess, editors: Hofbauer, G.; Hecht, D. Schriftenreihe: Strategisches Beschaffungsmanagement, Band 2, uni edition, Berlin, 290 pages.
- Hofbauer G., Hellwig C. (2016): Professionelles Vertriebsmanagement: Der prozessorientierte Ansatz aus Anbieter- und Beschaffersicht, 4th edition, Erlangen, Publicis, 583 pages.

- Kaijun, L., Ya B., Linbo J., Han-Ch, F., Van Nieuwenhuysse I. (2018): Research on Agricultural Supply Chain System with Double Chain Architecture Based on Blockchain Technology, Future Generation Computer Systems, Elsevier, 86 (2018) 641–649.
- Morabito V. (2017): Business Innovation through Blockchain, Milan, Springer, 173 pages.
- SolarCity 2017: Consumer Trends in Sustainability, 16 pages.
- ZYCUS, 2017, Blockchain Technology: The CPO Guide to Transformative Technology, <https://www.zycus.com/knowledge-hub/whitepapers/blockchain-technology-the-cpo-guide-to-transformative-technology.html>, 14 pages.

ბლოკჩეინების პროგრამების გამოყენება ბიზნესპროცესებში – მაგალითი შესყიდვებისთვის

გიუნტერ ჰოფბაუერი

ინგოლშტატის ტექნიკური

უნივერსიტეტის პროფესორი, გერმანია

guenter.hofbauer@thi.de

სტატის მიზანია შესყიდვების კონკრეტულ ბიზნესპროცესებში ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის გამოყენების და შესაბამისი განახლებული კონცეფციის წარმოდგენა, ბიზნესის პროცესების დიგიტალიზაციის ხელშეწყობა და მისი თანამედროვე გამოყენება შესყიდვების პროცესში. ბლოკჩეინის ტექნოლოგია არის ძალიან პერსპექტიული და იგი ხელს უწყობს მრავალფეროვან აპლიკაციას ციფრული ბიზნესის პროცესებში. უკვე გამოიყენება ბევრი ტექნიკური საშუალება და შეიძლება ითქვას, რომ მათ გააჩნიათ ეფექტიანობა.

სამეცნიერო მიდგომა არის ანალიტიკური და თეორიული, რომელიც პასუხობს კითხვას ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის გამოყენებაზე ბიზნესოპერაციებში. ამ მიზნით წარმოდგენილია საყოველთაოდ მიღებული შესყიდვების პროცესი, როგორც სამეცნიერო განხილვის საფუძველი.

მთლიანობაში, გამოკვეთილია ბლოკჩეინის სამი ძირითადი პროგრამა და ასახულია მისი გავლენა შესყიდვების განყოფილებაზე. ძირითადი საკითხებია გონივრული კონტრაქტები, მინოდების ჯაჭვის თვალყურის დევნება, ასევე კრიპტოვალუტა. აღნიშნულია პროცესის კონკრეტული უპირატესობები და უარყოფითი მხარეები. დაბოლოს, ჩამოყალიბებულია შესაბამისი დასკვნები და რეკომენდაციები შესყიდვების პროცესის სრულყოფის მიზნით.

ბლოკჩეინის იდეა, ამავდროულად ძალიან გავრცელებულია და უკვე რეალიზებულია სხვადასხვა პროგრამაში. 2009 წელს Satoshi Nakamoto-მ გამოუშვა კრიპტოვალუტა ბიტკოინი და ადამიანებმა აღმოაჩინეს, რომ ამისგან შეიძლება ფულის გაკეთება. ამ დროიდან ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის მიმართ ინტერესი სტაბილურად გაიზარდა. პირველ რიგში, დაინტერესება და ინვესტიციები

კონცენტრირებულ იქნა კრიპტოვალუტაზე, მაგრამ ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში, აქცენტი სხვადასხვა ბიზნესის სფეროებში ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის ზოგადი გამოყენების შესაძლებლობებზე გადავიდა. ექსპერტების შეფასებით, ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის საბაზრო კაპიტალიზაცია 2016 წლის 604.5 მლნ აშშ დოლარიდან 2024 წლისთვის, 7.59 მლრდ აშშ დოლარამდე გაიზარდება (Grand View Research 2018).

ერთ-ერთი შესაძლო სფერო, რომელშიც ბლოკჩეინის ტექნოლოგიას დიდი როლი შეუძლია ითამაშოს, არის შესყიდვები. მიწოდების ქსელის მენეჯმენტი (SCM) შესყიდვების მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი ნაწილია. მეორე მხრივ, ასევე გაყიდვების პროცესი (Hofbauer/Hellwig 2016), როგორც შესყიდვის პროცესის ანალოგი (Hofbauer 2017), ისარგებლებს ამ ტექნოლოგიის პროგრამებით.

საბოლოოდ, ჩვენი კვლევის მთავარი საკითხია, თუ რა სარგებელს მიიღებს ინდუსტრიული შესყიდვები ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის გამოყენებით. ეს საკითხი გავლენას ახდენს კონკურენტუნარიანობაზე, ახალი ტექნოლოგიები ეხმარება კონკურენტულ უპირატესობას. შეიძლება არსებობდეს კომპანიები, რომლებსაც ადაპტირებენ ბლოკჩეინის ტექნოლოგიაზე. პირველ ეტაპზე ზოგადად დაინერგება შესყიდვების პროცესი. მეორე ეტაპზე გადამოწმდება ბლოკჩეინის სამი შესაძლო აპლიკაცია, რაც ყველაზე შესაფერისია შესყიდვის პროცესისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ბლოკჩეინი, შესყიდვა, პროცესი, მიწოდების ჯაჭვი, კრიპტო ვალუტა

მნიშვნელოვანი ცვლილება ეროვნულ კანონმდებლობაში – ახალი საბაჟო კოდექსი

ნათია ტაბუნაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საბაჟო საქმის სპეციალისტის
პროფესიული საგანმანათლებლო
პროგრამის მასწავლებელი.
natiatetunashvili@gmail.com

ბიძინა ჯავშანაშვილი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის
ასისტენტ - პროფესორი.
bidzina.javshanashvili@gmail.com

სტატიაში განხილულია საქართველოს ახალი საბაჟო კოდექსი და მისი მნიშვნელოვანი სიახლეები, რაც ეროვნული კანონმდებლობის ევროკავშირის კანონმდებლობასთან დაახლოვებისა და ჰარმონიზაციის საშუალებას იძლევა. ასევე ყურადღება გამახვილებულია ქვეყნის საკანონმდებლო ისტორიაზე საბაჟო კოდექსის არსებობასთან დაკავშირებით, ახალი საბაჟო კოდექსის განსხვავებაზე არსებულთან მიმართებით.

სტატია ასევე მიმოიხილავს ახალი საბაჟო კოდექსის შინაარსის სტრუქტურას და მის საფუძველს – ევროკავშირისა და საქართველოს შორის გაფორმებული, „ერთი მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებსა და მეორე მხრივ, საქართველოს შორის“ გაფორმებული შეთანხმების შესაბამის ნაწილს.

საკვანძო სიტყვები: საბაჟო კოდექსი, საბაჟო პროცედურა, ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია.

საქართველო დიდი ხანია ესწრაფვის ევროკავშირთან ინტეგრაციას. ამისათვის ქვეყანა ყველა ღონეს ხმარობს და გარკვეული ვალდებულებების შესრულებაც უწევს. მიზნისაკენ სწრაფვის პროცესში მნიშვნელოვანი და წინ გადადგმული ნაბიჯია ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ხელმოწერა, რომლის ფარგლებშიც საქართველოს განესაზღვრა ვადა კონკრეტული ვადლებულებებისა და დირექტივების შესასრულებლად. აქედან გამომდინარე, ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაციისა და მაქსიმალურად მიახლოების მიზნით, საჭირო გახდა ეროვნულ კანონმდებლობაში შესაბამისი ცვლილებების შეტანა.

ნებისმიერი ქვეყნის კანონმდებლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაწილად ითვლება ქვეყნის საგადასახადო, საბაჟო კანონმდებლობა, ვინაიდან ის განაპირობებს ქვეყნის საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების წარმართვის სპეციფიკას, ქვეყნის სავაჭრო ურთიერთობებს და მის გამოყენებას ქვეყნისათვის სარგებლის მომტანი მიმართულებით. საბაჟო კოდექსი ქვეყნისათვის უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტია, რომელიც ანგარიშით განაპირობებს ბიზნესის განვითარების ტემპებს.

საქართველოში პირველი საბაჟო კოდექსი შეიქმნა და ამოქმედდა 1997 წელს. საბაჟო კოდექსის დახვეწისა და ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით მასში ყოველწლიურად ხორციელდებოდა ცვლილებები, თუმცა საბოლოოდ აღნიშნულ დოკუმენტში არსებულმა ხარვეზებმა განაპირობა მისი შეცვლის აუცილებლობა.

საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა ახალი საბაჟო კოდექსი, რომლის მიზანს წარმოადგენდა: საბაჟო პროცედურების გამარტივება; იმ საკითხების დეტალური განსაზღვრა, რომლებიც ძველი კანონმდებლობით არ იყო ბოლომდე დარეგულირებული ან ექვემდებარებოდა ორმაგ ინტერპრეტაციას; ჰარმონიზაცია ევროკავშირის საბაჟო კანონმდებლობასთან, თუმცა აღნიშნული საბაჟო კოდექსი გაუქმდა 2011 წლის 1 იანვრიდან და საბაჟო საკითხების რეგულირება გადაეცა საგადასახადო კოდექსს. რასაკვირველია, შესაბამისად შეიცვალა ტერმინებიც – „საბაჟო“ მაქსიმალურად ჩაანაცვლა სიტყვა „საგადასახადო“. ამის შესაბამისად, კანონმდებლობაში „საბაჟო ორგანო“ შეიცვალა „საგადასახადო ორგანოთი“. ამის შემდეგ საგადასახადო კოდექსის ნაწილი ეთმობოდა და არეგულირებდა საბაჟო საკითხებს, თუმცა მოცემულ ეტაპზე ევროკავშირისა და საქართველოს შორის გაფორმებული შეთანხმების გათვალისწინებით, საჭირო გახდა შექმნილიყო ახალი საბაჟო კოდექსი, რომელიც მაქსიმალურად გაითვალისწინებდა ევროპულ პრაქტიკას. დაიწყო მუშაობა ამ ფრიად მნიშვნელოვან დოკუმენტზე, დაიგეგმა შეხვედრები ევროპული პრაქტიკის გასაზიარებლად, მომზადდა კანონპროექტი, ასევე მისი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები და ივლისის ბოლოს მესამე მოსმენით პარლამენტმა ერთხმად ახალი საბაჟო კოდექსი დაამტკიცა. აღსანიშნავია, რომ საქართველო იქნება პირველი ქვეყანა რეგიონში, რომელიც თანამედროვე საბაჟო ინფრასტრუქტურასთან ერთად, ახალი საბაჟო კანონმდებლობითაც სრულად უპასუხებს ევროსტანდარტებით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს და მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებაში. ახალი საბაჟო კოდექსი ამოქმედდა 2019 წლის 1 სექტემბრიდან.

ახალი საბაჟო კოდექსის მიზანია საქართველოს საბაჟო კანონმდებლობის დაახლოება ევროკავშირის შესაბამის რეგულაციებთან და შესაბამისად, საქართველოში ევროკავშირის მსგავსი საბაჟო პროცედურების დანერგვა, რაც გაამარტივებს საქართველოსა და ევროკავშირის შორის საგარეო ვაჭრობასთან დაკავშირებულ საბაჟო პროცედურებს და შექმნის საქართველოსა და ევროკავშირის მენარმეებისთვის ერთნაირ საბაჟო რეგულირების გარემოს.

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის გაფორმებული, „ერთი მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებსა და მეორე მხრივ, საქართველოს შორის“ გაფორმებული შეთანხმების XIII დანართის შესაბამისად საქართველომ აიღო ვალდებულება შეთანხმების ხეიმონერიდან 4 წლის ვადაში მოახდინოს საბაჟო კანონმდებლობის მიახლოება „თანამეგობრობის საბაჟო კოდექსის დამტკიცების თაობაზე საბჭოს (ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობა) 1992 წლის 12 ოქტომბრის №2913/92 რეგულაციასთან“ და „საბაჟო გადასახადისაგან გათავისუფლების სისტემის თაობაზე საბჭოს (ევროპის თანამეგობრობა) 2009 წლის 16 ნოემბრის №1186/2009 რეგულაციასთან.

ახალი საბაჟო კოდექსით უქმდება რეექსპორტის სასაქონლო ოპერაცია და რეექსპორტის განხილვა მოხდება როგორც საქონლის მარტივი დამუშავება. აღარ იქნება საჭირო რეექსპორტის დეკლარაციის წარდგენა და შესაბამისი საფასურის გადახდა. გამარტივდება საქონლის დროებით შენახვისა და ასევე თავისუფალი ზონის პროცედურის დასრულება.

ახალი საბაჟო კოდექსი წინ წამოწევს ავტორიზებული ეკონომიკური ოპერატორის სტატუსს და ამ ავტორიზაციის მქონე პირთათვის ითვალისწინებს შესაბამის შეღავათებს საბაჟო პროცედურების გამარტივების მიზნით, ასევე ადგენს აეო-სათვის ავტორიზაციის კრიტერიუმებსა და პირობებს.

ახალი საბაჟო კოდექსით შესაძლებელია იმპორტის გადასახადის დაბრუნება ან ჩათვლა. იმპორტიორი სრულად დაიბრუნებს მსუბუქ ავტომობილსა და მოტოციკლზე გადახდილ იმპორტის გადასახადის თანხას, თუ ეს საქონელი იმპორტიდან 90 დღის განმავლობაში გავა ექსპორტზე. შესაბამისად, საქართველოში გადახდილი იმპორტის გადასახადი არ აისახება სატრანსპორტო საშუალების სარეალიზაციო ფასში, რაც იმპორტიორს გაუადვილებს საზღვარგარეთ მის რეალიზაციას. კონკრეტულად, საბაჟო კოდექსის 157-ე მუხლი განიხილავს საქონლის გატანისას განსახორციელებელ ღონისძიებებს და ამ მუხლის მე-3 ნაწილის შესაბამისად საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან საქონლის გასატანის საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ შემთხვევაში ერთ-ერთ ღონისძიებად განიხილება იმპორტის გადასახადის დაბრუნება ან ჩათვლა.

ახალი საბაჟო კოდექსი ასევე ითვალისწინებს მნიშვნელოვან სიახლეებს საბაჟო პროცედურების გამარტივების მიმართულებით: შემოდის მარტივი გაფორმების ახალი წესები და დეკლარირების ფორმები. ახალი საბაჟო კოდექსი ადგენს საბაჟო დეკლარაციის ახალ სახეებს, რაც გათვალისწინებულია ევროკავშირის საბაჟო კოდექსსა და მის კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებში. შესაბამისი ავტორიზაციის მქონე პირს ექნება შესაძლებლობა ისარგებლოს გამარტივებული და დამატებითი საბაჟო დეკლარაციებით, რაც ხელს შეუწყობს საბაჟო გაფორმების პროცედურის განხორციელებას მოქნილად და ეფექტურად.

საბაჟო ორგანოს მიერ გადაწყვეტილების მიღების დროს, მაქსიმალურად იქნება მხედველობაში მიღებული მენარმის ინტერესები. ბიზნესის გათვალის-

წინებით, შესაძლებელი იქნება გარანტიის ახალი სახის (თავდებობა) გამოყენება. იქმნება მნიშვნელოვანი წინაპირობა, რომ ბიზნესმა გამარტივებული საბაჟო პროცედურებით ისარგებლოს ევროკავშირსა და სხვა ქვეყნებში.

საბაჟო კანონმდებლობაში შენარჩუნდება გადასახადის გადამხდელის ერთიანი ბარათი (საგადასახადო და საბაჟო), „სივრცეში“ და „საზღვარზე“ არსებული ზედმეტობის ურთიერთჩათვლა, ერთიანის სახაზინო კოდი საგადასახადო/საბაჟო ვალდებულების შესასრულებლად, გასაჩივრებისა და საგადასახადო შეთანხმების ერთიანი სისტემა.

ზოგადად, ახალი საბაჟო კოდექსი განსაზღვრავს საქონლის საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანასა და საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან გატანასთან დაკავშირებულ წესებსა და საბაჟო ფორმალობებს, საბაჟო დავის გადაწყვეტის წესს, საბაჟო სამართალდარღვევის სახეებს და ამ სამართალდარღვევების ჩადენისთვის პასუხისმგებლობას. ის შედგება 21 წიგნის, 33 თავისა და 214 მუხლისაგან. ამასთან, მე-10 წიგნის ამოქმედება 2020 წლის 1 სექტემბრიდან იგეგმება. საბაჟო კოდექსის მე-10 წიგნი განსაზღვრავს საბაჟო ვალდებულებისაგან გათავისუფლების შემთხვევებსა და პირობებს: საქართველოში მუდმივად საცხოვრებლად გადმოსვლისას პირის მიერ პირადი საკუთრების საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანას, ქორწინების შემთხვევაში საქონლის საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანას, მემკვიდრეობით მიღებული პირადი საკუთრების საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანას, სასწავლო აღჭურვილობის, საგანმანათლებლო ნივთისა და საყოფაცხოვრებო ნივთის შემოტანას, უმნიშვნელო ღირებულების სასაქონლო პარტიის შემოტანას, ფიზიკური პირის მიერ საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე მცხოვრები ფიზიკური პირისთვის გამოგზავნილი სასაქონლო პარტიის შემოტანას, უცხო ქვეყნიდან საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქმიანობის გასაგრძელებლად სანარმოს გადმოტანისას მისი კუთვნილი ძირითადი საშუალებისა და სხვა აღჭურვილობის შემოტანას, მგზავრის მიერ პირადი ბარგის შემოტანას, საგანმანათლებლო, სამეცნიერო ან კულტურული დანიშნულების მასალის, სამეცნიერო დანიშნულების ხელსაწყო ან აპარატურის შემოტანას, ლაბორატორიული კვლევისთვის განკუთვნილი ცხოველის შემოყვანას და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებს. დღეისათვის საბაჟო კოდექსის მე-10 წიგნში მოცემულ საკითხებს კვლავ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი არეგულირებს.

საბოლოოდ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ახალი საბაჟო კოდექსის ამოქმედების ფონზე საქართველო რეგიონში პირველი ქვეყანაა, რომელიც როგორც თანამედროვე საბაჟო ინფრასტრუქტურით, ასევე საბაჟო კანონმდებლობითაც, სრულად პასუხობს ევროსტანდარტებით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს და მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებაში.

დასასრულ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის კვალდაკვალ, საჭიროება იქმნება ეტაპობრივად განხორციელდეს შესაბამისი ცვლილებები როგორც საგადასახადო კოდექსში, ასევე შესაბამის კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებში. საბაჟო კოდექსის მიღებისთანავე ძალაში შევიდა ამ კოდექსით დადგენილი რეგულაციები, ასევე მისი კანონქვემდებარე

ნორმატიული აქტებით განსაზღვრული წესები და ინსტრუქციები, რაც საბაჟო კოდექსის განხილვის პარალელურად მომზადდა და ევროპულ ექსპერტებთან კონსულტაციების შედეგად ჩამოყალიბდა. ყველა კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი შესაბამისობასა და ჰარმონიზაციაშია ევროკავშირის კანონმდებლობასთან.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, 2019 წლის მე-4 კვარტალში ბიზნესის სფეროსათვის საკმაოდ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდება, ეს ყველაფერი ხელს შეუწყობს ზოგადად ბიზნესის განვითარებას და ხელსაყრელი გარემოს ფორმირებას ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად.

ლიტერატურა:

- საქართველოს საბაჟო კოდექსი;
- საქართველოს საბაჟო კოდექსი 2006 წ.
- <http://parliament.ge/> (ბოლო ნახვა 15.07.2019)
- <https://matsne.gov.ge/> (ბოლო ნახვა 15.07.2019)
- <http://forbes.ge/> (ბოლო ნახვა 15.07.2019)

Important Change in National Legislation - New Customs Code

Natia Tetunashvili

*Teacher of the Professional Education Program
of Custom Case Specialist of*

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

natia.tetunashvili@gmail.com

Bidzina Javshanashvili

Assistant Professor of Georgian National University

bidzina.javshanashvili@gmail.com

The article discusses the new Customs Code and its important issues related to harmonization of the Georgian and European legislation and ensure approximation of Georgian legislation to EU law.

The objective and purpose of the article is to analyze legislative history of customs code of Georgia, project of new customs code and its main differences with the current tax code.

The article discusses content structure and the basis of the new customs code - the relevant part of ASSOCIATION AGREEMENT between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Georgia, of the other part.

Keywords: Customs code, customs procedure, harmonization of national legislation.

JEL Codes: K20, K23, K34

ბიზნესი ✧ მენეჯმენტი ✧ მარკეტინგი ✧ ტურიზმი
BUSINESS ✧ MANAGMENT ✧ MARKETING ✧ TOURISM

ადამიანური რესურსების მართვის ზოგიერთი საკითხი საქართველოს
საჯარო სამსახურში

მირონ ტუღუში

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
miron.tugushi@tsu.ge

საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების ეფექტიანი მართვა ნებისმიერი ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანი ამოცანაა. განვითარებული ქვეყნები, მდიდარი გამოცდილების საფუძველზე, მის გადანყვეტას შედარებით იოლად ახერხებენ. ბევრად უფრო რთული მდგომარეობაა პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოშიც, სადაც, რამდენიმე ათეული წელია, რაც საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრება დაიწყო და საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის გამოცდილებაც მწირია. მდგომარეობას კიდევ უფრო ართულებს ის გარემოება, რომ ქართული საჯარო სამსახური, ტრადიციულად, ზედმეტადაა გაჯერებული კადრებით.

სტატიაში მოკლედ განხილულია საჯარო სამსახურის არსი, ადამიანური რესურსების მართვის თავისებურებები, პრინციპები. ყურადღება გამახვილებულია „საჯარო ინტერესების უზენაესობის“ პრინციპზე, რომელიც გულისხმობს, რომ საჯარო სამსახურში დასახული მიზნები მიღწეულ უნდა იქნეს ყველა სახის რესურსის, რაც შეიძლება ნაკლები დანახარჯებით.

გაანალიზებულია საქართველოს საჯარო სექტორში ადამიანური რესურსების მართვის პრაქტიკა, საჯარო მმართველობის რეფორმის 2019-2020 წლების სამოქმედო გეგმის „ადამიანური რესურსების მართვის“ ნაწილში გათვალისწინებული ღონისძიებები, ყურადღება გამახვილებულია აღნიშნული გეგმის სუსტ მხარეებზე.

დახასიათებულია საჯარო სექტორში ადამიანური რესურსების მართვის საკანონმდებლო უზრუნველყოფის მდგომარეობა, „საჯარო

სამსახურის შესახებ“ კანონის მოთხოვნები ადამიანური რესურსების მართვის ნაწილში, საჯარო სამსახურის ბიუროს ფუნქციები, მისი საქმიანობის სუსტი მხარეები.

განხილულია საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციასა და საქართველოს პარლამენტის აპარატში ადამიანური რესურსების მართვის სფეროში არსებული მდგომარეობა, პრობლემები, დასახულია მათი დაძლევისათვის საჭირო ღონისძიებები. აღნიშნულია სახელმწიფო მართვის ყველა დონეზე საჯარო სამსახურის ბიუროსა და საჯარო დაწესებულებების ადამიანური რესურსების მართვის სტრუქტურულ ერთეულებს შორის თანამშრომლობის გაძლიერების აუცილებლობის შესახებ.

სტატიაში შესაბამისი ანალიზის საფუძველზე წარმოდგენილია შემუშავებული დასკვნები, წინადადებები, რეკომენდაციები, რომელთა მიზანია საჯარო სამსახურში ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფა და ადამიანური რესურსების მართვის ეფექტიანობის ამაღლება.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანური რესურსების მართვა, საჯარო სამსახური, საჯარო დაწესებულებებში ადამიანური რესურსების მართვის სახელმძღვანელო პრინციპები და მოდელები, საჯარო სამსახურის ბიურო, კანონი „საჯარო სამსახურის შესახებ“.

საჯარო სამსახური, საჯარო მართვა

საჯარო სამსახური, შესაბამისად, საჯარო სექტორი მრავალფეროვანია. „საჯარო ადმინისტრატორები მუშაობენ ხელისუფლების ყველა დონეზე, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის გარეთ. ისინი მართავენ არაკომერციულ ორგანიზაციებს, ასოციაციებს და სხვადასხვა ინტერესთა ჯგუფებს. საჯარო მენეჯერების მოღვაწეობის არეალი ფართოა: თავდაცვა და ეროვნული უსაფრთხოება, სოციალური კეთილდღეობა და გარემოს დაცვა, კოსმოსის კვლევა, დაბეგვრა, ფინანსური მართვა, ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი და ა.შ. მათ შორის უმთავრესი სახელმწიფო სამსახურისადმი ვალდებულებაა. სახელმწიფო მმართველობა სახელმწიფო პროგრამების ხელმძღვანელობას გულისხმობს. ჩვენი აზრით, საჯარო ადმინისტრატორი/სახელმწიფო მოხელე კარგად უნდა ერკვეოდეს ისეთ საკითხებში, როგორცაა: დაგეგმვა, ბიუჯეტის შედგენა, პერსონალი. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ ცოდნას, კვალიფიკაციასა და ღირებულებათა სისტემას, რომელიც დაგჭირდებათ, რათა ეფექტიანად და პასუხისმგებლობით ემსახუროთ საზოგადოებას“ (რ. დენჰარტი, ჯ. დენჰარტი, 17). სანამ უშუალოდ საკვლევ თემაზე გადავიდოდეთ, ვფიქრობთ, საჭიროა განვმარტოთ, რა განსხვავებაა ბიზნესის მართვასა და საჯარო მართვას შორის. რობერტ ბ. დენჰარტის და ჯენეტ ვ. დენჰარტის აზრით, რასაც ჩვენც ვეთანხმებით, სამი განსხვავება იკვეთება: 1) მიზნების განსხვავებულობა. როგორც წესი, ბიზნესისათვის წმინდა მოგება მისი საქმიანობის ძირითა-

დი საზომია, საჯარო, ან არაკომერციული ორგანიზაციებისათვის მოგება, ან ზარალი არ მიიჩნევა წარმატების, ან წარუმატებლობის მთავარ კრიტერიუმად. ხშირად, ასეთი ორგანიზაციებისათვის მთავარი მიზანია მომსახურების განწევა. მაგალითად, გარემოს ხარისხიანი დაცვა, უნარშეზღუდულების სარეაბილიტაციო მომსახურება და ა.შ.; 2) საჯარო სამსახურში გადანყვეტილების მიღებისას აუცილებელია მრავალი ჯგუფისა და ინდივიდის მონაწილეობა, ბიზნესში გადანყვეტილებას იღებს ერთი ადამიანი, ან მცირერიცხოვანი ჯგუფი; 3) საჯარო და არაკომერციულ ორგანიზაციებში დასაქმებული ადმინისტრატორების/მენეჯერების საქმიანობა გაცილებით საჯაროა, ხილვადია, ვიდრე ბიზნესში ჩართული მენეჯერებისა. დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო სამსახურს მუდმივად აკონტროლებს პრესა და საზოგადოება. სწორედ საჯარო, ან არაკომერციული ორგანიზაციის მენეჯერის საქმიანობის „საჯაროობა“ განასხვავებს საჯარო მართვას სხვა მსგავსი საქმიანობისაგან. თუ მოკლედ ვიტყვით, საჯარო, ან არაკომერციული ორგანიზაციების მენეჯერებმა უნდა იზრუნონ როგორც მენეჯერული საქმიანობის ეფექტიანობის ამალღებაზე, ასევე საზოგადოების სურვილებისა და მოთხოვნების რეალიზაციაზე. კერძო მენარმისათვის პირადი ინტერესებია უზუნაესი, საჯარო ორგანიზაციისათვის კი საზოგადოებრივი (რ. დენჰარტი, ჯ. დენჰარტი, 22-27).

საჯარო სამსახურსა და ბიზნესს შორის არსებული პრინციპული განსხვავებანი პირდაპირ კავშირშია ამ სფეროებში ადამიანური რესურსების მართვის თავისებურებებთან.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ რესურსების სახეობებს შორის ადამიანურ რესურსებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან მის ეფექტიან გამოყენებაზე მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული როგორც დანარჩენი სახეობის რესურსების გამოყენება (მოდრაობაში მოყვანა), ასევე, დასახული მიზნების მიღწევა. ადამიანური რესურსები ქვეყნის მოსახლეობის აქტიური ნაწილია, რომელიც დასაქმებულია, ან შეიძლება დასაქმდეს. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ადამიანური რესურსების თვისებრივი მხარე, ის ცოდნა, გამოცდილება, პიროვნული თვისებები, უნარები, მიზნები, ამოცანები, ინტერესები, მისწრაფებები და ა.შ., რომლებსაც ისინი ფლობენ და იყენებენ, ან მომავალში გამოიყენებენ.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში ადამიანური რესურსების მართვის რამდენიმე დეფინიცია არსებობს. ჩვენი აზრით, ზოგადად, ადამიანური რესურსების მართვა ესაა ნებისმიერი ორგანიზაციისათვის დამახასიათებელი მმართველობითი საქმიანობა, რომლის მიზანია მისი მაღალკვალიფიციური პერსონალით უზრუნველყოფა, მართვის ფუნქციების, მეთოდებისა და მიდგომების გამოყენების, პირადი და ორგანიზაციული მიზნების ჰარმონიული შეხამების საფუძველზე, ორგანიზაციის მისიისა და მიზნების სრულად და ეფექტიანად რეალიზება.

მსოფლიო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ადამიანური რესურსების მართვისადმი მიდგომების მიხედვით ქვეყნებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა,

რაც ძირითადად განპირობებულია იმით, რომ ერთმანეთისგან განსხვავებულია ქვეყნების საკანონმდებლო ბაზა, ნაციონალური კულტურა, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დონე და ა.შ. (ნ. პაიჭაძე, ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, #2, 2018). ძირითადად, ზემოაღნიშნული ფაქტორებითაა განპირობებული ამა თუ იმ ქვეყნის საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის პრაქტიკაში არსებული განსხვავებებიც.

საქართველოში საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის მთელი პროცესი რეგულირდება კანონით „საჯარო სამსახურის შესახებ“. აღნიშნული კანონის მესამე მუხლის ა), ბ) და გ) პუნქტებში განმარტებულია საჯარო სამსახურისა და საჯარო მოსამსახურის ცნებები.

ამავე კანონის მესამე თავში ჩამოყალიბებულია საჯარო სამსახურის მართვის ცენტრალიზებული სისტემის სტრუქტურა, საჯარო სამსახურის სფეროში ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავების ხელშეწყობის მიზნით შექმნილი საჯარო სამსახურის საბჭოს (მუხლი 19), ასევე საჯარო სამსახურის ბიუროს (მუხლი 20) ფუნქციები. ზემოაღნიშნული კანონის შესაბამისად, ყველა საჯარო დაწესებულებაში უნდა შეიქმნას ადამიანური რესურსების მართვის დამოუკიდებელი სტრუქტურული ერთეული (ქვედანაყოფი) ან გამოიყოს შესაბამისი საქმიანობის განმახორციელებელი მოხელე.

საჯარო დაწესებულებებში ადამიანური რესურსების მართვის სახელმძღვანელო პრინციპებია: 1) დამსახურების და კომპეტენციაზე დაფუძნებული მიდგომა; 2) სამართლიანობა და ობიექტურობა; 3) თანასწორობა და მიუკერძოებლობა; 4) მიზანშეწონილობა; 5) გამჭვირვალობა; 6) საჯარო ინტერესების უზენაესობა.

„საჯარო ინტერესების უზენაესობის“ პრინციპის გარდა, ყველა ზემოაღნიშნული პრინციპის დაცვა, მეტნაკლებად, ნებისმიერი ტიპის ორგანიზაციაში მოეთხოვება. „საჯარო ინტერესების უზენაესობის“ პრინციპის უპირობო დაცვა კი საჯარო სამსახურების უშუალო და პირდაპირი მოვალეობაა. საჯარო დაწესებულებებში ადამიანური რესურსების მართვის სახელმძღვანელოში – „საჯარო ინტერესების უზენაესობის“ პრინციპის შინაარსის შესახებ, აღნიშნულია – „ორგანიზაციაში მიმდინარე ყველა პროცესი, ნებისმიერი გადაწყვეტილება ორიენტირებულია მაქსიმალურად მაღალი ხარისხის მომსახურების შეთავაზებაზე. ამავდროულად, პროცესების ორგანიზება ხდება იმგვარად, რომ პროდუქტიულად ხდებოდეს სახელმწიფო სახსრების ხარჯვა“ (ადამიანური რესურსების მართვის სახელმძღვანელო, ნაწილი I, გვ.9).

მაშასადამე, „საჯარო ინტერესების უზენაესობის“ პრინციპი გულისხმობს, რომ საჯარო სამსახურში დასახული მიზნები მიღწეულ უნდა იქნეს ყველა სახის რესურსის რაც შეიძლება ნაკლები დანახარჯებით. ამასვე გვასწავლის აშშ-ს გამოცდილებაც, სადაც საჯარო პერსონალის მართვის პროცესის სრულყოფის მიმართულებით სერიოზული ნაბიჯები გადაიდგა გორის - აშშ-ის ვიცე-პრეზიდენტობის დროს, როცა განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა

მთავრობის პროდუქტიულობის ამაღლებას მართვის პროცესების გამართივების, ანგარიშვალდებულების გაზრდისა და უფლებამოსილებათა დეცენტრალიზაციის საფუძველზე. „ადმინისტრატორები ფედერალურ დონეზე ხარჯების შეკვეცის პირობებში მთავრობის მართვის ინოვაციურ გზებს ეძებდნენ. დეცენტრალიზაციამ, შედეგებზე აქცენტის გადატანამ და მართვის სფეროში კულტურის დონის ამაღლებამ ძირეულად შეცვალა სახელმწიფო ორგანიზაციებისა და, შესაბამისად, პერსონალის სისტემის მუშაობა. საჯარო მოხელეები უკვე პასუხს აგებდნენ მომხმარებელთა მომსახურებასა და პროდუქტიულობაზე.“ (რ. დენჰარტი, ჯ. დენჰარტი, 436). საჯარო მენეჯერებისა და რიგითი თანამშრომლების გაზრდილმა ანგარიშვალდებულებამ, მოსახლეობისათვის დეცენტრალიზებული და კონკურენტუნარიანი მომსახურებისა და შესაბამისი სტიმულების შეთავაზებამ მთელი მთავრობის საქმიანობის სრულყოფას შეუწყო ხელი. უნდა შევნიშნოთ, რომ ამჟამად, საქართველოში, მსგავსი გარდაქმნების აუცილებლობა სახეზეა, რომელიც გადაუდებლად უნდა განხორციელდეს.

საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის თავისებურებანი საქართველოში

სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილებიდან ჩანს, რომ საჯარო სექტორში ადამიანური რესურსების მართვა განსხვავებულად ხორციელდება. ზოგიერთ ქვეყანაში შექმნილია სპეციალური სამსახური, რომელიც ცენტრალიზებულად ახორციელებს ყველა სამთავრობო უწყების ადამიანური რესურსების მართვას (აშშ, გაერთიანებული სამეფო, თურქეთი). ზოგიერთ ქვეყანაში კი ეს პროცესი მთლიანად დეცენტრალიზებულია (გერმანია).

საქართველოში საჯარო სამსახურის ადამიანური რესურსების მართვის მოდელის შეფასება რთულია. თუ „საჯარო სამსახურის შესახებ“ კანონის მიხედვით (მხედველობაში გვაქვს საჯარო სამსახურის ბიუროს ფუნქციები) ვიმსჯელებთ, საქმე გვაქვს შერეულ სისტემასთან (როცა პროცესების ნაწილი ცენტრალიზებულია, ნაწილი კი დეცენტრალიზებული). მაგრამ იმის გამო, რომ ზემოაღნიშნულ კანონში გათვალისწინებული ნორმების არც თუ მცირე ნაწილი პრაქტიკულად არ სრულდება, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს საჯარო სექტორში ადამიანური რესურსების მართვის პროცესი ძირითადად დეცენტრალიზებულია. თითოეული უწყება დამოუკიდებლად ახორციელებს კადრების შერჩევას და სხვა საქმიანობას, რაც ადამიანური რესურსების მართვას უკავშირდება. ცენტრალიზებულია მხოლოდ საჯარო სამსახურში კონკურსის გამოცხადების წესები, რომელსაც ზედამხედველობას უწევს საჯარო სამსახურის ბიურო.

საჯარო სექტორში ადამიანური რესურსების მართვის როგორც ცენტრალიზებულ, ასევე დეცენტრალიზებულ და შერეულ მოდელებს აქვს დადებითი

და უარყოფითი მხარეები. ჩვენ ვიზიარებთ იმ მოსაზრებას, რომ ისეთი ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა, რომელსაც ზოგადად მართვის, კონკრეტულად კი საჯარო სექტორის მართვის არცთუ მდიდარი გამოცდილება აქვს, საჯარო სექტორში ადამიანური რესურსების მართვის ცენტრალიზებული მოდელი უფრო მისაღებია, ვიდრე დეცენტრალიზებული. საჯარო სამსახურის ერთიანი ცენტრიდან და ერთიანი მიდგომებით მართვა (რომელიც, აუცილებლობის შემთხვევაში გარკვეულ გამონაკლისებსაც გულისხმობს), ერთი მხრივ, ამარტივებს ამ პროცესს, გამორიცხავს არასწორი, ან დაუსაბუთებელი მიდგომების შესაძლებლობას, მეორე მხრივ კი, ის უფრო სამართლიანია.

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში საჯარო სამსახური, ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა, კადრებით ყოველთვის ზედმეტად იყო გაჯერებული. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან საქართველოც იმ საბჭოეთის ნაწილი იყო, სადაც დასაქმება, მოსახლეობის სოციალური დაცვის მთავარ გარანტიად განიხილებოდა და იმდროინდელ საჯარო სამსახურშიც შტატების დამატებისა თუ გაუქმების საკითხს ცენტრალური პარტიული ორგანო წყვეტდა, მათი ხელმძღვანელების შეხედულებების მიხედვით იზრდებოდა შტატების რაოდენობა. დასაქმება, მოსახლეობის სოციალური დაცვის გარანტი, საბაზრო ეკონომიკის პირობებშიც არის, მაგრამ ამ შემთხვევაში საკადრო პოლიტიკა ორგანიზაციების მისიისა და მიზნებიდან გამომდინარე, რეგულირდება და ზედმეტი, დაუსაბუთებელი ხარჯის განევა მიუღებელია, ეწინააღმდეგება საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებას. მართალია, საჯარო სამსახური საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების მიხედვით არ იმართება, მაგრამ, როგორც განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება აჩვენებს, უმცირესი დანახარჯებით დასახული მიზნების მიღწევის პრინციპი აქაც მოქმედებს და საჯარო მოხელეების საქმიანობის შედეგები, როგორც ალენიშნეთ, „მომხმარებელთა მომსახურებითა და პროდუქტიულობით“ ფასდება.

საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრების კვალდაკვალ, ნელი ტემპით, მაგრამ მაინც, საქართველოშიც არსებითად იცვლება რესურსების ხარჯვისადმი დამოკიდებულება, წინა პლანზე გამოდის ეკონომიურობის პრინციპი და ცდილობენ მის დაცვას. ეს, გარკვეულწილად ჩვენს საჯარო სამსახურსაც დაეხმოს, თუმცა, რეორგანიზაციის არაერთი მცდელობის მიუხედავად, სასურველი შედეგებისათვის ჯერ კიდევ არ მიგვიღწევია. საქართველოს საჯარო სამსახურის მთავარ პრობლემად დასაქმებულთა დიდი რაოდენობა და დაბალი პროდუქტიულობაა. შესაბამისი მონაცემებიდან ჩანს, რომ საქართველოს საჯარო სამსახურის უმაღლეს რგოლებში დასაქმებულთა საგრძობი შემცირების მიუხედავად მათი რაოდენობა კვლავაც დიდია, სოლიდურია ასიგნებების მოცულობაც (იხ. ცხრილი).

საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებები 2006-2019 წწ. (ათასი ლარი)

კოდი	მხარჯავი დანესებულებების დასახელება	2006 წ., ფაქტობრივი	2019 წ., გეგმა	2019 წ. 2006 წ. მიმართ (%)
01.00	საქართველოს პარლამენტი და მასთან არსებული ორგანიზაციები	28 818,9	64 736,0	224,6
	მომუშავეთა რიცხოვნობა (კაცი)	1482	1 126	76,0
	შრომის ანაზღაურება	16 387,8	31 224,0	190,5
01.01	საქართველოს პარლამენტი	22 854,1	54 696,0	239,3
	მომუშავეთა რიცხოვნობა (კაცი)	935	670	71,7
	შრომის ანაზღაურება	11 884,0	25 298,0	212,9
02.00	საქართველოს პრეზიდენტის ადმინისტრაცია	19 468,2	6 000,0	30,8
	მომუშავეთა რიცხოვნობა (კაცი)	137	60	43,8
	შრომის ანაზღაურება	2 861,0	2 300,0	80,4
04.00	საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია	9 217,1	16 800,0	182,3
	მომუშავეთა რიცხოვნობა (კაცი)	340	227	66,8
	შრომის ანაზღაურება	3 854,4	7 430,0	192,8

შედგენილია საქართველოს 2007, 2008 და 2019 წლების სახელმწიფო ბიუჯეტების მონაცემების მიხედვით.

ცხრილიდან ჩანს, რომ 2006-2019 წლებში მომუშავეთა რაოდენობის მნიშვნელოვანი შემცირების მიუხედავად, საგრძნობლად გაიზარდა საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის დაფინანსების, მათ შორის – შრომის ანაზღაურების ოდენობა. ჩვენი საჯარო სამსახურის უმაღლეს რგოლებში დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირება დადებითად უნდა შეფასდეს და ამ მიმართულებით მუშაობა კიდევ უფრო ინტენსიურად გაგრძელდეს. საჯარო სამსახურში სასურველ შედეგებს უნდა მივაღწიოთ მოხელეთა არა რაოდენობრივი, არამედ ხარისხობრივი ზრდით. როგორც ჩანს, ბოლო 13 წელიწადში, ჩვენი საჯარო სამსახურის უმაღლეს რგოლებში, მნიშვნელოვნად გაიზარდა შრომის ანაზღაურება (საბაზო

ხელფასი, დანამატი, პრემია), რაც, ჩვენი აზრით, ცალსახად უარყოფითად არ უნდა შეფასდეს, მაგრამ საეჭვოა ის, საჯარო მოხელეთა პროდუქტიულობის ზრდას უკავშირდებოდეს. ამას, ირიბად, ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური გავითარების დაბალი ტემპი, მოსახლეობის დიდი ნაწილის უაღრესად დაბალი ცხოვრების დონე, ფეთქებადსაშიშ ზღვარს მიღწეული ლარის კურსის დევალვაციისა და ინფლაციის მაჩვენებლები ადასტურებს.

საერთაშორისო გამოცდილება აჩვენებს, რომ საჯარო სამსახურის შენახვა ქვეყნისათვის მძიმე ფინანსურ „ტვირთს“ არ უნდა წარმოადგენდეს, რაც შესაძლებელია მიღწეულ იქნეს საჯარო მოხელეთა პროფესიული დონის სისტემატური ამაღლების, მათი ანგარიშვალდებულებისა და მოტივაციის ზრდის კვალობაზე. სამწუხაროდ, საქართველოში, საჯარო სამსახურის განვითარებაში არსებული რიგი წარმატების მიუხედავად, ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფისა და შესაბამისად ცალკეული სამსახურის დაკომპლექტების საკითხი, დღესაც მეტად აქტუალურია. ამას საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობით და უცხოელი ექსპერტების მონაწილეობით შემუშავებული საჯარო მმართველობის რეფორმის 2019-2020 წლების სამოქმედო გეგმის შედგენის აუცილებლობაც ადასტურებს.

აღნიშნული გეგმა, რომელიც საქართველოს მთავრობამ 2019 წლის 10 ივნისს, №274 დადგენილებით დაამტკიცა, ამ მიმართულების რეფორმის რიგით მესამე სამოქმედო გეგმაა (მანამდე ასეთივე გეგმები არსებობდა 2015-2016 და 2017-2018 წლებისათვის), რომელიც 70-ზე მეტ ღონისძიებას ითვალისწინებს და მიზნად ისახავს რეფორმირებას 6 ძირითადი მიმართულებით, მათ შორის საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის მიმართულებითაც.

საქართველოში, 2019-2020 წლებში, საჯარო მმართველობის რეფორმის გზამკვლევისა და სამოქმედო გეგმის მიხედვით, „საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის ნაწილში განსაზღვრულია შემდეგი ამოცანების გადანყვება: 1) საჯარო სამსახურის ფარგლების განსაზღვრა; 2) ინსტიტუციური მოწყობის ოპტიმალური გადანყვეტის შეთავაზება; 3) არსებული კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანა დამსახურებაზე დაფუძნებული და თანასწორი მოპყრობის პრინციპების მოთხოვნებთან; 4) საჯარო სამსახურში წამყვან მენეჯერულ პოზიციებზე პოლიტიკური ზეგავლენის გაანალიზება და აღნიშნულის პრევენციის მიზნით ერთიანი გადანყვეტის შეთავაზება; 5) საჯარო მოსამსახურეთა შრომის ანაზღაურების სისტემის გაუმჯობესება, რომელიც უზრუნველყოფს ამ სამსახურში პროფესიონალი კადრების შენარჩუნებას, მოზიდვასა და მოტივირებას. საეჭვო არ არის, რომ დასახული ამოცანების ნაწილი აუცილებლად შესრულდება. მაგალითად, დაზუსტდება საჯარო სამსახურის არეალი, გაიზრდება შრომის ანაზღაურების დონე, მოწესრიგდება შესაბამისი კანონმდებლობა, ფუნქციურად და ფინანსურად გაძლიერდება საჯარო სამსახურის ბიურო და ა.შ. მაგრამ ბოლომდე გასაგები არაა რა იგულისხმება „ინსტიტუციური მოწყობის ოპტიმალური გადანყვეტის შეთავაზებაში“, ან როგორი შედეგები ექნება მას. სამწუხაროდ, აღნიშნულ გეგმაში ერთობ

ზოგადაა აღნიშნული, კონკრეტულად კი – ადამიანური რესურსების ნაწილში გამოკვეთილი არაა ზემოაღნიშნული რეფორმის საჯაროდ შედეგები. მაგალითად, თუ როგორ შეიცვლება არსებული მდგომარეობა საჯარო სამსახურში, კერძოდ კი – ადამიანური რესურსების მართვის სფეროში. გაურკვეველია, მთავრობა აპირებს თუ არა მისი ადმინისტრაციის ორგანიზაციული სტრუქტურის არსებით ცვლილებას, დეპარტამენტების გაერთიანება-შემცირებას, მათ საქმიანობაში არსებული დუბლირებებისა და პარალელიზმის აღმოფხვრას და ამ საფუძველზე ადმინისტრაციაში დასაქმებულთა რიცხვის მნიშვნელოვნად შემცირებას. ჩვენი აზრით, ამ მიმართულებით საჭიროა ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა. კერძოდ კი – მთავრობის ადმინისტრაციის ორგანიზაციული სტრუქტურის რადიკალური ცვლილებისა და არსებული მრავალრიცხოვანი პერსონალის საქმიანი თვისებების სათანადოდ შესწავლის, წამყვანი ბირთვის გამოკვეთის, დანარჩენის კი მაღალი კვალიფიკაციისა და დიდი გამოცდილების მქონე მცირე რაოდენობის ექსპერტებით ჩანაცვლების გარეშე, მთავარ მიზანს – ადმინისტრაციის ეფექტიანობის მკვეთად ამაღლებასა და ხარჯების არსებით შემცირებას ვერ მივალწევთ.

რეორგანიზაციის დროს აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ მთავრობის ადმინისტრაცია შექმნილია საქართველოს მთავრობის საქმიანობის ორგანიზაციული უზრუნველყოფის, ანალიტიკური, ინფორმაციული და სხვა მასალების მომზადების, აგრეთვე საქართველოს მთავრობის გადაწყვეტილებათა შესრულების კონტროლის ხელშეწყობის მიზნით და, აქედან გამომდინარე, უნდა დაზუსტდეს მისი ნებისმიერი სახის სტრუქტურული ერთეულის (დეპარტამენტი, განყოფილება და ა.შ.) მისია, პერსონალის რიცხვი და მათი თანამდებობრივი ინსტრუქციები.

გარდა ამისა, არანაკლებ საინტერესოა, საჯარო სამსახურში როგორი ნაბიჯები გადაიდგმება ადამიანური რესურსების მართვის ცენტრალიზაციის, ან დეცენტრალიზაციის მიმართულებით, რეფორმა როგორ აისახება სამინისტროებსა და უწყებებზე, ასევე სახელმწიფო მართვის ქვედა რგოლებზე, მათ შორის მუნიციპალიტეტებში ადამიანური რესურსების მართვის სისტემაზე და ა.შ.

ზემოაღნიშნული სამოქმედო გეგმიდან და გზამკვლევიდან ასევე ჩანს, რომ მთავრობის ადმინისტრაციის რეფორმირების სხვადასხვა მიმართულების განხორციელებაზე პასუხისმგებელია თვითონ საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია, საჯარო სამსახურის ბიურო (ადამიანური რესურსების მართვის ნაწილში), საქართველოს იუსტიციის, ფინანსთა, ინფრასტრუქტურისა და რეგიონული განვითარების სამინისტროები. ამ პროცესებში მთავრობის ადმინისტრაციის, საჯარო სამსახურის ბიუროს და დასახელებული სამინისტროების ხელმძღვანელი მუშაკების მონაწილეობა, რა თქმა უნდა, აუცილებელია, მაგრამ საკმარისი არ იქნება. ნებისმიერი სამსახურის თვითგანვითარების შესაძლებლობას არ გამოვრიცხავთ, მაგრამ საეჭვოა, თუნდაც საჯარო სამსახურის ბიურომ (სსიპ-მა), მისთვის საქართველოს „საჯარო სამსახურის შესახებ“ კა-

ნონით მინიჭებული საკმაოდ ფართო უფლებამოსილების მიუხედავად, სრულად შეძლოს მთავრობის ადმინისტრაციის (ან საქართველოს პარლამენტის) ორგანიზაციული სტრუქტურისა და ფუნქციების არსებითი ხასიათის ცვლილება და შესაბამისი თანამდებობრივი ინსტრუქციების შეთავაზება (თუმცა, შესაბამისი პოლიტიკური ნების არსებობის შემთხვევაში, არც იმას გამოვრიცხავთ, რომ საჯარო სამსახურის ბიურომ წარმატებით გაართვას თავი, ამ მხრივ, მასზე დაკისრებულ ამოცანებს.

ვფიქრობთ, რომ ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფისა და საჯარო მოსამსახურეთა შემცირების საკითხი საქართველოს პარლამენტისთვისაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია. ცნობილია, რომ პარლამენტი სპეციფიკური საჯარო სამსახურია, სადაც პარლამენტარების რიცხვზე, მათ ინიციატივებზე მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული, მაგალითად, თუ რამდენი კომიტეტი და ფრაქცია შეიქმნება, რამდენი კანონპროექტი, თუ სხვა მნიშვნელოვანი საკითხი იქნება განხილული, რამდენად დიდი ან მცირე იქნება პარლამენტის აპარატი და ა.შ. მრავალრიცხოვანი პარლამენტი და აქტიური პარლამენტარები მათ მიერ შემუშავებული სამოქმედო გეგმის შესასრულებლად საკმაოდ დიდ აპარატს საჭიროებს, რომლის გარეშე შეუძლებელია დასახული მიზნების მიღწევა. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ საქართველოს პარლამენტს, მთავრობის მიერ წარმოდგენილი სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტის განხილვის პროცესში, უპრობლემოდ შეუძლია დაამტკიცოს საქართველოს პარლამენტის, როგორც ერთ-ერთი მხარჯავი დანესებულების მიერ მოთხოვნილი, თუნდაც გაზრდილი და არც მთლად დასაბუთებული ბიუჯეტი. აღნიშნული სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ პარლამენტი ასე იქცევა, ან მომავალში მოიქცევა, თუმცა, არც ამისი გამორიცხვა შეიძლება. ჩვენი აზრით, ამჟამად, საქართველოს პარლამენტში ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფისა და ადამიანური რესურსების შემცირების შესაძლებლობა არსებობს და ის გამოყენებულ უნდა იქნეს. იმასაც აღვნიშნავთ, რომ საკითხი მხოლოდ პარლამენტის აპარატს არ ეხება. ქვეყნის ხელისუფლების პოლიტიკური ნების არსებობის შემთხვევაში, პარლამენტის წევრების რიცხვის შემცირებაც (მაგალითად, 100-მდე) შეიძლება, რაც, საკმაოდ დიდ ხარჯებს ავტომატურად შეამცირებს. კომპეტენტური ექსპერტებისგან შემდგარი ჯგუფი, ვფიქრობთ, შეძლებს საქართველოს პარლამენტის ახალი და უფრო მოქნილი ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირებას, შიგა სტრუქტურული ერთეულების მიზნებისა და ამოცანების, დასაქმებულთა თანამდებობრივი ინსტრუქციების შესწავლის საფუძველზე ადამიანური რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებისათვის საჭირო რეკომენდაციების შემუშავებას. სავარაუდოა, რომ ასეთი რეზერვები არსებობს როგორც პარლამენტის დეპარტამენტებში, ასევე კომიტეტებსა და ფრაქციებში. მაგალითად, ჩვენი აზრით, უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში, ფინანსური სახსრების ეკონომიური ხარჯვის უზრუნველყოფის ერთ-ერთ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს იქ არსებული ბიბლიოთეკის გაუქმება. მას შემდეგ, რაც ყოფილი რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა საპარლამენტო ბიბლიოთეკად გადაკეთდა, უშუ-

ალოდ პარლამენტის შენობაში არსებული ბიბლიოთეკის შენარჩუნება გაუმართლებელიც იყო.

ჩვენი აზრით, შესაძლებელია გადაიხედოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისის არსებული სახით შენარჩუნების საკითხი, რომელიც დაუსაბუთებელი რეორგანიზაციების (2008 წელს და შემდეგაც) გამო გაურკვეველ სიტუაციაში აღმოჩნდა. აღსანიშნავია, რომ ის 1997 წელს, პარლამენტის თავმჯდომარის, ზურაბ ჟვანიას ინიციატივით და აშშ-ს კონგრესის საბიუჯეტო ოფისის გამოცდილების საფუძველზე შეიქმნა.¹ დებულებით განისაზღვრა მისი მთავარი მიზანი – პარლამენტის ხელმძღვანელობის, კომიტეტებისა და ფრაქციების საფინანსო, საბიუჯეტო და სხვა ეკონომიკური ხასიათის ანალიტიკური ინფორმაციით უზრუნველყოფა. საბიუჯეტო ოფისს დაევალა საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების, აგრეთვე საქართველოს სხვა ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტების შედგენის, განხილვის, დამტკიცებისა და შესრულების, ქვეყნის მაკროეკონომიკური განვითარების, საგადასახადო ბალანსის, ფულად-საკრედიტო, საგადასახადო და საბაჟო პოლიტიკის, სახელმწიფო ვალის, უცხოური სახელმწიფო კრედიტებისა და სესხების გამოყენების და ა.შ. მდგომარეობის შესწავლა – შეფასება და შესაბამისი რეკომენდაციების შემუშავება.

ზემოაღნიშნულთან ერთად, საბიუჯეტო ოფისის მთავარ მიმართულებად განისაზღვრა მწვავე საფინანსო-საბიუჯეტო, ფულად-საკრედიტო, ასევე სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებზე სრულფასოვანი კვლევების ჩატარება. სწორედ ეს მიმართულება გამოარჩევდა მას საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის აპარატის საქმიანობისაგან. ამიტომ ოფისმა ჩამოყალიბებისთანავე დაიწყო სპეციალური კვლევების ჩატარება. მათგან საყურადღებოა ისეთი სრულფასოვანი კვლევები, როგორცაა: „სავალუტო კრიზისი – ლარის დევალვაციის მიზეზები და მოსალოდნელი შედეგები“ (1999 წ.), „ეკონომიკური ვითარება აფხაზეთში, სეპარატისტული რეჟიმის ფინანსური და სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები“ (1999 წ.), „რა უნდა ვიცოდეთ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ (1998, 1999, 2000 წწ.), „მოსხენება მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში საქართველოს განვითარების შესახებ“ (2000 წ.), „საგარეო ვალეები და საქართველო“ (2000 წ.), „თურქეთის რესპუბლიკის საფინანსო კრიზისი და მისი მოსალოდნელი გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე“ (2001 წ.), „საგადასახადო შეღავათების შეზღუდვის შესახებ“

¹ საყურადღებოა, რომ ოფისის ორგანიზაციული სტრუქტურისა და საკვლევი თემატიკის ფორმირების პროცესში, ასევე მისი საქმიანობის პირველი და მეორე წლის განმავლობაში, როგორც მრჩეველი, უშუალოდ მონაწილეობდა ამერიკელი სპეციალისტი დევიდ მარტინი, რომელიც ქმედით მეთოდურ და პრაქტიკულ დახმარებას უწევდა ოფისის ხელმძღვანელებსა და სპეციალისტებს. გარდა ამისა, აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ფინანსური მხარდაჭერით შეიქმნა საბიუჯეტო ოფისის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა (საოფისე ინვენტარი, კომპიუტერული ტექნიკა და ა.შ.).

(2001 წ.), „სამართალდარღვევები პრივატიზების სფეროში და მისი გამომწვევი ფაქტორები“ (2002 წ.), „თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შესახებ“ (2003 წ.) და მრავალი სხვა.

როგორც აღვნიშნეთ, დაუსაბუთებელი რეორგანიზაციების შედეგად პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისის მიზნები და ამოცანები მკვეთრად შეიკვეცა და ამჟამად ოფისი მხოლოდ ფისკალური პოლიტიკის საკითხების შესწავლითაა დაკავებული. ობიექტური და სუბიექტური მიზეზების გამო მან უარი თქვა სპეციალური თემების დამუშავებაზე, რაც, ჩვენი აზრით, არასწორია. აქედან გამომდინარე, პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისისა და საქართველოს პარლამენტის საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის საქმიანობაში არსებითი განსხვავება თითქმის აღარ არსებობს. ძალიან სამწუხაროა, რომ დღეს საქართველოს პარლამენტში ლარის დეველვაციის მიზეზებს ფუნდამენტურად არცერთი სტრუქტურული ერთეული არ სწავლობს. კატეგორიულად მიუღებელია საქართველოს პარლამენტი, ამ და სხვა საკითხებზე, მხოლოდ ეროვნული ბანკისა და საქართველოს მთავრობისაგან მიღებული ინფორმაციებით სარგებლობდეს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საბიუჯეტო ოფისი, სწორედ ასეთი, მეტად აქტუალური პრობლემების კვლევების ჩატარებისათვის შეიქმნა და არა საფინანსო-საბიუჯეტო სფეროში არსებული ფაქტობრივი მდგომარეობის ამსახველი ინფორმაციის კიდევ ერთხელ დასაფიქსირებლად.

ვფიქრობთ, საკამათოა საბიუჯეტო ოფისის დაქვემდებარების საკითხიც. ის ოფისის შექმნის შემდგომ დღის წესრიგში რამდენჯერმე დადგა, მოისინჯა რამდენიმე ვარიანტი. იმის გათვალისწინებით, რომ საბიუჯეტო ოფისის საქმიანობის მაღალპროფესიულ დონეზე შეფასება, კვლევის მიმართულებების სწორად განსაზღვრა მხოლოდ საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტს შეეძლო. გადანყდა, რომ საბიუჯეტო ოფისს საქმიანობა აღნიშნული კომიტეტის საერთო ხელმძღვანელობით განეხორციელებინა. ასე იყო წლების განმავლობაში, რაც, ჩვენი აზრით, მართებული იყო. ამჟამად პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისი ანგარიშვალდებულია მხოლოდ საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარის ხელმძღვანელობით შექმნილი სამეთვალყურეო საბჭოს წინაშე, რაც, მართალია, ფორმალურად ზრდის ოფისის დამოუკიდებლობის ხარისხს, მაგრამ რეალურად საგრძნობლად ამცირებს მის საქმიანობაზე პროფესიული ზედამხედველობის შესაძლებლობას.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან და საჯარო სამსახურის ოპტიმიზაციის ამოცანებიდან გამომდინარე, არსებული სახით საქართველოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისის შენარჩუნება მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს. თუ პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისი უარს იტყვის საფინანსო-საბიუჯეტო, ფულად-საკრედიტო და სხვა სახის ეკონომიკური მიმართულების აქტუალური პრობლემების შესახებ სპეციალური თემების დამუშავებაზე (მაგალითად, როგორიცაა: ლარის კურსი, ინფლაცია, სახელმწიფო ვალი და ა.შ.) და მხოლოდ ფისკალური პოლიტიკის საკითხებით შემოიფარგლება, მაშინ, ჩვენი აზრით, მისი საფინან-

სო-საბიუჯეტო კომიტეტის აპარატთან გაერთიანების საკითხი უნდა დადგეს. მითუმეტეს, რომ აღნიშნულ კომიტეტს, ოფისთან შედარებით, ფისკალური საკითხების კვლევის ბევრად უფრო მდიდარი გამოცდილება აქვს.

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ 13 წელიწადში საქართველოს პარლამენტში დასაქმებულთა რიცხვი 935-დან 670-მდე შემცირდა, მისი აპარატის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფისა და დასაქმებულთა თანამდებობრივი ინსტრუქციების საფუძვლიანი ანალიზის შედეგად პერსონალის რიცხვის ოპტიმიზაცია კვლავაც აუცილებელია.

ქვეყნის საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის ეფექტიანობა ბევრად იქნება დამოკიდებული აღნიშნული პროცესის მართვის საშუალო და ქვედა რგოლებში სწორად წარმართვაზეც. ფუნქციების შესაძლო დუბლირებისა და პარალელიზმის აღმოფხვრის მიზნით სისტემურადაა შესასწავლი აჭარისა და აფხაზეთის მთავრობების ადმინისტრაციების, მუნიციპალიტეტების, სამინისტროებისა და უწყებების აპარატების სტრუქტურული ერთეულების ორგანიზაციული სტრუქტურები და დასაქმებულთა თანამდებობრივი ინსტრუქციები. ამ მიმართულებით საკმაოდ მძიმე სამუშაო იქნება ჩასატარებელი ფინანსთა, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების, შინაგან საქმეთა და სხვა სამინისტროებში, საკრებულოებში, მერიებსა და გამგეობებში.

საჯარო სამსახურის საჭირო რაოდენობის ადამიანური რესურსებით უზრუნველყოფისა და მათი ეფექტიანი გამოყენების საქმეში განსაკუთრებული, მაკოორდინირებელი და საზედამხედველო როლი უნდა შეასრულოს საჯარო სამსახურის ბიურომ. პირველ რიგში, ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ბიურომ შეძლოს შეასრულოს „საჯარო სამსახურის შესახებ“ კანონით გათვალისწინებული მოთხოვნები. კერძოდ, მან აქტიურად უნდა ითანამშრომლოს საჯარო დაწესებულებებთან ადამიანური რესურსების მართვის წლიური გეგმის შემუშავების პროცესში, საჯარო მოხელეთა თანამდებობების ერთიანი კლასიფიკაციისა და ანაზღაურების სისტემის შესაქმნელად, შეისწავლოს საჯარო სამსახურში არსებული კვალიფიკაციისა და პროფესიული მომზადების დონე, შეიმუშაოს მოხელეთა პროფესიული განვითარების ერთიანი სტანდარტები, ზედამხედველობა გაუწიოს მათ შესრულებას და ა.შ.

სამწუხაროდ, ქვეყანაში არცთუ მცირეა საჯარო დაწესებულებების რიცხვი, სადაც ერთიდაიგივე თანამდებობრივ პოზიციაზე განსხვავებული თანამდებობრივი სარგოებია დაწესებული, რაც არასწორია. სხვადასხვა გზით თუ ხერხებით, სახელმწიფო ბიუჯეტიდან თანხების მოზიდვის მეტი შესაძლებლობა არ უნდა გახდეს სპეციალისტების განსხვავებულად (უფრო მეტად) ნახალისების საფუძველი.

კიდევ ერთხელ ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოს საჯარო სამსახურის კადრებით ზედმეტად გაჯერების აღმოსაფხვრელად, საჯარო სამსახურის ბიურომ უფრო აქტიურად უნდა ითანამშრომლოს საჯარო დაწესებულებების ხელმძღვანელობასა და ადამიანური რესურსების მართვის სამსახურებთან, დაეხმაროს მათ ორგანიზაციული სტრუქტურისა და თანამ-

დებობრივი ინსტრუქციების სრულყოფა-მოწესრიგებაში. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ მიმართულებით საგრძნობი წარმატების უზრუნველყოფის ე.წ. „ლომის წილი“ თვით ამ დაწესებულებების ხელმძღვანელებსა და ადამიანური რესურსების სამსახურებზე მოდის. მათ უკეთ უკეთ იციან რა და როდის უნდა გაკეთდეს.

დასკვნა: რეკომენდაციები და ღონისძიებები

1. ადამიანური რესურსები ქვეყნის მოსახლეობის აქტიური ნაწილია, რომელიც დასაქმებულია, ან შეიძლება დასაქმდეს. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ადამიანური რესურსების თვისებრივი მხარე, ის ცოდნა, გამოცდილება, პიროვნული თვისებები, უნარები, მიზნები, ამოცანები, ინტერესები, მისწრაფებები და ა.შ., რომელსაც ისინი ფლობენ და იყენებენ, ან მომავალში გამოიყენებენ. ჩვენი აზრით, ადამიანური რესურსების მართვა ნებისმიერი ორგანიზაციისათვის დამახასიათებელი მმართველობითი საქმიანობაა, რომლის მიზანია მისი მაღალკვალიფიციური პერსონალით უზრუნველყოფა, მართვის ფუნქციების, მეთოდებისა და მიდგომების გამოყენების, პირადი და ორგანიზაციული მიზნების ჰარმონიული შეხამების საფუძველზე ორგანიზაციის მისიისა და მიზნების სრულად და ეფექტიანად რეალიზება;

2. საჯარო სამსახურში დასაქმებულების ნაყოფიერ საქმიანობაზე დიდად არის დამოკიდებული სახელმწიფო მართვის ყველა რგოლის (უმალღესი, საშუალო, დაბალი) გამართული საქმიანობა და მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ტემპი და დონე. ამიტომ საჯარო სამსახურში მოზიდულ უნდა იქნეს ჯეროვანი თეორიული ცოდნისა და მდიდარი პრაქტიკული გამოცდილების მქონე ადამიანები, რომელთაც ექნებათ ამ მეტად მნიშვნელოვანი საქმიანობისადმი მაღალი მოტივაცია და ინტერესი;

3. საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი - „საჯარო ინტერესების უზენაესობის“ პრინციპი გულისხმობს, რომ საზოგადოებისათვის მაქსიმალურად მაღალი ხარისხის მომსახურების შეთავაზებისას სახელმწიფო სახსრების ხარჯვა პროდუქტიულად უნდა ხდებოდეს. ამასვე გვასწავლის აშშ-ს გამოცდილება, რომელიც გულისხმობს განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს ხელისუფლების პროდუქტიულობის ამაღლებას მართვის პროცესების გამარტივების, ანგარიშვალდებულების გაზრდისა და უფლებამოსილებათა დეცენტრალიზაციის საფუძველზე;

4. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში საჯარო სამსახური, ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა, კადრებით ყოველთვის ზედმეტად იყო გაჯერებული. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან საქართველოც იმ საბჭოეთის ნაწილი იყო, სადაც დასაქმება, მოსახლეობის სოციალური დაცვის მთავარ გარანტიად განიხილებოდა. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, საჯარო სამსახურის მიზნებიდან და „საჯარო ინტერესების უზენაესობის“ პრინციპიდან გამომდინარე, საჯარო სექტორში დასაქმებულთა შემცირების ტენდენცია

პოზიტიურად უნდა შეფასდეს, მაგრამ ჯერჯერობით სასურველი შედეგი მიღწეული არ არის და ეს ეხება საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის ყველა რგოლს;

5. საქრთაშორისო გამოცდილება აჩვენებს, რომ საჯარო სამსახურის შენახვა ქვეყნისათვის მძიმე ფინანსურ „ტვირთს“ არ უნდა წარმოადგენდეს. სამსახუროდ, საქართველოში, საჯარო სამსახურის განვითარებაში არსებული რიგი წარმატების მიუხედავად, ეს, არსებითი ხასიათის პრობლემაა. ამიტომ მისასაღმებელია, რომ საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობით და უცხოელი ექსპერტების მონაწილეობით შემუშავებულ იქნა და ხორციელდება საჯარო მმართველობის რეფორმის 2019-2020 წლების სამოქმედო გეგმა;

6. საეჭვო არ არის, რომ ზემოაღნიშნული გეგმის ადამიანური რესურსების სფეროში გათვალისწინებული ამოცანების ნაწილი აუცილებლად შესრულდება. მაგალითად, დაზუსტდება საჯარო სამსახურის არეალი, გაიზრდება შრომის ანაზღაურების დონე, მონესრიგდება შესაბამისი კანონმდებლობა, ფუნქციურად და ფინანსურად გაძლიერდება საქართველოს საჯარო სამსახურის ბიურო და ა.შ. მაგრამ, სამსახუროდ, აღნიშნული გეგმის ადამიანური რესურსების ნაწილში გამოკვეთილი არაა ზემოაღნიშნული რეფორმის სავარაუდო შედეგები, თუ როგორ შეიცვლება არსებული მდგომარეობა საჯარო სამსახურში, კერძოდ კი – ადამიანური რესურსების მართვის სფეროში;

7. ზემოაღნიშნული სამოქმედო გეგმიდან და გზამკვლევიდან ჩანს, რომ მთავრობის ადმინისტრაციის რეფორმირების სხვადასხვა მიმართულების განხორციელებაზე პასუხისმგებელია საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია, საჯარო სამსახურის ბიურო (ადამიანური რესურსების მართვის ნაწილში), საქართველოს იუსტიციის, ფინანსთა, ინფრასტრუქტურისა და რეგიონული განვითარების სამინისტროები. ამ პროცესებში მთავრობის ადმინისტრაციის, საჯარო სამსახურის ბიუროს და დასახელებული სამინისტროების ხელმძღვანელი მუშაკების მონაწილეობა, რა თქმა უნდა, აუცილებელია, მაგრამ – არასაკმარისი. ნებისმიერი სამსახურის თვითგანვითარების შესაძლებლობას არ გამოვრიცხავთ, თუმცა, საეჭვოა საჯარო სამსახურის ბიურომ (სსიპ-მა), მისთვის საქართველოს „საჯარო სამსახურის შესახებ“ კანონით მინიჭებული საკმაოდ ფართო უფლებამოსილების მიუხედავად, შეძლოს მთავრობის ადმინისტრაციის (ან საქართველოს პარლამენტის) რეორგანიზაციის სრულად განხორციელება. ამ მიზნით, ვფიქრობთ, უმჯობესი იქნებოდა ეს საკითხები გამოცდილ ექსპერტთა ჯგუფს შეესწავლა და შედეგები განეხილა საქართველოს პარლამენტს;

8. ამჟამად საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის სხვადასხვა სტრუქტურულ ერთეულში 227 სპეციალისტი საქმიანობს, შესაბამისად, დიდია მათი შრომის ანაზღაურების (ხელფასი, დანამატი, პრემია) საოფისე და ა.შ. ხარჯები, ამიტომ, აუცილებელია ორგანიზაციული სტრუქტურისა და ფუნქციების არსებითი ხასიათის ცვლილება და შესაბამისი თანამდებობრივი

ინსტრუქციების შეთავაზება. საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის ორგანიზაციული სტრუქტურის და იქ დასაქმებულთა ფუნქციების ზედაპირული ანალიზიდანაც კი ჩანს (სავარაუდოდ, რეორგანიზაციის გამო, მთავრობის ადმინისტრაციის ორგანიზაციული სტრუქტურა ამჟამად მთავრობის ვებგვერდიდან მოხსნილია), რომ შესაძლებელია სამსახურებისა და დასაქმებულთა ფუნქციების შეერთება-გამსხვილება, შერწყმა. ჩვენი აზრით, მთავრობის ადმინისტრაციის ორგანიზაციული სტრუქტურის რადიკალური ცვლილებისა და არსებული მრავალრიცხოვანი პერსონალის საქმიანი თვისებების სათანადოდ შესწავლის, წამყვანი ბირთვის გამოკვეთის, დანარჩენის კი მაღალი კვალიფიკაციისა და დიდი გამოცდილების მქონე მცირე რაოდენობის ექსპერტებით ჩანაცვლების გარეშე, მთავარ მიზანს – ადმინისტრაციის ეფექტიანობის მკვეთრად ამაღლებასა და ხარჯების არსებით შემცირებას – ვერ მივაღწევთ;

9. ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფისა და საჯარო მოსამსახურეთა შემცირების საკითხი საქართველოს პარლამენტისთვისაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია. ამჟამად, საქართველოს პარლამენტში, სადაც 670 სპეციალისტია დასაქმებული, ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფისა და ადამიანური რესურსების შემცირების შესაძლებლობა არსებობს და ის გამოყენებულ უნდა იქნეს. კომპეტენტური ექსპერტებისგან შემდგარი ჯგუფი, ვფიქრობთ, შეძლებს საქართველოს პარლამენტის ახალი და უფრო მოქნილი ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირებას, შიგა სტრუქტურული ერთეულების მიზნებისა და ამოცანების, დასაქმებულთა თანამდებობრივი ინსტრუქციების შესწავლის საფუძველზე ადამიანური რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებისათვის საჭირო რეკომენდაციების შემუშავებას.

ჩვენი აზრით, შესაძლებელია გადაიხედოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისის (რომელიც აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ფინანსური მხარდაჭერით შეიქმნა) არსებული სახით შენარჩუნების საკითხი, რომელიც დაუსაბუთებელი რეორგანიზაციების (2008 წელს და შემდეგაც) გამო გაურკვეველ სიტუაციაში აღმოჩნდა. ჩამოყალიბებისას, საბიუჯეტო ოფისის მთავარ მიმართულებად განისაზღვრა მწვავე საფინანსო-საბიუჯეტო, ფულადსაკრედიტო, ასევე სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებზე სრულფასოვანი კვლევების ჩატარება. პირველივე წლებში ოფისმა რამდენიმე სპეციალური თემა დაამუშავა (მაგალითად, „სავალუტო კრიზისი – ლარის დეველვაციის მიზეზები და მოსალოდნელი შედეგები“ (1999წ.), მოხსენება „მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში საქართველოს განვითარების შესახებ“ (2000 წ.) და ა.შ.). ამჟამად, სხვადასხვა მიზეზით, ამგვარი თემები აღარ მუშავდება, რაც, ჩვენი აზრით, დაუშვებელია, რადგან, სწორედ ეს მიმართულება გამოარჩევდა მას საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის აპარატის საქმიანობისაგან.

საჯარო სამსახურის ოპტიმიზაციის ამოცანებიდან გამომდინარე, არსებული სახით საქართველოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისის შენარჩუნება მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს და უნდა დადგეს მისი საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის აპარატთან გაერთიანების საკითხი. მითუმეტეს, რომ აღნიშნულ კომიტეტს, ოფისთან შედარებით, ფისკალური საკითხების კვლევის ბევრად უფრო მდიდარი გამოცდილება აქვს;

10. ქვეყნის საჯარო სამსახურში ადამიანური რესურსების მართვის ეფექტიანობა ბევრად იქნება დამოკიდებული აღნიშნული პროცესის მართვის საშუალო და ქვედა რგოლებში სწორად წარმართვაზე. ფუნქციების შესაძლო დუბლირებისა და პარალელიზმის აღმოფხვრის მიზნით, სისტემურადაა შესასწავლი აჭარისა და აფხაზეთის მთავრობების ადმინისტრაციების, მუნიციპალიტეტების, სამინისტროებისა და უწყებების აპარატების ორგანიზაციული სტრუქტურები და დასაქმებულთა თანამდებობრივი ინსტრუქციები. ამ მიმართულებით საკმაოდ მძიმე სამუშაო იქნება ჩასატარებელი ფინანსთა, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების, შინაგან საქმეთა და სხვა სამინისტროებში, საკრებულოებში, მერიებსა და გამგეობებში.

საქართველოს საჯარო სამსახურში ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფისა და ადამიანური რესურსების ოპტიმიზაციის პროცესი, რა თქმა უნდა, უმტკივნეულოდ ვერ ჩაივლის, შემცირებების გამო ადამიანები გამოთქვამენ პროტესტს, მოიმატებს სასამართლო დავებიც, მაგრამ თუ ეს საქმიანობა ობიექტურად და სამართლიანად წარიმართება, საზოგადოება მას გაგებით მოეკიდება. კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ, ქვეყანას სჭირდება მცირე და ეფექტური საჯარო სამსახური, რომლის შენახვა ქვეყნის ბიუჯეტს მძიმე ტვირთად არ დაანება.

ლიტერატურა:

- საქართველოს კანონი „საჯარო სამსახურის შესახებ“, თბ., 2015, 27 ოქტომბერი, №4346-ის.
- საქართველოს კანონი საქართველოს მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ, თბ., 2004, 11 თებერვალი, №3277-ის.
- საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის დებულება, საქართველოს მთავრობის დადგენილება № 340, 2018 წლის 26 ივნისი.
- საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს დებულება, საქართველოს მთავრობის დადგენილება №473, 2018 წლის 14 სექტემბერი.
- საჯარო დაწესებულებებში ადამიანური რესურსების მართვის სახელმძღვანელო, I ნაწილი, თბ., 2013.
- საჯარო დაწესებულებებში ადამიანური რესურსების მართვის სახელმძღვანელო, II, III ნაწილი, თბ., 2014.
- რობერტ ბ. დენჰარტი, ჯენეტ ვ. დენჰარტი (2012) საჯარო მართვა, მოქმედების კურსი. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
- ადამიანური რესურსების მართვის პრაქტიკის მიმოხილვა საჯარო სამსახურში: ამერიკის შეერთებული შტატები, გაერთიანებული სამეფო, თურქეთი, გერმანია, საქართველო, საჯარო სამსახურის ბიურო, თბ., 2013.
- ნ. პაიჭაძე (2018, №2) ადამიანური რესურსების მართვის მსოფლიო პრაქტიკა და ქართული სინამდვილე, ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“ .
- მ. ტულუში, (1997, № 42) საბიუჯეტო ოფისი-სიახლე საპარლამენტო ცხოვრებაში, ჟურნ. „პარლამენტის უწყებანი“.

References:

- Saqartvelos kanoni sajaro samsaxuris shesaxeb [Law of Georgia “On Public Service,”] Tbilisi, October 27, 2015, # 4346-I. (in Georgian).
- Saqartvelos kanoni saqartvelos mtavrobis struqturis, uflabamosilebisa da saqmianobis cesebis shesaxeb [Law of Georgia “On Structure, Powers and Rules of Activities of the Government of Georgia], Tbilisi, February 11, 2004, # 3277-II. (in Georgian).
- Saqartvelos mtavrobis administraciis debuleba, saqartvelos mtavrobis dadgenileba [Regulation of the Administration of the Government of Georgia, Resolution of the Government of Georgia # 340], June 26, 2018. (in Georgian).
- Saqartvelos okupirebuli teritoriebidan devnilta, shromis, janmrtelebisa da socialuri dacvis saministros debuleba, saqartvelos mtavrobis dadgenileba [Regulation of the Ministry of Internally Displaced Persons from the Occupied Territories, Labor, Health and Social Affairs of Georgia], Resolution # 473, September 14, 2018. (in Georgian).
- Sajaro dacesebulebebshi adamianuri resursebis martvis saxelmzgvanelo [Textbook of Human Resources Management in Public Institutions, Part I] Tb., 2013. (in Georgian).
- Textbook of Human Resources Management in Public Institutions, Part II, III, Tb, 2014;
- Robert B. Denhardt, Janet W. Denhardt (2012) Public Management, Action Course. Ilia State University.
- Adamianuri resursebis martvis praqtikis mimoxilva sajaro samsaxurshi: amerikis sheertebuli shtatebi, gaertianebuli samepo, turqeti, germania, saqartvelo. Sajaro samsaxuris biuro [Overview of Human Resources Management Practices in Public Service: United States, United Kingdom, Turkey, Germany, Georgia] Public Service Bureau, Tb., 2013. (in Georgian).
- N. Paichadze (2018, № 2). Adamianuri resursebis martvis msoplio praqtika da qartuli sinamdvile, jurn. “ekonomika da biznesi” [World Practice of Human Resources Management and Georgian Reality], Jour. “Economics and Business”. (in Georgian).
- M. Tugushi, (1997, № 42) sabiujeto m ofisi – siaxle saparlamento cxovrebashi [Budget Office - Innovation in Parliamentary Life], Journ. “Parliamentary Bulletin”.

Some Issues of Human Resource Management in Public Service of Georgia

Miron Tugushi

Associate Professor of

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

miron.tugushi@tsu.ge

For the provision of effective management of Human Resources in Public Service it is necessary to involve the specialists who will have deep theoretical knowledge and rich experience with high motivation and interest in these highly relevant activities.

On any level of Public Service, the principles of “prevailing public interest” should be respected most of all, which implies that the goals set before the public service must be achieved by the least cost of any resources. Maintaining public service should not be a great financial “burden” for the government budget.

It should be noted that the leadership of the Georgian government administration with the participation of foreign experts has developed and implemented the plan of actions for the reform of public governance for 2019-2020, but, unfortunately, the probably results of the above reform are not specifically defined in this plan, it is not shown how the current state of public service will be changed, particularly, in the field of human resource management.

At present, in the Georgian government administration there are employed 227 specialists. Accordingly, the costs of their job compensation (salary, additions, bonuses), office and other expenses makes a large sum upon the whole. Therefore, it is necessary to change the essential character of the organizational structure and functions and to provide relevant job instructions. The issue of improving the organizational structure and reducing the number of civil servants is not less important for the Parliament of Georgia as well. Currently, the Parliament of Georgia, which employs 670 specialists, has the potential possibility to improve organizational structure and optimize human resources and it should be used anyway.

During the establishment of the Budget Office of the Parliament of Georgia (which was created with the financial support of the United States Agency for International Development (USAID)), it was focused mainly on conducting the special studies on acute financial-budgetary, monetary-credit and socio-economic problems. At present, for various reasons, implementation of such topics are no longer elaborated, which, to our opinion, is unacceptable, because it was this very direction that distinguished it from the activities of the Office Finance and Budget Committee.

Due to the optimization tasks of the Public service, the maintenance of the budget office of the Parliament of Georgia in its current form should not be expedient and the question of joining its Finance and Budget Committee staff should be raised. Moreover, this committee has a greater experience in researching fiscal matters than the office.

The effectiveness of human resource management in public service of the country would be mostly depend on how well the middle and lower links (rows) of the process are being managed.

For the purpose to eliminate duplication of functions and not to allow parallelism, the organizational structures of the administrations, municipalities, ministries and departments of the Adjarian and Abkhazian governments and the staff’s instructions of the employees are to be systematically studied. There will be a lot of hard work to be performed in this direction in the Ministries of Finance, Economy and Sustainable Development, the Ministry of Internal Affairs and other ministries, councils, mayors and boards as well.

Therefore, in order to achieve the main goal provided by the above-mentioned plan in the whole system of the public service, it is necessary to make radical changes in the

organizational structure, to study properly the business properties of the multiple staff, to separate the leading core and to replace the rest with highly qualified and small-number experts. The group with the composition of competent experts could solve these tasks and may establish new more flexible organizational structures. On the basis of the goals and objectives of internal structural units and the study of employee position instructions it could be possible to develop recommendations for more effective use of human resources.

Keywords: Human resource management, public service, guidelines for human resource management in public institutions, human resource management models in the public sector, bureau of public service, law “about public service”

JEL Codes: M10, M12, O15

ქართველი სტუდენტების ციფრული კომპეტენცია

ამირან ბერძენიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
amiran.berdenishvili@tsu.ge

ნინო დურგლიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
nino_du@tsu.ge

ილონა გოგია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
ilona.gogia761@sps.tsu.edu.ge

ნაშრომში განხილულია თანამედროვე ცოდნის საზოგადოებაში ადამიანის არსებობისა და ეფექტიანი საქმიანობისათვის აუცილებელი უნარი – კერძოდ, ციფრული კომპეტენცია, რაც ციფრული ტექნოლოგიების გამოსაყენებლად აუცილებელი ცოდნის, უნარების და დამოკიდებულების ერთობლიობაა. ტექნოლოგიების მეშვეობით ადამიანს უნდა შეეძლოს შემდეგი ოპერაციების შესრულება: პრობლემის გადაჭრა, კომუნიკაცია, ინფორმაციის მოძიება, კონტენტის შექმნა და გავრცელება. მსოფლიო ეკონომიკა, პოლიტიკა, ჯანდაცვა და სოციალური განვითარებაც კი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ციფრულ ტექნოლოგიებსა და მის სათანადო გამოყენებასთან. ქართველ საზოგადოებაში ციფრული ტექნოლოგიები ძალიან სწრაფად იქცა მოქალაქეების ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად. მისი გამოყენებისთვის აუცილებელი უნარების შესწავლა თანამედროვე სოციალურ მეცნიერებებში აქტუალური კვლევის საკითხია. ჩვენი მიზანია სწორედ ქართველ საზოგადოებაში სტუდენტების ციფრული კომპეტენციების შესწავლა.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული კომპეტენცია, ციფრული წიგნიერება, ინფორმაციული საზოგადოება, სტუდენტები, ციფრული ტექნოლოგიები, ციფრული თაობა.

შესავალი

ინფორმაციულ-კომუნიკაციური რევოლუციის შედეგად რევოლუციამდე და მის შემდეგ დაბადებულ თაობებს შორის ერთგვარი უფსკრული გაჩნდა. კომუნიკაციის ენა, რომლითაც დღეს ახალი ეპოქის ახალგაზრდა და „წიგნიერი“

წარმომადგენელი ოპერირებს, ფრიად რთულია და თავისთავში ერთმანეთზე აქტიურად ურთიერთზემოქმედ ქვესისტემათა სიმრავლეს მოიცავს. ცხადია, რომ რაც უფრო გვიან იწყებს ადამიანი ახალი ენის შესწავლას, მისი დაუფლება მით უფრო უძნელდება. ყველაზე მონყვლადი სოციალური ჯგუფი ციფრული წიგნიერების დაუფლებაში 55 წლის და უფროსი ასაკის ადამიანები არიან. მათ ახალი ენისა და ტექნოლოგიების ათვისება არა მხოლოდ უძნელდებათ, არამედ ახალი ფასეულობების, ცხოვრების ახალი ხასიათის (ნესის) და ახალი კულტურის ათვისებაც უჭირთ (Castells, M. 2008).

ის, ვინც კომპიუტერული კომუნიკაციის ენას გაცნობიერებულად ზრდასრულ ასაკში დაეუფლა, „Digitally Literate“, ე.ი. ციფრული მიმართებით წიგნიერად ითვლება. ის კი, ვინც კომუნიკაციის ენა ბავშვობაში, ინტუიციურად აითვისა, „Digitally Savvy“, ე.ი. ციფრული ენის თავისუფლად მფლობელად იწოდება. დღეს მეცნიერები უკვე მესამე კატეგორიას გამოყოფენ - ესენი ის ბავშვებია, რომლებიც 2000-იანი წლების შუაში - Web 2.0-ის ერთდროულად გაჩნდნენ, და ციფრული მონყობილობები პირველ სათამაშოებთან ერთად აიღეს ხელში. ამ ბავშვებისთვის ციფრული ენა მშობლიური ხდება და მათ „Digitally native“-ს, ე.ი. ციფრული წიგნიერებით თანშობილ-დაბადებულ ადამიანებს უწოდებენ (Dijk j. 154).

ეს თაობა ჯერ ახალგაზრდაა და არაერთგვაროვანი, მაგრამ მანძილი მათსა და ჩვენს, ანუ იმ ადამიანებს შორის, რომლებიც მათ რამდენიმე წლის შემდეგ უნივერსიტეტებში შეხვდებიან ან უკვე სკოლებში ხვდებიან, არაჩვეულებრივად დიდია. საქმე ის კი არაა, რომ ჩვენ ციფრულ ტერმინებში კარგად ვერ ვაზროვნებთ, არამედ ის, რომ ციფრული წიგნიერება იმ სოციო-კულტურულ გარემოს განსაზღვრავს, რომელშიც ეს ბავშვები ცხოვრობენ და მათ შორის ჩვენც ვცხოვრობთ.

ევროკავშირის 2006 წლის რეკომენდაცია ციფრულ კომპეტენციას შემდეგნაირად განმარტავს: ციფრული კომპეტენცია მოიცავს სამსახურის, გართობისა და კომუნიკაციის მიზნით ინფორმაციის და ტექნოლოგიის კრიტიკულ და თავდაჯერებულ გამოყენებას, ასევე, ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებისათვის საჭირო ყველაზე ბაზისურ უნარებს, როგორცაა: ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, შენახვა, წარმოება, პრეზენტაცია და გაცვლა. ასევე კომუნიკაცია და მონაწილეობა სოციალურ ქსელში (ევროკავშირის მთელი ცხოვრების მანძილზე სწავლების კომპეტენციები, European Parliament and Council, 2006).

ევროსაბჭომ, 2010 წელს, სწავლების რვა ძირითადი კომპეტენცია შექმნა და მათ შორის ერთ-ერთი ციფრული კომპეტენციაა, რაც ცოდნის, უნარების და დამოკიდებულების ერთობლიობაა. ცოდნა - კომპიუტერული აპლიკაციების ფუნქციური შესაძლებლობების გამოყენებას, ინტერნეტსა და სოციალურ მედიაში კომუნიკაციასთან დაკავშირებული რისკების გაცნობიერებას, ინტერნეტისა და ტექნოლოგიების გამოყენებასთან დაკავშირებული ეთიკური და სამართლებრივი ნორმების ცოდნას ნიშნავს. უნარები კი - ინფორმაციის

მართვის უნარს გულისხმობს. ადამიანს, ვირტუალურისა და რეალურის ერთმანეთისგან განსხვავება, ასევე ინტერნეტისა და ციფრული ტექნოლოგიების კრიტიკულად და კრეატიულად გამოყენება უნდა შეეძლოს. დამოკიდებულებების ცნება ინფორმაციის მიმართ მოქალაქეთა მიერ კრიტიკულ და რეფლექსურ დამოკიდებულებას, ქსელით დაინტერესებას და ინტერნეტკომუნიკაციაში აქტიურ ჩართულობას გულისხმობს (Dijk j. 122).

საზოგადოებაში ICT-ის გამოყენება დღითიდღე უფრო და უფრო ფართოდ ვრცელდება, რაც საზოგადოების გაციფრულების მაღალი ხარისხით არის გამოწვეული, ანუ ყოველდღიური ცხოვრების პრაქტიკის დიდი ნაწილი ციფრულ კომპონენტს შეიცავს.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის მიზანია სტუდენტების ციფრული კომპეტენციების, კერძოდ, იმ ცოდნისა და დამოკიდებულებების შესწავლა, რომლითაც ისინი ციფრული ტექნოლოგიებთან ურთიერთობის დროს ოპერირებენ.

რაოდენობრივი კვლევის მიზნის მისაღწევად დასახული იქნა კვლევის შემდეგი ამოცანები:

- ახალგაზრდების ციფრული კომპეტენციებში დონეების განსაზღვრა;
- ინტერნეტის და სოციალური ქსელების გამოყენების სიხშირე და მოტივაცია;
- მათი დამოკიდებულება ინტერნეტისა და ციფრული ტექნოლოგიების მიმართ;
- ყველაზე ხშირად გამოყენებადი კომპიუტერული პროგრამები და აპლიკაციები.

რაოდენობრივი კვლევის მეთოდებიდან ინტერვიუს მეთოდი გამოვიყენეთ, რის მეშვეობითაც შევისწავლეთ სტუდენტების დამოკიდებულებები. კვლევის საგანი მოცემული უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტების ციფრული წიგნიერება, მათი დამოკიდებულებები და ციფრული უნარებია.

კვლევის ობიექტი – სტუდენტები.

მოსალოდნელი შედეგები: სტუდენტების ციფრული წიგნიერების დონე დაბალია და ისინი ინტერნეტს ძირითადად გართობისა და სოციალური ქსელებით სარგებლობის მიზნით იყენებენ.

კვლევის ინსტრუმენტია კითხვარი, რომელიც დახურული, ნახევრად დახურული და ღია ტიპის კითხვებს მოიცავს.

შერჩევის მეთოდოლოგია – გენერალური ერთობლიობა: უმაღლესი სასწავლო დაწესებულების სტუდენტები – 609 რესპონდენტი.

შერჩევის ბაზა: ერთიანი ეროვნული გამოცდების აბიტურიენტთა ცნობარი.

უნივერსიტეტების შერჩევა მიზნობრივი მეთოდით განხორციელდა და შემდეგი უმაღლესი სასწავლებლები შეირჩა:

1. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
2. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი;
3. თავისუფალი უნივერსიტეტი;
4. კავკასიის უნივერსიტეტი;
5. საქართველოს საზოგადოებრივი საქმეთა ინსტიტუტი (GIPA);
6. შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი;
7. თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი;
8. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
9. ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტი(გაუ);
10. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

უნივერსიტეტის შიგნით რესპონდენტთა შესარჩევად გამოყენებული იქნა სტრატეგიკაციული შერჩევის მეთოდი. რესპონდენტები პროპორციულად არის გადანაწილებული უნივერსიტეტებისა და უნივერსიტეტში სპეციალობების მიხედვით. თუ სტრატაში პროპორციული განაწილებისას შერჩევის რაოდენობა ორზე ნაკლები აღმოჩნდა, შერჩეული იქნა ორი რესპონდენტი, შესაბამისად, დარღვეული პროპორციების აღდგენისთვის გამოყენებულ იქნა ნორმირებული ნონები.

მონაცემთა დამუშავება და ანალიზი

საველე სამუშაოების შემდეგ მოხდა კითხვარების კოდირება და ლოგიკურ – სისტემური ანალიზი განხორციელდა. კითხვარების SPSS-ში შეყვანის შემდეგ, მათი გადასვლის შეცდომების, შეყვანის შეცდომების და გამოტოვებული მონაცემებისაგან წმენდა განხორციელდა.

დაბოლოს, კვლევის მონაცემები უნივარიაციული და ბივარიაციული ანალიზის მეთოდებით დამუშავდა.

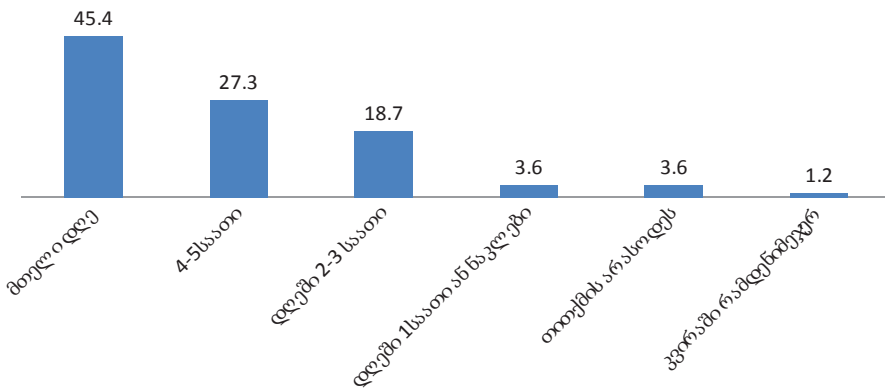
კვლევის მიმართულებები და შედეგები

ინტერნეტის გამოყენების სიხშირე

ინტერნეტის გამოყენების სიხშირის იდენტიფიცირება ტექნიკის საშუალებათა კონკრეტული სახეობების გათვალისწინებით განხორციელდა. სტატისტიკური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა, რომ სმარტფონით ინტერნეტს მთელი დღის მანძილზე სტუდენტების 45.4%-ი იყენებს, დღეში 4-5 საათის მანძილზე – 27.3%-ი, დღეში ერთი საათი ან ნაკლები დროის განმავლობაში – 18.7%, კვირაში რამდენიმეჯერ სმარტფონით (მობილურით ინტერნეტს) 1.2% სარგებლობს, სმარტფონით ინტერნეტს სტუდენტთა თითქმის 3.6% არასოდეს იყენებს (იხ.გრაფიკი 1).

სმარტფონის მეშვეობით ინტერნეტის გამოყენების სიხშირე

გრაფიკი 1

ინტერნეტის მობილურით გამოყენება გენდერის ჭრილითაც საინტერესო სურათს იძლევა: ვინც სმარტფონით ინტერნეტით მთელი დღის მანძილზე სარგებლობდა, მდებდრობითი სქესის სტუდენტების 62%-ია, ხოლო მამრობითი სქესის – 38%. დღეში 4-5 საათის განმავლობაში ინტერნეტს მდებდრობითი სქესის 55.2% იყენებს, მაშინ როცა მამრობითი სქესის სტუდენტების მხოლოდ 44.8%, დღეში 2-3 საათის განმავლობაში მდებდრობითი სქესის 42.5% იყენებს, ხოლო მამრობითი სქესის – 57.5%. დღეში ერთი საათის, ან ნაკლები დროის მანძილზე ინტერნეტს სმარტფონით მდებდრობითი სქესის გამოკითხული სტუდენტების 31.8% იყენებს, მამრობითი სქესის კი – 68.2%. კვირაში რამდენიმეჯერ იყენებს მდებდრობითი სქესის 14.3%, ხოლო მამრობითი სქესის სტუდენტების 85.7%, კვირაში ერთხელ, ან უფრო იშვიათად – მხოლოდ გოგონები იყენებენ. სმარტფონით ინტერნეტს თითქმის არასოდეს იყენებს მდებდრობითი სქესის 22.7%, ხოლო მამრობითი სქესის სტუდენტების – 77.3%.

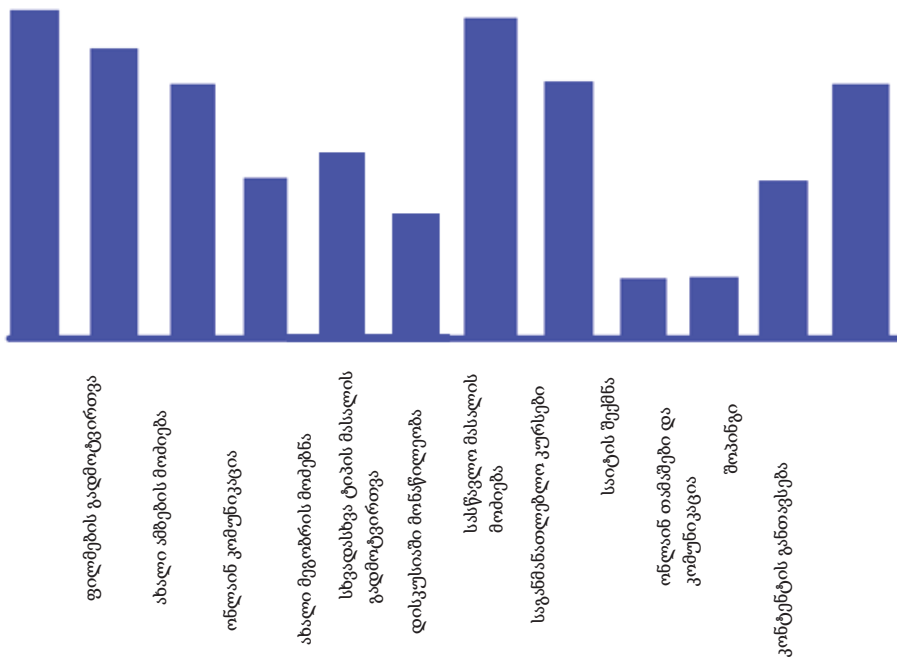
ინტერნეტის მეშვეობით განხორციელებული აქტივობა

ციფრული წიგნიერების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინდიკატორი ინტერნეტის მეშვეობით განხორციელებული აქტივობაა, რაც ციფრული კომპეტენციის დონის განსაზღვრაში გვეხმარება.

კითხვაზე, თუ რომელ აქტივობას ახორციელებთ ინტერნეტის მეშვეობით, რესპონდენტს მისთვის სასურველი ყველა აქტივობის დაფიქსირების საშუალება ჰქონდა. 92.4% კულტურულ-საგანმანათლებლო მასალისა და ინფორმაციის მოძიება-მუსიკა, ფილმები, ვიდეო და ა.შ., 82.2% ახალი ამბების მოძიება და გაცნობა, მათ შორის სოციალურ ქსელში. 64.4% – კომუნიკაცია ონლაინ აპლიკაციების გამოყენებით, 44.4% ახალი მეგობრების მოძიება სოციალურ ქსელში, 51.5% ინტერნეტის მეშვეობით ყველა ტიპის მასალის ლეგალურისა და არალეგალურის გადმოტვირთვა (ფილმები, ვიდეო, ფოტო, მუსიკა,

ელ.წიგნები, პროგრამები და ა.შ.), 35.1% – დისკუსიაში მონაწილეობა და სხვადასხვა საკითხზე კომენტარის გაკეთება, 84.4% – სწავლასთან დაკავშირებული მასალის მოძიება, 61.9% – საგანმანათლებლო კურსებითა და ვებგვერდებით სარგებლობა, 17.7% – საიტის, პროგრამებისა და აპლიკაციების შექმნა, 33.3% - შემოსავლის გზების ძიება, 18% – ვირტუალურ სამყაროში თამაშების და კომუნიკაცია, 40.7% - ონლაინ-შოპინგით (Online Shopping) სარგებლობა, 63.1% – ციფრული კონტენტის (ვიდეო, ფოტო, აუდიო, ბლოგის) შექმნას და განთავსებას ასახელებს (იხ.გრაფიკი 2).

ინტერნეტის მეშვეობით განხორციელებული აქტივობის სიხშირე
გრაფიკი 2

ინტერნეტის სასწავლო მიზნით გამოყენებაზე სტუდენტების 95%-მა დადებითი პასუხი გასცა, ინტერნეტს სწავლისა და განათლების მიზნით მდებრობითი სქესის სტუდენტების 55.6%, ხოლო მამრობითი სქესის 44.4% იყენებს. იმ რესპონდენტებს შორის, ვინც არ იყენებს ინტერნეტს სწავლის მიზნით, 13.3% მდებრობითი სქესის, ხოლო 86.7% მამრობითი სქესის წარმომადგენელია. სასწავლო მიზნით ინტერნეტის გამოყენებაში შემდეგი აქტივობა მოიაზრება: სასწავლო მასალის ინტერნეტით მიღება და/ან გაგზავნა 75.6%-მა დაასახელა, შემეცნებითი ვიდეომასალის ყურება 67.8%-მა დააფიქსირა. პირდაპირი ვიდეო ტრანსლაციები ლექციებიდან ან პროფესორებთან 22.1%-მა დაასახელა, წყაროებს ინტერნეტის მეშვეობით გამოკითხულთა 71.6% მოიძიებს.

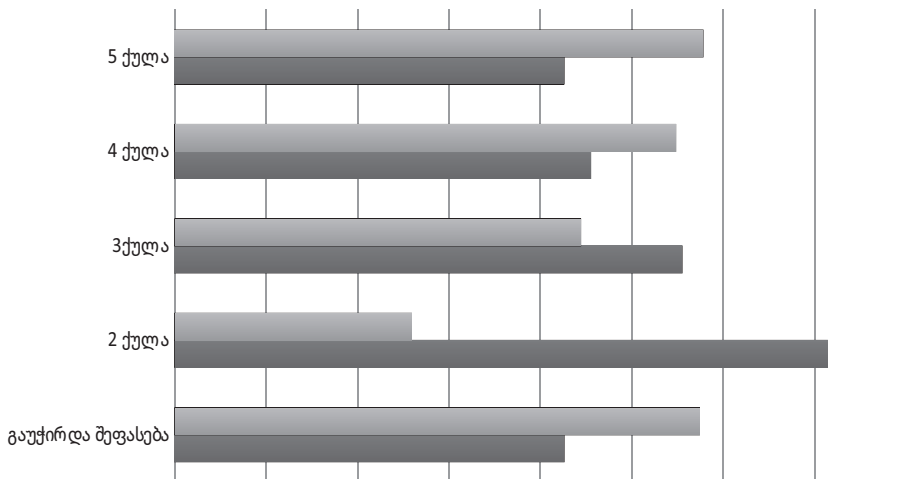
კომპიუტერისა და ინტერნეტის ეფექტიანი გამოყენების თვითშეფასება

ციფრული წიგნიერების ერთ-ერთი ინდიკატორი ცოდნა და დამოკიდებულებებია. სტუდენტებს ვთხოვეთ ცოდნის დონეს თვითშეფასება კომპიუტერისა და ინტერნეტის ეფექტიანი გამოყენების თავალსაზრისით, რითაც შემდეგი სურათი დაფიქსირდა: რესპონდენტები თავიანთი ცოდნის დონეს 5 – ქულიან სკალაზე აფასებდნენ, სადაც 5 მაქსიმალური ქულა იყო, ხოლო 1- მინიმალური. გამოკითხულთა 37.7% ოთხი ქულით აფასებს, 36.1% – კი 3 ქულით, 29% თავის ცოდნას 5 ქულით აფასებს, გამოკითხულთა 4.5% 2 ქულით აფასებს, ხოლო 2.3% გაუჭირდა თავისი ცოდნის დონის შეფასება.

ცოდნის დონის შეფასება გენდერის ჭრილით საინტერესო სურათს იძლევა, კერძოდ, მამრობითი სქესის სტუდენტების 57.8%, ხოლო მდედრობითი სქესის გამოკითხული სტუდენტების 42.6% თავის ცოდნას კომპიუტერისა და ინტერნეტის გამოყენების თვალსაზრისით, მაქსიმალურ 5 ქულაზე აფასებს. თავიანთ ცოდნას 4 ქულაზე მამრობითი - სქესის 45.5% და მდედრობითი სქესის სტუდენტების 54.8% აფასებს. 3 ქულაზე კი მამრობითი სქესის წარმომადგენლების 44.4% და მდედრობითი სქესის 55.5% აფასებს. იმ რესპონდენტებს შორის, ვინც თავის ცოდნას 2 ქულაზე აფასებს, 74.1% მდედრობითი სქესის წარმომადგენელია, ხოლო 25.9% კი მამრობითი სქესის. მდედრობითი სქესის სტუდენტების 42.6% და მამრობითი სქესის რესპონდენტების 57.4%-ს გაუჭირდა საკუთარი ცოდნის შეფასება (იხ. გრაფიკი 3).

ინტერნეტისა და კომპიუტერის ეფექტიანი გამოყენების თვითშეფასების პროცენტული განაწილება

გრაფიკი 3

ამ მონაცემებიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მამრობითი სქესის წარმომადგენლები ინტერნეტის მიმართ მათი ცოდნის შეფასებაში უფრო თავდაჯერებულები არიან.

ჩვენი კვლევის ფარგლებში გამოკითხული ათი უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტებს შორის მათი ცოდნის დონეს მაქსიმალური ქულით, საქართველოს საზოგადოებრივი საქმეთა ინსტიტუტის სტუდენტების 37.5% და თავისუფალ უნივერსიტეტში გამოკითხული რესპონდენტების 36.8% აფასებს, ყველაზე დაბალ შეფასებას, ანუ ერთ ქულას რაც შეეხება, აქ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სტუდენტები 1.3%-ით ლიდერობენ.

უცხო ენის ცოდნის დონის შეფასებას შემდეგი მონაცემები იძლევა: ინგლისური ენის მცოდნეთა შორის 18.5% აფასებს თავის ცოდნას ინტერნეტის გამოყენების თვალსაზრისით მაქსიმალური 5 ქულით, 37.3% კი 4 ქულით, 37.1% 3 ქულით აფასებს, 44.4% ორი ქულით, ხოლო 2.4%-ს გაუჭირდა შეფასება.

რუსული ენის მცოდნე სტუდენტებს შორის 26.9% თავის ცოდნას, ინტერნეტის გამოყენების მიხედვით, 5 ქულით აფასებს, 50% – 4 ქულით, 19.2% - 3 ქულით, ხოლო 3.8% – 2 ქულით.

სკოლაში მიღებული ცოდნის დონის თვითშეფასება. ეს შეკითხვა რესპონდენტს სკოლაში მიღებული ცოდნის დონის თვითშეფასებას ავალბდა. სტუდენტთა 58.8% ინტერნეტისა და კომპიუტერის გამოყენების თვალსაზრისით, სკოლაში მიღებულ ცოდნას 1 ქულით აფასებს. 18.4% 2 ქულით, 10.9% 3 ქულით, 5.8% 4 ქულით, 2% 5 ქულით აფასებს, ხოლო 4.1% გაუჭირდა შეფასება.

გენდერის კუთხით ამ კითხვის განხილვამ აჩვენა, რომ ორივე სქესის წარმომადგენელი თანაბრად ნეგატიურად აფასებს სკოლაში მიღებულ ცოდნას და ე.ი. მათ შორის არ არის მნიშვნელოვანი სტატისტიკური განსხვავება.

წარმოდგენილი მონაცემებიდან კარგად ჩანს, რომ გამოკითხული სტუდენტები დაბალ შეფასებას აძლევენ კომპიუტერის გამოყენებით სკოლაში მიღებულ ცოდნას. ასევე ამ მხრივ თითქმის არაა განსხვავება როგორც თბილისის, ასევე რეგიონებიდან ჩამოსულ სტუდენტებს შორის.

კომპიუტერული პროგრამების ცოდნა. კითხვაზე - რომელი კომპიუტერული პროგრამები იცით, შემდეგი პასუხები დაფიქსირდა: გამოკითხულ რესპონდენტთაგან MS Word 95.7% -მა დაასახელა, MS excel - 81.5%-მა, MS Power point - 87.1%-მა, MS Outlook - 19.0%-მა, SPSS - 3.5%-მა, Adobe Photoshop – 45.7%-მა, Opera – 87.1%-მა, Google Doc – 57.6%-მა, Google Drive – 70.5%-მა, Firefox – 58.9%-მა, Adobe Acrobat – 20.2%-მა, InDesign – 7.5%-მა, JavaScript – 14.6%-მა, ხოლო Mac OS – 4.5%-მა.

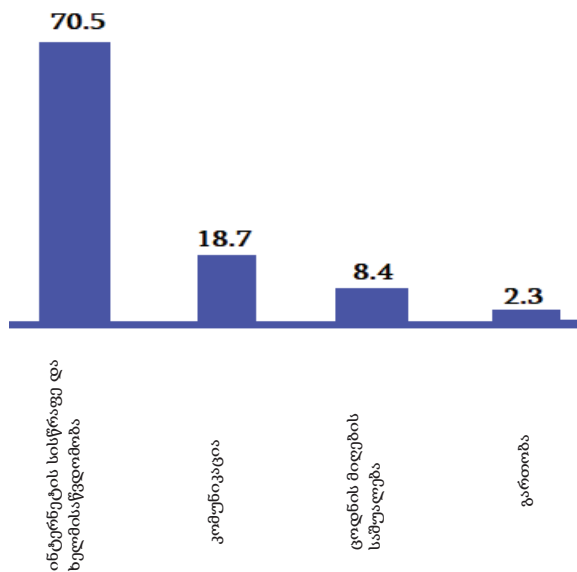
კონტენტის შექმნა და ახალი ციფრული პროდუქტის წარმოება. გამოკითხულ რესპონდენტთა 29.3%-მა აღნიშნა, რომ აქვს იუთუბ-არხი, 16.4%-ს – სოციალური ბლოგი, 1.5%-ს – ვიდეო ბლოგი (Vblog), ხოლო 61.3%-ს ზემოთ ჩამოთვლილთაგან არცერთი არა აქვს.

დამოკიდებულება ინტერნეტის მიმართ – დადებითი და უარყოფითი მახასიათებლები. სტუდენტებმა ინტერნეტის დადებით მხარედ შემდეგი

მასასიათებლები დასახელეს: 70.5% – ინფორმაციის სისწრაფე და ხელმისაწვდომობა, 18.7% – კომუნიკაციის გამარტივება, ცოდნის მიღების საშუალება – 8.4%, გართობის საშუალება – 2.3% (იხ.გრაფიკი 4)

სტუდენტთა შეფასებით ინტერნეტის დადებითი მასასიათებლები

გრაფიკი 4

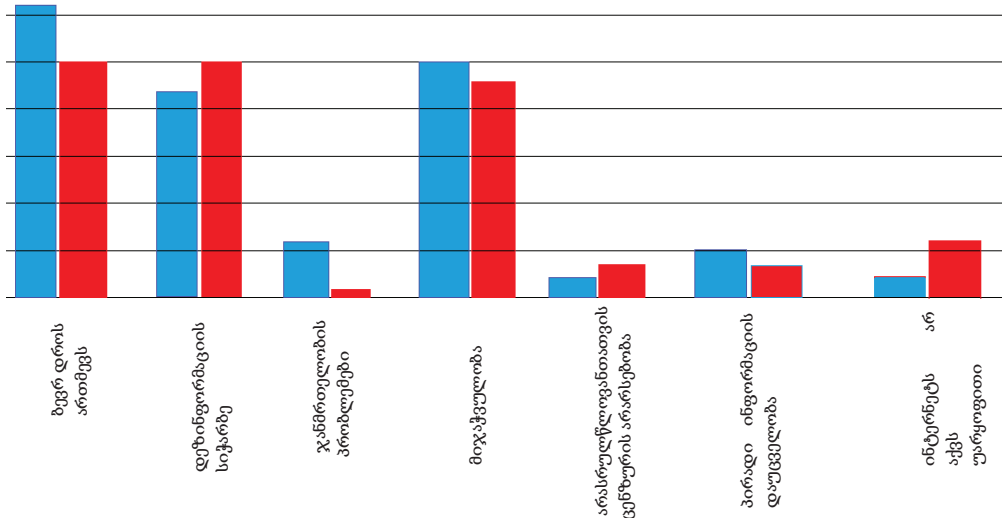
მდებრობითი სქესის სტუდენტების 70.5% ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას ასახელებს, 18.7% – კომუნიკაციის გამარტივებას, 8.4% – ცოდნის მიღების საშუალებას, 2.3% – ინტერნეტის დადებით მხარედ გართობის საშუალებების მრავალფეროვნებას მიიჩნევს. მამრობითი სქესის წარმომადგენელთა 69% ყველა ტიპის ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას ასახელებს, 19.2% – კომუნიკაციის გამარტივებას, 9.3% – ცოდნის მიღების საშუალებას, ხოლო 1.3% – ინტერნეტის გამოყენებით გართობის შესაძლებლობას მიიჩნევს.

ინტერნეტის გამოყენების ნეგატიურ მხარედ სტუდენტებმა დაასახელეს: ქსელში არსებული ნეგატიური ინფორმაცია და დეზინფორმაცია – 24%-მა, დამოკიდებულება და მიჯაჭვულობა – 24.2%-მა, დროის შეგრძნების დაკარგვა – 28.3%-მა, ჯანმრთელობის პრობლემების გამოწვევა – 7%-მა. 4.1%-ის აზრით, ინტერნეტს არა აქვს ნეგატიური მხარე. პირადი ინფორმაციის დაუცველობა დაასახელა 4.1%-მა, არასრულწლოვანთათვის ცენზურის არარსებობა და ნეგატიური მასალის ხელმისაწვდომობა – 3.1%-მა.

მდებრობითი სქესის სტუდენტების 31.6%-ის აზრით, ინტერნეტი მათ ბევრ დროს ართმევს (დროის შეგრძნებას აკარგვინებს) და ესაა მისი ნეგატიური მხარე, 25.1% მიიჩნევს, რომ ინტერნეტი დამოკიდებულებას/მიჯაჭვულობას

ბას ინვევს, 22.9% – ნეგატიური და დეზინფორმაციული მასალის არსებობას ინტერნეტში, 8.7% – ჯანმრთელობის პრობლემებს, 4.3%-ის აზრით, პირად დაუცველობას, 3.1%-ის აზრით, არასრულწლოვანთათვის ცენზურის არარსებობას, 2.8%-ის აზრით, ინტერნეტს უარყოფითი მხარე არ აქვს, ხოლო 1.5%-ს მიაჩნია, რომ ინტერნეტის გავლენით ნამდვილი ურთერთობები უფასურდება (იხ.გრაფიკი 5).

ინტერნეტის ნეგატიური მახასიათებლები გენდერის ქრითი
გრაფიკი 5

მამრობითი სქესის სტუდენტების 25.3%-ის აზრით, ინტერნეტის უარყოფითი მხარეა ნეგატიური ინფორმაციისა და დეზინფორმაციის ფართოდ გავრცელება, 24.6% მიიჩნევს, რომ ბევრ დროს ართმევს, 23.1%-ის აზრით, დამოკიდებულებას/მიჯაჭვულობას ინვევს, 11%-ის აზრით, არა აქვს უარყოფითი მხარე, 5% თვლის, რომ ჯანმრთელობის პრობლემებს ინვევს, 3.9%-ის აზრით, უფასურდება ნამდვილი ურთიერთობა, 3.9%-ი პირადი ინფორმაციის დაუცველობას და ბოლოს 3.2%-ი არასრულწლოვანთათვის ცენზურის არ არსებობას ასახელებს.

დასკვნა

სტუდენტების ციფრული კომპეტენციის და წიგნიერების ინდიკატორებია მათ მიერ ინტერნეტის გამოყენების სიხშირე. ქსელში განხორცილებული აქტივობა (გამოყენების მიზანი), პროგრამებისა და აპლიკაციების ცოდნა, მათი მოტივაცია, თვითშეფასება და დამოკიდებულება, პასუხისმგებლობა და ინტერნეტში ქცევის ნორმების დაცვა.

სტუდენტები ყველაზე აქტიურად ინტერნეტს სმატრფონის მეშვეობით იყენებენ, კერძოდ, მთელი დღის განმავლობაში ინტერნეტს სტუდენტების 45.5% იყენებს. აქედან, 62% მდედრობითი სქესის წარმომადგენელია, ხოლო 38% – მამრობითის. უკანასკნელი წლების მანძილზე გაზრდილია მობილური ინტერნეტის მომხმარებელთა რაოდენობა, რაც ახალი თაობის მობილურების და უფრო სწრაფი ინტერნეტსერვისის ხელმისაწვდომობით შეიძლება აიხსნას.

რაც შეეხება ინტერნეტით განხორციელებულ აქტივობას, ციფრული ნიგნიერების ინდიკატორის მიხედვით, სტუდენტების უმრავლესობა ყოველდღიურად ინტერნეტით სარგებლობის დროს დაკავებულია კულტურულ-საგანმანათლებლო და კომუნიკაციური აქტივობის განხორციელებით. ისინი ინტერნეტის და სოციალური მედიის აქტიური მომხმარებლები არიან, რაც ნიშნავს, ფოტო და ვიდეო კონტენტის შექმნას და სოციალურ ქსელში განთავსებას (ამ აქტივობას 63.1% აქტიურად ახორციელებს).

სტუდენტების უმრავლესობა (95%) ინტერნეტს სწავლისთვის იყენებს, აქედან 55.5% მდედრობითი სქესის წარმომადგენელია, ხოლო 44.4% – მამრობითის. სწავლისთვის ინტერნეტის გამოყენებაში სტუდენტების უმრავლესობა ელფოსტის მეშვეობით სასწავლო მასალების მიღებას და წყაროების მოძიებას გულისხმობს.

სტუდენტები სოციალური ქსელის აქტიური მომხმარებლები არიან. მთელი დღის მანძილზე, სოციალური ქსელით გამოკითხული სტუდენტების თითქმის ნახევარი სარგებლობს. სოციალური ქსელის საიტებს შორის უდავო ლიდერი მომხმარებლების რაოდენობის მიხედვით Facebook-ია, რომელსაც სტუდენტების აბსოლუტური უმრავლესობა იყენებს, მეორე ადგილზეა Instagram-ი, მესამეზე კი Youtube.com.

ინტერნეტში მრავალად არის ნეგატიური და შეურაცხმყოფელი მასალა და, შესაბამისად, ამ ქსელში ყოფნის დროს ახალგაზრდებს უწევთ მასთან შეხვედრა. სტუდენტებმა აღნიშნეს, რომ მათ ინტერნეტით სარგებლობისას ერთხელ მაინც უნახავთ ამ ტიპის მასალა, ან ჰქონიათ პრობლემა, რაც მათი სოციალური ქსელის, ან ელფოსტის ანგარიშის „გატეხვას“ გულისხმობს.

ციფრული ნიგნიერების ერთ-ერთი ინდიკატორი – დამოკიდებულებებია, სტუდენტებს ვთხოვეთ ცოდნის დონეს თვითშეფასება კომპიუტერისა და ინტერნეტის ეფექტიანი გამოყენების თავალსაზრისით. ცოდნის დონის შეფასება გენდერის ჭრილით საინტერესო სურათს იძლევა, კერძოდ, მამრობითი სქესის სტუდენტები თავიანთი ცოდნას კომპიუტერისა და ინტერნეტის გამოყენების თავალსაზრისით, მაქსიმალური 5 ქულით აფასებენ. აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მამრობითი სქესის წარმომადგენლები უფრო თავდაჯერებულები არიან ინტერნეტის და კომპიუტერის მიმართ ცოდნის თვითშეფასებაში.

სტუდენტები სკოლაში მიღებულ ცოდნას ყველაზე დაბალი (1) ქულით აფასებენ – 58.8%. გენდერის კუთხით ამ კითხვის განხილვამ აჩვენა, რომ ორივე სქესის წარმომადგენელი თანაბრად ნეგატიურად აფასებს სკოლაში მიღებულ ცოდნას და მათ შორის არ არის მნიშვნელოვანი სტატისტიკური განსხვავება.

ინტერნეტის გამოყენების სიხშირის მსგავსად, აპლიკაციების გამოყენების სიხშირეც შესწავლილი იყო ტექნიკის სახეობების მიხედვით. რესპონდენტთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ მობილურში ჩანერილი აქვს და სხვადასხვა არსებითი მნიშვნელობის მქონე აპლიკაციას წარმატებით იყენებს.

სტუდენტები ინტერნეტის დადებით და ნეგატიურ თვისებებს გამოყოფენ, რომელთა შორის დადებით მხარედ მიჩნეულია: ინფორმაციის სისწრაფე და ხელმისაწვდომობა, კომუნიკაციის გამარტივება, ცოდნის მიღებისა და გართობის საშუალება.

მდედრობითი სქესის სტუდენტების მიერ ყველაზე ხშირად დასახელებული პასუხებია: ინტერნეტი ბევრ დროს ართმევს (დროის შეგრძნებას აკარგვინებს), ინტერნეტი დამოკიდებულებას/ მიჯაჭვულობას იწვევს, ინტერნეტში არსებობს ნეგატიური და დეზინფორმაციული მასალა. მამრობითი სქესის სტუდენტების აზრით, ინტერნეტის უარყოფითი მხარეა ნეგატიური ინფორმაციისა და დეზინფორმაციის ფართოდ გავრცელება, ბევრი დროის დაკარგვა, დამოკიდებულების/მიჯაჭვულობის გამოწვევა, ზოგიერთის აზრით კი ინტერნეტის გამოყენებას საერთოდ არ აქვს უარყოფითი მხარე.

References:

- Al Khateeb, A. A. M. (2017). Measuring Digital Competence and ICT Literacy: An Exploratory Study of In-Service English Language Teachers in the Context of Saudi Arabia. *International Education Studies*, 10(12), 38.
- Castells M. (2010). *The Rise of the Network Society* (2nded.). Oxford:Wiley-Blackwell, pp.656
- Dijk J. (2006). *Network Society, Social Aspects of the New Media*. SAGE p.301
- DiMaggio P., Hargittai, E., Neuman, W. R., & Robinson, J. P. (2001). Social Implications of the Internet. *Annual Review of Sociology*, 27(1), pp. 307-336.
- DiMaggio P., & Hargittai, E. (2001). From the 'Digital Divide'to "Digital Inequality": Studying Internet use as Penetration Increases. Princeton: Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School, Princeton University, 4(1), 4-2.
- Ferrari A. (2012). *Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks*. Sevilla: JRC IPTS.(DOI: 10.2791/82116).

Georgian Students Digital Competences

Amiran Berdzenishvili

*Associate Professor of
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
amiran.berdzenishvili@tsu.ge*

Nino Durglishvili

*Associate Professor of
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
nino_du@yahoo.com*

Ilon Gogia

*Doctoral Student of
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,
ilonagogia@gmail.com*

The paper discusses one of the essential skills for human existence in the modern knowledge society, namely digital competence, which is a combination of knowledge, skills and attitudes necessary for the use of digital technologies. It is through digital technologies that one can perform operations such as problem solving, communication, information retrieval, content creation and dissemination. In the Georgian society, digital technologies have become an integral part of the daily lives of citizens. Learning the skills necessary to use them is a topical issue in modern social sciences. The paper is an attempt to study the digital skills of students in Georgian society. In recent years, the number of mobile internet users has increased, which can be explained by the availability of new generation mobiles and faster internet service. Most students are engaged in cultural-educational communication activities while using the Internet every day. They are Internet and social media users, which means creating photo and video content and posting to the social network. Most students use the Internet to study and receive online learning materials and resources. Students are active users of the social network. Almost half of the students surveyed use the social network all day long. Students outline the positive and negative features of the Internet and among the interesting positive features of the Internet are: the speed and availability of information, the ease of communication, the means of getting knowledge, and the means of entertainment. The study of digital technologies and the skills required to use them is a topical issue in modern social sciences. It is common practice to determine the level of digital competence of students in Georgian society.

Keywords: Digital competence, digital literacy, informational society, students, digital technologies, digital generation.

JEL Codes: I20, I21, I29, L86

გლობალიზაცია და სოციალური მედია

მარიამ მექვაბიშვილი

საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის დოქტორანტი
mariam.meqvabishvili@gmail.com

სტატია ეძღვნება თანამედროვე მსოფლიოს ორ ურთიერთმჭიდროდ გადაჯაჭვულ უდიდეს მოვლენას – გლობალიზაციას და სოციალურ მედიას. დღეს ყველა აღიარებს, რომ მსოფლიო „მოიცვა“ გლობალიზაციამ საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში – ეკონომიკა, პოლიტიკა, კულტურა, იდეოლოგია, რელიგია და ა.შ. – საერთო ეკონომიკური გლობალიზაციის საფუძველზე ყველა სფერო მოხვდა გლობალიზაციის გავლენის ქვეშ.

ამ პროცესს მნიშვნელოვანწილად შეუწყო ხელი მედიის განვითარებამ, რომელმაც ინტერნეტის საშუალებით პრაქტიკულად შესაძლებელი გახადა ნებისმიერი ინფორმაციის მყისიერი გადაცემა – მიღება მსოფლიოს ყველა კუთხეში, რამაც ფაქტობრივად მოხსნა დროისა და მანძილის პრობლემა. მედიაში ინფორმაციის ელექტრონულ საშუალებებზე გადასვლამ ფუნდამენტურად შეცვალა საინფორმაციო და საკომუნიკაციო პროცესების ტრადიციული საზღვრები.

მასობრივი კომუნიკაციის თანამედროვე საშუალებები (მკს) ქმნის ახალ საინფორმაციო რეალობას – სოციალურ მედიას, რომელიც უმნიშვნელოვანეს გავლენას ახდენს თანამედროვე საზოგადოების ტრანსფორმაციის პროცესებსა და გლობალური საზოგადოების ფორმირებაზე. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებს პოლიტიკურ პროცესში ადგილობრივ და გლობალურ დონეზე დიდი ადგილი უჭირავთ. მსოფლიოში სივრცის და დროის გაფართოების პირობებში თანამედროვე მკს-ს წყალობით იქმნება სოციალური კომუნიკაციების ახალი მოდელები. ინტერნეტის დახმარებით დაიწყო ინფორმაციული გლობალიზაცია და აღმოცენდა ერთიანი პლანეტარული საინფორმაციო სივრცე. სწორედ გლობალიზაციით განპირობებული ტექნოლოგიური ძვრების, კომუნიკაციების განვითარების და საინფორმაციო რევოლუციის ბაზაზე ჩამოყალიბდა სოციალური მედიაც, რომელმაც, თავის მხრივ, თვისობრივად შეცვალა თანამედროვე ადამიანის ცხოვრება.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, ინტერნეტი, სოციალური მედია, სოციალური ქსელები.

გლობალიზაცია, როგორც მსოფლიო მოვლენა

გლობალიზაცია, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს მსოფლიოს ყველა ქვეყანასა და რეგიონში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული მეცნიერულ-ტექნიკური და ა.შ. პრობლემის უნიფიკაციას.

ამის შედეგად მსოფლიო უფრო მეტად ხდება დაკავშირებული და უფრო მეტად დამოკიდებული ყველა თავის სუბიექტზე მთლიანობაში. ამ პროცესში მედია არის ის ფაქტორი, რომელიც უდიდეს გავლენას ახდენს გლობალურ პროცესებზე და ამავე დროს - წარმოადგენს ინფორმაციული ნაკადების უმთავრეს არხს, რომელიც, თავის მხრივ, მსოფლიოში ჩამოყალიბებული ურთიერთკავშირის სისტემის განვითარება-სრულყოფას უწყობს ხელს.

თანამედროვე ცივილიზაცია გიგანტური ნაბიჯებით მიემართება ზოგად-პლანეტარული ერთიანობისაკენ და ჩვენ თვალწინ ყალიბდება სრულიად ახალი საზოგადოება, რომელიც გლობალიზაციის პროცესის პირდაპირი შედეგია.

გლობალიზაცია რთული და მრავალნაზხნაგოვანი მოვლენაა. ის ზემოქმედებს საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროზე – პოლიტიკაზე, ეკონომიკაზე, კულტურაზე, იდეოლოგიაზე, რელიგიაზე და ა.შ.

“Globe” ინგლისური სიტყვაა და გლობუსს ნიშნავს, ხოლო “Global” – მსოფლიოს, გლობალურს. გლობალიზაციის მსგავსია „მონდიალიზაცია“, რომელიც წარმოადგება ფრანგული სიტყვისაგან “Monde” და ნიშნავს მსოფლიოს.

ტერმინ „გლობალიზაცია“ მრავალნაირად განმარტავენ, რომლის წარმოშობა უკავშირდება ამერიკელი სოციოლოგის თ. ლევიტის სახელს. მან ეს ტერმინი პირველად 1983 წელს სტატიაში გამოიყენა (ე. მექვაბიშვილი, 2009, გვ. 10).

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ვერსიით, გლობალიზაცია არის ქვეყნების ურთიერთობის გაფართოება მთელ მსოფლიოში მომსახურების, საქონელბრუნვისა და კაპიტალბრუნვის ზრდისა და მრავალფეროვანი ტრანზაქციების შედეგად ტექნოლოგიების სწრაფი გავრცელების ფონზე; ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) ვერსიით – გლობალიზაცია არის ქვეყნების ურთიერთობათა გაფართოება, რაც განაპირობებს ვაჭრობის, ფინანსების, ადამიანებისა და იდეების ინტეგრაციის ზრდას მთელ გლობალურ ბაზარზე; პიტერ ჰაგეტის მიხედვით (P. Hagget, 2005) Geography: a Global Synthesis, 2005, ეს არის პროცესი, რომლის შედეგადაც მოვლენები, აქტივობა და გადაწყვეტილებები, მიღებული მსოფლიოს ერთ წერტილში, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მოშორებით მცხოვრებ მოსახლეობაზე/თემებზე.

ზოგიერთი მეცნიერი თვლის, რომ სამყაროს ერთიანობის იდეა, რომელიც საფუძვლად უდევს გლობალიზაციის თანამედროვე გაგებას, უძველეს დროში წარმოიშვა (მექვაბიშვილი ე. 2009). მკვლევარების აზრით, კაცობრიობის ისტორია იწყება შუა აღმოსავლეთში დაახლოებით 5 ათასი წლის წინათ. პერიოდიზაციას ექვემდებარება ბოლო 3 ათასი წლიდან დაწყებული ისტორია და გამოიყოფა 3 პერიოდი: პირველი-ძველი (არქაული), ანუ 3000-1000 წლები ჩვენს ერამდე; მეორე – კლასიკური, ანუ 1000 წ. ძვ. წ.-დან – 1000 წლამდე ახალი წელთაღრიცხვით; მესამე – თანამედროვე, ანუ 1000 წლიდან ახალი წელთაღრიცხვით.

ამერიკელი ისტორიკოსი ჯ. მოდელსკი მიიჩნევს, რომ სწორედ მესამე პერიოდთან არის შესაძლებელი მსჯელობა „მსოფლიო სისტემის, როგორც გლობალური ერთიანობის ჩამოყალიბებაზე, რომელიც მომავალში სრულად უნდა განვითარდეს“ (Модельски, 2005, с. 32). ისტორიული თვალსაზრისით, გლობალური მმართველობის არქეტიპად შეიძლება ჩაითვალოს კლასიკურ პერიოდში მეფეების – დარიოსისა და ალექსანდრე მაკედონელის იმპერიები, ხოლო ისტორიულად თანამედროვე პერიოდის გლობალური მმართველობის პრაქტიკას უკავშირებენ X საუკუნეში ჩინეთის მმართველი დინასტიის – სინის სახელს (დაახლოებით ახ. წ. აღრიცხვის 1000 წ.), თუმცა, ადამიანის განვითარების შესახებ გაეროს მიერ მომზადებულ მოხსენებაში გლობალიზაციის საწყის ეტაპად მიჩნეულია პერიოდი XVI საუკუნის ბოლოდან XIX საუკუნის ბოლომდე.

გლობალიზაციის მკვლევარი, მეცნიერი ს. მიცეკი თვლის, რომ გლობალიზაცია დაიწყო XIX- XX საუკუნეების მიჯნაზე და შეფერხდა 1914 წლიდან 1950 წლამდე პერიოდში ორი მსოფლიო ომის გამო (Мицек, 2002) პროფ. ზ. დავითაშვილის აზრით, „გლობალიზაცია თანამედროვე ფენომენია, დღევანდელ სიტუაციას ასახავს და მისი გამოყენება სხვა ისტორიული ეპოქების მიმართ გამართლებული ვერ იქნება“ (დავითაშვილი ზ. 2008).

ვფიქრობთ, რომ „XIV-XVI საუკუნეებიდან დაწყებული, გასული საუკუნის 80-90-იან წლებამდე კაცობრიობის მიერ განვლილი პერიოდი შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც გლობალიზაციის მოსამზადებელი ეტაპი.“ ამ დროის განმავლობაში მრავალი მოვლენა და პროცესი განვითარდა, რამაც ხელი შეუწყო გლობალიზაციის პროცესის დაწყებას.

თუკი უფრო ჩავუღრმავდებით გლობალიზაციის პროცესს, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ეკონომიკური გლობალიზაცია, რომელიც საფუძველთა საფუძველა ყველა სხვა სახის გლობალიზაციისა. თუმცა აქ არ შევჩერდებით ამ საკითხზე. ჩვენი მიზანია განვიხილოთ გლობალიზაციისა და სოციალური მედიის ურთიერთკავშირის პრობლემა.

გლობალიზაცია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადამიანზე. ერთი მხრივ, არნახულად ვითარდება სატრანსპორტო-კომუნიკაციური საშუალებები, რომელთა გამოყენებითაც ტერიტორიულად, თუნდაც მნიშვნელოვნად დაშორებული ადამიანები ადვილად ამყარებენ ერთმანეთთან კონტაქტს. სწორედ გლობალიზაციის შედეგია ის, რომ ადამიანი ნაკლებადაა შეზღუდული ლოკალური სივრცით (ოჯახი, კუთხე, რეგიონი, ქვეყანა) და თავს წარმოიდგენს მსოფლიო მოქალაქედ.

გლობალიზაცია ასევე მნიშვნელოვნად აფართოებს ადამიანის აზროვნების ჰორიზონტს, მის თვალსაწიერს, წარმოდგენებს, იქიდან გამომდინარე, რომ მუდმივად იძლევა ფართო მასშტაბის ინფორმაციას. ადამიანი მუდმივად იმყოფება მსოფლიო მასშტაბით მიმდინარე მოვლენების კურსში (Кастельс, 2000).

ამასთანავე, გლობალიზაცია განაპირობებს საზოგადოებრივი ცხოვრების ვირტუალიზაციას და ფრაგმენტიზაციას. ინტერნეტის მასობრივი გამოყენება ადამიანებს ამორებს რეალური პროცესებისაგან და აუცხოებს ერთმანეთისა-

გან. ადამიანი შთაინთქმება ვირტუალური სამყაროს მიერ და მასზე დამოკიდებული სუბიექტი ხდება. ასეთ პირობებში საზოგადოებრივად აღიარებულ მორალურ-ზნეობრივ ნორმებსა და იურიდიულ წესებს ცალკეული ვირტუალური ჯგუფების შიგნით არსებული ქცევის წესები ენაცვლება. სწორედ სხვადასხვა სოციალური ქსელის საშუალებით უკავშირდებიან ადამიანები ერთმანეთს, რაც საბოლოოდ ქმნის ერთიან სოციალურ სივრცეს და აყალიბებს სოციალურ მედიას.

გლობალური სამყაროს დაბადებამ გარდაუვლად გამოიწვია გლობალური მედიის წარმოშობა, მათ შორის ბექდური მედიისაც. ისინი ცოტაა, მაგრამ მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ მედიაში. Wall Street Journal, Financial Times, USA Today, International Herald Tribune არ არიან მხოლოდ გიგანტური გაზეთები, ისინი გლობალური ბრენდები არიან. ისინი მსოფლიოსთან ინგლისურ ენაზე ლაპარაკობენ. არ არსებობს „გლობალური მასშტაბის“ გაზეთები სხვა ენებზე და ჯერ-ჯერობით მათი გამოჩენა მოსალოდნელი არც არის. ასეთი „გულივერები“ არც შეიძლება იყოს ბევრი. ისინი მსოფლიო საზოგადოების ერთგვარი შუქურები არიან.

აქვე აუცილებლად უნდა ვიმსჯელოთ ინტერნეტზე, რომლის გარეშეც შეუძლებელი იქნებოდა სოციალური მედიის წარმოშობა და ჩამოყალიბება.

ინტერნეტი (ინგლ. Internet; „International Net“ – საერთაშორისო ქსელი) – ნიშნავს ერთმანეთზე მიერთებული კომპიუტერების საჯაროდ ხელმისაწვდომ მსოფლიო ქსელს. მომხმარებლებს, რომლებიც ჩართულნი არიან ინტერნეტში, შეუძლიათ ნებისმიერი კომპიუტერიდან მიიღონ საჯარო ინფორმაცია. ინტერნეტი ნიშნავს გლობალურ კომპიუტერულ ქსელს, რომელიც იძლევა გლობალური კომუნიკაციის საშუალებას. ზოგიერთი მეცნიერი ინტერნეტის გამოგონებას თავისი მნიშვნელობით უტოლებს პრომეთეს მიერ ადამიანებისთვის ცეცხლის მოპოვებას, შემდგომი სამრეწველო რევოლუციის შედეგებს, სადაც გადამწყვეტი იყო ენერჯის ახალი სახეების და განსაკუთრებით – ელექტრობის გამოგონება. დღეს ამ ქსელის დანმარებით ადვილია დაკავშირება მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში, ინტერნეტმა 20 წელზე ნაკლებ დროში 210 ქვეყანაზე მეტი მოიცვა, ყველაზე ღარიბი განვითარებადი ქვეყნებიც კი.

ინტერნეტის როლი მსოფლიო გლობალიზაციის პროცესში უალრესად განსაკუთრებულია და შეუძლებელია მისი სრულყოფილად შეფასება: ის ყოვლისმომცველია და ვრცელდება საზოგადოების ყველა სფეროზე. ასევე გავლენას ახდენს ტიპოლოგიაში, სტრუქტურულ ელემენტებზე და მედიის არსებობის სხვადასხვა ფორმაზე. ინტერნეტმა, რეალურად, თუნდაც ყველაზე პატარა და შორეული მეგაპოლისებიდან დიდი მანძილით მოშორებული ნებისმიერი მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებისთვის შექმნა ფართო შესაძლებლობები მიმართონ გლობალურ აუდიტორიას.

ერთადერთი პრობლემა ისაა, თუ როგორ მიიღებს ესა თუ ის აუდიტორია შინაარსს, მაგრამ მთავარია ის, რომ გზა ღიაა ყველასთვის და არავინ ზღუდავს მედიას ადგილობრივი პრობლემებისა და თემების გასაშუქებლად.

სოციალური მედია, როგორც გლობალიზაციის დაჩქარების ხელშემწყობი ფაქტორი

სოციალური მედია არის ინტერნეტზე დაფუძნებული ონლაინ-კომუნიკაციის უწყვეტი ფორმა, რომელიც სხვადასხვა არხის დახმარებით საშუალებას აძლევს მომხმარებლებს მუდმივად იყვნენ ჩართული მათთვის საინტერესო პროცესების შეფასებასა და განხილვაში. დროთა განმავლობაში სოციალური მედიით სულ უფრო და უფრო მეტი ადამიანი ინტერესდება, შეიძლება ითქვას ინტერნეტმა (რომელიც სოციალური მედიის უმთავრეს ბაზას წარმოადგენს) მსოფლიო დაიპყრო და ეს პროცესი ჯერ კიდევ გრძელდება. სოციალური მედიასაშუალების მრავალი სახეობა არსებობს და ამ არხების გამოყენების ეფექტი მათ სწორ შერჩევაზეა დამოკიდებული. ინდუსტრიიდან გამომდინარე, ისინი ხშირ შემთხვევაში განსხვავებულია: სოციალური ქსელები, მულტიმედია, ბუქ-ქმარკინგი, პოდკასტი, ვიკი, ბლოგები, მიკრობლოგები და სხვ.

სოციალური მედიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შემადგენელია სოციალური ქსელები, რაც ძალიან პოპულარული საშუალება გახდა ხალხთა შორის კომუნიკაციისათვის. სოციალური ქსელი - ეს არის საერთაშორისო სერვისი და ის იძლევა საშუალებას ადამიანებმა გაუზიარონ ერთმანეთს საკუთარი ინტერესები, შეხედულებები და მოიძიონ რესურსი თავისი ინტერესების დასაკმაყოფილებლად. სოციალურ ქსელში ყველა მომხმარებელს ენიჭება თავისი პირადი პროფილი და სივრცე, რისი დახმარებითაც ახერხებს ქსელის სხვა მომხმარებლებთან აქტიურ კონტაქტს. „ქსელის“ ცნებას მკვლევარები განიხილავენ როგორც მყარ კავშირებს, ან მის მსგავს სოციალურ ურთიერთობებს ინდივიდებსა და ჯგუფებს შორის. ქსელი არის განსაკუთრებული სტრუქტურა, რომელიც შედგება მრავალი „კვანძისაგან“, ანუ ინდივიდების, ფირმებისა და სხვა სახის სუბიექტებისაგან და აგრეთვე – მათ შორის კავშირების ერთობლიობისაგან. მათ ახასიათებთ მაღალი მოქნილობა, დინამიკურობა, არაფორმალურობა და ამის გამო – მყარი სიცოცხლისუნარიანობა. ქსელები გამოირჩევა სტრატეგიული აზროვნებითა და გადაწყვეტილების მიღების მაღალი კულტურით, დროული მოქმედებით და სიზუსტით. ქსელები სახეა „ვირტუალური“ სივრცის, რომელიც გულისხმობს „წარმოსახვითს“ და უპირისპირდება „რეალურს“.

თავად ტერმინი – „სოციალური ქსელი“ არც ისე დიდი ხნისაა. XX საუკუნის 30-იან წლებში, ამერიკელი სოციოლოგები ადამიანებს შორის არსებულ ურთიერთკავშირებს სწავლობდნენ და ასეთ კავშირებს სოციოგრამების, ანუ ერთგვარი დიაგრამების საშუალებით გამოსახავდნენ. ამ სახის ვიზუალიზებულ ადამიანთა საზოგადოებას სოციალური ქსელი დაარქვეს, რამაც მოგვიანებით ინტერნეტშიც გადაინაცვლა.

როგორ დაიწყო ეს ყველაფერი

XX საუკუნის 70-იან წლებში გამოჩნდა ელექტრონული ბიულეტენების დაფები. ეს იყო პირველი ტიპის საიტი, რომელიც მომხმარებლებს საშუალებას აძლევდა შესულიყვნენ ამ გვერდზე და დაკავშირებოდნენ ერთმანეთს, თუმცა ეს ყველაფერი ხდებოდა ძალიან ნელა შედარებით იმასთან, რასაც დღეს ვაკეთებთ.

ელექტრონული ბიულეტენის დაფების შემდგომ შემოვიდა ონლაინ-მომსახურება, როგორცაა CompuServe და Prodigy. ეს იყო პირველი სერიოზული მცდელობა ინტერნეტში შესასვლელად. შემდგომში მსოფლიომ შეიტყო ICQ და IRC (ინტერნეტ-სარელო ჩატი) შესახებ. შეიქმნა გაცნობის პირველი საიტები, რომლებიც განიხილება როგორც პირველი სოციალური ქსელები. ის მაშინვე გამოჩნდა, როგორც კი მსოფლიომ ინტერნეტით სარგებლობა დაიწყო. მომხმარებლებს საშუალება მისცეს შეექმნათ საკუთარი ანგარიშები (როგორც ნესი – ფოტოებით) და დაეწყოთ სხვა მომხმარებლებთან კომუნიკაცია.

გაცნობის საიტების შემდგომ იქვე გამოჩნდა ადრინდელი სოციალური ქსელები, თუმცა ისინი პრაქტიკულად აღარავის ახსოვს.

1999 წელს ინტერნეტი დაიპყრო LiveJournal-მა, რომელიც სოციალურ ქსელებთან დაკავშირებით კონცეფციის განსხვავებულ მიდგომას იყენებდა. ის მუშაობდა როგორც მუდმივად განახლებადი ბლოგების სოციალური ქსელი. შემდეგ საფეხურზე უკვე ჩნდება LinkedIn, MySpace, Twitter და რა თქმა უნდა, Facebook. სოციალურმა მედიამ უკვე დიდი გზა გაიარა ელექტრონული ბიულეტენის დაფებიდან დიდ სოციალური ქსელებამდე და ის ყოველდღიურად ვითარდება. როგორც ეტყობა, დიდი სოციალური ქსელები და საიტები, რომლებიც თითქმის ყოველდღიურად იცვლება, განვითარდება მომავალშიც.

არსებობს სოციალური მედიის 7 სახე: ინტერნეტ-საზოგადოება, ბლოგები, ვირტუალური თამაშები, სოციალური ქსელები, საერთო კონტენტის წარმოების საზოგადოებები, ერთობლივი პროექტები, გეოსოციალური სერვისები.

სოციალური მედიის თავისებურებებია: ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, პირადი სივრცის მინიმიზაცია, სივრცითი შეზღუდვების ნაკლებობა, ოპერატიულობა (რეალურ დროში რეაგირება).

დღეისთვის სოციალურ მედიას იყენებენ არამარტო გასაცნობად, საკუთარი ინტერესების გასაზიარებლად თუ სხვისი პროდუქტების გასაცნობად, არამედ მარკეტოლოგების უმრავლესობა (88%) უკვე იყენებს სოციალურ მედიას ბრენდებისა და პროდუქტების რეკლამირებისთვის. ეს არის ბევრად უფრო იაფი და ფართომასშტაბიანი, თანაც იოლად განსათავსებელი და ხელმისაწვდომი რეკლამა, თუმცა, ამ ტიპის რეკლამის გამოყენება პრაქტიკაში არც თუ დიდი ხნის წინ დაიწყო. საინტერესოა, რომ ბიზნესის მფლობელები რეკლამისთვის სოციალურ მედიას უფრო მეტად იყენებენ, ვიდრე დაქირავებულ თანამშრომლებს, თუმცა, ზოგიერთი ამ სახის რეკლამაში თავისებურ საფრთხეებსაც ხედავს. მათი აზრით, ასეთი პორტალების მფლობელები და მოდერატორები ვერ აკონტროლებენ მომხმარებლების მიერ გამოქვეყნებულ შინაარსს.

ბევრ ოფიციალურ პირს აქვს თავისი პირადი გვერდი, რომლის საშუალებითაც აფიქსირებს თავის საჯარო პოზიციას ამა თუ იმ მოვლენების ირგვლივ. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ სოციალური ქსელები დღეს ბევრი ადამიანისთვის ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ დიდ პროგრესს ახლავს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები. ადამიანები ხშირად „დამოკიდებულები“ ხდებიან სოციალურ ქსელებზე, იქ მიმდინარე ფაქტებსა თუ მოვლენებს ზედმეტად ახლოს აღიქვამენ და შეიძლება ითქვას, რომ „სხვისი ცხოვრებით“ იწყებენ ცხოვრებას, რაც მათ პირად, ინდივიდუალურ თავისუფლებას, დამოუკიდებლობას საფრთხეს უქმნის კიდევ. ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ სოციალური ქსელები გამოყენებულ იქნას მხოლოდ განტვირთვისთვის და საჭიროებისას – კომუნიკაციის მძლავრ ინსტრუმენტად.

სოციალური ქსელების გარეშე ადამიანების ცხოვრება ფაქტობრივად, შეუძლებელი გახდა. საყოველთაო ინტერნეტიზაციის შედეგად, მსოფლიოს მოსახლეობის მესამედზე მეტი იყენებს სოციალურ ქსელს. ყველაზე მეტი მომხმარებელი კი Facebook-ს ჰყავს, რომელსაც 2 მლრდ-ზე მეტი ადამიანი მოიხმარს.

დღეს სოციალური ქსელების გარეშე არსებობა უკვე წარმოუდგენელია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბიზნესის განვითარებისთვის უზარმაზარ შესაძლებლობებს იძლევა ინტერნეტ-მარკეტინგი, რომელიც მილიარდიანი ბიუჯეტის და მხოლოდ რამდენიმეათასიანი ბიუჯეტის მქონე კომპანიებს თანაბარ სასტარტო პირობებს უქმნის. მცირე ბიუჯეტიან კომპანიას აქვს შესაძლებლობა საკუთარი პროდუქციის ან მომსახურების შესახებ, ძალიან მცირედი დანახარჯებით, მიანოდოს ინფორმაცია გლობალურ ბაზრებზე არსებულ მილიონობით მომხმარებელს.

სოციალური ქსელები – Wikipedia, Youtube, Pinterest, Twiter, Google, Yahoo, Myspace, LinkedIn და განსაკუთრებით კი Facebook არაჩვეულებრივი საშუალებაა საკომუნიკაციოდ, რომლის შემქმნელია ჰარვარდის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული **მარკ ცუკერბერგი**. მისმა ქსელმა ნამდვილად გაამართლა და ახლა მარკი 2010 წლის ფორბსის მონაცემებით 4 მლრდ-ის მფლობელია. ქსელებში აქტიურად არიან ჩართულნი მსოფლიოს კომპანიები და საწარმოები. ამ ქსელებს იყენებს არამარტო ჩვეულებრივი მოსახლეობა, არამედ პოლიტიკოსები, ცნობილი მსახიობები, მომღერლები და სხვები. ყოველივე ეს ცხადპყოფს, თუ რაოდენ დიდი ადგილი უჭირავს სოციალურ ქსელებს დღეს მსოფლიოში და იმას, თუ როგორ არიან ადამიანები მასზე დამოკიდებულები. ჩვენთვის საინტერესოა საზოგადოების დაინტერესება და დამოკიდებულება სოციალური ქსელების მიმართ, რადგან მათ ტელეფონების ფუნქციაც შეითავსეს. თანაც მომხიბლავია ისიც, რომ სატელეფონო ტარიფისაგან განსხვავებით, ქსელების გამოყენება სრულიად უფასოა. ჩვენ მხოლოდ ინტერნეტის გარკვეულ გადასახადს ვიხდით და ვსარგებლობთ განუსაზღვრელი ლიმიტით. არაჩვეულებრივია, როდესაც მარტივად ვუსმენთ მუსიკას, ვათვალიერებთ სურათებს, ვეცნობით ადამიანებს. თუმცა, ამას მეორე, უარყოფითი მხარეც აქვს.

ამ საიტებზე ნებისმიერი ასაკის ადამიანები რეგისტრირდებიან, ათავსებენ პირად მონაცემებსა და ფოტოსურათებს. ხშირად ქსელებს არაკეთილსინდისიერი ადამიანები იყენებენ ცრუ ინფორმაციის გასავრცელებლად, ჭორების ასაგორებლად; იყენებენ სხვათა სურათებს საკუთარი არაკეთილსინდისიერი მიზნების განსახორციელებლად. არსებობს არაერთი ფაქტი თუ მონაცემი სოციალური ქსელების შესახებ. აი რამდენიმე მათგანი:

- ყოველ ერთ საათში Facebook-ზე 4,5 მლნ ადამიანი ლებულობს მიწვევას რომელიმე ღონისძიებაზე.

- ყოველ წუთში 100 000 ადამიანი მეგობრდება facebook-ზე.

- ყოველ წამს 8 მლნ ადამიანი ხდება რომელიმე სოციალური ქსელის წევრი.

- Google-ში ძიების მოთხოვნების რაოდენობამ 1 მლრდ-ს გადააჭარბა დღეში.

- 10 წელი – ეს არის საშუალო ასაკი, რომლიდანაც იწყებენ სოციალური ქსელების მოხმარებას.

- მომხმარებელთა ნახევარი კვირაში 1-5 საათს მაინც ატარებს სოციალურ ქსელებში.

- მომხმარებელს სურს მიიღოს გარკვეული ბენეფიტები. მოლოდინი იმისა, რომ მიიღებს ვაუჩერებს, ფასდაკლების კოდებს და ა.შ. აიძულებს დაინტერესებულ მომხმარებლებს იყვნენ თქვენი კომუნის აქტიური წევრები.

- საკუთარი გამოცდილების გაზიარება – როდესაც მომხმარებლებს კონკრეტული ბრენდის მიმართ გააჩნიათ პოზიტიური, ან ნეგატიური გამოცდილება, ცდილობენ ის მეგობრებს კომენტარების სახით გაუზიარონ. მათ აქვთ იმედი, რომ ისინიც გაიზიარებენ ამ გამოცდილებას, ამ გზით კი ინფორმაცია ახალ მომხმარებლებზე ვრცელდება. პოზიტიური ან ნეგატიური ინფორმაციის გავრცელება შესაძლებელია დიდი ტემპით მოხდეს, რისი მასშტაბების წინასწარ განსაზღვრა შეუძლებელია.

- გამოხატონ საკუთარი ლოიალობა – ბრენდით კმაყოფილი მომხმარებელი ხშირად უერთდება ბრენდის “Facebook” გვერდს, ელოდება განახლებებს და გამოხატავს ბრენდის მიმართ მხარდაჭერას.

- გართობის სურვილი – როდესაც თქვენი “Facebook”-ის გვერდის განახლებები ხდება იშვიათად და თავს უყრის მხოლოდ მოსაწყენ და შემთხვევით ინფორმაციას, დიდი ალბათობით გარანტირებული გაქვთ „ფანების“ დაკარგვა. როდესაც თქვენი გვერდის საშუალებით მომხმარებელს შეუძლია გაერთოს, მიიღოს სიამოვნება მახვილგონივრული იუმორით და სხვა შიგთავსით, გარანტირებული გაქვთ, რომ ყოველდღიურად დაბრუნდებიან თქვენს გვერდზე. ეს კი თქვენი კომუნის გაზრდის საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს.

- სჭირდებათ კითხვებზე პასუხი – თქვენს კომუნას გააჩნია უამრავი შეკითხვა, იშვიათად უჩნდებათ სურვილი დარეკონ „ცხელ ხაზზე“, ელოდონ ჯერ ოპერატორს და შემდეგ საკუთარ კითხვაზე პასუხს. “Facebook”-ი კი საუკეთესო საშუალებაა კონკრეტული კითხვების დასამელად. იკარგება ნაკლები დრო და ვიღებთ უფრო მეტ შედეგს.

სადღეისოდ, ფაქტობრივად, წარმოუდგენელია ჩვენი თანამედროვე ცხოვრება კომუნიკაციის გარეშე, ცივილიზაცია კი ამის არაჩვეულებრივ საშუალებას გვაძლევს. ჩვენ შეგვიძლია მსოფლიოს ნებისმიერი კუთხიდან ნებისმიერ ადგილამდე მივანვდინოთ ხმა ერთმანეთს, რაც თავის მხრივ, ადამიანთა შორის ურთიერთიერთობების უწყვეტობას უწყობს ხელს.

გამონაკლისი, რა თქმა უნდა, არც საქართველოა, სადაც განსაკუთრებით პოპულარულია Одноклассники, Facebook, Twitter, YouTube, Google, Yahoo და ა.შ. ყოველი მათგანი სხვადასხვა დანიშნულების ქსელია. მაგ: Google და Yahoo საძიებო ქსელებია, სადაც უკვე ნებისმიერი ინფორმაციის მოძიება შეგიძლიათ; Одноклассники, Facebook, Twitter – საკონტაქტო და სარეკლამო საშუალებებია, YouTube გვანვდის ნებისმიერ გასართობ და შემეცნებით პროგრამებს, დანყებული ფილმებიდან და კონცერტებიდან საჭმელების რეცეპტებით დამთავრებული. ცალკე თემაა ვირტუალური, კომპიუტერული თამაშები, თუმცა, აქ ამ საკითხზე არ შევჩერდებით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სოციალურ ქსელებს, გარდა დადებითისა, აქვთ უარყოფითი მხარეც, ეს კი ძალიან ხშირადად ხდება კრიტიკისა და განხილვის საგანი. ერთ-ერთი უმთავრესი პრობლემა ისაა, რომ ქსელები იწვევს განუსაზღვრელ გატაცებას, ძალიან დიდი დროის დახარჯვას და, შესაბამისად, ახალგაზრდები უარს ამბობენ ამ ასაკისთვის სასარგებლო და სასიამოვნო საქმიანობაზე, გართობაზე. ცხადია, ამითი ისინი ხელოვნურად ზღუდავენ საკუთარ განვითარებას. ასევე ხშირია უხეშობისა და ძალადობის თაობაზე მასალების გამოქვეყნებისა და დაგზავნის შემთხვევა. სწორედ ამ საკითხზეც არსებობს დაკვირვებები და სტატისტიკა, აი რამდენიმე მათგანი:

- ყოველ წელს მსოფლიოში დაახლოებით 100 ადამიანი ასრულებს სიცოცხლეს თვითმკვლელობით სოციალურ ქსელში გავრცელებული შეტყობინების გამო;
- სოციალური ქსელები ითვლება მიზეზად ყოველი მესამე განქორწინებისა.
- სამჯერ გაიზარდა ლალატის რიცხვი სოციალურ ქსელებში გაცნობის შემდეგ.
- განუსაზღვრელი დროით ქსელში ყოფნა ადამიანებს ართმევს ცხოვრების აღქმის უნარს, წყვეტს რეალობას და აკარგვინებს დღევანდლობის შეგრძნებას. ამასთანავე, ხელს უშლის მათ განვითარებას და გაზრდას. სოციალური ქსელი ხდება მათი ცხოვრების ნარკოტიკი, სადაც ასაკი არაა შეზღუდული.

დამოკიდებულება სოციალურ ქსელებზე

ლოგიკურად ჩნდება კითხვა: რა განაპირობებს სოციალური ქსელების ამგვარ აქტუალურობას? ერთი შეხედვით, სოციალური ქსელების დიდი შესაძლებლობები ადამიანისთვის მხოლოდ სიკეთის მომტანი უნდა იყოს, თუმცა მაშინ როდესაც მიმართება ადამიანსა და ქსელს შორის მხოლოდ წევრობისა

და სარგებლიანი მოხმარების ფარგლებს სცილდება, უარყოფითი ზეგავლენის საკითხი დგება. ინტერნეტ-დამოკიდებულება უკვე დიდი ხანია ფსიქოლოგიურ დაავადებად ითვლება, სოციალურ ქსელებზე დამოკიდებულება კი მისი ახალი ფორმაა. რაც უფრო მეტ დროს ატარებს ადამიანი სოციალურ ქსელში, მით ნაკლები დრო რჩება რეალურ ცხოვრებაში აქტივობისთვის და მით უფრო რთულდება ამ რეალურ გარემოსთან ურთიერთობა. სოციალურ ქსელზე დამოკიდებულების შემჩნევა საკმაოდ რთულია. ამისათვის საჭიროა კომპიუტერიდან რამდენიმე დღით მოწყვეტა და მხოლოდ მაშინ ჩნდება ემოციათა მთელი სპექტრი, დანყებული ინტერნეტში შესვლის დიდი სურვილით, დამთავრებული სერიოზული დეპრესიით; ეს კი სწორედ დამოკიდებულების სიმპტომებია. ამ ყოველივეს მოსდევს პრობლემები: კომპლექსები, დეპრესია, შიშები, განწყობილების ცვლილებები და შფოთვა. ეს ფსიქოლოგიური დაავადებაა და როგორც ნებისმიერი დაავადება, მკურნალობას მოითხოვს. ნებისმიერი ფსიქოლოგიური დაავადების მკურნალობა რთულია, მითუმეტეს - მანიაკალური დამოკიდებულების. ბოლო დროს მეცნიერთა ნაწილის ინტერესის საგანი სოციალური ქსელების ადამიანის ჯანმრთელობაზე გავლენა გახდა. მათი აზრით, სოციალური ქსელებით გადამეტებულ გატაცებას ადამიანის ჯანმრთელობისთვის ზიანის მიყენება შეუძლია, ამცირებს რა რეალურ ადამიანებთან ურთიერთობის ოდენობას. ცოცხალი ურთიერთობების უკმარისობამ შესაძლოა ნეგატიურად იმოქმედოს ორგანიზმის იმუნურ სისტემაზე, ჰორმონალურ ბალანსზე, სისხლძარღვების მუშაობასა და აზროვნების პროცესებზე, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში ზრდის ისეთი დაავადებების გაჩენისა და განვითარების რისკს, როგორიცაა კიბო, გულ-სისხლძარღვთა დაავადებები და გონებრივი ჩამორჩენა.

მიუხედავად სოციალური ქსელების უარყოფითი მხარისა, მათ მსოფლიოს მაშტაბით უამრავი ადამიანი აქტიურად მოიხმარს მისი მრავალი ფასეულობის გამო.

ამას შესანიშნავად გადმოგვცემს თბილისის ერთ-ერთი საჯარო სკოლის დირექტორი: „ჩემთვის სოციალურ ქსელს ბევრი ღირსება აქვს. პირველ რიგში, მისი მეშვეობით შესაძლებელია კლასგარეშე კონტაქტი მოსწავლეებთან, მათთან ერთად იმაზე მუშაობა, რაზეც კლასში დროის სიმციროს გამო, შეჩერება შეუძლებელია. ამასთან, მოხერხებულია ის მაშინაც, როცა ზოგადი ინფორმაციის გადაცემა საჭირო და ა. შ. აქედან გამომდინარე, მიუხედავად ნაკლოვანებებისა, სავსებით შესაძლებელია სოციალური ქსელის სასწავლო პროცესის სასარგებლოდ გამოყენება და მეტიც, მისი გამოყენება დღევანდელ პირობებში კომფორტულიც კია.“ ფაქტია, რომ ვირტუალურ კავშირებს დიდი ადგილი უკავია მსოფლიო საზოგადოებაში, მიუხედავად იმისა, ვისთვის როგორი შედეგების მომტანია ის.

დასკვნა

ჩვენ მოკლედ მიმოვიხილეთ გლობალიზაცია, როგორც მსოფლიო პროცესი და სოციალური მედია, როგორც ტექნოლოგიური რევოლუციების პირმშო. ალბათ, ძნელია კონკრეტულად თქვა – რომელი იყო პირველი. ჩვენი აზრით, უკვე დაწყებულ მსოფლიო გლობალიზაციის პროცესის დაჩქარებულ განვითარებას საფუძვლიანად შეუწყო ხელი XX საუკუნის ტექნოლოგიური რევოლუციების პროდუქტებმა – ინტერნეტმა, ფიჭურმა კავშირებმა, სოციალურმა მედიამ, რომელთა გარეშეც დღევანდელი ცხოვრება წარმოუდგენელია. მიგვაჩინია, რომ ასევე შეუცვლელი პროცესია გლობალიზაცია. ფაქტია, რომ თუკი რომელიმე ქვეყანა შეძლებს და როგორღაც უარს იტყვის გლობალიზაციაზე, მაშინ ის აუცილებლად აღმოჩნდება ლოკალიზებული და გათიშული მსოფლიო განვითარების პროცესებიდან.

ამიტომ, აუცილებელია კარგად იქნეს გააზრებული გლობალიზაციის უარყოფითი მხარეები – ეროვნული თვითმყოფადობის დაკარგვის საფრთხეები, ისტორიული ტრადიციების მივიწყების საშიშროება, კულტურისა და ხელოვნების ეროვნული ელფერით შენარჩუნება და ა.შ. ფაქტია, რომ გლობალიზაციამ და განვითარებულმა სოციალურმა მედიამ ნაშალა საზღვრები, მსოფლიო „დაპატარავდა“ და „შეიკუმშა“, საკომუნიკაციო დრო წარმოუდგენლად შემცირდა და ამ ყველაფერმა სრულიად ახალი რეალობის წინაშე დაგვაყენა, სადაც უმთავრესია ყველა ჩვენგანმა გაფართოებული ცოდნისა და დაგროვილი გამოცდილების მეშვეობით შევძლოთ და ვიპოვოთ საკუთარი ადგილი მსოფლიო გლობალურ სამყაროში.

ლიტერატურა:

- აბრალავა ა. (2005). ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია.
- ბეკი უ. (2003). რა არის გლობალიზაცია.
- დავითაშვილი ზ. (2003). ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია.
- მექვაბიშვილი ე. (2009). ეკონომიკის გლობალიზაცია: მიმართულებები, გამოწვევები, პერსპექტივები.
- Crafts M. (2000). Globalization and Growth in the Twentieth Century. *IMF*.
- Hagget P. (2005). Geography: a Global Synthesis.
- Joseph E. Stiglitz (2002) Globalization and Its Discontents.
- Кастельс М. (2000). Информационная эпоха: экономика, общество, культура.
- Модельски Дж. (2005). Эволюция глобальной политики.

References:

- Abzalava A. (2005). erovnuli ekonomika da globalizacia [National Economy and Globalization] (in Georgian).

- Beck U. (2003). *ra aris globalizacia [What is Globalization]* (in Georgian).
- Davitashvili Z. (2003). *nacionalizmi da globalizacia [Nationalism and Globalization]* (in Georgian).
- Mekvabishvili E. (2009). *ekonomikis globalizacia: mimartulebebi, gamocvevebi, perspeqtivebi [Globalization of Economics: Directions, Challenges, Perspectives]* (in Georgian).
- Castells M. (2000). *informacionnaia epokha: ekonomika, obshestvo, kultura [Informational Epoche: Economic, Society, Culture]* (in Russian).
- Crafts M. (2000). *Globalization and Growth in the Twentieth Century*. IMF.
- Modelsky J. (2005). *Evolucia globalnoi politiki [Evolution of Global Policy]* (in Russian) .
- Joseph E. Stiglitz (2002) *Globalization and Its Discontents*
- <http://natiagogashvili.blogpost.com/>
- <https://www.facebook.com/ISP.AIRNET/posts/-%E1%83%A0%E1%83%90-%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A5%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A5%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%94%E1%83%A1-%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%A3%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%9D%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%AC/1368997273190810/>
- <http://mastsavlebeli.ge/?p=1002>
- <http://forbes.ge/blog/49/socialuri-qselebi-da-marketinguli-kampaniebi>
- <https://www.bm.ge/ka/article/yvelaze-popularuli-socialuri-qselebi/18375>

Globalization and Social Media

Mariam Mekvabishvili

Doctoral Student

of Georgian Technical University

mariam.mekvabishvili@gmail.com

The article is dedicated to two great events in the modern world that are closely interconnected to each other. These are globalization and social media. Today everyone recognizes “globalization” in all areas of social life - economy, politics, culture, ideology, religion, etc. - On the basis of common economic globalization every area has come under the influence of globalization.

Humanity of the 21st century does not have enough time to analyze the unexpected processes of globalization, in which it has occurred.

The transformation of all spheres of life has become the third millennium's constant, so deepening in the changes that affect the social life is of utmost importance. This will enable us to find new forms of existence and independently participate in the globalization process.

As a Canadian philosopher Herbert Marshall McLuhan defines this virtual planetary transformation - the world has compressed to the "village" scale.

This process was significantly contributed by the development of social media, which has become practically possible through the internet for instant transmission of any information - receiving from one point of the earth to another point, which has virtually eliminated the problem of time and distance.

Transferring information to electronic means has fundamentally changed the traditional boundaries of information and communication processes.

Modern means of mass communication (MMC) create a new information reality that has a significant impact on the transformation processes of modern and the formation of global societies. The mass media has a huge place as in local, so in global levels in the political process. With the space and time expanding, new models of social communications are created. On the base of technological shifts, communications development and information revolution brought by globalization, social media has also established which in turn changed the lives of modern society.

Keywords: Globalization, internet, social media, social networks

JEL Codes: F02, G14, L86

ინსტიტუტების იმპორტი საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების სფეროში

ლელა ჯამაგიძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასისტენტი - პროფესორი
lela.jamagidze@tsu.ge

სტატია ეხება სავაჭრო პოლიტიკის რეფორმას, რომელიც ეკონომიკური რეფორმების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია და ის ხშირად ინსტიტუტების იმპორტს უკავშირდება (Rodrik, 2000; 2002). ინსტიტუტების იმპორტი/ექსპორტი ღრმა სავაჭრო ინტეგრაციის განუყოფელი ნაწილია. მისი საშუალებით აღმოიფხვრება ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში არსებული განსხვავებები (Martin & Kim, 2015, 369). როდესაც ღრმა რეგიონულ სავაჭრო ინტეგრაციაში ჩართული ქვეყნები ეკონომიკური და ინსტიტუციური განვითარების თანაბარ დონეზე არ იმყოფებიან, უფრო სუსტი ქვეყანა განვითარებული სავაჭრო პარტნიორის ბაზარზე წვდომით ინტერესდება, ხოლო ეს უკანასკნელი თავისი მარეგულირებელი რეჟიმების საზღვრებს გარეთ გავრცელებას იწყებს. მაგალითად, ამ ტიპისაა ევროკავშირის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეწყობის ევროპის ბაზრებთან ინტეგრირება მის პარტნიორ ქვეყნებს ისეთ ეკონომიკურ უპირატესობებს სთავაზობს, როგორცაა დიდი მოცულობის ბაზარი მაღალმსყიდველუნარიანი მომხმარებლით, სტაბილურ და პროგნოზირებად სავაჭრო პარტნიორთან გრძელვადიანი ურთიერთობების შესაძლებლობა და სხვა. დღესდღეობით ევროკავშირი ფლობს მნიშვნელოვან ძალაუფლებას (Meunier & Nicolaiadis, 2006) და მას სამეზობლო რეგიონში ავრცელებს კიდევ. ეს კარგი მმართველობის მოდელის გატანით ხდება (რომელიც განსხვავდება გაფართოების მოდელისგან, რასაც ევროკავშირი გასანერვიანებელ ქვეყნებთან მიმართებით იყენებდა). ევროკავშირი დაინტერესებულია, რომ თავის საზღვრებთან ხელი შეუწყოს მშვიდობის, სტაბილურობისა და კეთილდღეობის დამკვიდრებას კარგი მმართველობის (good governance) შესაბამისი ნორმებისა და პრინციპების ექსპორტით (Börzel & Risse, 2004). ეს მიმღებ გარემოში უკავშირდება საკანონმდებლო ნორმების მიღებას, სექტორული პოლიტიკის ცვლილებებს და სამამულო მართველობითი სტრუქტურების გარდაქმნას (Börzel & Risse, 2011, 7).

საკვანძო სიტყვები: ქართული ინსტიტუტების იმპორტი, სავაჭრო პოლიტიკა, ინსტიტუციური დაახლოება, საქართველო, ევროკავშირი.

ინსტიტუტების იმპორტი რეფორმებისთვის საჭირო დროს მნიშვნელოვნად ამცირებს. მისი განხორციელების მოტივაცია უკავშირდება მსოფლიოში უკვე დაგროვილ დადებით გამოცდილებას, ასევე ამ მიმართულებით ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გაზრდილ შესაძლებლობებს (Papachashvili & Jamagidze, 2014). საქართველოში ინსტიტუტების იმპორტის საჭიროება დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში გამონვეული იყო თავისუფალი ბაზრის შესაბამისი ინსტიტუტების არარსებობით, ან არასათანადო განვითარებით. დღესდღეობით კი ქვეყნის ევროპასთან ინტეგრაციის ერთმნიშვნელოვანი სტრატეგიული ვექტორი დაახლოების პროცესში ინსტიტუტების იმპორტის აუცილებლობას განაპირობებს.

ნაშრომის მიზანია ევროკავშირის ფარგლებს გარეთ მმართველობის გატანის (extrnal governance) თეორიაზე დაყრდნობით დავახასიათოთ საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკის სფეროში ინსტიტუტების იმპორტის პროცესი. ევროკავშირის საზღვრებს გარეთ გავლენის სტრატეგიები და ინსტრუმენტები მიმღები ქვეყნების სტატუსის, ინსტიტუციური სტრუქტურის და ეკონომიკური განვითარების დონის მიხედვით განსხვავდება. მიღებული მოსაზრებით, ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის ქვეყნებში (ENP) ევროპეიზაციის პროცესს აფერხებს ის, რომ ინსტიტუციური სხვადასხვაობა მათსა და ევროკავშირის ქვეყნებს შორის უფრო მკვეთრადაა გამოხატული, ვიდრე კანდიდატი ქვეყნების შემთხვევაში. ასევე, ამ სფეროს მკვლევართა შორის გაზიარებულია მოსაზრება, რომ სამეზობლო პოლიტიკის ქვეყნებში დემოკრატიულ რეფორმებზე ევროკავშირის გავლენა ხასიათდება სისტემატური სისუსტეებით (Schimmelfennig, 2015, 20). ამასთან ერთად, მართველობის მოდელი, რომლის გადმოტანაც ხდება და თანამშრომლობის ფორმები პოლიტიკის ცალკეულ სფეროში (მაგალითად, სავაჭრო პოლიტიკა, ენერგეტიკული პოლიტიკა, გარემოს დაცვის პოლიტიკა და სხვა) სხვადასხვაგვარად ხორციელდება. ამიტომ ზემოაღნიშნული სტრატეგიებისა და ინსტრუმენტების მოქმედების ახსნა პოლიტიკის სფეროს დაკონკრეტებას საჭიროებს (Schimmelfennig, 2015, 23). საქართველოს შემთხვევის განხილვა, ჯერ ერთი გაამდიდრებს შედარებითი ხასიათის კვლევებს სხვა ღრმა და ყოვლისმომცველი სავაჭრო შეთანხმებების მოქმედების მექანიზმების შესახებ და ის, ასევე, საინტერესო იქნება ეკონომიკური პოლიტიკის ცალკეული სექტორული მიმართულებით ევროკავშირის ინსტიტუტების იმპორტის თავისებურებების ანალიზისთვის.

საქართველოს ეკონომიკურ და, მათ შორის, სავაჭრო პოლიტიკაზე ევროკავშირის გავლენის შეფასების მეთოდოლოგიური სირთულე უკავშირდება იმას, რომ ევროპასთან ინტეგრაციის პროცესი მიმდინარეობდა ღრმა პოლიტიკური და ეკონომიკური ტრანსფორმაციების ფონზე და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის პარალელურად. საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკის სფეროში 1990-იანი წლებიდან დაიწყო ლიბერალური სავაჭრო რეჟიმის ფორმირება, რის გამოხატულებაც იყო საიმპორტო შეზღუდვების თანდათანობითი გაუქმება. ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში (ვმო)

განვერიანება იყო სავაჭრო პოლიტიკის რეფორმირების უმნიშვნელოვანესი ეტაპი, რადგან ამით გარე სამყაროსთან ლიბერალური, არადისკრიმინაციული ვაჭრობისა და ქვეყნის სავაჭრო პოლიტიკის ზოგადი ინსტიტუციური საფუძვლების განმტკიცება მოხდა. მაგრამ ევროკავშირი-საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკა იმითაა საყურადღებო, რომ ის არ შემოიფარგლება მხოლოდ საქონლისა და მომსახურების ნაკადების თავისუფალი გადაადგილებისთვის საჭირო სავაჭრო რეჟიმების შემოღებით, არამედ გულისხმობს ჰარმონიზაციის გზით ინსტიტუციური განსხვავებების აღმოფხვრას. ეს სხვა სავაჭრო პარტნიორებთან საქართველოს მიერ გაფორმებულ სავაჭრო შეთანხმებებს არ ახასიათებს. აღსანიშნავია, რომ სრულყოფილი მონაცემები, რომლებიც დაგვანახებს, როგორ გარდაიქმნება სამამულო ინსტიტუტები და სტრუქტურები ევროკავშირის გარე მართველობის განხორციელების შედეგად, საკმაოდ მწირია (Börzel & Risse, 2011, 7). იმისათვის, რომ დავახიასიათოთ როგორ მიმდინარეობს სავაჭრო პოლიტიკასთან დაკავშირებული ინსტიტუტების იმპორტი საქართველოში, თავდაპირველად შევეხებით საქართველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის მიზნებს და ინსტრუმენტებს და იმ ცვლილებებს, რაც ამ სფეროში კარგი მმართველობის პრინციპებთან შესაბამისობისთვის განხორციელდა, შემდეგ განვიხილავთ მდგომარეობას ინსტიტუციური დაახლოების თვალსაზრისით, რისთვისაც ვიყენებთ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის საქონლის ბაზრების ეფექტიანობის მაჩვენებლებს და ბოლოს ჩამოვყალიბებთ კვლევიდან გამომდინარე დასკვნებს.

კვლევის თეორიული საფუძველი

ევროკავშირი არამხოლოდ ქმნის და ამკვიდრებს განსაზღვრულ წესებს და მმართველობის სისტემას მის ფარგლებს შიგნით, არამედ ეს წესები და ინსტიტუტები საკუთარ საზღვრებს გარეთაც გააქვს (Börzel T. &, 2011). კვლევები, რომლებიც არანევერ ქვეყნებში, და მათ შორის, სამეზობლო პოლიტიკის ქვეყნებში, ქვეყნისშიგა რეფორმებზე ევროკავშირის გავლენის შედეგებს ახანალიზებს, არც ისე ბევრია, მაგრამ არსებულ ლიტერატურაზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, ეს გავლენა განისაზღვრება, ერთი მხრივ, ევროკავშირისგან მომდინარე, ზეეროვნულ დონეზე მოქმედი ძალებით, რაც ქვეყნისშიგა ტრანსფორმაციებში ევროკავშირის ჩართულობის მექანიზმებს მოიცავს, ხოლო მეორე მხრივ ყალიბდება სამეზობლო რეგიონის ამა თუ იმ ქვეყანაში ეროვნულ დონეზე მოქმედი ფაქტორებით, რომლებიც განსაზღვრავს ამ მექანიზმების მოქმედების საბოლოო შედეგს.

ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის განვერიანებულ და კანდიდატ ქვეყნებზე, ასევე, სამეზობლო პოლიტიკის ქვეყნებზე, ევროკავშირის გავლენის საკითხები შესწავლილია გაფართოების, საზღვრებს გარეთ მმართველობის გატანის და ევროპეიზაციის კონტექსტში (Grabbe 2001, 2002); (Schimmelfennig and Sedelmeier 2004, 2006); (Börzel and Risse, 2004); (Lavenex 2004); (Lavenex and Schimmelfennig, 2006); (Timuş, 2007); (Gawrich et al, 2009); (Börzel, 2000), (Börzel, 2011).

ევროკავშირის გარე მმართველობის (external governance) კონტექსტში ვაჭრობასთან დაკავშირებული ინსტიტუტების ექსპორტი განუყოფლადა დაკავშირებული მიმღებ გარემოში მათ ინსტიტუციონალიზაციასთან. თავის მხრივ, ინსტიტუციონალიზაცია გულისხმობს ევროკავშირის კანონმდებლობის სამამულო ინსტიტუციებში ტრანსპოზიციას, სამამულო ინსტიტუციების ევროკავშირის წესების შესაბამისად გარდაქმნას, ან/და სამამულო პოლიტიკის ევროკავშირის სტანდარტების შესაბამისად შეცვლას (Shimmelfennig & Sedelmeier, 2004). ამ პროცესის ეფექტურობა დამოკიდებულია ევროკავშირის მიერ განხორციელებულ მხარდაჭერაზე (ფინანსური, ტექნიკური, პოლიტიკური), გამოყენებულ სტიმულებზე (დადებითი და უარყოფითი შეპირობება), მოთხოვნების ჩამოყალიბებისა და მიწოდების მექანიზმებზე.

Lavenex (2004), Sedelmeier (2006; 2007) კვლევები აჩვენებს, რომ ევროკავშირის გარე მმართველობა სხვადასხვა ხარისხით სამეზობლო პოლიტიკის ყველა ქვეყანაზე ვრცელდება, თუმცა ამ ქვეყნებში ინსტიტუტების ექსპორტს შერჩევითი და გარკვეულწილად შეზღუდული ხასიათი აქვს. შეზღუდულობა გულისხმობს, რომ საბოლოოდ მას არ მოსდევს ინსტიტუტების იმპორტიორი ქვეყნის სრულფასოვანი წევრობა ევროკავშირში, არამედ წევრობის ალტერნატივას წარმოადგენს (Gawrich et al, 2009). მიუხედავად ამისა, საქართველოსთვის საქონლითა და წარმოების ფაქტორებით ვაჭრობის საშუალებით ევროპულ ბაზარზე გაზრდილი წვდომა და მასთან საბოლოო ინტეგრირება შეპირობების (conditionality) ძლიერი მექანიზმი და, შესაბამისად, შიდა რეფორმების გატარების სტიმულია.

სავაჭრო პოლიტიკის რეფორმის მამოძრავებელ ძირითად ძალებად კრიზისებს, ინტერესთა ჯგუფების ურთიერთქმედებას, იდეებსა და ინსტიტუტებს მიიჩნევენ. საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკაზე ევროკავშირის გავლენის კონტექსტით ეს უკანასკნელი ორი ფაქტორი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. იდეების გავლენით ჩამოყალიბებული ზოგადი კლიმატი შესაძლოა, პოლიტიკის წარმატებული გატარების წინაპირობა იყოს. იდეური ერთიანობა ევროკავშირთან ხაზგასმულია საქართველოს არაერთ სტრატეგიულ დოკუმენტში. როგორც ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციაშია აღნიშნული, საქართველოს ევროპული მისწრაფებები ეროვნული ღირებულებების ევროპულ ღირებულებებთან ერთიანობას ემყარება. შესაბამისი იდეების, სიმბოლოებისა და ინსტიტუტების გავრცელებით ეს ყოველდღიურ ცხოვრებაშია გამოხატული, რაც ევროპასთან საზღვრის, როგორც ბარიერის ფუნქციის დაძლევის ემსახურება (Jamagidze, 2016).

ევროკავშირი და საქართველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის მიზნები

სავაჭრო პოლიტიკაში ასახვას ჰპოვებს თავისუფალი ბაზრისა და ლიბერალური დემოკრატიის ზოგადი პრინციპების და მათ საფუძველზე ჩამოყალიბებულ ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტების მხარდაჭერა. საქარ-

თველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის ძირითადი მიზნები, ვმო-ში წარდგენილი ოფიციალური სავაჭრო პოლიტიკის მიმოხილვის მიხედვით, არის: მსოფლიო ეკონომიკასთან ინტეგრაცია, სავაჭრო პოლიტიკის ლიბერალიზაცია, მათ შორის საექსპორტ-საიმპორტო პროცედურების, სატარიფო და არასატარიფო რეგულირების გამარტივება; სავაჭრო კავშირების დივერსფიკაცია და პოლიტიკის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა (World Trade Organization, 2015).

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ურთიერთობა ვაჭრობის ლიბერალიზაციის ზოგად პრინციპებს პასუხობს. ევროკავშირი დაინტერესებულია, რომ ეკონომიკურმა ინტეგრაციამ ფართო სახე მიიღოს. ამიტომ იგი საქართველოსთან თანამშრომლობის სანყისი ეტაპიდანვე ხელს უწყობდა ვაჭრობის ლიბერალიზაციას და რეგულირების გამარტივების მიზანს. საქართველო-ევროკავშირის შორის თანამშრომლობის ოფიციალური დოკუმენტებით ვმო-ს ჩარჩოთი განსაზღვრული ნორმების აღიარება და დაცულობის ხელშეწყობა ამ მიზნის მხარდაჭერის გამოხატულებაა. ვმო-ს მთელი რიგი მუხლები (მაგალითად, ეროვნული რეჟიმის) და მისი განმარტებითი ჩანაწერები წარმოადგენს ღრმა და თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) შემადგენელ და განუყოფელ ნაწილს.

სავაჭრო პოლიტიკის რეფორმა მიმდინარეობდა მრავალმხრივი და პრეფერენციული სავაჭრო შეთანხმებებით აღებული ვალდებულებების მიხედვით. როგორც ვმო-ს წევრმა, საქართველომ მნიშვნელოვნად დაბალ დონემდე შეამცირა ტარიფები და სხვა სავაჭრო შეზღუდვები. სამრეწველო საქონლის სატარიფო კატეგორიების 96.4% და სასოფლოსამეურნეო საქონლის სატარიფო კატეგორიების 41.8% თავისუფალია საბაჟო გადასახადისგან (ჰარმონიზებული სისტემის 6 ნიშნა დონეზე). ამდენად, საქართველოს საგარეო სავაჭრო რეჟიმი რეგიონში ერთ-ერთი ყველაზე ლიბერალურია.

ისეთი მნიშვნელოვანი რეფორმები, როგორებიცაა სავაჭრო ბარიერების შემცირება ექსპორტ-იმპორტის კვოტირების გაუქმებით (შენარჩუნდა მხოლოდ მეტად შეზღუდული ნომენკლატურის სპეციფიკურ საქონელზე ექსპორტის ან იმპორტის აკრძალვა), ლიცენზირების, საგარეო სავაჭრო კონტრაქტების რეგისტრაციის მოთხოვნის გაუქმება, აქციზური საქონლის ჩამონათვალისა და სააქციზო განაკვეთების შემცირება, საიმპორტო ტარიფების განაკვეთების შემცირება, ექსპორტზე საბაჟო გადასახადის გაუქმება და საკანონმდებლო ცვლილებები სამეწარმეო საქმიანობისა და ექსპორტ-იმპორტის ლიცენზირების, საგადასახადო სისტემის, სტანდარტიზაცია-სერტიფიკაციის, სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული ნორმების, სუბსიდიების, ინტელექტუალური საკუთრების ვაჭრობასთან დაკავშირებულ ასპექტებისა და სხვა სფეროებში, ვმო-ს ჩარჩოს შესაბამისად გატარდა. მათი განხორციელების ხელშეწყობის და სხვა დამატებითი რეფორმების გატარების ვალდებულება აისახა ევროკავშირთან პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმებაშიც (PCA), რომელიც ძალაში 1999 წელს შევიდა და საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობების სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენდა. მისი III

ნაწილით, რომელიც საქონლით ვაჭრობას მოიცავს, გათვალისწინებული იყო მხარეების მიერ უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმის ურთიერთმინიჭება, კვოტების გაუქმება, ინტელექტუალური (სამრეწველო და კომერციული) საკუთრების უფლებების დაცვის გაძლიერება და პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმის ამოქმედება. განსაზღვრული იყო, ასევე, რომ მხარეები გამოიყენებდნენ ვმო-ს წესებს საქონლის თავისუფალი ტრანზიტის, დემპინგისა და საექსპორტი სუბსიდიების არსებობის შემთხვევებში.

პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმებითვე იყო გათვალისწინებული ევროკავშირის მიერ საქართველოსთვის ვაჭრობაში პრეფერენციების მინიჭება. 1999 წლიდან საქართველო გახდა პრეფერენციების განზოგადებული სისტემით (GSP) მოსარგებლე. პრეფერენციული სავაჭრო სქემით, საქართველოს შეეძლო ევროკავშირში გაეტანა 3,300 დასახელების პროდუქტი უბაჟოდ, ხოლო 6,900 დასახელების პროდუქტი – გარკვეული შეღავათებით. 2005 წლიდან ევროკავშირმა პრეფერენციების სქემა გააფართოვა (GSP+) და საქართველოს ნულოვანი ტარიფით 7200 დასახელების საქონლის ექსპორტის შესაძლებლობა მიანიჭა. მიუხედავად იმისა, რომ პრეფერენციების განზოგადებული სისტემამ ექსპორტის დევერსიფიკაციაზე გავლენა ვერ მოახდინა (CIESR, 2011). ის წარმოადგენდა ინსტრუმენტს, რომ საქართველოს გაეძლიერებინა საკუთარი პოზიცია ევროკავშირის ბაზარზე და მასთან ვაჭრობით მიეღო რეალური ეკონომიკური სარგებელი. აღსანიშნავია, რომ GSP და GSP+ არ შეეხებოდა მხოლოდ სავაჭრო ბარიერებს. ამ რეჟიმით სარგებლობისთვის საქართველოს ვალდებულეა იყო ადამიანის უფლებების, შრომის ძირითადი სტანდარტების, გარემოს დაცვის და „კარგი მმართველობის“ სფეროებში 27 ძირითადი საერთაშორისო კონვენციის რატიფიცირება და ეფექტიანი განხორციელება. ეს მიუთითებს, რომ GSP და GSP+ სავაჭრო პოლიტიკას „კარგი მმართველობის“ დამკვიდრებისთვის ინსტიტუტების ექსპორტის შემადგენელ ნაწილად მოიაზრებს და საბოლოოდ, სავაჭრო პრეფერენციების ამოქმედების საშუალებით, ევროკავშირის გავლენას ავრცელებს არა მხოლოდ საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკაზე ვინრო გაგებით (ტარიფების მოხსნა, ბაზარზე შეღწევის გაიოლება), არამედ ევროკავშირის ბაზრებზე წვდომის სანაცვლოდ, მოიცავს ყველა იმ ინსტიტუციურ რეფორმას, რომლებმაც მმართველობის სტრუქტურები უნდა გარდაქმნას სამეზობლო რეგიონში მშვიდობისა და სტაბილურობის დამკვიდრების მიზნის შესაბამისად.

ამგვარად, პროგრესული ნორმატიული და საკანონმდებლო დაახლოება ევროკავშირის სავაჭრო ნორმებთან სულად პასუხობდა ვმო-ს მრავალმხრივი სავაჭრო სისტემით გათვალისწინებული **მეტი გამჭვირვალობის, პროგნოზირებადობის** და პროგრესული **ლიბერალიზაციის** მიზნებს. სექტორული მიმართულებით (საგარეო ვაჭრობა) საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკა ავლენს შესაბამისობას ევროკავშირის მაკროდპოლიტიკის მიზნებთან, რაც რეფორმების ეფექტურობის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

ევროკავშირის გავლენა სავაჭრო პოლიტიკის ინსტრუმენტებზე

სავაჭრო პოლიტიკის ინსტრუმენტებზე გავლენის თვალსაზრისით DCFTA ყველაზე მნიშვნელოვანი შეთანხმებაა, რადგან მასში ინკორპორირებულია როგორც ეტაპობრივად უკვე მიღწეული პროგრესი სავაჭრო პოლიტიკის ჰარმონიზაციაში, ასევე, განსაზღვრულია სამომავლო ვალდებულებები რეფორმებისთვის. საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკაზე ევროპული ინტეგრაციის გავლენის წყაროები ევროკავშირის ორმხრივი და მრავალმხრივი თანამშრომლობის ინსტრუმენტებია, პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება (PCA), ევროპის სამეზობლო პოლიტიკა (ENP), ასოცირების შეთანხმება (AA) არა მარტო საქართველოს-ევროკავშირის მიერ ურთიერთმიმართებით გამოყენებულ სავაჭრო პოლიტიკის ინსტრუმენტებს ადგენს, არამედ ვაჭრობასთან დაკავშირებულ ფართო ინსტიტუციურ რეფორმებს განსაზღვრავს.

DCFTA ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის (ENP) სავაჭრო პოლიტიკასთან დაკავშირებული მთავარი კომპონენტია და მის მომზადებას, გაფორმებას და ამოქმედებას სიღრმისეული რეფორმები უძღვოდა წინ, კერძოდ: სატარიფო რეფორმა, საბაჟო სამსახურის რეფორმა და კორუფციის აღმოფხვრის ღონისძიებები, ბიზნესის ლიცენზირების სისტემის რეფორმა და ცვლილებები ფინანსური სექტორის რეგულირებაში. საქართველოს 2007 წელს მიღებული საბაჟო კოდექსი შესაბამისობაში იყო ევროკავშირის საბაჟო კოდექსთან ევროპული საბჭოს დეკრეტის No. 2913/92 და ევროკავშირის საბაჟო კოდექსის ამოქმედების დებულებებთან (დეკრეტი No. 2454/93), ასევე, დღეს DCFTA-ით გათვალისწინებულია ცვლილებები საქართველოს საბაჟო სისტემაში ევროკავშირში მოქმედი სისტემის მსგავსი **საბაჟო პროცედურების** დანერგვას და საქართველოსა და ევროკავშირის ბიზნესისთვის ერთნაირი საბაჟო რეგულირების გარემოს შექმნას გულისხმობს.

DCFTA-ის გაფორმებას უძღვოდა წინ სტანდარტიზაციის, აკრედიტაციის, შესაბამისობის შეფასების, ტექნიკური რეგულირებისა და მეტროლოგიის სტრატეგიის შეიმუშავება, ასევე, საკანონმდებლო რეფორმებისა და ტექნიკური რეგულაციების დანერგვის პროგრამა. ევროკავშირმა გამოყო ოთხი პრიორიტეტული სფერო: სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული წესები, ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერები, ინტელექტუალური და სამრეწველო საკუთრების უფლებები და კონკურენციის პოლიტიკა (Eurasia Partnership Foundation. 2014) ყველა მათგანისათვის საქართველომ, ევროკავშირის რეკომენდაციების შესაბამისად, შეიმუშავა სამოქმედო სტრატეგიები და განახორციელა საკანონმდებლო ცვლილებები. გავლენა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა **ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერების (TBT)** სფეროში, სადაც საქართველოს პირდაპირ გადმოაქვს ევროკავშირის შესაბამისობის შეფასების ინსტიტუტები და კანონმდებლობაში ნერგავს ევროკავშირის დირექტივებით გათვალისწინებულ ძირითად დებულებებს პროდუქტების უსაფრთხოებისა და უვარგისი პროდუქტებისთვის გათ-

ვალისწინებული პასუხისმგებლობის შესახებ (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2015). ევროკავშირთან დაახლოების კვალდაკვალ დაიწყო მუშაობა ხარისხის ეროვნული ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე და ეტაპობრივად საქართველოს ექნება სრული წვდომა საერთაშორისო და ევროპულ სტანდარტებზე.

საქართველო ახორციელებს ევროკავშირის დირექტივების ტრანსპოზიციას ეროვნული **ტექნიკური რეგულირების** სისტემაში. განისაზღვრა რვანლიანი პერიოდი ევროკავშირის 21 სექტორული დირექტივის დანერგვისათვის. მასთან ერთად, უნდა მოხდეს ე.წ. „ჰორიზონტალური დირექტივების“ მიღება, რომლებიც უსაფრთხოების ინფრასტრუქტურის მუშაობას არეგულირებს (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2015).

საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკა მიმართულია იქითკენ, რომ არასატარიფო ბარიერების სფეროში დანერგოს საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკა და ევროკავშირიდან მნიშვნელოვანი განსხვავებები თავიდან აიცილოს. ეს მიიღწევა ორი გზით: 1) ტექნიკური სტანდარტებისა და რეგულაციების ჰარმონიზაცია; 2) მათი ურთიერთალიარება. ამ მიმართულებით უმნიშვნელოვანესი იყო „პროდუქტის უსაფრთხოებისა და საქონლის თავისუფალი მოძრაობის შესახებ“ კოდექსის მიღება (2012), რომელიც აღიარებს ევროკავშირისა და OECD ქვეყნების ტექნიკური რეგულაციების ეკვივალენტურობას და ამ ქვეყნებიდან საქართველოში იმპორტირებული საქონელი აღარ საჭიროებს ტესტირებას და სერტიფიკაციას (European Commission, 2017). ევროკავშირთან დაახლოების სამთავრობო პროგრამის პრიორიტეტების შესაბამისად 2014 წელს საქართველოს სტანდარტად მიღებულ იქნა 1000-ზე მეტი, ხოლო 2015 წელს 1721 საერთაშორისო და ევროპული სტანდარტი (EU Georgia Business Council, 2014). ამავდროულად, DCFTA-ით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესაბამისად, საქართველოს სტანდარტების რეესტრიდან ამოღებულ იქნა სტანდარტები, რომელთა ნაწილი ევროპული სტანდარტებს ეწინააღმდეგებოდა (EU Georgia Business Council, 2014).

მიუხედავად იმისა, რომ DCFTA-ით რეალიზებულია ოთხიდან სამი თავისუფლება (საქონელი, მომსახურება, კაპიტალი), მოხსნილია საბაჟო გადასახადები როგორც სამრეწველო, ასევე, სასოფლოსამეურნეო საქონელზე, შეთანხმება თავისუფალი ვაჭრობიდან სამი სახის გამონაკლისის უშვებს: ა) თავისუფალი ვაჭრობა ტარიფთან შერწყმული კვოტების პირობებში (tariff rate quotas); ბ) პროდუქტები, რომლებზეც ad valorem ტარიფები მოხსნილია, მაგრამ ექვემდებარება ბაზარზე შეღწევის ფიქსირებული ფასის გადახდას; გ) პროდუქტები, რომლებიც ექვემდებარება გაყალბების საწინააღმდეგო მექანიზმს (anti-circumvention mechanism). სრულფასოვანი წვდომა ევროკავშირის ბაზარზე არასატარიფო რეგულირების ინსტრუმენტების ჰარმონიზაციითაა შესაძლებელი, მაგრამ ტარიფებთან შედარებით, მათი ცვლილება ნელა მიმდინარეობს, შესაბამისად, სავაჭრო პოლიტიკის რეფორმა ჯერ კიდევ დაუსრულებელი პროცესია.

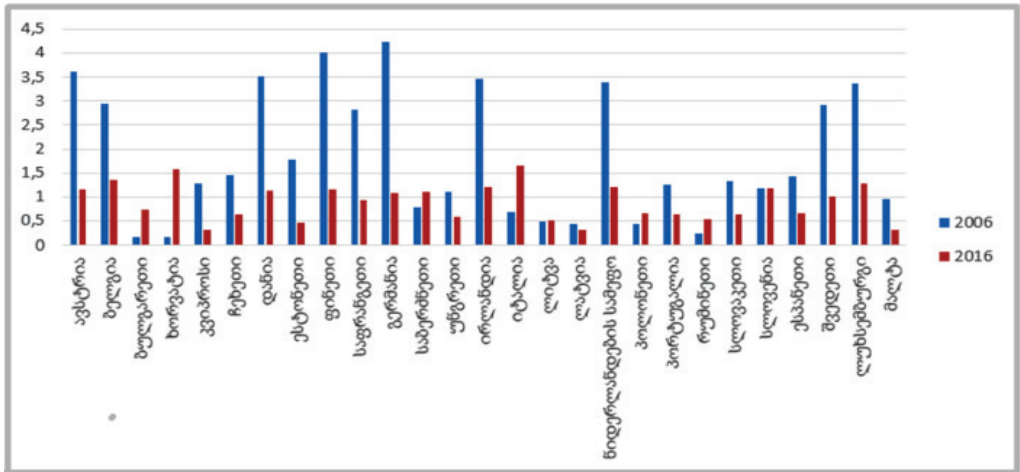
მომსახურებით ვაჭრობის 4 სექტორში საქართველოს ვალდებულებაა ნაბიჯ-ნაბიჯ (4-დან 8 წლამდე პერიოდის განმავლობაში) დაუახლოოს ეროვნული კანონმდებლობა ევროკავშირის კანონმდებლობას. ეს სექტორებია: 1) საფოსტო და საკურიერო მომსახურება, 2) ტელეკომუნიკაციები, 3) ფინანსური მომსახურება და 4) საერთაშორისო საზღვაო ტრანსპორტი. უფრო მოკლე ვადები განისაზღვრა ევროკავშირის 2 დირექტივასთან საკანონმდებლო დაახლოებისთვის – ფულის გათეთრება (2 წელი) და სატელეკომუნიკაციო მომსახურება (3 წელი) (European Commission, 2017, 14).

ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმის მიმდინარეობისას, საქართველოში შედარებით გახანგრძლივდა რეფორმების პრაქტიკაში დანერგვა კონკურენციის პოლიტიკის, ინტელექტუალური საკუთრების უფლებებისა და სურსათის უვნებლობის სფეროებში. ეს ის ცალკეული სექტორული მიმართულებებია, სადაც სწრაფი ჰარმონიზაცია ადგილობრივი ეკონომიკური აგენტებს, შესაძლოა, კონკურენტულ უპირატესობას აკარგინებდეს და ზრდიდეს რეფორმის მიმართ წინააღმდეგობას. მხარდაჭერის ერთიანი ჩარჩოს (2017-2020) ფარგლებში საქართველოს მთავრობის პრიორიტეტების შესაბამისად არის დაკონკრეტებული ძირითადი სფეროები, რომელში თანამშრომლობითაც გამიზნულია ეკონომიკური კეთილდღეობის 20 კონკრეტული შედეგის მიღწევა 2020 წლისთვის. მათ შორის ვაჭრობის დივერსიფიკაცია და გაფართოება ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხია. 2016 წლის შემდეგ საქართველოს ვაჭრობა ევროკავშირთან 6%-ით არის გაზრდილი, რაც ასოცირების ხელშეწყობის მქონე მოლდოვასა და უკრაინის ანალოგიურ მაჩვენებელზე ბევრად დაბალია, ამიტომ ახალი სავაჭრო შესაძლებლობების ათვისება უმნიშვნელოვანეს ამოცანად რჩება. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ვაჭრობის გაიოლების ინდექსი (Enabling Trade Index) გვიჩვენებს კონკრეტულ ეკონომიკში ინსტიტუტების, პოლიტიკისა და ინფრასტრუქტურის მდგომარეობას საქონლის საერთაშორისო ნაკადების თავისუფალი გადაადგილებისთვის [World Economic Forum, 2016a]. ეს ინდექსი აერთიანებს ცალკეულ მაჩვენებელს, რომლებიც შვიდ ჯგუფს ქმნის. 2010-2016 წლებში საქართველოს პოზიცია თანდათანობით უმჯობესდებოდა, შესაბამისად, 4,59-დან 4,80-მდე. ინდექსში შემავალი მაჩვენებლების ერთ-ერთი ჯგუფია ვაჭრობის ფუნქციონირების გარემო, რომელიც აფასებს ვაჭრობისთვის მნიშვნელოვან ძირითად ინსტიტუციურ ინდიკატორებს: საკუთრების უფლებები, საჯარო ინსტიტუტების ხარისხი და მიუკერძოებლობა, კონტრაქტების შესრულება, ფინანსებზე წვდომა, უცხოური კაპიტალისა და სამუშაო ძალის მიმართ ღიაობა და პირადი უსაფრთხოება (კრიმინალისა და ტერორიზმის გავრცელების მაჩვენებლები). ვაჭრობის ფუნქციონირების გარემოს მიხედვით, 2014-2016 წლებში საქართველოს პროგრესი ნაჩვენებია, როგორც 50-ე პოზიციიდან 33-ე პოზიციამდე დაწინაურება (4,46 ქულა 2014 წ. და 4.84 ქულა 2016 წ.). საქართველო წარმოდგენილია იმ ქვეყნებს შორის, რომლებსაც ვაჭრობის გაიოლების მხრივ განსაკუთრებით სწრაფი გაუმჯობესება აქვთ და ის თანდათანობით ათანაბრებს განსხვავებას ევროპის ქვეყნებთან.

ამ მაჩვენებლებთან ერთად, ევროკავშირთან ინსტიტუციური დაახლოების ხარისხის შეფასებისთვის ვიყენებთ სასაქონლო ბაზრების ეფექტიანობის ინდიკატორებს: ადგილობრივი კონკურენციის ხარისხი, საბაზრო ძალაუფლება, ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის ეფექტიანობა, სასოფლოსამეურნეო პოლიტიკის განხორციელების ხარჯები, სავაჭრო ბარიერების გავრცელება, პირდაპირი ინვესტიციების სიდიდის ბიზნესზე გავლენა, მომხმარებლის ორიენტაცია და მყიდველის კულტურა (World Economic Forum, 2016b). ამის მიხედვით გამოთვლილია ინსტიტუციური დაშორება საქართველოსა და ევროკავშირის ცალკეულ ქვეყანას შორის, რისთვისაც გამოყენებულია Kogut & Singh მოდიფიცირებული ინდექსი ინსტიტუციური ცვლადების გათვალისწინებით¹ (Kogut & Singh, 1988).

ინსტიტუციური დაშორება საქართველოსა და ევროკავშირის ქვეყნებს შორის საქონლის ბაზრების ეფექტიანობის მაჩვენებლების მიხედვით, 2006-2016

ნახაზი 1

წყარო: ავტორის გაანგარიშებები მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მონაცემების მიხედვით, 2006-2016.

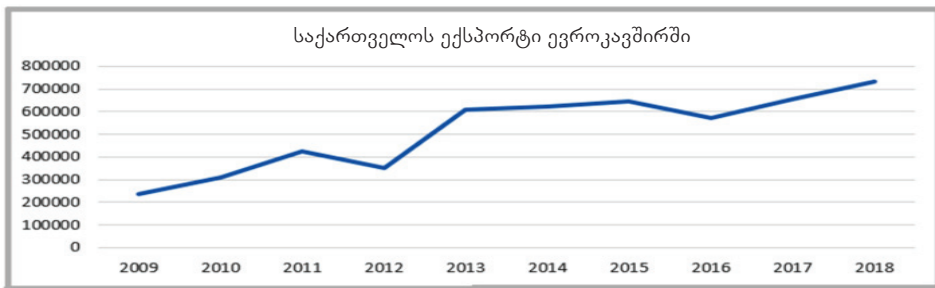
როგორც დიაგრამაზეა ნაჩვენები, 2016 წლისთვის ევროკავშირის ქვეყნების უმრავლესობასთან საქართველოს ინსტიტუციური დაშორება შემცირებულია 2006 წლის მდგომარეობასთან შედარებით. რასაკვირველია, გასათვალისწინებელია, რომ თვითონ ევროკავშირის ქვეყნებს შორის ინსტიტუციური გარემოს განსხვავებები არსებობს, მაგრამ დინამიკაში საქართველოსა და მათ

¹ სადაც ID_j არის ინსტიტუციური დაშორება საქართველოსა და ევროკავშირის შესაბამის ქვეყანას შორის; I_{ij} სასაქონლო ბაზრის ეფექტიანობის შესაბამისი მაჩვენებელი საქართველოსთვის, I_{ik} - სასაქონლო ბაზრის ეფექტიანობის შესაბამისი მაჩვენებელი პარტნიორი ქვეყნისთვის, VI - დისპერსია.

შორის ინსტიტუციური დაშორების კლება მიგვანიშნებს თანმიმდევრულ და-ახლოებაზე. 2007-2017 წლების განმავლობაში საქართველო საშუალოდ ყოველწლიურად 1.37%-ით აუმჯობესებდა სასაქონლო ბაზრების ეფექტიანობის მაჩვენებელს. აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონში ხორვატიას ჰქონდა ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი საშუალოდ -0.12% (World Economic Forum, 2018), შესაბამისად, ამ ქვეყანასთან დაშორება გაზრდილია. რაც შეეხება სხვა ქვეყნებს, სადაც ინსტიტუციური მანძილი შედარებით გაზრდილია, მათთან საქართველო კარგადაა ინტეგრირებული სავაჭრო ნაკადების თვალსაზრისით. მაგალითად, 2017 წელს ბულგარეთი და რუმინეთი, შესაბამისად, საქართველოს ექსპორტში 7.5%-ს და 3,8%-ს იკავებდნენ, ხოლო იტალია – 2.8%-ს. 2016 წლიდან საქართველოს ექსპორტი ევროკავშირის ქვეყნებში თანმიმდევრულად იზრდება, ხოლო 2009 წლის დონესთან შედარებით ის 3-ჯერ არის გაზრდილი.

ევროკავშირში საქართველოს ექსპორტის დინამიკა (ათასი აშშ დოლარი)

ნახაზი 2

წყარო: International Trade Centre www.trademap.org

საერთაშორისო ვაჭრობის ცენტრის (ITC) მონაცემებით, 2018 წელს საქართველოს უდიდესი საექსპორტო პარტნიორების ხუთეული ევროკავშირში ამგვარი იყო: ბულგარეთი (258 870 ათასი აშშ დოლარი), ესპანეთი (61 822 ათასი აშშ დოლარი), რუმინეთი (57 829 ათასი აშშ დოლარი), გერმანია (51 418 ათასი აშშ დოლარი) და ნიდერლანდები (46 327 ათასი აშშ დოლარი). ყველაზე მცირე ექსპორტი შვედეთთან, ფინეთთან და პორტუგალიასთან დაფიქსირდა. 2017 წელს კი პირველ ხუთ პოზიციას ბულგარეთი, რუმინეთი, იტალია, ესპანეთი და გერმანია იკავებდნენ.

ღრმა სავაჭრო ინტეგრაციის ფარგლებში ინსტიტუციური ჰარმონიზაციის უპირატესობებით შეუძლიათ ისარგებლონ საერთაშორისო სანარმოო ქსელებში აქტიურად ჩართულმა ფირმებმა. საქართველოს სჭირდება დამატებითი ღონისძიებები ევროკავშირის ქვეყნებთან ორმხრივ დონეზე ეკონომიკური კავშირების ინტენსიფიკაციისა და ექსპორტის ეფექტიანობის ზრდისთვის. ის უნდა განვითარდეს არამხოლოდ საქონლით ვაჭრობის, არამედ მომსახურებით

ვაჭრობის, ინტელექტუალური საკუთრებისა და ინვესტიციების მიმართულებით.

სავაჭრო პოლიტიკის გამტარებლების როლი

სავაჭრო პოლიტიკის გაანალიზება მისი მიზნების, ინსტრუმენტებისა და გამტარებლების როლის გათვალისწინებას საჭიროებს (Gvelessiani & Gogorishvili, 2012). საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკის ევროკავშირთან ჰარმონიზაციის უზრუნველსაყოფად ჩართული არიან როგორც აღმასრულებელი, ასევე, საკანონმდებლო და სასამართლო შტოები. გარდა ამისა, არასამთავრობო აგენტები, როგორცაა ბიზნესასოციაციები და გაერთიანებები, ასევე, კვლევითი ორგანიზაციები სხვადასხვა ფორმით მონაწილეობენ DCFTA-ის სამოქმედო გეგმის შესრულებაში. ყველა სამინისტროში ფუნქციონირებს ევროკავშირთან დაახლოებაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურული ერთეულები. 2015 წლის იანვრიდან სოფლის მეურნეობის სამინისტროში შეიქმნა ევროინტეგრაციის დეპარტამენტი, რომელიც კომპეტენციის ფარგლებში უზრუნველყოფს სოფლის მეურნეობის მარეგულირებელი ნორმების ევროკავშირის კანონმდებლობასთან დაახლოების კოორდინაციას სამინისტროს დეპარტამენტებსა და დაქვემდებარებულ უწყებებს შორის, ასევე, მონაწილეობს ასოცირების შეთანხმების იმპლემენტაციის მიზნით სამთავრობო ღონისძიებებში.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო და სურსათის ეროვნული სააგენტო სარგებლობენ ევროკავშირის ყოვლისმომცველი ინსტიტუციური განვითარების პროგრამის (CIB) მხარდაჭერით სამი ძირითადი მიმართულებით: სურსათის უვნებლობა, ვეტერინარია და ფიტოსანიტარია. იგი მიზნად ისახავს პარტნიორი ქვეყნების ინსტიტუციონალური შესაძლებლობების გაძლიერებას. 2011-2013 წლებისთვის CIB-ით საქართველოსთვის გათვალისწინებული ბიუჯეტი 30.86 მილიონ ევროს შეადგენდა (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2015).

შემოსავლების სამსახური და სურსათის ეროვნული სააგენტო ერთობლივად მუშაობენ ფიტოსანიტარიული და ვეტერინარული კონტროლის ღონისძიებების მონესრიგებისთვის. ჯანდაცვის სამინისტროში მოქმედმა ჯგუფმა, შემოსავლების სამსახურის და სურსათის ეროვნული სააგენტოს მონაწილეობით, შეიმუშავა სასურსათო ნედლეულისა და კვების პროდუქტების ხარისხისა და უსაფრთხოების სანიტარიული წესები და ნორმები.

ხარისხის ეროვნული ინფრასტრუქტურის ინსტიტუტებს წარმოადგენენ სტანდარტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტო (GEOSTM), საქართველოს აკრედიტაციის ცენტრი და ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო, რომელიც ბაზარზე ზედამხედველობას ახორციელებს სამშენებლო და სამრეწველო სექტორებში. ევროკავშირის საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად, შეიმუშავებულ იქნა ტექნიკური დახმარების პროგრამის განხორციელების გეგმა (ToR) ბაზარზე ზედამხედველობის სისტემის ხარვეზებისა და

საჭიროებების შესაფასებლად და გასაუმჯობესებლად. პროგრამის განსახორციელებლად ევროკავშირის მიერ გამოყოფილია 250 000 ევრო.

საქართველოს პარლამენტი ახორციელებს ევროკავშირთან ჰარმონიზაციის პროცესის საკანონმდებლო, საინფორმაციო და ტექნიკურ მხარდაჭერას, ასევე, ვალდებულებების შესრულების მონიტორინგს.

სავაჭრო პოლიტიკის გამტარებლების როლი არამხოლოდ რეფორმის წარმართვაში, არამედ იმ რისკების მართვაში მონაწილეობაა, რასაც ინსტიტუტების იმპორტი უკავშირდება. ტიპური პრობლემები შეიძლება იყოს ინსტიტუტების სწრაფად გადმოტანის მცდელობისა დაშვებული შეცდომები, ადგილობრივი ინტერესთა ჯგუფების წინააღმდეგობის გამო რეფორმის გაჭიანურება ან შეწყვეტა.

დასკვნა

საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების სფეროში გატარებული რეფორმები ევროკავშირის საზღვრებს გარეთ კარგი მმართველობის მოდელის გატანის პროცესის ნაწილია. ის ინსტიტუტების იმპორტის გზით ხორციელდება და კვლავაც გრძელდება. ზოგიერთ შემთხვევაში ის გულისხმობს საერთაშორისო დონეზე დადგენილი ნორმების ურთიერთვაჭრობაში აღიარებას – ვმო-ის მთელი რიგი მუხლები წარმოადგენს ღრმა და თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) შემადგენელ და განუყოფელ ნაწილს. კიდევ ერთი სტრატეგიაა ურთიერთმსგავსი ინსტიტუტებისა და პროცედურების დანერგვა (მაგალითად, როგორც საბაჟო რეგულირების სფეროში განხორციელდა), ზოგჯერ ხდება ნორმებისა და მოთხოვნების პირდაპირი გადმოტანა (ტექნიკური ბარიერების სფეროში), ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება თანდათანობით ჰარმონიზაციას (მომსახურებით ვაჭრობა).

საქართველოს ვაჭრობის გაიოლების ინდექსი თანმიმდევრულად უმჯობესდება, ხოლო საქონლის ბაზრების ეფექტიანობის ინდექსის საფუძველზე გაანგარიშებული ინსტიტუციური დაშორების კლება გვიჩვენებს, რომ საქართველოსა და ევროკავშირის ვაჭრობის მარეგულირებელი გარემოს დაახლოება მოხდა, რაც მოქმედი ეკონომიკური აგენტებისთვის ნაკლებ ტრანზაქციურ ხარჯებს ნიშნავს; მიუხედავად ამისა, ინსტიტუციური სიახლოვე, როგორც ჩანს, არასაკმარისი პირობაა ვაჭრობის კიდევ უფრო გაფართოებისა და დივერსიფიკაციისთვის. შესაბამისად, მომავალი წლების სამოქმედო გეგმის დღის წესრიგში რჩება საექსპორტო სტრუქტურის დივერსიფიკაცია და ევროკავშირის ბაზარზე ახალი საექსპორტო შესაძლებლობების ათვისება.

საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკის ევროკავშირთან ჰარმონიზაციის უზრუნველსაყოფად მუშაობენ როგორც აღმასრულებელი, ასევე, საკანონმდებლო და სასამართლო შტოები. სავაჭრო პოლიტიკის გამტარებლების როლი არამხოლოდ სამოქმედო გეგმის შესაბამისად რეფორმის წარმართვაში, არა-

მედ იმ რისკების მართვაში მონაწილეობაა, რასაც ინსტიტუტების იმპორტი უკავშირდება. ტიპური პრობლემები შეიძლება ინსტიტუტების სწრაფად გადმოტანის მცდელობისას დაშვებულ შეცდომებს ან ადგილობრივი ინტერესთა ჯგუფების წინააღმდეგობის გამო რეფორმის გაჭიანურებას უკავშირდებოდეს.

ლიტერატურა:

- გველესიანი რ., გოგორიშვილი, ი. (2012). ეკონომიკური პოლიტიკა. სახელმძღვანელო, თსუ გამომცემლობა.
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. (2014). ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) განხორციელების 2014-2017 წლების სამოქმედო გეგმის 2014 წლის ანგარიში.
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. (2015). ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) განხორციელების 2014-2017 წლების სამოქმედო გეგმის 2015 წლის ანგარიში.
- Börzel, T. A., Risse Th. (2004). One Size Fits All! EU Policies for the Promotion of Human Rights, Democracy and Rule of Law. Paper read at Workshop on Democracy Promotion, at Stanford University.
- Börzel, T., van Hüllen, V. (2011). Good Governance and Bad Neighbors? The Limits of the Transformative Power of Europe. KFG Working Paper Series, No. 35, December 2011, Kolleg-Forschergruppe (KFG) “The Transformative Power of Europe“, Freie Universität Berlin.
- Börzel, Tanja A. and Risse, Thomas. (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 N°15; <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>
- Eastern Partnership and Socio-Economic Policy of Georgia. (2011). CIESR, CEPR, OSGF https://www.osgf.ge/files/publications/EaP_CIESR-En_1.pdf
- Eurasia Partnership Foundation. (2014). Alternative Assessment Report Implementation of the ENP Action Plan and EaP Bilateral and multilateral roadmaps of 2013: Trade and trade-related issues (Report Summary).
- European Commission. (2017). Georgia Association Implementation Report, Brussels.
- EU-Georgia Business Council. (2014). Technical Barriers to Trade. http://eeas.europa.eu/archives/delegations/georgia/documents/dcfta_eugbc/tbt_publication_en.pdf
- Gawrich, A., Melnykovska, I., Schweickert, R. Neighbourhood Europeanization through ENP: The Case of Ukraine. Journal of common Market Studies, Volume 48, Number 5, pp. 1209-1235.
- Grabbe H. (2002). Europeanisation Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process. Paper for the ECPR Joint Sessions of Workshops, Turin, 22-27 March.
- Grabbe H. (2001). How does Europeanization affect CEE governance? Conditionality, Diffusion and Diversity. Journal of European Public Policy, Vol. 8, Issue 6.
- Jamagidze L. (2016). Borders and Economic Integration Preferences: The Case of Georgia. Ecoforum Journal, Vol. 5, pp. 19-28.

- Kogut, B. H., Singh. (1988). The Effect of National Culture on the Choice of Entry Mode. *Journal of International Business Studies*, 19, 81-93.
- Lavenex, S. (2004). EU External Governance in ‘Wider Europe’. *Journal of European Public Policy* 11 (4):680-700.
- Lavenex, S., Schimmelfennig F. (2006). Relations with the Wider Europe. *Journal of Common Market Studies* 44 (1):137-154.
- Martin, L., & Kim, S. (2015). Deep Integration and Regional Trade Agreements. In *The Oxford Handbook of the Political Economy of International Trade*. : Oxford University Press.
- Neighbourhood at the crossroads – taking stock of a year of challenges. http://europa.eu/rapid/press-release_ip-14-315_en.htm
- Papachashvili N., Jamagidze L. (2014). Import of Institutions and Economic Value Transformation: The Interactions among Economic Agents in Georgia. Maastricht School of Management Working Paper,
- <http://web2.msm.nl/repec/msm/wpaper/msm-wp2014-30.pdf>
- Rodrik, D. (2000). Trade Policy Reform as Institutional Reform. IDB Publications (Working Papers).
- Rodrik, D. (2002). Trade Policy Reform as Institutional Reform. In P. a. Hoekman, Development, Trade, and the WTO: A Handbook. Washington DC: World Bank.
- Schimmelfennig F., Sedelmeier U. (2004) Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe, *Journal of European Public Policy*, 11:4, 661-679.
- Schimmelfennig F., Sedelmeier U. (2006). Candidate Countries and Conditionality. In *Europeanization: New Research Agendas*, edited by P. Graziano and M. P. Vink. Basingstoke [England]; New York: Palgrave Macmillan.
- Schimmelfennig, F. (2015). Europeanization beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 10, (2015), N1.
- Sedelmeier, U. (2006). Europeanisation in New Member and Candidate States. *Living Reviews in European Governance*, 1 (3). ISSN 1813-856X.
- Sedelmeier, U. (2007). The European Neighborhood Policy: A Comment on Theory and Policy. In: Weber, Katja and Smith, Michael E. and Baun, Michael, (eds.) *Governing Europe’s Neighbourhood: Partners or Periphery? Europe in Change*. Manchester University Press, Manchester, UK. 195-208. ISBN 9780719076015.
- Timuş, N., (2007). The Influence of European Integration Process outside EU Borders, Central European University, Budapest GARNET Working Paper: No 27/07
- World Economic Forum. (2016a). Enabling Trade Report.
- World Economic Forum. (2016b). Global Competitiveness Report.
- World Trade Organization. (2015). Trade Policy Review. Retrieved from https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/g328_e.pdf

References:

- Börzel T. A., Risse Th. (2004). One Size Fits All! EU Policies for the Promotion of Human Rights, Democracy and Rule of Law. Paper read at Workshop on Democracy Promotion, at Stanford University.

- Börzel, T., Van Hüllen, V. (2011). Good Governance and Bad Neighbors? The Limits of the Transformative Power of Europe. KFG Working Paper Series, No. 35, December 2011, Kolleg-Forschergruppe (KFG) “The Transformative Power of Europe“. Freie Universität Berlin.
- Börzel Tanja A. Risse Th. (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 N°15; <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>
- Eastern Partnership and Socio-Economic Policy of Georgia. (2011). CIESR, CEPR, OSGF https://www.osgf.ge/files/publications/EaP_CIESR-En_1.pdf
- Eurasia Partnership Foundation. (2014). Alternative Assessment Report Implementation of the ENP Action Plan and EaP Bilateral and multilateral roadmaps of 2013: Trade and trade-related issues (Report Summary).
- European Commission (2017). Georgia Association Implementation Report, Brussels.
- EU-Georgia Business council. (2014). Technical Barriers to Trade. http://eeas.europa.eu/archives/delegations/georgia/documents/dcfta_eugbc/tbt_publication_en.pdf
- Gawrich A., Melnykovsk, I., Schweickert R. Neighbourhood Europeanization through ENP: The Case of Ukraine. Journal of common Market Studies, Volume 48, Number 5, pp. 1209-1235.
- Grabbe H. (2002). Europeanisation Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process. Paper for the ECPR Joint Sessions of Workshops, Turin, 22-27 March.
- Grabbe H. (2001). How does Europeanization affect CEE governance? Conditionality, Diffusion and Diversity. Journal of European Public Policy, Vol. 8, Issue 6.
- Gvelessiani, R., Gogorishvili I. (2012). “Ekonomikuri politika.” TSU gamomcemloba. [Economic Policy]. Textbook. Tbilisi State University Publishing (in Georgian).
- Jamagidze L. (2016). Borders and Economic Integration Preferences: The Case of Georgia. Ecoforum Journal, Vol. 5, pp. 19-28.
- Kogut B. H., Singh. (1988). The Effect of National Culture on the Choice of Entry Mode. Journal of International Business Studies, 19, 81-93.
- Lavenex S. (2004). EU External Governance in ‘Wider Europe’ Journal of European Public Policy 11 (4) p.680-700.
- Lavenex S., Schimmelfennig F. (2006). Relations with the Wider Europe. Journal of Common Market Studies 44 (1):137-154.
- Martin L., & Kim, S. (2015). Deep Integration and Regional Trade Agreements. In The Oxford Handbook of the Political Economy of International Trade. Oxford University Press.
- Neighbourhood at the crossroads – taking stock of a year of challenges. http://europa.eu/rapid/press-release_ip-14-315en.htm
- Papachashvili N., Jamagidze L. (2014). Import of Institutions and Economic Value Transformation: The Interactions among Economic Agents in Georgia. Maastricht School of Management Working Paper, <http://web2.msm.nl/repec/msm/wpaper/msm-wp2014-30.pdf>
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2014). Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) Action Plan 2014-2017 Implementation Report for 2014.
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2015). Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) Action Plan 2014-2017 Implementation Report for 2015.
- Rodrik D. (2000). Trade Policy Reform as Institutional Reform. IDB Publications (Working Papers).

- Rodrik D. (2002). Trade Policy Reform as Institutional Reform. In P. a. Hoekman, Development, Trade, and the WTO: A Handbook. Washington DC: World Bank.
- Schimmelfennig F., Sedelmeier U. (2004) Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe, *Journal of European Public Policy*, 11:4, 661-679.
- Schimmelfennig F., Sedelmeier U. (2006). Candidate Countries and Conditionality. In *Europeanization: New Research Agendas*, edited by P. Graziano and M. P. Vink. Basingstoke [England]; New York: Palgrave Macmillan.
- Schimmelfennig F. (2015). Europeanization beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 10, (2015), No. 1
- Sedelmeier U. (2006). Europeanisation in New Member and Candidate States. *Living Reviews in European Governance*, 1 (3). ISSN 1813-856X.
- Sedelmeier U. (2007). The European Neighborhood Policy: A Comment on Theory and Policy. In: Weber, Katja and Smith, Michael E. and Baun, Michael, (eds.) *Governing Europe's Neighborhood: Partners or Periphery? Europe in Change*. Manchester University Press, Manchester, UK, 195-208. ISBN 9780719076015.
- Timuş N., (2007). The Influence of European Integration Process outside EU Borders. Central European University, Budapest GARNET Working Paper: No 27/07.
- World Economic Forum. (2016a). Enabling Trade Report.
- World Economic Forum. (2016b). Global Competitiveness Report.
- World Trade Organization. (2015, November). Trade Policy Review. Retrieved from [Https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g328e.pdf](https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g328e.pdf)

Institution Importation in Georgia-EU Trade Relations

Lela Jamagidze

Assistant Professor of

lv. Javakhsivili Tbilisi State University

lela.jamagidze@tsu.ge

The goal of the present paper is to discuss import of trade related institutions from EU into Georgia. The role of EU as an exporter of its policies and norms out of its external borders and, hence, an important source of changes in the trade environment of Georgia is discussed in Europeanization and EU's external governance context (studied by Schimmelfennig & Sedelmeier (2006), Lavenex (2004), Borzel (2011), etc). The focus is on trade policy reforms and the instruments applied to facilitate Georgia's institutional harmonization with EU.

The reforms are analyzed since the start of bi-lateral cooperation, from PCAs to the conclusion of the Association Agreement. Exported trade-related institutions are based on general EU principles of democracy, peace and stability and aim at greater market

integration with Georgia. EU as an external stimulator of changes on the one hand and costly and difficult steps undertaken by Georgia on the other, determine the progress in reforms. The influence of EU can be twofold: harmonization as a reduction of information asymmetries that opens more trade opportunities and reforms as reasons behind greater investment needs and hence, additional costs for business agents.

To assess the progress in trade-related institutional reforms we refer to the indicators of Trade Enabling Index by World Economic Forum which measures the extent to which economies have in place institutions, policies, infrastructures and services facilitating the free flow of goods over borders and to their destination. As a composite indicator, the ETI consists of an aggregation of individual indicators measuring various trade-enabling factors organized into seven pillars.

Additionally to evaluate the degree of approximation we discuss institutions related to trade in goods. We take goods market efficiency institutions from World Economic Forum and calculate institutional distances between Georgia and EU countries. Georgia's ETI score has been gradually improved. In addition to it, distance calculated according to goods market efficiency indicators has fallen between Georgia and the majority of EU countries between 2006 and 2016.

Evidently, trade policy reforms in Georgia has been part of broader institutional reforms and the EU has had effect on the instruments and agents of trade policy. As a result differences in the regulatory environment of trade between EU and Georgia have been reduced and trade policy instruments harmonized. Implementation of trade policy reforms is still going on through institution importation. It sometimes involves mutual recognition and adoption of international norms (such as incorporation of WTO articles into DCFTA). Other strategies are adoption of similar norms (as it has taken place in customs procedure reforms), direct transfer of rules and requirements and/or step by step harmonization (as it has taken place in services trade).

The role of trade policy making agencies should be not only involvement in fulfilment of DCFTA obligations, but also management of the possible risks that arise during institution importation. They involve mistakes made in a attempt to implement changes in a short period of time and dragging on reforms as a result of interest group activities.

Keywords: Import of institutions, trade policy, institutional approximation, Georgia, EU

JEL Codes: F10, F13, F42

ხ ს ო ზ ნ ა ნ ა თ ე ლ ი THE BRIGHT MEMORY

პროფესორი ნოდარ ხადური

ფიზიკური და ინტელექტუალური შესაძლებლობების საუკეთესო პერიოდში – 49 ასაკში მოულოდნელად გარდაიცვალა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მაკროეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი, ჟურნალ „ეკონომიკა და ბიზნესის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი, საქართველოს კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარე, პროფესორი ნოდარ ხადური.

ნოდარ ხადური დაიბადა 1970 წლის 29 აგვისტოს, ქალაქ თბილისში. 1996 წელს დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტი; 1999 წელს – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის ასპირანტურა.

2002 წელს – აკადემიკოს ვლადიმერ პაპავას ხელმძღვანელობით, დაიცვა სამეცნიერო ხარისხი თემაზე – „მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების თავისებურებანი პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პირობებში (საქართველოს მაგალითზე)“.

პროფესორი ნოდარ ხადური წლების განმავლობაში ეწეოდა სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში. 1999 წლიდან კი ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თანამშრომელია; 2004-2005 წწ. იყო ამავე უნივერსიტეტის ეკონომიკის

ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე, 2006 წელს აირჩეულ იქნა თსუ-ის პროფესორად და მაკროეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელად. ამავდროულად ეკონომიკის საბაკალავრო, სამაგისტრო და ეკონომიკის საერთაშორისო სკოლის (ISET) ინგლისურენოვანი საბაკალავრო პროგრამების ხელმძღვანელიც იყო. ამ ფრიად საპასუხისმგებლო და საპატიო მისიას იგი ასრულებდა სიცოცხლის ბოლომდე და მთელი ამ ხნის განმავლობაში სტუდენტებისა და კოლეგების უდიდესი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა.

ძალზე მრავალმხრივია პროფესორ ნოდარ ხადურის მოღვაწეობა სახელმწიფო თუ სამეურნეო სტრუქტურებში: 1996-1997 წწ. იყო საქართველოს ეკონომიკის მინისტრის თანაშემწე; 1997-1998 წწ. საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მრჩეველი, აპარატის უფროსი, შიდა ქართლის სამხარეო-საფინანსო ადმინისტრაციის უფროსი; 1999-2000 წწ. საქართველოს ეკონომიკის მინისტრის აპარატის უფროსი; 2003-2004 წწ. საქართველოს პარლამენტის გადასახადებისა და შემოსავლების კომიტეტის აპარატის უფროსი, საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მოადგილე და საპარლამენტო მდივანი; 2004-2008 წლებში ნოდარ ხადური იყო გაეროს განვითარების პროგრამის (UNDP) ეროვნული კონსულტანტი.

2011 წლიდან პროფესორი ნოდარ ხადური პარტია – „ქართული ოცნება-დემოკრატიული საქართველოს“ წევრია, ხოლო 2013 წლიდან აირჩიეს „ქართული ოცნების“ პოლიტიკური საბჭოს წევრად; 2012 წელს იგი არჩეული იქნა საქართველოს მე-8 მოწვევის პარლამენტის წევრად. 2012-2016 წლებში ნოდარ ხადური იყო საქართველოს ფინანსთა მინისტრი; 2016 წლიდან გარდაცვალებამდე კი – საქართველოს კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარე.

პროფესორი ნოდარ ხადური 100-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის ავტორია, რომლებიც გამოქვეყნებულია როგორც საქართველოში, ასევე აშშ-ში, უნგრეთში, ბულგარეთში, შვედეთში, რუსეთის ფედერაციასა და აზერბაიჯანში. მისი ხელმძღვანელობით და რედაქტორობით თსუ-ის მაკროეკონომიკის კათედრის მიერ მომზადდა, ითარგმნა და გამოიცა მრავალი ნაშრომი.

პროფ. ნოდარ ხადური იყო მუდამ სიახლეთა მაძიებელი, სიმართლისა და საქვეყნო საქმეებისათვის უკომპრომისო და აქტიური მებრძოლი, თანამშრომელთა და კოლეგების მიმართ მეტად გულისხმიერი, ლიდერის ყველა თვისებით დაჯილდოებული პიროვნება.

პროფესორ ნოდარ ხადურის გარდაცვალება მძიმე დანაკლისია როგორც მთელი ქართველი საზოგადოების, ასევე მეცნიერ თუ პრაქტიკოს ეკონომისტთა მრავალრიცხოვანი არმიისათვის, მისი აღზრდილი სტუდენტებისათვის, კოლეგებისა და ახლობლებისათვის. გვჯერა, რომ მის მიერ ნამოწყებული ქვეყნისათვის სასიკეთო ბევრი საქმე განხორციელდება, ხოლო მისი სახელი დაიწყება არ მიეცემა და მისი დიდი საქმეები შემდგომშიც გააგრძელებს სიცოცხლეს ქართული მეცნიერების საკეთილდღეოდ.

**ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი**

დიდია ჩვენი მწუხარება ბატონი ნოდარის გარდაცვალების გამო, დიდია ხალხის გულისტკივილიც. წავიდა ჩვენგან გამორჩეული პიროვნება, მრავალი განსაცდელის მოთმინებით ამტანი, თავმდაბალი და სიკეთით სავსე ადამიანი.

აღვავლენთ ლოცვებს მისი უკვდავი სულისთვის, რათა უფალმა სავანესა მართალთასა დააწესოს იგი, ხოლო თქვენ მოგანიჭოთ ურყევი რწმენა მარადიული ცხოვრებისა და შინაგანი სიმტკიცე.

ღმერთმა დაგლოცოთ და გაგაძლიეროთ.

ილია მეორე

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს – პატრიარქი

14 სექტემბერი, 2019 წელი

დაიბეჭდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობის სტამბაში

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
14, Ilia Tchavtchavadze Avenue, Tbilisi 0179
Tel 995(32) 225 04 84, 6284/6279
www.press.tsu.edu.ge